

AHİEVİRAN

AKADEMİ

SOCIAL
SCIENCES

ISSN 2717-784X

CİLT / VOLUME: 2

SAYI / ISSUE: 1

HAZİRAN / JUNE - 2021

BİLİMSEL - HAKEMLİ DERGİ - YILDA 2 SAYI

CİLT 2/ SAYI 1/ HAZİRAN 2021

SORUMLU EDİTÖR VE İMTİYAZ SAHİBİ

Doç. Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

TEKNİK EDİTÖR

Öğr. Gör. Alper YALÇIN / Kafkas Üniversitesi

EDİTÖR YARDIMCISI

Hakan KILIÇ / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU / Nevşehir HBV Üniversitesi

Prof. Dr. Hüsnü KAPU / Kafkas Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Şükrü AKDOĞAN / Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Cemalettin İPEK / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Prof. Dr. Ayşegül ASUMAN AKDOĞAN / Erciyes Üniversitesi

Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Prof. Dr. Emir ERDEN / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Muhammad ASHFAQ / University of Agriculture Faisalabad

Prof. Dr. Korhan KARACAOĞLU / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Murat AKIN / Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi

Prof. Dr. Şükran GÜNGÖR TANÇ / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet DİKKAYA / Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Asfaq Ahmad CHATHA / University of Agriculture Faisalabad

Prof. Dr. Şaban NAZLIOĞLU / Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Can Tansel TUĞCU / Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KARACA / Anadolu Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan Gökhan DOĞAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Ayşe CİNGÖZ / Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ / Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Arzu KAN / Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Murat TOKSARI / Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU / Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Asghar ALİ / University of Agriculture Faisalabad

Dr. Abdul GHAFOR / University of Agriculture Faisalabad

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Halil Özcan ÖZDEMİR - Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Turhan MOÇ - Iğdır Üniversitesi

Öğr. Gör. Alper YALÇIN - Kafkas Üniversitesi

Öğr. Gör. Ömür TOKER-Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Öğr. Gör. Mustafa UĞURLU- Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

DERGİNİN TARANDIĐI İNDEKSLER

Dergimiz Asos İndeks, Google Scholar, ScientificIndexing Services, Openaire, CiteFactor, Europub, Cosmos, DRJI, Index Copernicus, Base ve Acarindeks tarafından indekslenmektedir.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Suriye’deki PYD/YPG Yapılanmasının Türkiye’nin Sınır Güvenliğine Etkileri İbrahim KORGUN	1-10
Suriye İç Savaşı’ndaki Afganlar: İran Devrim Muhafızları Fatımiler Tugayı Mehmet Erkan KILLIOĞLU	11-22
Sınıf Yönetimini Etkileyen Faktörlerin Dematel Yöntemi İle Ölçülmesi: Giresun İli Sınıf Öğretmenleri Üzerine Bir Uygulama Berna KORUCUK	23-31
Planlı Dönemler İtibariyle Türkiye’de Kalkınma Çalışmaları İle Kırsal Kalkınma Arasındaki İlişki Adem AKALIN	32-39
Doing Business Kapsamında Güney Afrika’nın Performans Analizi (2016-2020) Alper YALÇIN, Halil Özcan ÖZDEMİR, Sevda YALÇIN	40-52
Örgütsel Bağlılık İle Psikolojik Güçlendirme Arasındaki İlişkiler: Kırşehir Örneği Halil Özcan ÖZDEMİR.....	53-60
Tuzluca Barajı’nın Fayda Maliyet Analizi Çağrı AKGÜN, Salim Serkan NAS	61-71

The Effect of Curfew on Pediatric Extremity Fractures During The Covid-19 Pandemic

Ramazan İter ÖZTÜRK, Hüseyin Fatih SEVİNÇ 72-79

Terörizm ve Petrol Fiyatları: Ekonomik Bir Değerlendirme

Çetin İZGİ, Dilşad Huriye KAYIRAN İZGİ 80-90

Dünden Bugüne Ahıska Türkleri

Gevher Nesibe KARİPTAŞ 91-107

Değişim Çağında Yeni Normal Liderlik

Arzu UĞURLU KARA 108-121

Dijitalizasyon ve Halkla İlişkiler: Literatür Üzerine Teorik Bir İnceleme

Hakan IRAK 122-132

Suriye'deki PYD/YPG Yapılanmasının Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkileri

İbrahim KORGUN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ibrahimkorgun@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7093-0110

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 25.11.2020

Kabul Tarihi: 31.12.2020

Atıf Bilgisi

Korgun, İ. (2021). Suriye'deki PYD/YPG Yapılanmasının Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkileri, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 1-10

ÖZ

2010 yılında Tunus'da başlayıp Mısır, Libya ve Yemen'de devam eden Arap Baharı ayaklanmaları Suriye'yi de etkilemiştir. Sokak gösterilerinin başladığı ilk günden beri reformlar konusunda halkın isteklerine karşı duyarsız kalan Esad rejimi bu gösterileri şiddet yolu ile bastırmaya çalışması ülkede bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur. Suriye'de başlayan iç savaşın Türkiye üzerine en önemli etkisi ise, Suriye'de otorite boşluğundan faydalanan devlet dışı silahlı aktörlerin ortaya çıkması olmuştur. Suriye'de ki otorite boşluğundan yararlanan PYD/YPG ve IŞİD gibi silahlı aktörler bölgede kısa bir sürede geniş bir hareket alanı bulmuştur. PKK'nın Suriye kolu olan PYD, ülke içerisinde olayların tırmanmaya başlaması ile Suriye'nin kuzeyinde kontrolü sağlayarak bölgede idari ve askeri yapılanma içerisine girmiştir. IŞİD ile mücadele kapsamında ABD tarafından her türlü silah, lojistik ve mali yardımlar ile desteklenen PYD, Türkiye'nin güney sınırlarının büyük bir bölümü kontrol etmesi Türkiye açısından tehdit olarak görülmüştür. Bu çalışmada Suriye'nin kuzeyinde PYD yapılanmasının Türkiye'nin sınır güvenliğini nasıl etkilediği incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Suriye, PYD/YPG, ABD

In Syria PYD / YPG The Impact Structure Turkey's Border Security

ABSTRACT

The Arab Spring uprisings which started in Tunisia in 2010 and continued in Egypt, not only affected Libya and Yemen but also Syria as well. Because of trying to suppress these uprisings violently by the Assad regime that has been insensitive to the demands of the people about reforms, a civil war started in the country since the first day of the street demonstrations. That civil war in Syria has made the most significant impact on Turkey as emerging of armed non-state actors which appeared in the lack of authority. Those armed actors such as PYD / YPG and ISIS, captured the advantage of the authority absence in Syria and found a wide range of action in the region in a short time. As a result of spreading the events the PYD, the Syrian branch of the PKK, encouraged an administrative and military structuring in the region by gaining control in the north of Syria. For the sake of the fight with ISIS, PYD logistically and financially was supported by the US, including all kinds of weapons soon after started to control a large part of Turkey's southern border and seen as a serious threat to Turkey. In this study, how it affects Turkey's border security after the settlement of the PYD in northern Syria was examined.

Keywords: Turkey-Syria, PYD/YPG, USA

Giriş

2010 yılı Aralık ayında Tunus'ta başlayıp Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılan Arap Baharı ayaklanmaları bölgede birçok dengelerin değişmesine neden olmuştur. Bu durum Tunus başta olmak üzere Mısır, Libya ve Yemen'de iktidarların değişmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Orta Doğu'da ortaya devlet dışı silahlı aktörlerin faaliyetleri de bölgede istikrarsızlık ve kaos ortamını yaratmıştır. Mart 2011'de Suriye'de ortaya çıkan halk ayaklanmaları ise kısa sürede silahlı direnişe dönüşmüş ve ülke iç savaş ortamına sürüklenmiştir. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere Avrupa Birliği, Arap Birliği ve birçok uluslararası örgütlerin Suriye krizine yönelik çözüm arayışları ise sonuçsuz kalmıştır (Semin, 2015).

Türkiye, Suriye ile imzalanan 1998 Adana Mutabakatı ve 2002 yılı Ak Parti İktidarı sonrası gelişen iyi ilişkileri dikkate alarak ilk zamanlar Esad yönetimi ile bağları koparmamak adına söylemlerine dikkat etmiş, sert açıklamalardan kaçınmıştır. Arap Baharı sürecinin yaşandığı ilk günden beri Esad rejiminin devamından yana tavır alan Türkiye, Suriye yönetime karşı reformların hayata geçirilmesi konusunda sürekli çağrıda bulunmuştur (Çağlar, 2014:52).

Esad rejiminin Türkiye'nin taleplerine karşı isteksiz davranması ve Suriye'de her geçen gün sivil ölümlerin artması üzerine Türkiye, Suriye'nin geleceğinde Esad'a yer olmadığına dair yeni bir politika belirlemiş, uluslararası kamoyunu da bu konuda ikna etmeye çalışmıştır. Muhafız gruplara daha fazla destek, tampon bölge oluşturma ve hatta uluslararası destek sağlanması halinde Suriye'ye karşı askeri bir operasyon da Türkiye'nin gündeminde olmuştur (Ozan, 2017:23).

Suriye'de iç savaş ortamının uzaması Suriye'de merkezi otoritenin zayıflamasına ve devlet dışı silahlı aktörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Suriye'de ki otorite boşluğundan yararlanan YPG(Halk Koruma Birlikleri) ve IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) gibi silahlı aktörler bölgede kısa bir sürede geniş bir hareket alanı bulmuştur. Türkiye-Suriye sınırında etkin olan YPG ve IŞİD, Türkiye için tehdit ve güvenlik riski oluşturduğundan bu iki silahlı örgüt Türkiye tarafından terör örgütü olarak kabul edilmiştir (Orhan, 2016).

PKK'nın Suriye uzantısı konumunda bulunan PYD (Demokratik Birlik Partisi), Suriye iç savaşında militan, mühimmat, propaganda ve ideolojik olarak her yönden PKK tarafından desteklenmiştir. Ayrıca Esad rejimi ile iyi ilişkiler kuran PYD, Suriye rejim ordusunun Kuzey Suriye'den çekilmesiyle bölgede ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmaya çalışmıştır. Esad rejiminin sağladığı destekle Suriye'nin kuzeyinde idari yapı kurmayı planlamış ve örgütün silahlı kolu olan YPG ile bölgenin etkili silahlı gücü olmayı hedeflemiştir (M.A.Okur, N.Salık, 2016:91).

Suriye'nin kuzeyinde geniş bir hareket alanı bulan PKK terör örgütü ve Suriye uzantısı PYD/YPG, Suriye'nin kuzeyinde özerk bir yönetim kurmayı planlamıştır. Bu bölgede oluşabilecek bir Kürt yapılanması Türkiye'nin Güney sınırlarında özellikle de Güneydoğu Anadolu bölgesinde sorunlu ve istikrarsız bir durum oluşturacağından Türkiye için büyük tehdit oluşturmuştur (Altundegör ve Yılmaz, 2016:293).

Bu kapsamda Türkiye, sınır güvenliğini korumak ve kendisine karşı tehdit oluşturan başta PYD/YPG ve diğer terör örgütlerine karşı 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekatı, 2018 yılında ise Zeytin Dalı operasyonunu düzenlemiştir (Orhan, 2016).

Arap Baharı Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri

2010 Yılında Tunus'ta başlayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketleri kısa sürede Ürdün, Libya, Yemen, Mısır, Bahreyn, Cezayir, Umman ve Lübnan gibi Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine yayılmış ve bu sürecin son durağı ise Suriye olmuştur. İlk zamanlar Arap Baharı sürecine destek veren Esad yönetimi Orta Doğu'da ortaya çıkan halk hareketlerinin Suriye'ye sıçramasıyla, Arap Baharına vermiş olduğu desteği geri çekmek zorunda kalmıştır. Suriye'de halk hareketlerinin başlamasına neden olan "reform" "özgürlük" ve "demokrasi" gibi söylemler kısa sürede bir ülke geneline yayılmış ve toplumun büyük kesimi tarafından desteklenmiştir. Esad rejimi sürecin ilk başından beri göstericilerin taleplerini karşılamak yerine onları sert bir şekilde bastırma yolunu seçmiştir. Bu durum ülkede çatışma ortamını yaratmış ve Suriye'de uzun bir süre sürecek iç savaşın zeminini hazırlamıştır (Uzman, 2016 :137).

Mart 2011 itibariyle Suriye'de gelişen olaylar Türkiye-Suriye ilişkilerinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Suriye'de sokak gösterileri ve yürüyüşlerin başlamasına neden olan halkın reform talepleri Esad yönetimi tarafından kısmen karşılanmış fakat halk tarafından yeteri derecede karşılık bulamamıştır. Arap Baharı sürecinin yaşandığı ilk günden beri Esad rejiminin devamından yana tavır alan Türkiye, Suriye yönetime karşı reformların hayata geçirilmesi konusunda sürekli çağrıda bulunmuştur. Beşar Esad'ın reformların hayata geçirilmesi konusunda verdiği sözleri yerine getirmemesi ve oyalama taktiğini seçmesi üzerine Türkiye, olaylara karşı bakış açısını değiştirmiştir. Suriye konusunda tavrını aşamalı olarak sertleştiren Türkiye, Esad yönetiminden daha somut adımlar atmasını beklemiş fakat gereken cevabı alamamıştır (Köylü, 2018 :74).

Esad rejiminin Türkiye'nin taleplerine karşı isteksiz davranması ve Suriye'de her geçen gün sivil ölümlerin artması artık Türkiye'nin sabrının taşmasına neden olmuştur. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 21 Eylül'de New Yorkta Obama ile görüşme sonrası artık Suriye yönetimi ile görüşmelerin sona erdiğini ve yaptırımların uygulanacağını bildirmiştir (Ozan, 2017:23).

Bu kapsamda Türkiye, Suriye'ye karşı ambargo uygulama, Suriye sınırında askeri tatbikatlar yapmaya, muhalif gruplara daha fazla destek verme ve ev sahipliği yapmaya, tampon bölge oluşturma ve uluslararası destek sağlanması halinde ise Suriye'ye karşı askeri bir operasyon talebine kadar bir dizi kararlar almıştır (Köylü, 2018:75).

İki ülke arasında tansiyonu yükselten en önemli unsur ise Suriye rejim ordusu ile başta Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) olmak üzere diğer muhalif silahlı güçler arasında yaşanan çatışmalar sonrası Türkiye sınıra düşen mermi ve havan topları olmuştur. Suriye topraklarından Türkiye sınırına düşen bu mermi ve hava topları 5 sivil vatandaşımızın hayatını kaybetmesine, 10 vatandaşımızın ise yaralanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Türkiye angajman kuralları gereği Suriye tarafına ateş açarak Suriye rejim ordusuna bağlı 34 askerini öldürmüştür (Abuhasan, 2013:83).

Türkiye bu süreçte Suriye muhalefetine desteklemeye devam etmiş ve iki ülke arasında gerginliğe sebep olan birçok olay yaşanmıştır.2016 yılına kadar yaşanan bazı önemli gelişmeler şunlar olmuştur;

- 22 Haziran 2012 tarihinde Türk savaş uçağının Suriye rejim ordusu tarafından düşürülmüştür,
- 11 Ekim 2012 tarihinde Suriye yolcu uçağının Türkiye tarafından indirilmiştir,
- 3 Ekim 2012 tarihinde Akçakale'ye düşen top mermisi sonucu 5 Türk vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 10 vatandaşımız ise yaralanmıştır,
- 12 Şubat 2013 tarihinde Cilvegözü Sınır Kapısında bombalı araç ile saldırı gerçekleşmiş ve 14 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir,
- 11 Mayıs 2013 tarihinde Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde bomba yüklü 2 araç ile terör saldırısı gerçekleşmiş, 53 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 155 kişi de yaralanmıştır,
- 16 Eylül 2013 tarihinde Suriye'ye ait MI-17 tipi helikopter Türk hava sahasını ihlal etmesi sebebiyle Türk savaş uçakları tarafından düşürülmüştür,
- 23 Mart 2014 tarihinde ise Türkiye'nin hava sahasını ihlal eden Suriye rejim ordusuna ait MIG-23 savaş uçağı Türk savaş uçakları tarafından düşürülmüştür (Akkan, 2016:78-80).

Suriye'de PYD/YPG Yapılanması

PYD, Abdullah Öcalan'ın talimatıyla 17 Ekim 2003 tarihinde PKK 8.Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda kurulmuştur. Türkiye ve Suriye arasında imzalanan 1998 Adana Mutabakatı sonrası Suriye'de ciddi bir varlık gösteremeyen PYD, 2011'de Suriye'de iç savaşın başlamasıyla beraber ortaya çıkan güç boşluğunu en iyi bir şekilde değerlendirmiş ve Suriye'nin kuzeyinde Rojava (Batı Kürdistan) olarak adlandırılan bölgede kendi yönetim projesini hayata geçirebilmek için faaliyetlerde bulunmuştur. Kurulduğu ilk günden beri PKK'nın demografik, sosyal ve siyasal olarak kendisine hazırlamış olduğu zeminde hareket etmiştir. PYD, PKK'nın örgüt kadrolarını, militanlarını, ideolojisini ve hedeflerini kullanarak hareket etmiş ve PKK ile yakın ilişkisinden dolayı konumunu güçlendirmek için gerekli olan insan gücünü, eğitim imkânlarını ve silahları kısa sürede elde etmeyi başarmıştır (Özay, 2019:200-201).

PYD'nin mevcut konumunu güçlendiren başka bir gelişme ise örgütün Esad rejimi ile yakınlaşması olmuştur. Esad, Suriye iç savaşında muhaliflere destek veren Türkiye'ye karşı PKK/PYD kartını öne sürmüş ve PYD'yi bir tampon olarak kullanmayı düşünmüştür. Abdullah Öcalan'ın, 2011 yılı nisan ayında Esad'a göndermiş olduğu mektupta Suriye rejimi ile iyi ilişkiler kurmak istediklerini, Suriye'nin kuzeyinde bölgenin kontrolünü kendilerine bırakılması halinde iç savaşta rejim güçlerini destekleyeceğini belirtmiştir. Buna karşın Esad rejimi, PYD'nin tutuklu üyelerini serbest bırakma kararı almış ve Kuzey Irak'ta bulunan PYD lideri Salih Müslim ile örgütün diğer üyelerinin Suriye'ye

dönmesine izin vermiştir. Böylece Esad rejimi PYD'nin Suriye topraklarında siyasi ve askeri faaliyetlerine açıkça destek vermiştir (Tosun, 2019:106).

Esad rejimi 2012 yaz aylarından itibaren Kürt nüfusun yoğun olduğu Kuzey Suriye'den silahlı güçlerini çekerek bu bölgenin kontrolünü PYD'ye bırakmıştır. Esad rejiminin silahlı kuvvetlerinin bölgeden çekilmesiyle beraber PYD'nin silahlı kolu olan YPG bölgedeki en etkili silahlı güç olmuştur. Böylece YPG, Ayn el Arab (Kobani), Amude ve Afrin'i ciddi bir çatışma yaşanmadan ele geçirmiştir (Özay, 2019: 200).

PYD, 2013'ten itibaren Afrin, Kobani ve Cezire'de özerk bir yönetim kurmayı planlamış ve Suriye'nin kuzeyinde siyasi ve silahlı varlığını kurumsallaştırmayı amaçlamıştır (Sandıklı,2015: 27).

Bu kapsamda Afrin, Kobani ve Cezire'de olmak üzere bölgeyi 3 kantona ayıran PYD, 7 Ocak 2014'te Suriye'nin kuzeyinde geçici bir Kürt Özerk Yönetim ilan ederek, kendisinin belirlediği anayasa, yeni yönetim modeli ve seçim yasasını faaliyete geçirmeyi planlamıştır. Örgüt kontrol ettiği bu 3 bölgede oylama yaparak 17 Mart 2016 tarihinde Suriye'nin kuzeyinde federasyon ilan ettiğini duyurmuştur (Özay, 2019: 200).

Devlet otoritesinin çöktüğü ya da zayıf kaldığı Orta Doğu ülkelerinde devlet dışı silahlı aktörlerin kontrol ettiği bölgelerde güvenlik ve sosyal hizmetleri sağlama gibi girişimleri olmuştur. IŞİD'in, Irak ve Suriye'de hızlı bir şekilde yükselmesinin nedeni bir örgüt olarak değil de “de facto” devlet gibi hareket etmesi olmuştur. PYD'de IŞİD gibi Suriye'nin kuzeyinde bir yapılanmaya gitmiş, kontrol ettiği bölgelerde idari yapılanma, polis gücü kurma, mahkemeler düzenleme ve halka sosyal yardımlar gibi hizmetlerde bulunarak bölgede yaşayan insanların sadakatini kazanmaya çalışmıştır. Böylelikle Türkiye ve Irak'ta faaliyetlerde bulunan PKK terör örgütü, PYD'nin Suriye'de güç kazanmasıyla Abdullah Öcalan tarafından ortaya konulan “Demokratik Öz Yönetim” anlayışını Suriye'de test etme imkanını elde etmiştir (Okur ve Salık, 2016:91-92).

Türkiye'nin PYD/YPG'ye Yaklaşımı

Türkiye, doğusunda uzun yıllar PKK terör örgütü ile mücadele etmektedir. Bu kapsamda Suriye iç savaşında PKK'dan aldığı militan desteği ile Suriye'nin kuzeyinde en kuvvetli silahlı aktör haline gelen PYD ve silahlı kolu olan YPG, bu süreçte Türkiye tarafından tehdit olarak görülmüştür. PYD/YPG'nin, Suriye'nin kuzeyinde özerk bir yönetim kurmayı planlaması, Türkiye'nin güvenliği açısından incelendiğinde uzun yıllar mücadele ettiği terör sorunu karşısında kendi sınırlarında kurulabilecek bir yapılanmaya izin vermesi mümkün görünmemektedir. PYD'nin gerek Suriye iç savaşındaki rolü gerekse Abdullah Öcalan üzerinden siyaset yürütmesi Türkiye tarafından suçlanmasına neden olmuştur. Esad tarafından PYD -PKK üyelerinin genel aflla hapisten çıkarılmaları ve PKK terör örgütünün Suriye iç savaşından dolayı bölgede güç kazanması Türkiye açısından tehdit olarak algılanmıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun 29 Nisan 2015 tarihinde almış olduğu kararlar doğrultusunda Suriye'nin kuzeyindeki PYD yapılanmasının PKK terör örgütü ile organik bağının olduğu ifade edilmiş ve PYD'nin mücadele edilmesi gereken bir terör örgütü olduğu açıklanmıştır (Yurulmaz, 2019:68).

Türkiye'nin terörle mücadele kapsamında yurt içinde PKK'ya yönelik gerçekleştirmiş olduğu operasyonlarda yakalanan ya da teslim olan teröristlerin ifadelerinde; PYD/YPG'nin, Suriye'de PKK adına faaliyetlerde bulduklarını, örgüt üyelerinin Irak'ın kuzeyinden geldiklerini, Türkiye'de çözüm sürecinin başlamasıyla beraber PKK mensuplarının Suriye'de PYD/YPG saflarına katıldıklarını, buradaki örgüt üyelerine Öcalan lehinde propaganda yapıldığını beyan etmişlerdir (Tosun, 2019: 117).

PKK saflarında savaşan bir başka terörist ifadesinde ise; PYD/YPG'nin Türkiye'de eylemler yaptığını fakat bu eylemleri PKK'nın üstlendiğini açıklamıştır. Dolayısıyla bu açıklamalardan yola çıkılarak PKK ile PYD/YPG'nin iç içe olduğu ve aralarında organik bağın olduğu anlaşılmaktadır. (Tosun, 2019: 117).

Türkiye, PYD/YPG'nin Suriye'de özerk bir yönetim kurmasına karşı çıkmaktadır. Suriye'nin bölünmesi halinde bölgede kurulabilecek olası bir Kürt devleti, Türkiye'de yaşayan Kürt vatandaşları etkileyebileceğinden bu durum Türkiye açısından bir sorun olarak kabul edilmektedir (Yurulmaz, 2019:70).

Türkiye, PYD/YPG'nin bölgede aktif rol almasına ve birtakım faaliyetlerde bulunmasına karşı çıkmaktadır. Çünkü PYD/YPG'nin, Suriye iç savaşında Esad rejimine destek vermesi, Esad rejimine muhalif olan gruplarla sıcak çatışmaya girmesi, PKK ile bağlantılı olması ve hâkimiyet sağladığı bölgelerde Türkmenlere karşı baskı yapması Türkiye'nin tepkisini çekmesine ve birtakım önlemler almasına neden olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, PYD'nin bir terör örgütü olduğunu ve PKK ile bağlantısını ABD ve Avrupa kamuoyuna anlatmak için diplomatik faaliyetlerde bulunmuştur (Koşar, 2017; s.119).

Suriye'de IŞİD-PYD Mücadelesi ve ABD'nin PYD'ye Desteği

Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) 2001 yılında 11 Eylül saldırısı sonrası ortaya çıkmıştır. İlk ortaya çıktığında Irak'ta faaliyet gösteren IŞİD, burada Irak İslam Devleti adını almıştır. Ağustos 2012'den itibaren Suriye iç savaşında El Kaide bağlantılı gruplarla temas kuran bu örgüt, Esad rejimine karşı Iraklı Sünni nüfustan, bölge Müslüman ülkelerinden ve Batılı devletlerden savaşçı temin etmek için yoğun bir propaganda girişimi başlatmıştır. Örgüt lideri Ebu Bekir el Bağdadi, faaliyet alanını Suriye'ye taşımak için Nisan 2013'te örgütün ismini Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) olarak değiştirmiştir. Irak'ta güvenlik güçlerinin etkisiz olması ve Suriye'de devam eden iç savaş ortamı Irak-Suriye sınırının geçişken olmasını sağlamış ve bu durum örgütün sınırın her iki tarafında da kolay hareket etmesini ve Suriye'de yayılma imkanını sağlamıştır. El Nusra cephesi ile birleşmek isteyen IŞİD, bu örgütle ters düşmesi üzerine 2013'ten itibaren ayrı başına hareket etmiştir (Sandıklı A., Semin A., & Ünal B, 2015:32).

IŞİD'in, Suriye'deki otorite boşluğundan dolayı silahlı bir güç olarak ortaya çıkması bölgede mücadele eden başka bir silahlı aktör olan YPG ile karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Temelde askeri stratejisi bölgesindeki su kaynaklarını kontrol etmeyi planlayan IŞİD, Suriye'de Fırat ve Habur bölgesine yoğunlaşmıştır ki bu bölge Kürt nüfusunun yoğun olduğu bir alan olması sebebiyle IŞİD ile YPG arasında çatışmaların en yoğun yaşandığı bölge olmuştur. Özellikle de Kobani'de YPG'nin IŞİD'e karşı vermiş olduğu mücadele başta ABD olmak üzere Batı ülkelerinin dikkatini çekmiştir (İyiat, 2018:9).

2014 yılının başından itibaren Suriye'deki muhalif gruplar ile IŞİD arasında başlayan çatışmalarda başta Rakka olmak üzere Haseke, Halep'in doğusu ve Türkiye-Suriye sınır boyunca Kürt nüfusunun yoğun olduğu birçok bölge IŞİD'in eline geçmiştir. Bu durum Suriye'nin Kuzeyindeki birçok bölgede YPG ile IŞİD arasında çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur. IŞİD, Suriye'nin kuzeyinde genişleyebilmek ve bölgede tek güç olabilmenin tek koşulunun PYD/YPG kontrolündeki Afrin, Cezire ve Kobani'yi ele geçirmek olarak görüyordu. Bu amaçla IŞİD, bunlar arasında en zayıf halka olarak görünen Kobani'yi hedef almıştır. Böylelikle IŞİD Kobani'yi alarak kontrol ettiği bölgeler arasında bütünlüğü sağlamayı ve bu 3 bölgeyi birbirine bağlamayı amaçlamıştır (Kerman ve Efegil 2017, s.172-173).

Kobani PYD için de stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü Kobani'nin IŞİD'e karşı kaybedilmesi halinde PYD'nin bölgede sahip olduğu bütün kazanımların yok olacağı anlamına gelmektedir. Kobani'nin PYD'nin kurduğu kantonların ortasında yer alması ve Esad rejiminden kurtulan ilk şehir olması sebebiyle PYD açısından büyük önem arz etmiştir. PYD'ye göre Kürt bölgesinin kalbi olarak görünen Kobani'nin düşmesi halinde bu bölgenin kontrolü IŞİD'e geçecek ve Kürt kantonları arasında kopukluk sağlanacaktır (Kerman ve Efegil, 2017:172-173).

Nisan 2014 tarihi itibarıyla PYD kontrolündeki Kobani'yi kuşatma altına alan IŞİD, ilerleyişini sürdürmüş kısa bir zaman içerisinde şehrin büyük bir bölümünü kontrol altına almayı başarmıştır. Kobani kentinin tamamen IŞİD'in eline geçeceği düşüncesi ve kentte yaşayan sivil halka karşı katliam

yapılacağı düşüncesi IŞİD'e karşı uluslararası müdahaleyi gündeme getirmiştir. Nitekim ABD önderliğindeki uluslararası koalisyon güçleri IŞİD'e karşı hava saldırıları düzenlemiş ve YPG'ye silah, lojistik ve finansal destek sağlamıştır. ABD ve koalisyon güçlerinin desteği sayesinde 27 Ocak 2015 tarihi itibarıyla IŞİD güçleri Kobani'den çıkarılmıştır (Özay, 2019:148).

IŞİD'in Kobani'ye yönelik saldırısı ve YPG'nin askeri alanda vermiş olduğu mücadele PYD/YPG'nin uluslararası kamuoyundaki tanınırlığını arttırmıştır. ABD, IŞİD'e karşı mücadelede YPG'yi bir nevi kara gücü olarak görmüş ve askeri, diplomatik ve ekonomik olarak her türlü desteği sağlamıştır. Bu durum YPG'yi Suriye iç savaşında ABD'nin en büyük müttefiki konumuna getirmiştir. ABD ve YPG'nin işbirliği ile Kobani ve Tel- Abyab'ın IŞİD'in elinden alınması sonrası YPG, bu iki kantonu birleştirerek sınıra 400 km'lik yakın bir alanda Türkiye'ye komşu olmuştur. Böylelikle YPG Suriye'nin kuzeyinde hareket alanını genişletmiş ve PKK, Türkiye'nin güney sınırlarında uzun bir koridorda etki alanına sahip olmuştur (Tosun, 2019:150).

PYD/YPG bu kantonları birleştirerek bu bölgede yaşayan Arap ve Türkmenlere karşı tehcir politikası uygulayarak Cezire'den Kobani'ye kadar olan bir geniş bir alanda Kürt koridoru oluşturmaya başlamıştır. Bölgede yeterince güçlenen bu örgüt, Arap, Türkmen ve vb. yerleşik halkların varlığını yok sayarak göçe zorlamış ayrıca mülklerine el koyarak, sivil halkı zorunlu askerlik adı altında silahlandırmaya çalışmıştır. ABD ve Batılı ülkelerin desteğini alan PYD/YPG, 30 Eylül 2015 tarihi itibarıyla Suriye iç savaşına dahil olan Rusya'nın da desteğini almak istemiş ve bu konuda da başarılı olmuştur (Köylü, 2018:75).

ABD'nin PYD'ye Desteği

Suriye iç savaşında Esad rejimine karşı muhalif gruplara destek vereceğini açıklayan ABD, Kobani'de IŞİD'e karşı büyük direniş gösteren PYD/YPG'yi destekleyerek sahada tutmak istemiştir. Suriye'de krizin başladığı ilk zamanlar bölgede özerk bir yapılanmaya karşı olduğunu açıklayan ABD, bir süre bu söylemlerine devam etmiştir. Bölgede IŞİD'in ortadan kaldırılmasına öncelik veren ABD, daha önceleri PYD ile istihbarat paylaşımında bulunmadıklarını ifade etmiş ancak 17 Ekim 2014 tarihi itibarıyla ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada PYD ile istihbarat paylaşımı yaptığını kabul etmiştir. Böylece ABD bölgede IŞİD'le mücadele adı altında PYD'yi kendisine müttefik olarak seçtiğini açıkça ortaya koymuştur (Tosun, 2019:176).

Bu kapsamda ABD, IŞİD ile bir çok bölgede savaşmayı kabul eden PYD/YPG'ye kargo uçakları ile silah, malzeme ve mühimmat ulaştırmıştır. Suriye'de ABD'nin kara gücü haline gelen YPG, 2015'te Türkiye sınırında bir çok bölgeyi ele geçirmiştir (Tosun, 2019:176-177).

PYD/YPG'ye silah ve mühimmat desteği sağlayan ABD, bir yandan da YPG unsurlarına eğitim vermek üzere 50'ye yakın özel kuvvet askerini 2014 Eylül ayı itibarıyla Suriye'ye göndermiştir. ABD'ye bağlı bu özel kuvvetler YPG mensuplarına pusu ve savaş taktikleri, EYP(El Yapımı Patlayıcı) ve ağır silahların kullanımına yönelik eğitimler de vermiştir (Tosun, 2019: 177).

PYD'yi önemli bir müttefik olarak gören ABD, Esad'a karşı savaşan ÖSO'yu el-Kaide bağlantılı gruplarla ilişkisi olduğunu öne sürerek daha önce destek verdiği eğit-donat projesinden vazgeçtiğini açıklamıştır. ÖSO'ya karşı verdiği desteği kesen ABD, YPG öncülüğündeki SDG (Suriye Demokratik Güçleri) 'nin kurulduğunu ilan etmiş ve bir süre sonra SDG unsurlarına silah yardımıyla bulunmuştur (Tosun, 2019: 178).

2017 yılında PYD/PKK'dan kaçarak Türkiye'ye sığınan bir SDG sözcüsünün ifadesine göre;

- Türkiye'nin PYD/YPG'ye karşı tepkisinin önüne geçmek için SDG'nin, YPG'yi örtmek için kurulmuş bir paravan yapı olduğunu,
- SDG bünyesinde Kürt, Arap, ve Türkmen unsurlar bulunsa da Kürtler dışında diğer unsurlarda hafif silahların olduğunu ve silahların genel olarak PKK'nın kontrolünde olduğunu,

- SDG içerisinde 50,000 yakın mensup bulunduğunu ve bu sayının büyük çoğunluğunun YPG'de oluştuğunu,
- SDG bünyesindeki lider kadronun YPG'nin elinde olduğunu açıklamıştır (AA, 2017).

YPG'ye çeşitli yollardan yardım etmeye devam eden ABD, Türkiye'nin YPG-PKK bağlantısına verdiği tepkileri göz önünde bulundurmuş ve yardımları direkt yapmamaya özen göstermiştir. ABD Türkiye'nin tepkilerine yönelik YPG ile PKK'nın aynı yapı olmadığını ve silah, mühimmat, teçhizat gibi yardımların aslında YPG'ye değil de IŞİD'e karşı savaşan yerel unsurlara karşı yapıldığını açıklamıştır. ABD'nin PYD/YPG'ye yönelik verilen silah ve eğitim yardımı ile ilgili endişelerini dile getiren Türkiye, PYD'nin bir terör örgütü olduğunu ifade etmiş ancak ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü John Kirby yaptığı bir basın açıklamasında *“Türkiye'nin YPG ile endişelerini anlıyoruz. Ancak YPG Suriye'de devam eden IŞİD ile mücadelede en başarılı unsurlardan biri. Özellikle hava desteği ile destekliyoruz ve desteklemeye devam edeceğiz. Biz onları terörist olarak görmüyoruz.”* diyerek Türkiye ile aynı doğrultuda düşünmediklerini ifade etmiştir. ABD'nin 2017 yılı itibari ile IŞİD ile mücadele adı altında YPG'ye verilen desteği en üst seviyeye çıkarmış ve ağır silah sevkiyatına devam etmiştir. Bu silahların IŞİD'e karşı Rakka Operasyonu kapsamında verildiğini, operasyon sonrası bu ağır silahların toplanacağını ifade etmişse de Türkiye'ye verilen sözlerin tutulmadığı görülmüştür. PYD/YPG'ye verilen silahların PKK'nın kontrolüne geçtiğini belirten Türkiye, Hakkari'de yapılan operasyonlarda ele geçirilen silahların ABD envanterinde olduğu ortaya çıkması Türkiye'nin bu konudaki endişelerinde ne kadar haklı olduğunu göstermiştir. Türkiye'ye göre PYD'ye verilen silahların ABD tarafından geri toplanılmaması halinde bu silahların Türkiye'ye karşı terör faaliyetlerinde PKK'nın imkan ve kabiliyetini arttırmış olacaktır (Tosun, 2019:175-185).

Zeytin Dalı Harekatı

PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde Esad rejimi ile işbirliği yapması ve bazı bölgeleri savaşmadan kontrol etmeye başlaması Türkiye'yi rahatsız etse de “Çözüm Süreci” olarak adlandırılan bu dönemde Türkiye'nin PYD'ye müdahalesi sınırlı kalmıştır. Türkiye bu süreçte uluslararası kamuoyu ile birlikte hareket etmiş PYD'nin Suriye'nin kuzeyindeki kazanımlarını etkileyecek bir tepkide bulunmamıştır (Köylü, 2018:79).

Ancak PYD'nin Menbiç üzerinden Fırat'ın batısına kadar uzanması Türkiye'nin endişelerini arttırarak bölgeye müdahale etme düşüncesini güçlendirmiştir. Türkiye bu süreçte PYD'yi Suriye'de bir kara gücü olarak gören ABD ile karşı karşıya gelmemek adına Menbiç'e müdahalede bulunmamıştır. Türkiye ise meşrutiyetini IŞİD'e karşı düzenlemiş olduğu Fırat Kalkanı Harekatı ile PYD/YPG denetimindeki Menbiç ve Afrin arasındaki bölgeyi kontrol ederek bu alanı Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) denetimine bırakmıştır. Ancak Türkiye'nin bu müdahalesi ABD destekli PYD'yi Afrin'den Akdeniz'e uzanma ihtimalini ortadan kaldırmamıştır (Köylü, 2018:79).

ABD'nin bölgede SDG'den oluşan yaklaşık 30 bin kişilik askeri birlik oluşturacağını ilan etmesi Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatı'nın başlatmasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca Türkiye PYD/YPG tarafından Afrin'de oluşturulmak istenen devlet yapılanmasını ortadan kaldırmayı ve bölge halkını IŞİD, PYD/YPG gibi örgütlerin baskı ve zulmünden kurtarmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda 20 Ocak 2018 tarihinde PYD'nin Afrin kantonuna yönelik Zeytin Dalı Harekatı'nı başlatmıştır (Polat, 2020:70).

Türkiye'nin Zeytin Dalı Harekatı'nı düzenlemesindeki başlıca amaçları şunlar olmuştur;

- ABD tarafından bölgedeki terör unsurlarına yönelik yapılan yardımların önünü kesmek,
- Fırat Kalkanı Harekatı ile kontrol edilen bölgenin güvenliğinin devamını sağlamak,
- PYD/PKK yapılanmasının Doğu Akdeniz'e kadar ulaşmasına engel olmak,
- 10 Bin kilometrelik bir alanın ÖSO nüfuzuna geçmesini sağlamak,
- Türkiye'nin bölgedeki komşu Arap ülkeleri ile coğrafi bağının kesilme ihtimalini ortadan kaldırmak,

- PKK/PYD unsurlarının Amanos Dağları üzerinden Türkiye'ye sızma girişimlerine engel olmak,
- Türkiye'nin Suriye ile olan sınırlarının güvenliğini sağlamak istemesi,
- PKK/PYD terör yapılanmasının Akdeniz'e ve bölgeden dünyaya açılmasına engel olmak,
- Tel Rıfat çevresi kontrol altına alınarak bölge halkının evlerine dönmesini sağlamak (CNNTÜRK, 22 Ocak 2018).

Türk Silahlı Kuvvetleri ve ÖSO ile birlikte hareket ederek yaklaşık iki ay bir sürenin ardından Afrin kent merkezini kontrol altına almayı başarmıştır. Türkiye bu harekât ile bölgede güvenliği sağlamayı ve kendine karşı risk ve tehditleri minimize ederek bölgede istikrarın devamını amaçlamıştır (Kayabaşı, 2019: 107-108).

Türkiye bu nedenlerden dolayı Arap Coğrafyası ile irtibatı ve bölgede oluşturulmak istenen Kürt koridorunu göz önünde tutarak bölge ülkelerine bu projeye karşı olduğunu duyurmuş ayrıca uluslararası kamuoyuna bu hareket ile bundan sonra bölgedeki olaylara karşı aktif müdahalede bulunacağını bildirmiştir. Türkiye Zeytin Dalı Harekâtı sonrası;

- Kendisini Suriye sahasında etkisiz bırakmak isteyen ABD'nin girişimlerine karşı müdahalede bulunmuştur.
- Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekâtı sonrası Suriye coğrafyasının bir bölümünü kontrol etmeye başlamıştır.
- Suriye'de devam eden iç savaştan dolayı Rusya ve İran ile bozulan ilişkileri düzelterek Soçi süreci içinde yer almıştır.
- Türkiye, bu süreçte Rusya ve İran ile ilişkileri geliştirip, İdlib şehir merkezinde söz sahibi olmayı başarmıştır (Köylü, 2018:81).

Zeytin Dalı Harekâtı genel olarak incelendiğinde Afrin kent merkezinin terör gruplardan temizlenerek ve bu kentte yeniden yapılanma, asayiş ve istikrarın sağlanması amaçlanmıştır. Bu hareket ile ayrıca Türkiye'nin sınırına yakın bir bölgede Fırat nehrinden Lazkiye'ye kadar olan bir alanda Esad rejimine karşı muhalefetin oluşturulması ve Suriye görüşmelerinde muhalefetin ağırlıklı bir rol üstlenmesi hedeflenmiştir (Kayabaşı, 2019:108).

Türkiye için harekâtın İdlib safhası oldukça zor geçmiştir. Suriye'nin kuzeyinde bulunan ve yaklaşık üç milyon sivilin yaşadığı bu şehir, rejim güçleri ve müttefikleri tarafından bölgenin muhalif güçlerinden temizlenmesi amacıyla zaman zaman hava harekâtlarının düzenlenmesine neden olmuştur. Bu durum Türkiye sınırına büyük bir göç dalgası başlatacağından Türkiye için büyük bir risk oluşturmuştur. Ayrıca bu bölgede bulunan Esad rejimine karşı muhalif unsurların zayıflaması, Türkiye'nin nüfuz alanındaki Afrin, Cerablus, Azez ve el-Bab gibi kentlerin kaybedilme riskini de ortaya koyacaktır. Bu gelişmeler Türkiye'nin PYD/YPG ile mücadelesini olumsuz etkilenmesine neden olacaktır. Suriye iç savaşının son cephesi olarak görülen İdlib'te çatışmaların son bulması ile birlikte Suriye'deki savaşın tamamlanacağı öngörülmektedir. İdlib'te çatışmasızlık bölgesi oluşturulması kapsamında Eylül 2017 tarihinde gerçekleştirilen 6. Astana toplantısı sonrası TSK (Türk Silahlı Kuvvetleri), İdlib bölgesinde gözlem noktaları tesis ederek 8 Ekim 2017 tarihinden itibaren keşif faaliyetlerine başlamıştır. Bu kapsamda Ekim 2017'de Halep'te ilk gözlem noktasını kuran Türkiye, ilerleyen süreçte İdlib bölgesini kuşatacak şekilde toplamda 12 gözlem noktası kurmuş ve TSK bu bölgelerde faaliyet göstermiştir. Genel olarak Türkiye için İdlib, bölgeden gelebilecek mülteci akınının önüne geçmek, PKK'nın Suriye kolu olan PYD/PKK ile mücadelede etkili olmak ve Suriye'nin geleceğine ilişkin yapılacak olan müzakerelerde söz sahibi olabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir (Polat, 2020:75-76).

Sonuç

2010 yılında Orta Doğu'da halkların demokrasi taleplerine yönelik başlatmış olduğu halk ayaklanmaları bazı ülkelerde iktidarların, bazı ülkelerde ise rejimlerin değişmesine neden olmuştur.

Arap Baharı sürecinin en uzun ve en sancılı dönemi ise Suriye 'de yaşanmıştır. Suriye halkının reform ve demokratik taleplerine baskı ve şiddet yolu ile cevap veren Esad rejimi, başta Türkiye olmak üzere uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Suriye halkının ve Türkiye'nin reform taleplerini göz ardı eden Esad rejimi, halkına karşı uygulamış olduğu baskı ve şiddet ortamının her geçen gün dozu artmış, birçok sivil vatandaşın hayatını kaybetmesine ve yaralanmasına neden olmuştur. Bu durum Esad rejimine karşı ülkede birçok muhalif grubun oluşmasına ve olayların iç savaşa dönüşmesine neden olmuştur. Suriye'deki iç savaş ortamı Esad rejiminin ülkede otoritesinin giderek kaybetmesine neden olmuştur. Bölgede yaşanan güç boşluğunu fırsat bilen PYD/YPG ve IŞİD gibi devlet dışı silahlı aktörler Türkiye'nin güney sınırlarının büyük bir bölümünü kontrol altına almıştır. Suriye'nin kuzeyinde PYD/YPG ile IŞİD arasında yaşanan güç mücadelesi bölgede birçok sivilin hayatını kaybetmesine ve binlerce insanın Türkiye sınırına göç dalgasının başlatılmasına neden olmuştur. Türkiye'nin uzun yıllar PKK terör örgütü ile mücadelesi göz önüne alındığında PKK'nın Suriye kolu olan PYD/YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde yapılanması ve PKK tarafından silah ve militan desteği alması Türkiye'yi endişelendirmiştir. Bölgede IŞİD ile mücadele kapsamında ABD tarafından her türlü silah, mühimmat, lojistik ve mali olarak desteklenen PYD/YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde özerk bir yönetim kurmayı planlaması Türkiye'nin sınır ve ulusal güvenliği açısından tehdit olarak görülmüştür. Türkiye'nin Suriye rejimi ile bozulan ilişkileri dikkate alındığında ve Esad yönetiminin PYD/YPG ile işbirliği yapması ve Suriye'nin kuzeyindeki bölgenin kontrolünü bu örgüte bırakması Türkiye'nin bölgeye müdahalesini zorunlu kılmıştır. Türkiye PYD/YPG tarafından Suriye'nin kuzeyinde oluşturulmak istenen devlet yapılanmasını ortadan kaldırmak, sınır güvenliğini sağlamak ve bölge halkını IŞİD, PYD/YPG gibi örgütlerin baskı ve zulmünden kurtarmayı amaçlamıştır. Bu kapsamda Türkiye, 20 Ocak 2018 tarihinde PYD'ye yönelik Suriye'ni kuzeyinde Zeytin Dalı Harekatı'nı başlatmıştır. Türkiye bu harekat ile bölgede güvenliği sağlamayı ve kendine karşı risk ve tehditleri yok ederek bölgede istikrarın devamını sağlamayı ayrıca kendi sınırlarına gelebilecek büyük bir göç dalgasını durdurmayı amaçlamıştır. Suriye'nin kuzeyine yönelik gerçekleştirilen bu harekât ile Türkiye kendisine karşı risk ve tehditleri azaltmış olsa da bölgede yaşanan belirsizliğin uzun bir süre devam edeceği görünmektedir. Suriye'deki belirsizlik durumunun devam ettiği sürece Türkiye'nin sınır güvenliğinin artık eskisi gibi olmayacağı gibi bölgede de barış ve istikrarın uzun bir süre mümkün olmadığı görünmektedir.

Kaynakça

- Abuhasan M. (2013) *Arap Baharı Sonrası Suriye'de Yaşanan Gelişmeler ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri*, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Uluslar arası Güvenlik Anabilim Dalı.
- Akkan İ. (2016). *Arap Baharı Sonrası Suriye ve Türk Dış Politikası Açısından Türkiye-Suriye İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altundeğer N. ve Yılmaz E. *İç Savaşın Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y.2016, C.21, S.1, s. 289-301.
- Çağlar M.Turan, (2014). *2011 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye-Türkiye Krizi*, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Programı.
- İyiat B. (2018). *Suriye İç Savaşında Kürtler ve PYD Terör Örgütü*, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 2-10.
- Kayabaşı Y. (2019). *Suriye İç Savaşı'nda Yerel Aktörlerin Rolü ve Türkiye'nin Suriye İhtilafına Yaklaşımı (2011-2018)*, (Yüksek Lisans Tezi) Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Uluslararası İlişkiler Programı, 2019 Ankara.

- Kerman İ, Efeğil E. (2017). *Terör Örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de İzlediği İç Savaş Stratejisinin Değerlendirilmesi*, ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmalar Dergisi, 1(2), 162-198.
- Köylü M. (2018). *Suriye'de, PYD/YPG Yapılanması ve Zeytin Dalı Harekatı*, ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD), Sayı 2011, s.70-86, 2018.
- Okur M.A, Salık N. (2016). *Bağımsızlıktan Arap Baharı'na SURIYE: İç ve Dış Politika*, Ankara: NOBEL Yayınları.
- Orhan O. (2016). *Türkiye PYD/YPG'yi Neden Vuruyor?* 01.05.2020 tarihinde <https://www.orsam.org.tr/tr/turkiye-pyd-ypg-yi-neden-vuruyor/> erişildi.
- Ozan E. (2017). *Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi*, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM), Yayın :2 , Rapor No: 4
- Özay N. (2019). *Suriye İç Savaşı ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Sorumluluğu* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Orta Doğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı.
- Polat D. (2020). *Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askeri Harekatının Amaçları ve Sonuçları*, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 2020,16(33): 53-96.
- Sandıklı A. (2015). *Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor no: 65, BİLGİSAM Yayınları İstanbul.
- Sandıklı A., Semin A., & Ünal B. (2015). *Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri*, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No. 65, Bilgesam Yayınları, İstanbul.
- Semin A. (2015). *Suriye Krizindeki İç Dinamikler: ÖSO- İŞİD-PYD Denklemi*, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) Analiz/ Ortadoğu, 1234, s.1-8.
- Tosun A. (2019). *PYD'nin Siyasi ve Askeri Faaliyetlerinin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü, Güvenlik Araştırmaları Anabilim Dalı, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Programı.
- Uzman N. (2016). *Türkiye'nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi*, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, Cilt:5, Sayı:15, Kış 2016.
- Yurulmaz E. (2019). *PYD'nin Türkiye Ulusal Güvenliğine Mevcut ve Olası Yansımaları*, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Altınbaş Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul.
- Koşar O. (2017). *Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin Kazanımları ve Kaybedimleri*, (Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- AA (02.02.2017). *SDG'nin Kaçan Sözcüsü Silo, ABD-PYD/PKK İlişkilerini Anlattı*, 19.12.2020 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sdgnin-kacan-sozcusu-silo-abd-pyd-pkk-iliskilerini-anlattı/987777> erişildi.
- CNN Türk (2018). *Başbakanlık Açıkladı, İşte Zeytin Dalı Harekatı'nın 12 Nedeni*, 20.12.2020 tarihinde <https://www.cnnturk.com/turkiye/basbakanlik-acikladi-iste-zeytin-dali-harekatinin-12-nedeni> erişildi.

Suriye İç Savaşı'ndaki Afganlar: İran Devrim Muhafızları Fatımiler Tugayı

Mehmet Erkan KILLIOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
mehmeterkan@comu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3146-2609

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 13.01.2021

Kabul Tarihi: 25.01.2021

Atf Bilgisi

Kıllıoğlu, M.E. (2021). Suriye iç savaşı'ndaki Afganlar: İrandevrim Muhafızları Fatımiler Tugayı, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 11-22

ÖZ

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde bağımsızlık sonrası dönemde iktidarda kalmaya devam eden Sovyet Nomenklatura sisteminin bakiyesi olan kadroları tasfiye etmek için Renkli Devrimler adı verilen bir girişim başlatıldı. Batı destekli olduğu iddia edilen bu girişim ve devrimlerin yansımaları Ortadoğu'da ilk olarak Arap Baharı olayları kapsamında Tunus'ta ortaya çıktı. Tunus'ta başlayan olaylar ve istikrarsızlık dalgası 2011 yılında Suriye'ye de ulaştı. Ülkede başlayan halk ayaklanması baskıcı Esed rejiminin geleceğini tehlikeye soktu ve rejim özellikle kırsal bölgelerde kontrolünü kaybetti. Arap Baharı olayları ile varlığı tehdit edilen Suriye rejiminin Ortadoğu'daki en önemlidestekçilerinden birisi İran'dı. İran, Suriye'deki kötü gidişi durdurmak için halk ayaklanmasının ilk dönemlerindeEsed rejimine örtülü destek verme yoluna gitmişti. Bu desteğin öncelikli sebebi İran'dan başlayıp Irak ve Suriye'den geçerek Lübnan'da Akdeniz'e ulaşan kara köprüsünün varlığını güvenceye almaktı. Ancak Suriye muhalefetinin başarısı Esed rejimi ile İran'ın kara köprüsünün varlığını tehdit etmiştir. İran'ın kurduğu bu kara köprüsü stratejik açıdan hayati önemde idi çünkü bu sayede İran, İsrail'i Lübnan ve Filistin'de meşgul eden kendisine yakın gruplara personel ve malzeme desteği sağlayabiliyordu. Ancak İran'ın sağladığı örtülü destek Suriye'deki Esed rejiminin isyanı bastırmasında yeterli olmadı. Bunun üzerine İran Suriye'deki mevcudiyetini attırarak ve Devrim Muhafızları ve Kudüs Gücü gibi resmi güçlerini seferber etmek zorunda kaldı. Bu resmi güçlere ek olarak, İran Şii gönüllüleri de seferber etme yoluna gitti. İran, Irak'ta bir hava saldırısı sırasında öldürülen Kasım Süleymani tarafından geliştirilen ve İran dışındaki başka ülkelerden devşirilen Şii gönüllülerin İran adına vekâlet savaşlarında kullanılması stratejisi kapsamında, Afganistan'ın sahipsiz topluluklarından birisi olan Afgan Hazaraları Suriye'de kendi namına savaştırma yoluna gitti ve kazanımlarını korumaya çalıştı. İşte bu çalışmada Hazaraların kim olduğu sorusundan yola çıkılarak onları İran safında savaştırmaya iten sebepler ve ortaya çıkan sonuçlar incelenmiş, Hazaraların bu durumdan nasıl etkilendikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hazaralar, Fatımiler Tugayı, Afganistan, İran Devrim Muhafızları, Kudüs Gücü, Ali Rıza Tavassoli.

Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps Fatemiyoun Division

ABSTRACT

Because of the unwanted effects of Color Revolutions that shook the former Soviet Republics, which aims to topple remnants old Soviet Nonemclatura system, Arap Spring incidents in Middle East region first broke out in Tunisia. That wave of popular unrest reaches to Syria in 2011. The popular unrest in Syria puts the existing oppressandAl-Assad's government in close danger. As Al-Assad's regime power and the ability to governing the country began to erode, Al-Assad's government lose control in the country, especially in the rural countryside. In order to stop that negative pattern, Iran, one the top supporter of the Syrian Baathist Regime, take the initiative and provide meaningful but covert support. With the help of that support Iran tried to ensure existence of the land bridge, passing throught Iraq to Syria and then reaches to Mediterranean in Lebanon. But growing success and performance of the Syrian Opposition put existence of Syrian Regime and Iran's land bridge in danger. This land bridge is strategically important because with the help of that land bridge Iran can provide personel and material support to allied factions which are disturbing Israel in Lebanon and Palestine and keeps Israel busy. As it turned out that this covert support would not be enough, Iran was forced to decide to take advantage of the official forces such as the Iranian Revolutionary Guards and the Quds Force.Iran implements the strategy of using the Shiite volunteers recruited from other countries other than Iran in the proxy wars. Strategy of using Shia volunteers in proxy wars developed by Qassem Soleimani, who was killed during an air attack in Iraq. The Afghan Hazaras, one of the most exploited communities of the Afghanistan, started to fight on the behalf of Iran, in order to protect the vital interests of the country. Hence, in this essay, the analyze begin with the question who are those Hazara's, the reasons which drove Hazara's to fight as Iran's proxy in Syria tried to be highlighted.

Keywords: Hazaras, Fatemiyoun Division, Afghanistan, Quds Force, Islamic Revolutionary Guard Corps, Ali Reza Tavassoli.

Giriş

Suriye İç Savaşı'na müdahil olan bölgesel güçlerden biri de, kendisi başlarda bu durumu inkar etse de İran'dır (Worth, 2012, 1). İran'ın Suriye'deki iç savaşa dahil konusuna artık hiç şüphe yoktur. İran'ın Suriye'deki mevcudiyeti yeni değildir, Bu desteğin İran Devrimi'nin ilk yıllarına kadar giden bir geçmişi vardır. 1979 yılında İran'da devrim olduğu sırada, Suriye teknik olarak savaş halinde olduğu İsrail'le, Mısır'ın barış antlaşması imzalayarak düşmanlığını bitirmesi yüzünden tek başına mücadele etmek zorunda kalmıştı. Aynı dönemde Suriye ile Irak arasındaki yaşanan gerginlik de bu olumsuz duruma katkıda bulunuyordu. Bu dönemde İran'daki Batı/ABD yanlısı yönetimin (*Şahlık*) devrilmesi ve yerine İsrail/Siyonizm karşıtı, anti-empyralist söylemi olan ve Filistin davasını sahiplenen bir yönetimin gelmesi Suriye'nin İsrail'e karşı Ortadoğu'da aradığı müttefiki bulması ve rahat nefes almasını sağlamıştı. Bu yüzden Ortadoğu'da neredeyse hiç müttefiki olmayan Suriye rejimi İran'daki bu yeni yönetimi tanıyan ve destekleyen ilk Arap ülkesi oldu. Öyle ki dönemin Suriye Dışişleri Bakanı Abdulhalim Haddam, İran Devrimi'ni "20. yüzyıl tarihindeki en önemli olay" olarak nitelendirmişti (Kazdal, 2018, 2; Sinkaya, 2011, 39; Ansari ve Tabrizi, 2016, 3). İran açısından ise, Karim Sadjadpour'un ifade ettiği üzere, İran'ın Suriye ile olan ittifakı kendi yüksek stratejisini hayata geçirmenin olmazsa olmaz bir bileşeni idi. Suriye, İran'ın Ortadoğu'daki stratejik çıkarları açısından önemli bir ülkeydi. Ayrıca uzunca bir süredir de bölgedeki en iyi müttefiklerinden biri idi. Ek olarak Suriye, İran'ın Lübnan Hizbullah'ı, Hamas vb. irtibat halinde olduğu örgütlere fiziki erişimini sağlamaktaydı. İran, bu örgütlere Suriye'den geçen kara bağlantısı sayesinde insan, para, silah ve teçhizat gönderebilmekte ve başta İsrail olmak üzere rakip olarak gördüğü ülkeleri meşgul etmekte ve özellikle nükleer enerji geliştirme programı nedeniyle kendisini hedef almalarını önlemeye çalışmaktadır (Fulton vd., 2013, 9). Tüm bu sebeplerden dolayı İran Ortadoğu'da Esed rejimine açık destek veren ve iç savaşın en aktif tarafı olduğu artık açıkça belli olan ülkelere biridir. İran yine yukarıda sayılan sebeplerden Suriye İç Savaşı'nı kendi iç meselesi olarak görmektedir.

Suriye'deki İran mevcudiyeti 2013 yılı Şubat ayında İranlı Tuğgeneral Hasan Şateri Beyrut'a giderken Şam kırsalında suikaste kurban gitmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Suikaste kurban giden Şateri, İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü'nün kıdemli komutanlarından biri idi ve 2006 yılından beri Lübnan'da bulunuyordu. Lübnan'dan önceise Afganistan ve Irak'ta görev yapmıştı (Fulton vd., 2013, 10). Suriye'de bulunması İran'ın ülkeye verdiği önemin göstergesi olarak yorumlanmıştı. Şateri suikastinin ortaya çıkardığı üzere Suriye, İran'ın bölgesel nüfuzunu artırmak amacıyla belli bir süredir yatırım yaptığı ve özel önem verdiği bir ülkeydi. Taraflar arasında zaman zaman bölgesel ve küresel siyasetle ilgili konularda fikir ayrılıkları ortaya çıksa da Tahran, Suriye ile ilişkilerini iyi tutmaya ve Beşşar Esed rejimini desteklemeye büyük önem veriyordu. Çünkü İran'a göre Suriye İç Savaşı, bölgede aslında kendisine karşı yapılmak istenen saldırının bir provas ve ön hazırlığı idi. İran ayrıca, oluşturmaya çalıştığı Şii Hilâli'ni (Bilgetürk, 2018, 402; Salihi, 2011, 183-202; Hazır, 2019, 359-365; Özbay, 2010) korumak adına Esed rejiminin gücünü muhafaza etmesini istiyordu. İran'a göre Esed'in iktidarda kalması, Irak, Lübnan hatta Mısır ile olan ilişkilerini geliştirecek, İsrail'e karşı güvenliğini de arttıracak faktörlerin başında gelmekte idi.

İran'ın Esed rejimine olan desteğinin tarihi, kültürel ve mezhepsel sebepleribulunmakta idi ancak İran'ı Suriye'ye çeken bu sayılanlara ek olarak realpolitik ve stratejik gerçeklerdi. Devrim Muhafızları komuta kademesi ve İran yönetimine göre Suriye ayrıca İran'ın terörizmle ve DAESH gibi gruplarla olan mücadelesindeki ilk savunma hattı idi (Ansari ve Tabrizi, 2016, 3). Keza İran'ın Şii Hilali olarak da adlandırılan Ortadoğu'ya yönelik yüksek stratejisinde Suriye'nin özel bir konumu vardı ve bu konum ülkede Sünni bir idarenin başa geçmesi halinde sekteye uğrayacaktı (Pierce, 2013, 2; Sadjadpour, 2013, 11-14). Suriye'de Sünni bir rejimin ortaya çıkması halinde İran'ın bölgeye yönelik güç projeksiyonu yapma imkanı da azalacaktı (Fulton vd., 2013, 9). Tüm bu sayılan olumsuzlukların önüne geçebilmek için İran Suriye İç Savaşı'na dahil olmak zorunda kalmıştı.

Bu noktada Suriye İç Savaşı neden ve nasıl başlamıştır kısaca hatırlamak yerinde olacaktır: Babası Hafız Esed'in ölümünü takiben iktidara gelen Beşşar Esed Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen paradigmalara uyabilmek ve Batı Dünyası ile yakınlaşabilmek adına ülkede neo-liberal reformlar yapmaya çalışmıştı. Ancak bu reform girişimi Soğuk Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği'nin

mali desteğini kaybeden ülkede fakirliğin, işsizliğin ve gelir dağılımı dengesizliğinin artmasına sebep oldu. Bu noktada ülkenin mali yapının bozulması sonucunda ortaya çıkan ekonomik krizin 2011 yılında Esed rejimine karşı başlayan ayaklanmaların en büyük sebeplerinden biri olduğu iddia edilmektedir. Ancak ekonomik faktörler isyanın tek sebebi değildi, siyasi sebepler de bu duruma katkıda bulunmuştur. Suriye'nin Lübnan'da 2005 yılında gerçekleşen Sedir Devrimi'nden sonra bu ülkede bulunan askeri gücünü geri çekmek zorundakalmış ve bu geri çekilme de Suriye halkı tarafından bir yenilgi olarak algılanmıştı. Bu da sonuç olarak Beşşar Esed'in politik gücünde gözle görülür bir azalmaya sebep olmuştu (Özdemir, 2016, 89). Kötüye giden durumu fark eden Beşşar Esed muhalefete bazı tavizler vererek mevcut statükoyu devam ettirmeye çalıştı. Ancak taviz verirken bir yandan da babası Hafız Esed'in yaptığı gibi, otoriter uygulamaları da sürdürme yoluna gitti. Bu durum sonucunda ortaya çıkan siyasal katılımın azlığı ve alınan çeşitli politik önlemler rejiminde otoriterleşmesini ve toplumdan daha da kopmasını beraberinde getirdi (Polk, 2013). Artan muhalefeti bastırmak için güvenlik güçlerinin insanları keyfi olarak tutuklamaya başlaması durumu daha kötüleştirdi. Ekonomik liberalleşme için atılan her adım ülkedeki mevcut elitin işine yaramış, halka yeni fırsatlar sunmamıştı ("Syrian President Bashar Al-Assad", 2015). Ayrıca, Deraa'da siyasi duvar yazıları yazan çocukların tutuklanması sonrasında siyasi suçluların serbest bırakılmasını talep eden gösteriler sırasında güvenlik güçlerinin halka karşı olan sert tutumu gösterilerin ülke geneline yayılmasına sebep olmuştur. Artan gerginliğin azaltılması için pek çok siyasi suçlu serbest bırakılmış, hükümet feshedilmiş ve ülkede 48 yıldır süren olağanüstü hale son verilmiştir (Özdemir, 2016, 90). Ancak muhalefetin talepleri devam etmiş, gösteriler ve onlara yapılan müdahaleler bir süre sonra taraflar arasında silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bu açıdan 2011 yılında başlayan Suriye Devrimi ve sonrasındaki iç savaş özellikle mevcut rejim açısından tam bir sürpriz olmuştur.

Bilindiği gibi savaşın başlangıç döneminde Suriye rejimine muhalif gruplar karşısında Esed güçleri birçok bölgenin kontrolünü kaybetmişti. İç savaşın ilk günlerinde Suriye'deki varlığının dikkat çekmesini istemeyen İran bu dönemde Suriye rejimine olan desteğini sınırlı ve gizli tutmaya çalışmış, daha çok teknik ve finansal destek sağlamaya odaklanmıştı. Suriye rejime sağlanan sınırlı destek Devrim Muhafızlarına bağlı Kudüs Gücü vasıtasıyla ulaştırılıyordu (Fulton vd., 2013, 9). Ancak sınırlı desteğin Esed rejimini ayakta tutmaya yeterli olmayacağını fark eden İran, 2012 yılı sonlarında paramiliter bir güç olan Milli Savunma Güçleri'nin (*National Defense Forces/ Kuvvet ed-Difa el-Vatani*) kuruluşuna destek verdi (Ansari ve Tabrizi, 2016, 4). Ancak, ne NDF'nin ne de Suriye ordusunun muhaliflerle başa çıkamayacağını anlaşıldığı üzerine İran ülkeye yabancı ülkelere topladığı Şii milisleri getirmeye başladı. Bu kapsamda 2012 yılında ilk olarak Hizbullah milisleri Suriye'ye taşındı (Ansari ve Tabrizi, 2016, 5). Bunlara ek olarak Afgan ve Pakistanlı Şii gönüllülerden Fatımiyyun ve Zeynebiyyun isimli milis birlikleri oluşturuldu ve Suriye'de savaşa gönderildi (Moslih, 2016). Paramiliter güçler Suriye rejimi ve İran için daha önemli hale gelmeye başladı. Çünkü çatışmanın doğası gösteriler ve ayaklanmadan hızla iç savaşa doğru evrilmeye başlamıştı (Fulton vd., 2013, 9). İşte bu noktada İran tarafından koordine edilen Şii milislerin Suriye İç Savaşı'na katılmasıyla savaşın gidişatı da değişmeye başladı (Farzam ve Sarı, 2017, 277). Şii nüfusunun yoğun olduğu ülkelere gelen paralı ve gönüllü savaşçılardan oluşan bu milis güçleri İran Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü tarafından örgütlenmekte idi (Farzam ve Sarı, 2017, 273-274; Ünal, 2015, 2). Bilindiği gibi İran'ın, Devrim Muhafızları aracılığıyla kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak üzere yabancı savaşçıları örgütlemesi konusunda önemli bir bilgi birikimi vardır (Farzam ve Sarı, 2017, 270).

İran, Ortadoğu'da kendi çıkarları doğrultusunda hareket edecek milis gücü oluşturma konusunda oldukça tecrübe kazanmış durumdadır. Günümüzde Suriye'de yabancı Şii savaşçıların çoğunluğunu Irak ve Lübnanlılar oluşturmakla birlikte dünyanın birçok bölge ve ülkesinden Suriye'de rejim saflarında savaşmak üzere gelen gönüllü Şii milisler bulunmaktadır. Bu gruplar arasında Araplardan sonra Şii Afganlar Hazaralar en fazla katılım gösteren ikinci büyük gruptur ve Suriye'de Fatımiyyun Tugayı bünyesinde görev yapmaktadırlar (Farzam ve Sarı, 2017, 271 ve 278). 1980'li yılların başında Humeyni'nin söylemlerinden etkilenen Afganlar tarafından kurulan bu birlik İran-İrak Savaşı ve Afgan İç Savaşı'na katılmıştır. Suriye İç Savaşı'nda da İran Devrim Muhafızları'na bağlı bir grup olarak görev yapmaktadır. İddialara göre grubun zıyatı oldukça yüksektir (Reuter, 2015; Esfandiari, 2015). Genellikle de en tehlikeli bölgelerde ön cepheye sürülmektedirler. Genel olarak İran'da

yaşayan Afgan Hazara topluluğu içinden seçilen veya gönüllülerden oluşan Fatimiyyun Tugayı'nın resmi kuruluş amacı Şam yakınlarında yer alan Seyyide Zeynep Türbesi'nin iç savaştan korunması olarak gösterilmektedir. İran'ın kendi askeri gücü ve İran destekli milislerin mevcudiyeti Suriye İç Savaşı süresince düzenli olarak artmıştır. İran'daki Şii Afgan mültecilere Suriye İç Savaşı'na gönderilen İran destekli milis gücüne katılırlarsa iyi bir ücret alacakları, bu sayede ailelerine para gönderebilecekleri, İran'da ikamet izni verileceği ve İran toplumu içinde saygın bir sosyal statüye sahip olacakları vaadiverilmektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında Fatimiyyun Tugayı'nda savaştan ve Afganistan'ın hakkında pek fazla bilgi bulunmayan nüfus gruplarından birisi olan Hazaraların kim olduğu sorusu etkili olmuştur. Dış görünüş itibarıyla Kırgız-Kazak veya kısmen Moğol streotipini andıran ve Anadolu Aleviliğine benzer inançları olan bu insanların kim olduğu, neden ve hangi sebepler yüzünden İran'ın emri altına girip Suriye İç Savaşı'nda savaştan gittikleri çalışmanın hareket noktası olmuştur. Suriye'de Fatimiyyun Tugayı bünyesinde savaştan Hazaraların orijini neresidir, Afganistan mı, yoksa kaçak olarak yaşayıp, sürekli sınırdışı edilme korkusu ile terbiye edilmeye çalışıldıkları İran mı? Tugayda iddia edildiği gibi gönüllü olarak mı savaştadırlar yoksa paralı olarak mı? İran iddia ettiği gibi tüm Şiiilerin hamisi midir gerçekten, yoksa kendi askerini zayıfatını bu lejyonerleri kullanarak azaltmak ve kamuoyu baskısından kurtulmak mı istemektedir? Çünkü özellikle İran-İrak Savaşı sırasında devrimi korumak için Besiç ve Devrim Muhafızlarının cephede kullanımı ve verdikleri ağır kayıpların İran'da devrimin destekçileri arasında kırgınlıklara ve huzursuzluklara neden olduğu iddia edilmektedir. İran yönetiminin aynı durumuna tekrar düşmemek için Hazaraları ve benzeri grupları kullandığını düşüncesi bu noktada akla gelen ihtimaller arasındadır. İran, keza kendi ülkeleri olan Afganistan'da Taliban'ın mezhep farklılığı sebebiyle takındığı dışlayıcı tutum sonucunda kendilerini tehdit altında hisseden bu grubun içinde bulunduğu çaresizliği suiistimal etmekte midir? Bu sorular çalışmayı ortaya çıkaran ve cevaplanmaya çalışılan sorulardır. Bu sorulara cevap bulmak amacıyla kaleme alınan makalenin yazımı aşamasında birincil ve ikincil kaynaklara, tugayda savaştan milislerle yapılan mülakatlara başvurulmuş ve bu kaynaklar bir arada kullanılmıştır. İran'ın Afganistan'ın dışlanmış gruplarından birisi olan Hazaralardan faydalanmak için geliştirdiği yöntemlerin incelendiği bu çalışmada, Fatimiyyun Tugayı ve Hazaraların Suriye İç Savaşı'na nasıl müdahil oldukları, onları bu çatışmaya katılmaya iten motivasyon ve sebeplere değinilmiştir.

Fatimiler (Fatimiyyun) Tugayı'nın Kuruluşu

Suriye İç Savaşının 2011 yılında patlak vermesinden bir yıl sonra Beşşar Esed yönetimine karşı ayaklanan Suriye muhalefeti karşılarında kendileri ile savaştan Mısır, Yemen ve özellikle de Afganistan'dan gelenler başta olmak üzere, farklı etnik gruplardan toplanan paralı askerlerden oluşturulan bir güç olduğunu iddia ediyordu. Bu iddianın bir kısmı muhalif gruplardan birinin kendisinin Afgan olduğunu kabul eden bir milisi esir alması ile doğrulanmış oldu (Adeel, 2015; Kenner, 2013; Fassih, 2014; Williams, 2015; Smyth, 2014).

Bir Hazara milisin Suriyeli muhaliflere esir düşmesinden sonra Suriye'deki Şii Afgan savaşçıların varlığı daha çok dile getirilir olmuştur. Tamamı Şii Hazaralardan oluşan Afgan milisler İran Devrim Muhafızları'nın bünyesinde ve komutası altında görev yapmakta ve en tehlikeli cephe hatlarına gönderilmekteydi. İran'da yayın yapan Kayhan Gazetesi'nin bu Tugay'da görev yapmış eski milislerle yapmış olduğu bir mülakatlarda da ifade edildiği üzere ilk başta küçük bir grup olarak kurulan Fatimiyyun Tugayı'nın ilk ismi "*Muhammed Müfrezesi*" idi (Schneider, 2018, 1). Birlik ilk kuruluşunu takiben Afgan Savaşı'nda Sovyetlere karşı savaştı. İran-İrak Savaşı sırasında Humeyni'nin çağrısına uyarak İran safında Irak'a karşı savaştan birlik bu savaşın sona ermesi üzerine bu sefer de 1990'lı yıllarda Taliban'a karşı savaşmak için Afganistan'a geri dönmüş ancak bir süre sonra dağıtılmıştı. 2001 yılında ise yeni Afgan Hükümeti ve ABD destekli koalisyon güçlerinin tepkisinden çekindikleri için Afganistan'ı tekrar terk etmek zorunda kaldılar.

Fatimiyyun Tugayı Suriye İç Savaşı'nda görev almak üzere Şam'a gönderildiği zaman başlarında Ali Rıza Tavassuli vardı. "*Ebu Hamid*" lakaplı Tavassuli İran'ın Meşhet şehrinde yaşıyordu ve Kum Üniversitesi'nden mezun olmuştu. Tavassuli'nin 22-25 kadar milisle Meşhet'ten Şam'a Seyyide

Zeynep Türbesi'ni korumaları için gönderilmesini Molla Muhammed Bakır Alayi önermişti.(Neriah, 2015) Bu önerisi İran Yönetimi tarafından kabul gördü ve böylece Fatımiyyun Tugayı'nın temelleri atılmış oldu. İran'ın dini lideri Ali Hamaney'in sözcüsü olarak da bilinen Kayhan Gazetesi ise başlarda tabur büyüklüğünde olan bu birliğin kuruluşunda İran'ın dahlinin bulunmadığını, Tavassuli ve 25 kadar milis ile Suriye'ye gitmeye ve Şam'daki Seyyide Zeynep Türbesi'ni korumaya kendi rızaları ile gönüllü olduklarını iddia etti (Alfoneh, 2017). Ancak Seyyide Zeynep Türbesi'nin bulunduğu bölge sadece manevi değeri olduğu için önemli olan bir bölge değildi. İran ve Esed Rejimi açısından stratejik önemi olan bir bölge idi. Mahalle, Şam'ın savunulması için olmazsa olmazdı. İran'ın Şam havalisinde uzun vadede düzenlemeyi planladığı operasyonlar açısından da hayati önemde idi. Seyyide Zeynep semti kaybedilirse muhalifler Batı Şam bölgesindeki rejim mevzilerini kuşatabilecek ve Suriye Rejimi'nin Şam Uluslararası Havaalanı'na olan erişimini kesecekti (Fulton vd., 2013, 25; Holliday ve Lynch, 2012).

Tavassuli İran Devrim Muhafızları Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'nin kendi adıyla anılan planı kapsamında Fatımiyyun Tugayı'nın başına getirilmişti. Süleymani kendi adını verdiği planında dünyanın her tarafından, ama özellikle de Afganistan, Pakistan, Irak, Suriye, Yemen ve Lübnan'dan toplanacak 150.000 Şii gönüllüyü İran'ın yanında savaşmaları için seferber etmeyi planlıyordu (Neriah, 2015).

Tavassuli'nin grubu Suriye'deki ilk günlerinde Iraklı Keta'ib Seyyid el-Şüheda isimli milis grubu ile yakın işbirliğine girmişti (Schneider, 2018: 2). Tavassuli'nin Suriye'deki faaliyetlerini duyuran İran bu sayede sayısı yüzlerle ifade edilen Hazara'yı da gruba katılmaya ikna etti (Alfoneh, 2017). Bunlardan bazıları Şam'da yaşıyordu. İlk başlarda 15 ve 22 kişiden oluşan iki birliği olan Fatımiyyun Tugayı bu sayede Suriye İç Savaşı'ndaki görevine de başlamış oldu. Ancak adı tugay olsa da yeni gelen gönüllülerle önce tabur seviyesine çıkan grup çok daha sonra tugay mevcuduna ulaşabildi.

Grubun kurucusu olarak ismi geçen Ali Rıza Tavassuli 80'li yıllarda Afganistan'dan İran'a göç etmiştir. İran'da Devrim Muhafızları'na bağlı çoğu Afganistan'lı Şiilerden oluşan A(E)büzer Tugayı'na katıldı (Alfoneh, 2017). Tugay, İran-İrak Savaşı sırasında İran'ın kuzey bölgesindeki Ramazan Garnizonu'na gönderildi. Tugay burada hem Irak birlikleri hem de İran'daki ayrılıkçı Kürt gruplarla çıkan çatışmalarda görev aldı. Dönemin resmi rakamlarına göre Tugay'daki Afganların 2.000 kadarı İran-İrak Savaşı sırasında öldürüldü. İran-İrak Savaşı'nın sona ermesini takiben Tavassuli 1990'lı yıllarda ise Taliban'a karşı savaşmak için ülkesi Afganistan'a geri döndü.2006 yılında İsrail'in Lübnan'ı işgalinde ise Lübnan'da idi (Schneider, 2018, 3). Tavassuli, 2015 yılında Güney Suriye'de, Deraa Vilayeti'nde bir çatışmada öldürüldü. Cenazesi İran'a gönderildi ve Meşhet'te törenle gömüldü (Neriah, 2015). Tavassuli döneminin diğer Fatımiyyun komutanları; Seyyid Hâkim, Hüseyin Fedai Abderçaya, Rıza Havari ve Seyyid İbrahim idi. (Bu kuşaktan en son sağ kalan kişi olan Seyyid Hâkim de 2016 yılında Suriye'de öldürüldü.) Tavassulinin yardımcısı olan Rıza Bahşi de (İran'da doğup, büyümüştü.) kendisinden 10 gün önce öldürülmüştü. Her ikisinin de ölümünden sonra tugay doğrudan Devrim Muhafızları'nın idaresine verildi (Schneider, 2018, 3).

İran, dikkatleri Suriye'deki artan askeri mevcudiyeti ve yapılanmasından başka tarafa çekebilmek için Suriye rejimi safında gönüllü savaşan Şii Hazaralar konusunu bilinçli olarak gündeme taşıdı. İran'ın resmi söylemine göre Hazaralar'ın kendisi ile organik bir bağı yoktu; Afganlar hem Şam'daki Şiiler için kutsal olan yerleri hem de 1990'lı yıllardan beri Şam'da Seyyide Zeynep Camii etrafındaki bölgede toplanmış olan Hazara topluluğunu Sünnilerden korumak için gönüllü oluyorlardı (Constable, 2018). İran ise iyi niyetli bir çaba ile sadece Afganların Şam'a ulaşmasına aracılık ediyordu (Esfandiari, 2015; Smyth, 2014). Oysaki savaştan önce sayıları ancak 2.000'i ancak bulan Şam'daki Hazara topluluğu, başta İran olmak üzere, hiç kimsenin dikkatini çekmemişti. Zaten 2013 yılı itibarıyla da büyük bir kısmı ya Suriye'den ayrılmıştı ya da çatışmaların daha az olduğu, nispeten sakin yerlere göç etmişlerdi (Shuja, 2013). Bu topluluğun Fatımiyyun Tugayı'na iç savaş sırasında kayda değer bir katkısı ya da desteği de olmadı. İran ve Devrim Muhafızları da tugay mensuplarının Şam'daki Hazaralarla irtibat kurmasına müsaade etmediler. Bu yüzden tugay mensuplarının Camii'yi ziyaretleri Devrim Muhafızları'nın yönetim kadrosu tarafından çok önceden planlandı ve sıkı bir şekilde takip edildi (Jamal, 2018).

Tugay'a Milis Temini

Her ne kadar İran kendi aracılığı ile Suriye'ye giden Hazaraların Şiiler için kutsal sayılan yerleri korumak için gönüllü olduklarını iddia etse de, Amerikalı Pamela Constable'ın iddiasına göre genç Hazaraların bu maceraya atılmalarının esas sebebini dini motivasyonlar oluşturmamaktadır. İran tarafından sınır dışı edilmekle tehdit edilen, Fatımiyyun Tugayı'na katılmayı kabul etmeleri halinde ise maddi destek ve oturma izni gibi kolaylıklar vaadiverilen bu gençlerin hayatlarını tehlikeye atmalarının sebebi daha çok maddi imkanlarını arttırmak olduğu iddialar arasında yer almaktadır. Suriye'deki iç savaşta hangi uluslararası aktörün hangi rolü oynadığı ve kimin kimi desteklediği konusunda fazla fikir sahibi olmayan Hazaralar'ın önceliğinin Tugay'da görev almanın karşılığında sağlanacak maddi imkanlar ile kendilerinin ve ailelerinin geleceğini kısmen de olsa garanti altına almak olduğu yapılan mülakatlar esnasında görülmektedir (Constable, 2018).

Daha önce de ifade edildiği üzere, Tugayın ilk kuruluşunda personel sayısı 22 kişi idi. Buna bir süre sonra 15 kişiden oluşan ikinci bir grup ve tekrar 22 kişiden oluşan üçüncü bir grup eklenmişti. Ancak ilk başlarda onlarla ifade edilen milis sayısı bir süre sonra kurulan Beşinci grup da sayı 100'ün üzerine çıktı. Kuruluşundan itibaren geçen 3 yıllık sürede Tugay'ın toplam mevcudu 1.000'i geçmişti (Schneider, 2018, 5). Milislerin çoğu İran'da göçmen veya sığınmacı statüsünde bulunan Hazaralardı ve çoğunlukla da Isfahan, Meşhed, Tahran ve Kum şehrinden geliyorlardı (Smyth, 2014; Esfandiari, 2015). Geldikleri yerleri tespit etmek nisbeten kolay olsa da Suriye'deki Afgan Hazaraların tam sayısını tespit etmek oldukça zordur. Ancak bunlardan 700'den fazlasının sadece Şam ve Deraa'daki çatışmalarda öldüğü tahmin edilmektedir (Constable, 2018). Zayıf bir kısmı çatışma hattından alınıp geri getirilmektedir. Geri getirilenlerin cenaze törenleri de yeni milis toplamak için propaganda malzemesi haline getirilmektedir. Ancak bu cenaze törenleri çoğunlukla komutanlara ve önemli kişilere yapılmaktadır. Pek çoğu da iddialara göre öldüğü yerde çürümeye bırakılmaktadır (Reuter, 2015).

Grup hakkında fazla bilgi olmadığı için Tugay'ın mevcudu hakkında birbiri ile çelişen görüşler ortaya çıkmaktadır. Bu konuda en çok kabul gören görüş ise Devrim Muhafızları ile iltisaklı Mashreg News'un verdiği 20.000 rakamıdır. Ancak bu rakamın da kaynağının Devrim Muhafızları olması sebebiyle mübalağaya açık olduğu görülmektedir. Ancak bu rakamı makul bulanlar da vardır. (Moslih, 2016) Eski bir Devrim Muhafızları subayı ve İran Parlamentosu üyesi olan Hüseyin Kenani Moghadem bu sayının 10.000'ler seviyesinde olduğunu iddia etmiştir. Öldürülen Fatımiyyun komutanlarından birisi olan Muhammed Hasan Hüseyini ise 12.000-14.000 rakamını telaffuz etmiştir (Schneider, 2018, 5).

Birlik mevcudu arttığı için 2015 yılında taburdan tugay seviyesine çıkarılmıştı. Bu dönemde İran merkezli Elif Haber Ajansı birlik mevcudunun en az 10.000 olduğunu iddia eden bir haber geçmişti (Schneider, 2018, 6). Ancak bu verilen rakama daha önce birlikte görev yapanlarla, kültürel ve lojistik görevleri üstlenenler de dâhil edildiğinde ulaşılabilir. Muhafızlar ise bu sayının bir seferde en fazla 4.000-8.000 arasında olduğunu savunmaktadır. Bu iddialarını da birlikten firar edenlerle çatışmalarda esir alınanlardan alınan bilgilere dayandırmaktadırlar (Schneider, 2018, 6; Rasmussen ve Nader, 2016).

Devrim Muhafızları'nın destek unsuru olarak görev yapan bu birliklere milis temini ise başlı başına bir dramdır. Birlikten firar edenler, esir alınanlar, gazeteciler ve diğer görgü tanıklarının ifadelerine göre Afganların askere alınması, eğitimleri ve yaşam şartları ile görev yerleri oldukça zorludur. En zor görevlere gönderilen birlik milisleri çok az bir eğitimle neredeyse hiç ateş desteği verilmeden savaş alanına sürülmektedir (Farzam ve Sarı, 2017, 273; Sahrei, 2016). Bunun sonucunda da kayıpları ağır olmaktadır.

İran'da tahminen 3 milyon kadar Afgan göçmen ve sığınmacı olarak bulunmaktadır (Oğuz, 2017). Tugay'ın ana insan kaynağını da bu grup oluşturmaktadır. Tugay'a katılmaya razı olacak olanlara Suriye'de 6 aydan daha fazla kalmaları halinde ailelerine İran'da kalıcı oturma izni verileceği vaat

edilmekte idi (Neriah, 2015). İktisadi durumu yıllardır süren ekonomik yaptırımlar ve uluslararası ambargo nedeniyle hayli sıkıntılı olan İran'da geçim sıkıntısı çeken, göçmen olmaları sebebiyle bürokratik ayrımcılığa ve yabancı düşmanlığına maruz kalan Afgan mültecilerin hemen hepsi Afganistan'a geri gönderilmekten korkmaktadırlar (Strickland, 2016). Görünen o ki, İran'da bu korkuyu gayet iyi kullanmaktadır. İran'daki Hazaralar sürekli bir sınırdışı edilme korkusuyla yaşamakta (Jedinia ve Zahid, 2017) ve geçimlerini sağlamak için de inşaat işçiliği, hizmetçilik, seyyar satıcılık gibi işlerde çalışmaktadırlar.(Schneider, 2018, 7) Bu yüzden de son yıllarda Avrupa'ya olan göçmen akınında Afgan Hazaralar, Suriyeli'lerden sonra hatırı sayılır bir oranı oluşturmaktadır (Bouckaert, 2015). Bu konularda uluslararası basın kuruluşlarına konuşan bazı eski milisler İran güvenlik güçleri tarafından kaçak yollardan ülkeye girmekle veya uyuşturucu kaçakçılığı suçlaması ile tutuklandıklarını sonrasında ise kendilerinden hapse girme, Afganistan'a sınırdışı edilme veya Suriye'de İran için savaşma seçeneklerinden birini tercih etmelerinin istediğini aktarmışlardır (Latifi, 2017; Farzam ve Sarı, 2017, 273).

Tugay'da görev yapan eski milislerin aktardıklarına göre Tugay üyelerine aylık 450-800 Dolar arasında değişen bir ödeme yapılmaktadır (Smyth, 2014). Bu rakam pek çok Afganlı için küçük bir servet değerindedir. Ancak vaat edilenin aksine gerek maaş ödemeleri gerekse de İran'da oturma izni konularında sıkıntıların yaşandığı ifade edilmektedir. Türkiye üzerinden Midilli'ye kaçan ve orada yakalanan bir göçmen sorgusunda Suriye'de 12 ay savaştığını ancak İran'a geri döndüğü zaman kendisine 30 günlük bir oturma izninin verildiğini ifade etmiştir. Bu durumdan hayal kırıklığına uğradığı için Avrupa'ya gitmeye karar verdiğini söylemiştir (Schneider, 2018, 7).

Suriye İç Savaşı'nı konu alan bir Human Rights Watch (HRW) Raporunda ise yaşları 14-17 arasında değişen ve Suriye'deki çatışmalarda ölen 14 Afganlı çocuğunun bilgilerine ulaşıldığını açıklanmıştır (Seligman, 2019; Homsı, 2017; Conrad, 2018). İran Yönetimi de Batı Dünyası'nın kendisini bu konu üzerinden sıkıştırmasının önünü almak için kaçak göçmenlerin sığınma hakkı alabilmek için yalan beyanlarda bulunup, hikâyeler uydurduklarını iddia etmektedir. Ancak bu çocuk askerlerin mezarları Tahran'daki Beheşt-i Zehra Mezarlığı'nda bulunmaktadır ve Uluslararası Hukuk kapsamında 15 yaşındaki çocukların askere alınması ve savaştırılması savaş suçu sayılmaktadır (Oğuz, 2017).

Milislerin Askeri Eğitimi

Afganistan'ın Kabil ve Herat gibi büyük şehirlerinde açılan isimsiz bürolar vasıtası ile Afganlar para karşılığında Suriye'de savaşmak üzere istihdam edilmektedir (Farzam ve Sarı, 2017, 273). Tugay'a yeni katılan milisler 2-4 hafta arasında değişen bir temel eğitime tabi tutulmakta, (Peterson, 2016) bu esnada temel piyade eğitimi almaktadırlar. Bu eğitim İran'daki 9 farklı kampta Devrim Muhafızları tarafından verilmektedir. Bu kamplardan bilinenlerden biri Tahran dışındaki Karçak'taki Padegan-ı Şehid Pazuki, diğer ikisi Şiraz ve Yezd yakınlarındadır. Batı İstihbarat örgütleri tarafından sağlanan belgelerde kamplarda Afganlar'ın yanında Pakistanlılar ve Araplar'ın da olduğu görülmektedir, ancak sayıları birkaç yüzü geçmemektedir. Ayrıca bu birliklerin Suriye'deki kamplarda da eğitim aldığı ifade edilmektedir.

Tugay çok çeşitli türde ve çapta topçu silahı ve tank kullanmaktadır. İran Devrim Muhafızları ile Suriye Ordusu arasında yapılan anlaşma gereği, İran'ın ve ona tabi güçlerin Suriye Ordusu'nun ikmal ve levazım depolarına sınırsız ve sorunsuz bir erişimi vardır. Suriye Ordusu firarlar nedeniyle oldukça güçten düşmüştür, bu yüzden de eldeki teçhizatı kullanacak asker bulmada sıkıntı yaşamaktadır. Rusya Federasyonu Ordusu ve İran Devrim Muhafızları ve Fatımiyyun Tugayı gibi onun bağlılarından bu yüzden medet ummaktadır. Bunun sonucunda atıl halde duran ve geniş bir yelpazesi olan eski Sovyet dönemi silahları Tugay tarafından kullanılmaktadır (Schneider, 2018, 9-10). Bu silahlara T-90 tankları da dâhildir. Afgan asıllı araştırmacı Ahmet Şuca'ya göre Ruslar tarafından BMP zırhlı piyade savaş aracı kullanımı konusunda da Afganlara eğitim verilmektedir.

Ancak silah ve teçhizata rahat erişim imkânlarına rağmen, Tugay'da savaşmış olan eski milislerin ifadelerine göre İranlılar tarafından silahaltına alınan Afganlar harcanabilir olarak görüldükleri için çatışmaya psikolojik ve fiziki olarak çok az hazırlanmaktadır (Constable, 2018). Bu yüzden Afgan

Hazaralar Suriye İç Savaşı'nda çatışan gruplar arasında zayıf oranları sürekli olarak artan tek gruptur. Devrim Muhafızları'nın idaresinde savaşan Iraklı ve Lübnanlı Şii milis grupları da bulunmaktadır ancak onların sevk ve idaresinde böyle bir olumsuzluk bildirilmemektedir. Yapılan cenaze törenlerinden derlenen data, kayıpların sürekli olarak arttığını teyit etmektedir. Öyle ki, bu zayıf rakamları Halep Muharebesi (Loveluck, 2016; Wright, 2016) ve DAES'e karşı girişilen çarpışmalarda ayda 45'in üzerine çıkmıştır (Schneider, 2018: 11). Sonuç olarak; Afgan Hazaraları Suriye'de Devrim Muhafızları ve ona bağlı diğer grupların kayıplarını telafi etmek ve onların yerine zayıf vermeleri için toplanmışlardır (Smyth, 2014). Suriye'ye intikalinden itibaren grup İranlılar tarafından hemen her cephede (*Lazkiye, Şam, İdlip, Hama, Humus, Deraa, Deyrizor*), en ön safta savaşmıştır. Gerek kültür gerekse de dil açısından izole edilmiş bir halde bulunan Afgan Hazaralar, girdikleri muharebelerde kendilerine yeterli bilgi verilmeden çatışmaya sokulmuş, Suriye Ordusu'nun yolsuzluk veya firarlar sebebiyle tutamadığı bölgelerde savaşmaya gönderilmiştir. Yabancı olmaları ve harcanabilir olarak görülmeleri her yere gönderilmelerini kolaylaştırmaktadır.

Afganistan'a Dönüş

Suriye'de çarpışan bu milislerin bir kısmı kendilerine vaat edilenlerin verilmemesi sebebiyle geri dönmek zorunda kalmaktadır. Ancak bu eski milislerle Hazara toplumunun ilişkisi oldukça tartışmalı bir konudur. Afgan Hükümeti bu grubu yasadışı ilan etmiştir. Gruba asker temin ettiği düşünülen kişiler ki aralarında İran'ın dini liderinin Kabil temsilcisi Kurban Galambor da vardır, Afgan yetkilileri tarafından tutuklanmıştır (Majidyar, 2017). Bunun üzerine Devrim Muhafızları tarafından yürütülen bu personel tedarikleri yeraltına inmiştir (Coglan vd., 2015). Hem Kabil hem de Herat'ta Fatimiyyun askere alma büroları bulunduğu ifade edilmektedir (Peterson, 2016). Aynı faaliyetin Pakistan'ın batı sınırı boyunca yapıldığı da iddialar arasındadır. Burada da Fatimiyyun Tugayı'nın kardeş birliği Zeynebiyyun Tugayı'na eleman temini yapılmaktadır.

Afganistan'da süren faaliyeti ile ilgili korkulan şey İran'ın Rusya'nın da desteği ile Afganistan'daki Batı destekli Uzlaşma Hükümeti'ni yıkmak için Suriye'de savaşmış olan bu milisleri yeniden organize ederek Afganistan'a taşıma ihtimalidir (Hüseyni, 2019). Tanınmış Afganistan uzmanlarından birisi olan Antonio Guistozzi'ye göre ülkede 4.000'den fazla üyesi olan ve başlarında Suriye'den dönen deneyimli milislerin olduğu bir Şii Hazara grubu yapılanması vardır. İran Devrim Muhafızları'nın mali açıdan destek olduğu bu grup Hazaracat, Kabil ve Mezar-ı Şerif'te bir hayli faaldir. Guistozzi, grubun hâlihazırda Vardak Vilayeti'nde Hazara ve İran karşıtı gruplara karşı sınırlı da olsa silahlı çatışmaya girdiklerini ifade etmektedir (Schneider, 2018, 12). Ancak Afganistan'a dönenlerin bir kısmı yine ekonomik ve diğer sebepler nedeniyle Suriye'ye gönderilmek için tekrar Birlik'e katılmak zorunda kalmaktadır.

Suriye İç Savaşına Hazaraların İran safında katıldığının Afganistan'da duyulması ülkedeki istikrarsızlığı daha da arttırmaktadır. Afganistan sınırının her iki tarafında yer alan radikal gruplar Suriye ve Irak'ta İran'ın faaliyetlerine destek oldukları için intikam alma amacıyla Hazaralar'a saldırmaktadır. Bu saldırılardan birisi 2016 yılında Kabil'de 80 Hazara'nın ölümü ile sonuçlanan saldırıdır. Bir diğer saldırı ise yine Kabil'de 2017 yılında Şii Tabayan Kültür Merkezi'ne yapılan intihar saldırısıdır. Bu saldırıda da en az 40 kişi ölmüştür (Joscelyn, 2017).

Sonuç

Suriye İç Savaşı'nda en zorlu cephe hatlarında en ön saflara harcanmaya gönderilen Fatimiyyun Tugayı, Suriye'de İran Devrim Muhafızları'nın komutasındaki Iraklı, Suriyeli, Lübnanlı, Pakistanlı Şii milislerden oluşan çok uluslu gücün bir parçası olarak Şam'dan Irak Sınırı'na kadar olan bölgede hemen her yerde savaşmıştır ve İran'ın Irak üzerinden Suriye ve Lübnan ile kurmaya çalıştığı kara bağlantısının tesisine yardımcı oldu. Söz konusu milis güçler üzerinden Suriye İç Savaşı'na daha fazla müdahil olan İran, doğrudan kayıpları en aza indirmeye çalıştı ve bunda da başarılı oldu. Çünkü Suriye'de ayaklanmaların ilk çıktığı Mart 2011'den beri Esed rejimine aktif olarak askeri destek veren İran bu desteği sırasında önemli askeri kayıplar vermişti (Ünal, 2015, 4). Bunun üzerine strateji değişikliğine giden Tahran yönetimi, İran'daki Afgan sığınmacıları çeşitli vaatlerle Suriye'de rejim

yanında savaşmaları için örgütlemeye başlamıştır. Bu sayede doğrudan askeri kayıplarını en aza indirmiştir. Ek olarak savaşın kendisine olan maliyetini de düşürerek İran ekonomisi üzerindeki yıkıcı etkisinden korunmaya çalışılmış, Suriye İç Savaşı'na doğrudan müdahil olmadığını iddia ederek uluslararası kamuoyu ve uluslararası hukukun baskı ve yaptırımlarından kurtulmuştur. Kendini dünya Şiiilerinin tek hamisi olarak gören İran, Afganistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Lübnan, Irak ve Suriye Şiiilerini kapsayan paramiliter bir koalisyona liderlik etmektedir. İran bu paramiliter aktörler aracılığıyla kendi ideolojik ve kültürel nüfuz alanını genişleterek bölgede etkinliğini artırmaya çalışmaktadır (Farzam ve Sarı, 2017, 285-286). İran ayrıca yıllardır çok sayıda Afgan sığınmacıya ev sahipliği yapmaktadır. Gerek bu zorunlu evsahipliği gerekse de uluslararası ambargo nedeniyle ülke ekonomisi zorlanmakta, sığınmacılar da zorlanan ekonomiye ek bir yük bindirmektedir. Afgan Hazaraların zorla Suriye'de savaşıma gönderilmesi ile hem ekonomiyetirdikleri yük ve oluşturdukları güvenlik riski en aza indirilmekte ve hem de dünya kamuoyuna onların hamisinin İran olduğu mesajı verilmektedir. Bu noktada Türkiye'nin Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında olduğu gibi yeniden Afganistan'da ve hatta Farisi kökenli oldukları iddiası bir kenara bırakılarak Tacikistan'da insiyatif alması gerekmektedir. Bu girişimlerin ülkenin yumuşak gücü ve kültürel diplomasideki etkinliğini arttıracığı açıktır. Yoksa yukarıda anlatılan sürecin de gösterdiği gibi tamamen sahipsiz ve desteksiz olarak görülen bu topluluklar suistimal edilmekte, hatta Türkiye'ye karşı da kullanılabilirlerdir.

Afganistan ve İran'da baskı altındaki yaşamlarının kendilerini zorlamasının İran tarafından bir fırsat olarak kullanılması sebebiyle Suriye'ye İran adına savaşıma gönderilip orada ölmeye devam etseler de, İran'ın Irak-Suriye-Lübnan koridorunu gerçekleştirdiği için Fatımiyyun Tugayı'nın devam etmesi için gereken en önemli sebep kısa vadede ortadan kalkmaktadır. Ancak bu durumun sürekli olup olmayacağı konusu henüz kesinleşmemiştir. İran ve Rusya Federasyonu'nun desteği sayesinde Esed Rejimi iktidarını korumayı başarmış ve ülke genelinde hâkimiyetini yeniden kurmaya başlamıştır. İran, Suriye'deki askeri-ideolojik kazançlarını kendince garantilediğini düşünmektedir. Bu sebeple de ülkedeki kazanımlarını ideolojik ve siyasi sermayeye çevirmeye ve Rusya Federasyonu ile savaş sonrasında kurulacak paylaşım masası için elini kuvvetlendirmeye çalışmaktadır. Kendilerine duyulan ihtiyaç azaldığı için eleman alımı bir süre için durdurulmuş olan Tugay'a Suriye'de 2020 yılı itibarıyla ortaya çıkan yeni durum sebebiyle yeniden ihtiyaç duyulabilir. Bu da Hazaralar'ın İran tarafından suistimal edilmesinin bir süre daha sürebileceği anlamına gelmektedir. Hazara Fatımiyyun Tugayı'nın kuruluş süreci ile Devrim Muhafızları organizasyon kabiliyetini arttırmıştır. 3 yıl içinde neredeyse sıfırdan oluşturulan bu milis gücü ile elde edilen tecrübenin İran tarafından gerekli görülen yerlerde kullanılacağı açıktır (Farzam ve Sarı, 2017, 286). Bu da Afganistan'ın ve Orta Asya'yı içine alan tarihi bölgenin daha iyi takip edilmesi ve boş bırakılmaması gerektiğini göstermektedir. Bu kapsamda Hazaralarla da irtibat kurulmalıdır. Şii diyerek kolaycılığa kaçmaktan sakınmak gerekmektedir çünkü inanç esasları incelendiğinde klasik bir Şiiilikten ziyade kendine özgü yorumları da olan Afganistan'ın bu topluluğundan elde edilecek bilgilerin Türkiye'nin siyasi, kültürel ve dini tarihindeki çoğu noktaya ışık tutacağı aşikârdır. Bu açıdan Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen Afganistan'a yönelik politika incelenmeli ve çağın şartlarına göre yeniden yorumlanarak canlandırılmalıdır.

Kaynakça

- Adeel, M. (2019, 23 04). *Syrian Rebels Capture 4 Afghans Including Teenager Boys*, The Khaama Press News Agency web sitesi: <https://www.khaama.com/syrian-rebels-capture-4-afghans-including-teenager-boys-1022/> adresinden alındı.
- Alfoneh, A. (2017, 19 04). *Shia Afghan Fighters in Syria*, Atlantic Council web sitesi: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/shia-afghan-fighters-in-syria/> adresinden alındı.
- Ansari, A. ve Tabrizi, A. B. (2016). *The View from Tehran*, Tabrizi, Aniseh Bassiri ve Pantucci, Raffaello (Ed.), *Understanding Iran's Role in the Syrian Conflict*, Londra: Royal United Services Institute for Defense and Security Studies, Occasional Paper, s. 3-9.

- Bilgetürk, İ. (2018). *İran'ın Suriye Politikası Bağlamında Şiilik ve Şii Milisler*, Ankasam Bölgesel Araştırmalar Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, s. 398-438.
- Bouckaert, P. (2015, 18 10). *Europe's Refugee Crisis Isn't Only About Syria*, Foreign Policy web sitesi: <https://foreignpolicy.com/2015/09/18/europes-refugee-crisis-isnt-only-about-syria-iraq-afghans/> adresinden alındı.
- Coghlan, T., Yaqubi, A. ve Williams, S. E. (2015, 02 06). *Assad Recruits Afghan Mercenaries to Fight Isis*, The Times web sitesi: <https://www.thetimes.co.uk/article/assad-recruits-afghan-mercenaries-to-fight-isis-rzvp3bh2fhh> adresinden alındı.
- Conrad, N. (2018, 05 05). *Iran Recruits Afghan Teenagers to Fight War in Syria*, Deutsche Welle web sitesi: <https://www.dw.com/en/iran-recruits-afghan-teenagers-to-fight-war-in-syria/a-43634279> adresinden alındı.
- Constable, P. (2018, 29 07). *Recruited by Iran to Fight for Syrian Regime, Young Afghans Bring Home Cash and Scars*, The Washington Post web sitesi: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/recruited-by-iran-to-fight-for-syrian-regime-young-afghans-bring-home-cash-and-scars/2018/07/29/ecf9e34c-64e0-11e8-81ca-bb14593acaa6_story.html adresinden alındı.
- Esfandiari, G. (2015, 25 04). *Increasing Number of Afghans, Pakistanis Killed in Syria Buried in Iran*, Radio Free Europe, Radio Liberty web sitesi: <https://www.rferl.org/a/persian-letters-afghans-pakistanis-killed-fighting-in-syria-for-iran/26977907.html> adresinden alındı.
- Farzam, R. ve Sarı, İ. (2017). *Fatimiyyun: İran'ın Afgan Milisleri*, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, s. 267-290.
- Fassihi, F. (2014, 22 05). *Iran Pays Afghans to Fight for Assad, Offers Them \$500 Stipend, Residency Benefits*, The Wall Street Journal web sitesi: <https://www.wsj.com/articles/iran-recruiting-afghan-refugees-to-fight-for-regime-in-syria-1400197482> adresinden alındı.
- Fulton, W., Holliday, J. ve Wyer, S. (2013). *Iranian Strategy in Syria*, A Joint Report by AEI's Critical Threats Project & Institute for the Study of War, Institute for the Study of War.
- Hazır, T. (2019). *Şii Hilali Bağlamında Suriye İç Savaşı ve İran*, TURAN-SAM, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, Cilt: 11, Sayı: 43, s. 359-365.
- Homsi, N. (2017, 01 10). *Afghan Teenagers Recruited in Iran to Fight in Syria, Group Says*, The New York Times web sitesi: <https://www.nytimes.com/2017/10/01/world/middleeast/iran-afghan-child-soldiers-syria-war.html> adresinden alındı.
- Hüseyini, H. (2019, 06 06). *'Fatimiyyun' Tugayı ABD ile Yüzleşmek için Suriye'yi Terk Ediyor*, Şarkul Avsat web sitesi: <https://turkish.aawsat.com/home/article/1755586/h%C3%BCdahuseyni/%E2%80%98fat%C4%B1miyyun%E2%80%99-tugay%C4%B1-abd-ile-y%C3%BCzle%C5%9Fmek-i%C3%A7in-suriye%E2%80%99yi-terk-ediyor> adresinden alındı.
- Jamal, A. S. (2018, 13 02). *Mission accomplished? What's next for Iran's Afghan fighters in Syria*, War on the Rocks web sitesi: <https://warontherocks.com/2018/02/mission-accomplished-whats-next-irans-afghan-fighters-syria/> adresinden alındı.
- Jedinia, M. ve Zahid, N. (2017, 21 05). *Iran Continues Deporting Undocumented Afghan Refugee*, Voice of America web sitesi: <https://www.voanews.com/extremism-watch/iran-continues-deporting-undocumented-afghan-refugees> adresinden alındı.

- Kazdal, M. (2018). *İran'ın Arap Baharı Sonrası Suriye Politikasını Anlamak*, Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1; Sayı: 1, s. 1-15.
- Kenner, D. (2013, 04 12). *Afghan Militants Join Syria's Civil War, as if It Wasn't Awful Enough*, Foreign Policy web sitesi: <https://foreignpolicy.com/2013/12/04/afghan-militants-join-syrias-civil-war-as-if-it-wasnt-awful-enough/> adresinden alındı.
- Latifi, A. M. (2017, 30 06). *How Iran Recruited Afghan Refugees to Fight Assad's War*, The New York Times web sitesi: <https://www.nytimes.com/2017/06/30/opinion/sunday/iran-afghanistan-refugees-assad-syria.html> adresinden alındı.
- Loveluck, L. (2014, 24 11). *The Battle for Aleppo, Explained*, The Washington Post web sitesi: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/11/24/the-battle-for-aleppo-explained/> adresinden alındı.
- Majidyar, A. (2017, 29 11). *Afghan Officials in Deep Water After Praising Role of Soleimani and Shiite Militias in Syria*, Middle East Institute, (Çevrimiçi) <https://www.mei.edu/publications/afghan-official-deep-water-after-praising-role-soleimani-and-shiite-militias-syria> adresinden alındı.
- Moslih, H. (2016, 22 01). *Iran 'Foreign Legion' Leans on Afghan Shia in Syria War*, Al Jazeera web sitesi: <https://www.aljazeera.com/news/2016/01/iran-foreign-legion-leans-afghan-shia-syria-war-160122130355206.html> adresinden alındı.
- Neriah, J. (2015, 04 03). *Iran Deploys Afghan Shiite Brigade to Spread Its Control in Southern Syria*, Jerusalem Center for Public Affairs, (Çevrimiçi) <https://jcpa.org/iran-shiite-brigade-syria/> adresinden alındı.
- Öz, M. ve Eş-Şek'a, M. M. (2001). *İsmailiyye*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 23, s. 128-133.
- Özbay, M.A. (2010). *İran'ın Şii Hilal Projesi İddiası*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış YLS), Ankara.
- Özdemir, Ç. (2006). *Suriyede İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?* Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 2, s. 81-102.
- Peterson, S. (2016, 12 06). *Iran Steps up Recruitment of Shiite Mercenaries for Syrian War*, The Christian Science Monitor (Çevrimiçi) <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2016/0612/Iran-steps-up-recruitment-of-Shiite-mercenaries-for-Syrian-war> adresinden alındı.
- Pierce, B. (2013). *Syria: A Wicked Problem for All*, CTC Sentinel, Vol. 6, No. 8, p. 1-4.
- Polk, W. R. (2013, 10 03). *Understanding Syria: From Pre-Civil War to Post-Assad*, The Atlantic web sitesi: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/12/understanding-syria-from-pre-civil-war-to-post-assad/281989/> adresinden alındı.
- Rasmussen S. E. ve Nader, Z. (2016, 30 06). *Iran Covertly Recruits Afghan Shias to Fight in Syria*, The Guardian web sitesi: <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/30/iran-covertly-recruits-afghan-soldiers-to-fight-in-syria> adresinden alındı.

- Reuter, C. (2015, 26 06). *Murad's War: An Afghan Face to the Syrian Conflict*, Afghanistan Analysts Network web sitesi: <https://www.afghanistan-analysts.org/murads-war-an-afghan-face-to-the-syrian-conflict/> adresinden alındı.
- Sadjadpour, K. (2013). *Iran's Unwavering Support to Assad's Syria*, CTC Sentinel, Vol. 6, No. 8, p. 11-14.
- Salihi, E. (2011). *Ortadoğu'da Oluşan Yeni Dengeler ve 'Şii Hilali' Söylemi*, Bilge Strateji, Cilt: 2, Sayı: 4, s. 183-202.
- Schneider, T. (2018). *The Fatemiyoun Division: Afghan Fighters in the Syrian Civil War*, Washington: Middle East Institute, Policy Paper, 2018-9.
- Seligman, L. (2019, 08 11). *The Child Soldier Crisis: 'Kids Are Cheap'*, Foreign Policy Report (Çevrimiçi) <https://foreignpolicy.com/2019/11/08/child-soldier-crisis-kids-are-cheap-yemen-isis-my-star-sky/> adresinden alındı.
- Sinkaya, B. (2011). *İran-Suriye İlişkileri ve Suriye'de Halk İsyanı*, Ortadoğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 33, s. 38-48.
- Smyth, P. (2014, 03 06). *Iran's Afghan Shiite Fighter in Syria*, The Washington Institute for Near East Policy, Washington: Analysis/Policy Watch 2262.
- Strickland, P. (2016, 17 05). *Why Are Afghan Refugees Leaving Iran?*, Al Jazeera web sitesi: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2016/05/afghan-refugees-leaving-iran-160511103759873.html> adresinden alındı.
- Thomas, J. (2017, 28 12). *Islamic State's Khorasan 'Province' Claims Responsibility for Attack on Cultural Center in Kabul*, FDD's Long War Journal (Çevrimiçi) <https://www.longwarjournal.org/archives/2017/12/islamic-states-khorasan-province-claims-responsibility-for-attack-on-cultural-center-in-kabul.php> adresinden alındı.
- Türkoğlu O. G. (2017, 01 10). *HRW: İran, Suriye'de Afgan Göçmen Çocukları Savaştırıyor*, Anadolu Ajansı web sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hrw-iran-suriyede-afgan-gocmen-cocuklarini-savastiriyor/924166> adresinden alındı.
- Ünal, B. (2015). *İran'ın Vekâlet Savaşı Stratejisi ve Suriye'deki Şii Milisler*, Bilgesam Analiz, No: 1304.
- Williams, S.E. (2015, 22 06). *Afghan Fighters an Increasingly Significant Player on Syrian Battlefield*, Middle East Eyeweb sitesi: <https://www.middleeasteye.net/news/afghan-fighters-increasingly-significant-player-syrian-battlefield> adresinden alındı.
- Worth, R. F. (2012, 02 02). *Effort to Rebrand Arab Spring Backfires in Iran*, The New York Times, s.1.
- Wright, R. (2016, 13 12). *The Battle for Aleppo, Syria's Stalingrad, Ends*, The New Yorker web sitesi: <https://www.newyorker.com/news/news-desk/the-battle-for-aleppo-syrias-stalingrad-ends> adresinden alındı.

Sınıf Yönetimini Etkileyen Faktörlerin Dematel Yöntemi İle Ölçülmesi: Giresun İli Sınıf Öğretmenleri Üzerine Bir Uygulama

Berna KORUCUK
bkorucuk28@gmail.com
ORCID: 0000-0001-5963-2668

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 10.02.2021

Kabul Tarihi: 12.02.2021

Atf Bilgisi

Korucuk, B. (2021). Sınıf Yönetimini Etkileyen Faktörlerin Dematel Yöntemi İle Ölçülmesi: Giresun İli Sınıf Öğretmenleri Üzerine Bir Uygulama, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 23-31

ÖZ

Öğrenme ortamında etkinliğin ve verimliliğin sağlanması iyi koordine edilmiş bir sınıf organizasyonu ile öğretim programının yönetiminin etkin bir şekilde oluşturulmasına bağlıdır. Ancak bu durum sadece öğretmenlere yönelik olmayıp aynı zamanda öğrenci davranışlarının da uygun olmasını gerektiren bir yapı ile de ilişkilidir. Dolayısıyla sınıf yönetimi öğretmenler için ciddi anlamda çaba ve emek gerektiren konulardan birisi olarak düşünülebilmesinin yanında üzerinde titizlikle durulması gereken hususlardan birisi olarak nitelenebilir. Sayılan öneminden ötürü bu çalışmada sınıf öğretmenleri gözüyle sınıf yönetimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Belirlenen sorunların önem düzeylerinin tespit edilmesi için Giresun ilinde çalışan sınıf öğretmenlerine uygulama yapılmıştır. Kompleks bir sorun olarak görülen bu hususlardaki aksaklıkların giderilmesi için Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden (ÇKKV) DEMATEL'den yararlanılmıştır. DEMATEL yönteminden elde edilen analiz sonuçlarına göre sınıf yönetimini etkileyen en önemli faktörler sırasıyla "Öğretmen Özellikleri", "Etkili İletişim", "Eğitim Programları", "Öğretmenin Disiplin Anlayışı" ve "Öğrenci Durumları" olmuştur. En az öneme sahip olan sınıf yönetimine ilişkin faktörler ise sırasıyla "Fiziksel Ortam", "Aile" ve "Öğrenci Durumları" olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Yönetimi, Sınıf Yönetimin Etkileyen Faktörler, DEMATEL Yöntemi

Measurement of Factors Affecting Classroom Management By Dematel Method: An Application on Class Teachers in Giresun Province

ABSTRACT

Ensuring effectiveness and efficiency in the learning environment depends on a well-coordinated classroom organization and effective management of the curriculum. However, this situation is related to a structure that requires not only teachers but also student behaviors to be appropriate. Therefore, classroom management can be considered as one of the issues that require serious effort and effort for teachers, and it can be described as one of the issues that need to be carefully considered. Due to its enumerated importance, this study aimed to determine the factors affecting classroom management from the perspective of classroom teachers. In order to determine the importance levels of the identified problems, an application was made to classroom teachers working in Giresun Province. DEMATEL, the Multi Criteria Decision Making Methods (MCDV), was used to eliminate the problems in these issues, which are seen as a complex problem. According to the analysis results obtained from the DEMATEL method, the most important factors affecting classroom management were "Teacher Characteristics", "Effective Communication", "Education Programs", "Teacher's Discipline Understanding" and "Student Situations", respectively. The least important factors related to classroom management are "Physical Environment", "Family" and "Student Situations", respectively.

Keywords: Classroom Management, Factors Affecting Classroom Management, DEMATEL Method.

Giriş

Günümüzde ekonomi, politika, işletme, teknoloji gibi her alanda yönetim olgusu ve uygulamalarının stratejik önemi gittikçe artmakta nitelikli eğitim ve öğretim ortamının sağlanmasında anahtar bileşenler olarak düşünülmektedir. Kompleks ve karmaşık bir süreç olan sınıf yönetimi, eğitim öğretim faaliyetlerinin istenilebilir seviyede gerçekleştirilmesinde ve yenileşme ile yeni teknolojilerin eğitim sürecine uyarlanmasında üzerinde dikkatle durulması gereken en önemli hususlardan birisidir. Şüphesiz sınıf yönetiminin başarısı etkili eğitim ve öğretim ortamında öğrenci ve öğretmen performansını artıran kilit göstergelerden biri olarak ifade edilebilir.

Sınıf yönetimi; içerisinde öğrenmenin olduğu bir çevrenin meydana getirilebilmesi için ihtiyaç duyulan imkân ve süreçlerin, ortamın, kuralların ve öğrenme düzeyinin devam ettirilmesi olarak ifade

edilmiştir (Brophy, 1988). Evertson ve Neal, (2006), ise bu kavramı; öğretmenin sosyal, duygusal ve akademik öğrenmeyi destekleyecek aynı zamanda bu uygulamaları kolaylaştıracak bir ortam sağlaması için yapmış olduğu etkinlikler olduğunu belirtmişlerdir. Başka bir çalışmada ise sınıf yönetimini yer, zaman, plan-program, öğretim yöntemleri, öğretmen ve öğrenci arasındaki iletişimi gerçekleştirmeye yani öğrenmeye uygun bir ortam ve düzenin meydana getirilmesi ile sürdürülebilmesi olduğunu söylemiştir (Sarıtış, 2000).

Kuşkusuz sınıf yönetimini etkileyen çok sayıda bileşenin olduğu açıktır. Bu bileşenlerden her biri kendi içerisinde önemli olmasının yanından etkili eğitim ve öğretim ortamının sağlanmasında kritik öneme sahip bileşenler olarak düşünülebilir. Ada, (2009) göre; sınıf yönetimini etkileyen en önemli faktörün okul yönetiminin tutumu ve işleyişi olduğunu kabul etmiştir. Çünkü okul sınıfın en yakın fiziki çevresini oluşturmakla birlikte sosyal bir sistem olarak okul aynı zamanda öğrenciyi toplumdandırır, yetiştirir ve tekrar topluma sunumunu yapar. Bu sebeple okul yönetimi ile sınıf yönetimi yakından ilişkili kavramlardır. Okul yönetim anlayışı okul idarecisi tarafından şekillendirilmekle beraber öğrenci davranışını da direkt etkilemektedir.

Sınıf yönetimi sadece öğrenci davranışlarını disiplin altına alma ve kontrol etme faaliyeti değildir. Öyle ki bu kavram öğretmen otoritesinin sınıfta hâkim olması için bir takım kurallı uygulama faaliyetleri de değildir. Modern ve çağdaş yaklaşıma göre sınıf yönetimi sınıfta öğrenmeyi sağlayan bir sınıf ortamının sağlanma süreci olmasının yanında başarılı ve etkili sınıf yönetimi olması halinde öğrenci başarısına yansıtıldığı araştırmalar ile sabit kılınmıştır. Etkili sınıf yönetimi oluşturulan sınıfta tüm etkinliklerin amaçlı ve düzenli olarak gerçekleştirildiği aynı zamanda demokratik disiplinin sağlandığı bir yapının olduğu belirtilmiştir (Erol, 2006)

Denkdemir (2007)'e göre ise sınıf yönetimini etkileyen sınıf içi ve sınıf dışı faktörler vardır. Sınıf yönetimini etkileyen iç faktörler olarak duvarların rengi, ısı ve ışık, öğrenci, dersliğin genişliği, öğretmen ve sınıftaki öğrenci sayısı olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenin öğrencilere olan davranışı, sesini iyi kullanım düzeyi, içtenliği, bilgisi, fiziksel özellikleri, veli ile olan işbirliği ve öğretim yöntemi sınıf yönetimi için öğretmende olması gereken özellikler olduğunu belirtmiştir. Harris, (1991) çalışmasında nitelikli eğitim ve öğretim ortamları sağlamanın etkili bir sınıf ve okul yönetimi ile ilişkili olması ile birlikte etkili sınıf ve okul yönetiminin öğretmenlerdeki sınıf yönetimi becerilerine bağlı olduğunu vurgulamış bu sebeple eğitimin kalitesinin büyük oranda sınıf yönetiminin kalitesine bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Öte yandan etkili sınıf yönetimine sahip olan ve etkili sınıf yönetimi stratejilerini bilen bir öğretmenin sınıfında problem davranışlar daha az, öğrencilerin derse katılım davranışlarının ise daha fazla olacağı vurgulanmıştır (Emmer ve Stough, 2001). Ancak okulu bir bütün olarak değerlendirmek gerekir. Çünkü okul etkiler ile yetkilerin bir arada bulunduğu karmaşık bir kurum olmakla birlikte tüm görev yapanların kanun ve yönetmelikleri çerçevesinde hareket ettiği bir yapıdır. Yani okuldaki çalışanlarda dâhil tüm bileşenler sınıf yönetimini etkileyen unsurlardır.

Bu kapsamda sınıf yönetimini etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörler genel anlamda (Borich, 1996, Charles, 1996, Rinne, 1997, Henson ve Eller 1999, Ada, 2000, Celep, 2000, Ünal ve Ada, 2000, Yavuzer, 2003, Boz, 2003, McKeachie ve Svinicki, 2006, Denkdemir, 2007, Ada, 2009, Yücel vd., 2011, ve Paliç ve Keleş, 2011); eğitim programları, fiziksel ortam, öğretmen özellikleri, etkili iletişim, sınıf yönetiminin zamanı, aile, öğrenci durumları ve öğretmenin disiplin anlayışı olarak ifade edilmiştir.

Tüm bu unsurlardan yola çıkarak sınıf öğretmenleri üzerinde sınıf yönetimini etkileyen faktörlerin sıralanması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Karmaşık ve kompleks bir problem olan sınıf yönetimini etkileyen faktörlerin çözümünde Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden birisi olan DEMATEL yönteminden faydalanılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sınıf yönetimine yönelik literatür araştırılmış, ilerleyen bölümde araştırmada faydalanılan DEMATEL yöntemi anlatılmış, dördüncü bölümde ise çalışmanın yöntemi

probleme uygulanmış, beşinci bölümde önerilerin de yer aldığı sonuç bölümüyle araştırma bitirilmiştir.

Günümüzde sınıf öğretmenlerine yönelik sınıf yönetimine ilişkin sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Bu çerçevede sınıf öğretmenlerine özelinde sınıf yönetimi konusunda yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır;

Karakoç, (1998), sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin karşı karşıya kaldıkları problemleri belirlemek ve bu problemlerin sınıf yönetimini ne derece etkilediği hakkında bilgi edinmeyi amaçlamışlardır.

Gündüz (2001), yaptığı çalışmada sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi konusundaki yeterliliklerinin ne düzeyde bulunduğunu incelemiştir. Erol, (2006) sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi açısından gerekli düzenlemeleri yerine getirip getirmemesinde ve istenmeyen öğrenci davranışlarıyla baş etmede kullandıkları yöntemlerde öğretmenlerin çoğunluğunun olumlu tutum sergilediklerini belirtmiştir. McKeachie ve Svinicki, (2006) araştırmasında İlköğretim öğretmenlerinin etkili sınıf yönetimi için gerekli önerileri arasında en az önem verilen konuların okul, öğrenci ve veli işbirliği olduğunu tespit etmiştir. Reinke, vd. (2008) yaptığı çalışmada, öğretmenlerin ödüllendirme ve azarlama davranışları üzerinde, sınıf yönetimi performanslarına ilişkin görsel geri bildirim vermenin etkisini çalışmışlardır.

Paliç ve Keleş, (2011), ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde çalışan öğretmenlerin, “sınıf yönetimi” kavramına ilişkin görüşlerini; “öğretmen özellikleri”, “sergilenen yaklaşımlar”, “karşılaşılan sorunlar” ve “öneriler” boyutlarında incelemiştir.

Güven ve Karşlı, (2014), ilköğretim müdürleri ile yaptığı çalışma bulgularına göre; sınıf yönetimi etkinliğinin çeşitli farklı birçok faktörden etkilendiğini tespit etmiş ve bunların en önemlilerinin aile, öğretmen ve okulun bulunduğu çevre olduğunu söylemişlerdir. Kırbaş ve Atay (2017), sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde yaşadığı sorunları incelemişler ve etkili sınıf yönetimi için yapılması gerekenleri sıralamışlardır. Can ve Arslan (2018) çalışmalarında sınıf öğretmenleri özelinde sınıf yönetimi yeterliliklerini öğrenci görüşleri çerçevesinde araştırmışlar ve sınıf yönetimi yeterliliklerinin öğrencilerin yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. Gürbüz ve Yeğen, (2020) incelemelerinde sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin yeterliliklerini öğrenci ve öğretmen görüşlerine yönelik yaptıkları çalışmada etkili sınıf yönetimi ve kaliteli bir iletişim için çeşitli önerilerde bulunmuşlardır.

Yapılan literatür taramasında sınıf öğretmenleri özelinde sınıf yönetimine ilişkin sınırlı sayıda çalışmanın olması araştırmayı önemli kılmaktadır. Yine kullanılan yöntem ve çalışmanın konu alındığı il itibarı ile başka bir çalışmanın olmaması da çalışmayı diğer çalışmalardan farklı kılmakta bu noktadan hareketle çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Yöntem ana başlığı Bu kısımda araştırmanın yöntemi olan DEMATEL anlatılmıştır.

DEMATEL Yöntemi

Cenevre Battelle Memorial Enstitüsü tarafından geliştirdiği yöntem çok kriterli karar verme yaklaşımlardan biridir (Wu vd., 2010). Karmaşık sorunlar kümesindeki değişkenlerin birbirleri ile olan karşılıklı ilişkilerini belirlemek ve belirlenen bu ilişkileri üzerindeki etkiyi derecelendirmek için yapısal bir model kurmaya ilişkin araştırmalar olduğu belirtilmiştir (Wu ve Tsai 2011, Korucuk ve Memiş, 2019).

Wu ve Lee (2007), Wu ve Tsai (2011), Korucuk vd., (2018), Memiş ve Korucuk, (2019) ve Erdal ve Korucuk (2019) DEMATEL yönteminin uygulama aşamaları aşağıda vermiştir:

Adım 1: Direkt ve Ortalama İlişki Matrisinin Elde Edilmesi:

Araştırmada literatürde genel olarak yararlanılan Dey vd. (2012)'in karşılaştırma tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 1
DEMATEL Metoduna Yönelik Karşılaştırma Tablosu

Sayısal Değer	Sözel İfade
R.0	Etkisiz
1	Düşük Etkili
2	Orta Etkili
3	Yüksek Etkili
4	Çok Yüksek Etkili

$$a_{ij} = \frac{1}{k} \sum_{n=1}^k x_{ij}^n$$

$$X = \begin{bmatrix} 0 & x_{11} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & 0 & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & 0 \end{bmatrix}$$

Adım 2: Normalleştirilmiş Direkt İlişki Matrisinin Oluşturulması:

Denklem (2), (3) den faydalanılır.

$$s = \max \left(\max \sum_{j=1}^n x_{ij}, \max \sum_{i=1}^n x_{ij} \right)$$
$$C = \frac{X}{s}$$

Adım 3: Toplam İlişki Matrisinin Oluşturulması:

Denklem (4) ve (5) den faydalanılır.

$$\lim_{k \rightarrow \infty} c + c^2 + c^3 + \dots + c^k$$
$$F = C + C^2 + C^3 + \dots + C^k = C(I - C)^{-1}$$

Adım 4: Etkilen ve Etkileyen (Gönderici ve Alıcı) Kriter Gruplarının Belirlenmesi:

Adım 5: Eşik Değerin Hesaplanması ve Etki Diyagramının Çizilmesi:

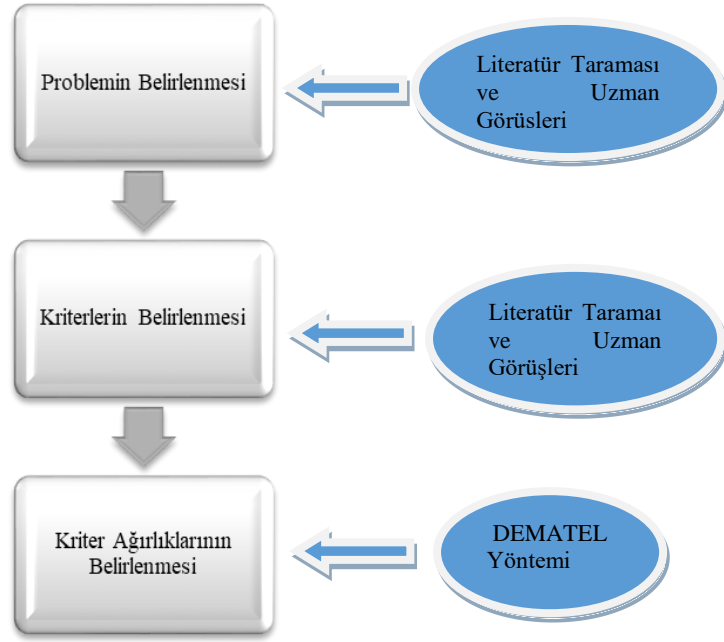
Etki diyagramı, düşey eksen $(D_i - R_i)$ ve yatay eksen $(D_i + R_i)$, olan bir düzlemde $[(D_i + R_i), (D_i - R_i)]$ noktalarının gösterilmesiyle elde edilir.

Adım 6: Kriter Ağırlıklarının Belirlenmesi:

Denklem (6) ve (7) den yararlanılarak öncelikler tespit edilir.

$$w_i = \sqrt{[(D_i + R_i)]^2 + [(D_i - R_i)]^2}$$
$$W_i = \frac{w_i}{\sum_{i=1}^n w_i}$$

Araştırma Modeli

Şekil 1. DEMATEL Uygulama Aşamaları

Bulgular

Çalışmada, Giresun'da görev yapan sınıf öğretmenlerine yönelik olarak sınıf yönetimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve tespit edilen faktörlerin önem derecelerinin saptanması için uygulama gerçekleştirilmiştir. Sınıf yönetimini etkileyen faktörlerin önem derecelerinin değerlendirilebilmesine yönelik çok kriterli karar modeli oluşturulmuştur. Şekil 1 ile ifade edilen model de DEMATEL yöntemi uygulama adımları verilmiştir. Şekil 1.'den anlaşılacağı üzere uzman görüşleri ile literatür taramasından yararlanılarak sınıf yönetimini etkileyen faktörler belirlenmiştir. Belirlenen faktörler aynı önem düzeyinde olmadığından faktörlerin derecelendirilmesine gerek duyulmuştur.

Bu çerçevede, DEMATEL yöntemi ile sınıf yönetimini etkileyen faktörler önem sırasına göre derecelendirilmiştir. Kriterler belirlenirken uzman görüşleri ve literatür taramasından (Borich, 1996, Charles, 1996, Rinne, 1997, Henson ve Eller 1999, Ada, 2000, Celep, 2000, Ünal ve Ada, 2000, Yavuzer, 2003, Boz, 2003, McKeachie ve Svinicki, 2006, Denkdemir, 2007, Ada, 2009, Yücel vd., 2011, ve Paliç ve Keleş, 2011) faydalanılarak aşağıda verilen Tablo 2. oluşturulmuştur.

Tablo 2

Sınıf Yönetimini Etkileyen Karar Kriterleri

Kriterler
Öğretmenin disiplin anlayışı (K ₁)
Fiziksel Ortam (K ₂)
Sınıf Yönetiminin Zamanı (K ₃)
Aile (K ₄)
Eğitim Programları (K ₅)
Öğrenci Durumları (K ₆)
Etkili İletişim (K ₇)
Öğretmen Özellikleri (K ₈)

Kriterlerin Ağırlıklandırılması

DEMATEL yönteminden yararlanılan bu aşamada belirlenen faktörlerin değerlendirilmesine yönelik karar matrisi oluşturulmuştur. Konunun paydaşları olan Sınıf Öğretmenlerine (12), akademisyenlere (1) ve toplamda 13 adet anket sunulmuş ve Ek'ler kısmında görüşlere yönelik tablolar verilmiştir. Bu kapsamda DEMATEL yöntemi ile faktörler derecelendirilmiş ve ilgili ağırlık değerleri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3
Sınıf Yönetimini Etkileyen Faktörler Düzey Tablosu

	K₁	K₂	K₃	K₄	K₅	K₆	K₇	K₈
Ağırlık	0,128	0,107	0,117	0,113	0,130	0,125	0,135	0,145
Sıralama	4	8	6	7	3	5	2	1

Tablo 3'e göre sınıf yönetimini etkileyen faktörlere yönelik en önemli kriterlerin "Öğretmen Özellikleri", "Etkili İletişim", "Eğitim Programları", "Öğretmenin Disiplin Anlayışı" ve "Öğrenci Durumları" olduğu belirlenmiştir. Öte yandan en az önem düzeyine sahip faktörlerin ise sırasıyla "Fiziksel Ortam", "Aile" ve "Öğrenci Durumları" olduğu görülmüştür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin etkili ve istenilen düzeyde olabilmesi için sınıf yönetiminin iyi bir şekilde uygulanması ile bu uygulamalardaki temel kural ve ilkelerin öğretmenler ve idareciler tarafından bilinmesinin önemli olduğu aşıkardır. Çünkü sınıf yönetimini etkileyen faktörler özellikle öğretmenler ve idareciler tarafından ne kadar iyi anlaşılır ve uygulanabilir ise eğitim öğretim faaliyetlerinde o denli pozitif çıktılar alınabilir. Aslında eğitim öğretim faaliyetlerinin başarılı olmasının bir yolu da şüphesiz sınıf yönetimi etkileyen faktörlerinin etkili bir biçimde sürdürülebilir olmasından geçmektedir.

Bu noktadan hareketle sınıf yönetimini faktörler çok çeşitli olmakla birlikte çalışmamızda genel olarak kabul gören unsurlar dikkate alınmıştır. Öte yandan sınıf yönetimini etkileyen faktörler karmaşık bir karar verme problemi olmasından ötürü faktörlerin önem derecelerinin belirlenmesinde ÇKKV yöntemlerinden yararlanmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı Giresun'da görev yapan sınıf öğretmenleri gözüyle sınıf yönetimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve belirlenen faktörlerin önem derecelerinin DEMATEL yöntemi ile yapılmasıdır.

Yapılan çalışma sonucuna göre sınıf yönetimini etkileyen faktörlerin en önemlileri sırasıyla "Öğretmen Özellikleri", "Etkili İletişim", "Eğitim Programları", "Öğretmenin Disiplin Anlayışı" ve "Öğrenci Durumları" olduğu belirlenmiştir. Öte yandan en az önem düzeyine sahip faktörlerin ise sırasıyla "Fiziksel Ortam", "Aile" ve "Öğrenci Durumları" olduğu görülmüştür.

İlgili literatür tarandığında böyle bir çalışmaya rastlanmamış olması konuyu önemli kılmaktadır. Aynı zamanda kullanılan yöntem itibari ile alanda bu şekilde bir çalışmanın olmaması literatüre katkı sağlayacağı şeklinde değerlendirilebilir. Bu bakımdan sınıf yönetimini etkileyen faktörler farklı bakış açıları ile mukayese etmeye örnek olarak düşünülebilir. Ek olarak çalışmada uzman grup ile görüşülme gerçekleştirilmiş fakat zaman ve pandemiden dolayı bu sayı artırılmamıştır. Araştırmaya ilişkin bir diğer kısıt ise sınıf yönetimini etkileyen faktörler temasına ilişkin literatür taraması ve uzman görüşlerinden hareketle herhangi bir kriter setine rastlanılmamış olması değerlendirilebilir.

Öte yandan, araştırma çerçevesinde ulaşılan sonuçlar uzman grubun görüşlerini ve beklentilerinin destekler nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Fakat insan beklentileri, yargıları ve kararları net bir şekilde sayısal olarak ifade edilmediğinden yani belirsiz olması sebebi ile gerçek durumu kurgulamak ve modellemek çok zor ve karmaşık bir süreçtir. Bu olgular neticesinde gelecekte yapılacak çalışmalar için bulanık ÇKKV yöntemlerinden yararlanılarak sonuçlar kıyaslanarak tartışılabilir.

Kaynakça

- Ada, Ş. (2009). *Sınıf Yönetimi*, (ed. Mehmet D.KARSLI), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Ada, S. (2000). *Sınıf Yönetimini Etkileyen Faktörler*, M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı 12, Sayfa:1-8.
- Arens, R. (1988). *Learning to Teach*, Random House. USA.
- Borich. G, D. (1996). *Effective Teaching Methods*, Prentice-Hall, New Jersey.
- Boz, İ. (2003). *Sınıf Yönetme Sanatı*, İstanbul: Zambak Yayınları.
- Brophy, F. (1988). *Educating Teachers about managing classroom and student*, Teaching and Teacher Education. 4 (1), 1-18.
- Can, E., & Arslan, B. (2018). *Öğretmenlerin sınıf yönetimi yeterliklerine ilişkin öğrenci görüşleri*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (10), 195-219.
- Celep, C. (2000). *Sınıf Yönetimi ve Disiplini*, Ankara: Anı Yayınları,
- Charles, C., M. (1996). *Building Classroom Discipline*, Longman, New York.
- Denkdemir, E. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi hakkında görüşleri ve bir uygulama*, Ankara: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dey, S., Kumar, A., Ray, A. & Pradhan, B. B. (2012). *Supplier Selection: Integrated Theory Using DEMATEL and Quality Function Deployment Methodology*, Procedia Engineering, 38, 3560-3565.
- Emmer, E.T. & Stough, L. M. (2001). *Classroom management: A critical part of education*. Educational Psychologist, 36 (2).
- Erdal, H, ve Korucuk, S. (2019). *İlaç Lojistiği Kapsamında Lojistik Kriterlerin Dematel Yöntemi ile Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 19, No: 1,155-166.
- Erol, Z. (2006). *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Evertson, C. M., & Neal, K. W. (2006). *Looking into learning-centered classrooms implications for classroom management*. National Education Association, nea.org.
- Gürbüz, F. ve Yeğen, M . (2019). *Sınıf Öğretmenlerine Ait Sınıf Yönetimi Yeterliklerinin Öğretmen ve Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7 (9) , 27-44.
- Gündüz, Y. (2001). *Öğretmenlerin Sınıf Yönetimindeki Yeterlilikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güven, S, ve Karlı, D.M. (2014). *Sınıf Yönetiminin Etkililiğini Etkileyen Faktörlere İlişkin Okul Müdürlerinin Görüşleri*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 23, 1-24.

- Harris, A. H. (1991). Proactive classroom management: Several ounces of prevention. *Contemporary Education*. 62 (3), 156-160.
- Henson, K. & ve Eller, B, F. (1999). *Educational Psychology For Effective Teaching*, Wadsworth Publishing Company, Belmont.
- Karakoç, S.H. (1998). *Çanakkale İli İlköğretim Kurumları Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimindeki Yeterlilikleri*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Kırbaş, Ş. ve Atay, A. (2017). *Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetiminde Yaşadığı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/28, 517-538.
- Korucuk, S., Turpçu, E. ve Akyurt, H. (2018). *Bütünleşik Dematel ve Gia Yöntemleri İle Seyahat Acentalarında Lojistik Performans Unsurlarının Ölçülmesi Ve En İdeal Seyahat Acentası Seçimi: Giresun İli Örneği*, İşletme Araştırmaları Dergisi, 10 (4), 820-842.
- Korucuk, S. ve Memiş, S. (2019). *Yeşil Liman Uygulamaları Performans Kriterlerinin Dematel Yöntemi ile Önceliklendirilmesi: İstanbul Örneği*, AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 16, 134 – 148.
- McKeachie, W. J. & Svinicki, M. (2006). *McKeachie's teaching tips: strategies, research, and theory for college and university teachers*. Boston: Houghton Mifflin.
- Memiş, S. ve Korucuk, S. (2019). *Dematel ve Vikor Bütünleşik Yaklaşımı ile Gıda İşletmelerinde İnovasyon Çeşitlerinin Önceliklendirilmesi ve En İdeal Firma Seçimi*, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (1/2): 1099-1113.
- Paliç, G. ve Keleş, E. (2011). *Sınıf Yönetimine İlişkin Öğretmen Görüşleri, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, Cilt 17, Sayı 2, 199-220.
- Reinke, W. M., Lewis-Palmer, T. & Merrell, K. (2008). *The classroom check-up: A classwide teacher consultation model for increasing praise and decreasing disruptive behavior*. *School Psychology Review*, 37(3), 315-332.
- Sarıtaş, M. (2000). *Sınıf Yönetimi ve Disiplinle İlgili Kurallar Geliştirme ve Uygulama: Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Ünal, S. & Ada, S. (2000). *Sınıf Yönetimi*, M.O. Teknik Eğitim Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Matbaa Birimi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yücel, C. ve Diğerleri (2011). *Sınıf Yönetimini Etkileyen Etmeler, Sınıf Yönetimi* (Edt: Ruhi Sarpkaya), Ankara: İhtiyaç Yayıncılık.
- Wu, H., Chen, H. K. & Shieh, J. (2010). *Evaluating Performance Criteria of Employment Service Outreach Program Personnel by DEMATEL Method*, Expert System with Applications, 37, 5219–5223.
- Wu, H. H.& Tsai Y. N. (2011). *An Integrated Approach of AHP and DEMATEL Methods in Evaluating the Criteria of Auto Spare Parts Industry*, International Journal of Systems Science, 1-11.

Ekler

EK:1 Direkt İlişki Matrisi

Kriterler	K ₁	K ₂	K ₃	K ₄	K ₅	K ₆	K ₇	K ₈
K ₁	0	3	3	2	2	3	3	4
K ₂	2	0	3	3	4	1	3	3
K ₃	2	1	0	2	1	4	1	3
K ₄	4	2	3	0	2	3	4	4
K ₅	3	2	1	2	0	1	2	4
K ₆	2	1	2	2	3	0	4	3
K ₇	3	2	1	1	2	3	0	3
K ₈	2	1	2	2	4	2	3	0

EK:2 Normalize Direkt İlişki Matrisi

Kriterler	K ₁	K ₂	K ₃	K ₄	K ₅	K ₆	K ₇	K ₈
K ₁	0	0,125	0,125	0,083	0,083	0,125	0,125	0,167
K ₂	0,083	0	0,125	0,125	0,167	0,042	0,125	0,125
K ₃	0,083	0,042	0	0,083	0,042	0,167	0,042	0,125
K ₄	0,167	0,083	0,125	0	0,083	0,125	0,167	0,167
K ₅	0,125	0,083	0,042	0,083	0	0,042	0,083	0,167
K ₆	0,083	0,042	0,083	0,083	0,125	0	0,167	0,125
K ₇	0,125	0,083	0,042	0,042	0,083	0,125	0	0,125
K ₈	0,083	0,042	0,083	0,083	0,167	0,083	0,125	0

Planlı Dönemler İtibariyle Türkiye’de Kalkınma Çalışmaları İle Kırsal Kalkınma Arasındaki İlişki

Adem AKALIN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
ademakalin1408@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8156-8308

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 09/03/2021

Kabul Tarihi: 10/03/2021

Atf Bilgisi

Akalın, A. (2021). Planlı Dönemler İtibariyle Türkiyede Kalkınma Çalışmaları İle Kırsal Kalkınma Arasındaki İlişki, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 32-39

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; planlı dönemler itibariyle Türkiye’deki kalkınma çalışmaları ile kırsal kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1963 yılında başlanan kalkınma çalışmalarının planlanan kalkınma dönemi bağlamında alınan kararlar ve uygulamalar tartışılmıştır. Planlı kalkınma ile kırsal alanlar öne çıkmış ve ülke ekonomisinin temeli olan tarım büyük önem kazanmıştır. 1963 yılında imar çalışmaları kapsamında planlanan döneme geçişle birlikte hazırlanan beş yıllık imar planları incelenmiş ve önceliklendirilen bölgeler, konular ve alanlar ile planların uygulanmasında karşılaşılan sorunlar bu planlara dahil edilmiştir. Uygulanan beş yıllık kalkınma planlarında kalkınmanın öncelikle az gelişmiş bölgelere ve kırsal alanlara bağlı olduğu görülmektedir. Ayrıca kırsal kesimde kalkınmayı hızlandıracak modeller belirlenmiş ve kalkınma planlarında uygulanmıştır.

Anahtar Kelime: Kalkınma, Plan, Kırsal Kalkınma

Planned Development Working with Turkey as Periods in Relationship Between Rural Development

ABSTRACT

The aim of this study is; periods are planned to examine the relationship between rural development and development as development work in Turkey. In this study, the decisions taken in the context of planned development period of 1963 years of development work have been discussed by the Republic of Turkey and applications. With planned development, rural areas came to the fore and agriculture, which is the basis of the country's economy, has gained great importance. The five-year development plans prepared with the transition to the period planned within the scope of development studies in 1963 were examined and the regions, subjects and areas prioritized and the problems encountered in the implementation of the plans were included in these plans. In the five-year development plans implemented, it is seen that development primarily depends on underdeveloped regions and rural areas. In addition, models that will accelerate the development in rural areas have been determined and implemented in development plans.

Keywords: Development, Plan, Rural Development

Giriş

1923 yılında temeli atılan Türkiye Cumhuriyeti’nin tam bağımsız olarak varlığını devam ettirebilmesi için sağlam ve güçlü bir ekonomiye ihtiyacı vardı. Büyütülmesi istenilen Türkiye ekonomisinde, yetersiz olan kaynakların amacı dışında kullanılmadan ülkenin büyüme ve kalkınma amacına uygun olarak kullanılması, planlı kalkınmayı ön plana çıkarmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesinin ardından ülkenin nüfusunun % 80’e yakın kısmı tarımsal faaliyetler ile geçimini sağlamakta, tarım alanlarının büyük bir kısmı kullanılmamakta, tarım çağ dışı araç ve gereçler ile yapılmakta ve tarımsal üretim yapan çiftçinin üzerinden çok ağır vergiler bulunmakta idi. Ülkenin iktisadi olarak büyüme sağlayabilmesi ve ekonomik bağımsızlığı sağlayabilmesi için radikal adımların atılmasına ihtiyaç vardı. Bunun için Osmanlıdan kalan işlevini yitirmiş bazı kurumlar kapatıldı, çiftçiden alınan aşar vergisi kaldırıldı, 1923-1938 yılları arasında çiftçiye bedelsiz olarak toprak dağıtımı yapıldı ve 1923 yılında İzmir İktisadi Kongresi toplandı.

Üzerinden aşar vergisi yükü kaldırılan çiftçi üretim yapma noktasında atılım yaparak üretilen ürünlerin işlenmesi noktasında sanayileşmeyi ön plana çıkardı. Türkiye ekonomisini planlayarak büyütme düşüncesi ilk olarak 1933 yılında yapılan sanayi planları ile başlamıştır. 1929 yılında dünyada yaşanan

ekonomik krizle birlikte 1933-1937 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış ve plan ile devletin yardımı ile sanayi alanında yapılacak olan kalkınma atılımı hedeflenmiştir.

1938-1943 yılları arasında uygulanmak istenilen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 2.Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle uygulanmaya konulmadan kaldırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin akabinde içerik olarak birbirinden farklı yaklaşımları olan kalkınma planları yürürlüğe konmak istense de 1960 yılına kadar geçen zamanda planlı ekonomiye geçme denemeleri olumsuz sonuçlanmıştır. 1960 yılında Türkiye'de Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurularak faaliyet geçirilmesinden sonra ekonomik kalkınma alanında yeni bir dönem açmış ve alınan kararlar ve uygulanacak politikalarda ışık tutmuştur.

Gürçubuk ve diğerlerine göre (2016) Türkiye'de kırsal kalkınma çalışmalarının Cumhuriyetin ilanından sonra başladığı, Cumhuriyet'in ilanının akabinde ülke genelinde, tarım alanında ve kırsal kesimde kalkınma isteklerinin kendisini göstermeye çalıştığı, ancak nüfusun yoğun kesiminin kırsal alanda yaşaması ve ülke ekonomisinin tarıma dayalı olması nedeniyle kırsal alana verilen önem artmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1960 yılından sonra planlı döneme geçmesiyle birlikte uygulanan planlara dayalı olarak kalkınma düzeyinin hızla büyüdüğü görülmüştür.

Türkiye'de Sanayi Planları Dönemi (1923-1963)

Birinci Dünya Savaşı neticesinde Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra Mustafa Kemal ATATÜRK ve arkadaşları tarafından 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tam ve bağımsız bir devlet olabilmesi için en öncelik verdiği alan ekonomik büyüme olmuştur. Türkiye Cumhuriyetinin istenilen ekonomik büyüme ve bağımsızlığı yakalayabilmesinin kalkınma hızını yükseltmesine bağlı olduğunu bilmekteydi. 1923 yılından 1938 yılına kadar geçen süre içinde Türkiye Ekonomisi yeniden planlamış ve tüm ülke geneline uygulanan bir plan ile büyümek amaçlanmıştır.

Tüm Dünyada 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucu Türkiye ekonomisinin de yapısını bozmuş, ithalat, ihracat dengesi bozulmuş ve bunun sonucu olarak tarım ürünlerini satın alma gücü azalmıştır.

Türkiye'de 1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı her ne kadar yürürlüğe konulmuş olsa da, etki alanı bakımından tüm sektörleri içine alan daha kapsamlı ve daha geniş bir uygulama alanı olan kalkınma planına İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra uygulamaya konulmuştur.

Her ne kadar kalkınmaya katkısı olduğu söylenen Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'ndan 2 yıl sonra İkinci Planı'nın çalışmalarına başlanmış ve 1937 yılında uygulanmaya konulmuştur. Yapılan bu plan ile devletin himayesi ve yardımıyla milli sermayenin artırılması amaçlanmıştır. Planın uygulamaya konmasından kısa bir süre sonra ikinci dünya savaşının başlaması nedeniyle istenilen nitelikte katkı sağlamamış ve uygulanamamıştır. İkinci dünya savaşının sonucu olarak dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizin ekonomisinde de daralma, enflasyon, fiyatlar, kar hadleri gibi konularda artışa neden olmuştur.

Planlı kalkınma fikrini realize edebilmek ve yapılacak sınıai yatırımlarını plan ve programlar çerçevesinde gerçekleştirebilmek için 1960 yılında Başbakanlığa bağlı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve bu kuruluş 1961 Anayasası içerisinde de yer almıştır (Zeytinoğlu, 1970:300).

Türkiye'de 1963 yılından itibaren kalkınma çalışmaları kapsamında planlı döneme geçilmiş ve devam eden yıllarda hazırlanan planlar doğrultusunda hareket edilmiştir. Hazırlanan bu planlardan;

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

1963-1967 yılları arasında ortana konan Birinci (BYKP)'nda; öncelik verilen hususlar arasında, bölgeler arası adaletsizliğin önlenmesi, köyden şehre göç etmenin önüne geçilmesi, kamu tarafından

elde edilen gelirlerin adaletli bir şekilde dağıtımının yapılması ve kaynakların verimli ve ihtiyaç duyulan alanlarda kullanılması olarak söylenebilir.

Bu plan ile; bölge planlaması kavramı dünyada ve Türkiye’de yeni bir olgu olduğu ve bu alanda kendine özgü bir çalışma yapılması gerektiği öğrenilmiş, bu nedenle de öncelikle bölge planlaması kavramı ile ilgili olarak en başta yapılması gereken kararlar alınmış ve ülkenin bazı bölgelerinde test çalışması yapılmıştır. Ayrıca, uygulamada planın etkilerini ölçmek için çeşitli bölgelerin verilerini içeren durumlarını gösteren bilgiler alınarak indeksleme çalışmaları yapılmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

1968-1972 yılları arasında ortaya konan İkinci BYKP’nda; kentleşme konusunu ön plana çıkarmıştır. Uygulamaya konulan plan ile şehirleşme konusunda hızla yaşanan artışa değinilmiş ve bunun ilerleyen dönemlerde sorun yaratacağı belirtilerek, şehirlerde dengeli yerleşim hususunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi istenmiştir. Birinci BYKP döneminde başlatılan pilot projeler ve denemelerin, bölgelerin gelişmesine ve değişmesine katkı sağladığı, bölgelerde yaşayan insan topluluklarının daha iyi tanınması ve bu toplulukların sosyal ve beşeri ihtiyaçlarının sağlanması durumunda bölgeler açısından ihtiyaç duyulan yetişmiş insan gücünü sağlamada katkı sağlamıştır.

Planda öne çıkan hususlar şunlardır;

- Bölgelerarası adaletsizliği giderebilmek için hizmetlerden yeteri kadar yararlanamayan bölgelere hizmet yatırımlarını yaparak daha geniş kitlelere ulaşmak ve geri kalmış bölgelerin büyümesinde öncülük etmek.
- Kamu yatırımlarını az gelişmiş bölgelere yoğunlaştırmak.
- Kentleşmeye önem verilecek ve artan nüfus sayesinde ekonomik büyüme konusunda ivme kazanılacak.
- Tüm dünyada gelişen teknolojinin ülkemizde de uygulama alanı bulmasında öncülük etmek.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

1973-1977 yılları arasında ortaya konan Üçüncü BYKP; Kalkınmada Öncelikli Yörelere cümlesine yer verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Kalkınmada öncelikli yörelere ile kalkınma planlarının yörelere gelişme potansiyelleri göz önüne alınarak, uzun dönemli kalkınmasının sağlanması hedeflenmiştir.

Planda öne çıkan hususlar şunlardır;

- İllerin doğal ve beşeri kaynakları göz önüne alınarak gelişmişlik sıralaması yapılacak,
- Kalkınmanın ilk adımının sanayi çalışmalarını tüm ülke geneline yayma olarak belirlenmiş ve kalkınmada öncelikli olarak belirlenen yörelere sanayi yatırımlarını teşvik etmek olarak belirlenmiş,
- Alınan tüm kararların ve uygulanan politikaların kalkınmada öncelikli yörelere sorunlarını çözmede yeterli olmadığı, bunun için alınan tüm kararlarda ve uygulanan politikalarda aksaklığa mahal vermeyecek şekilde ek kararlar alınmıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

1979-1983 yıllarını arasında ortaya konan Dördüncü BYKP’nda; Daha önceki planlarda yer alan kalkınmada öncelik verilen yörelere uygulaması yine benimsenmiştir. Bu planda yer alan en önemli

husus olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin gelişmesi ve kalkınmasına ışık tutacak olan (GAP) projesinin uygulamaya koyulacağı belirtilmiştir. Planda yer alan bir diğer husus ise sanayi yatırımlarının ülke geneline yayılması için gerekli alt yapı ve mekânsal çalışmaların tamamlanmasının akabinde yatırımcıların teşvik edilmesi olmuştur.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

1985-1989 yılları arasında ortaya konan Beşinci BYKP'nda; daha önceki kalkınma planlarında yer alan öncelikli yöreler uygulamasına devam edilmiş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine öncelik verilerek bu bölgelerin geri kalmışlıktan kurtulması gerekli yatırımları almasının sağlanması amaçlanmıştır. Ayrıca az gelişmiş bölgelerde yatırımları teşvik etmek için devlet tarafından kredi kullanılması, vergi-resim-harç istisnası uygulanmış ve böylelikle yatırımlar teşvik edilmiştir.

Planda öne çıkan hususlar şunlardır;

- Kalkınmada Öncelikli Yörelere öncelik verilerek kalkındırılmasının sağlanması ve bu sayede diğer bölgeler ile arasındaki farkın kapatılması amaçlanmıştır.
- Kalkınmada Öncelikli Yörelere yapılacak olan sanayi yatırımları ile birlikte o bölgelerin kaynakları kullanılarak ileri yönde atılımlar gerçekleştirilecek ve bu sayede geri kalmış bölgelerin kalkınması hedeflenmiştir.
- Kalkınmada Öncelikli Yörelere Büyük büyük yatırımların yanında küçük ölçekli ve emeğin olduğu sanayi alanlarında uygulanmak istenilen projeler de teşvik edilecektir.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde coğrafik olarak yakın olan Ortadoğu bölgesine ithal edilmek üzere mal ve hizmet üretimi yapılması teşvik edilecektir.
- Devlet tarafından oluşturulan fonlardan destek sağlanacaktır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

1990-1994 yılları arasında ortaya konan Altıncı BYKP'nda; bölgesel gelişme kavramı kullanılmış ve bölgesel planlama deyimini kullanımını yitirmiştir. Uygulanan planda yapılan çalışmaların temel amacı olarak bölgelerde yaşayan kitlelerin refah düzeyini artırmak olarak belirlenmiştir. Bu planda ayrıca Avrupa yer alan uygulamalar örnek alınarak ülkemizde uygulamaya konulmak istenmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde öncelikli olmak üzere Organize Sanayi Bölgelerinin kurularak yatırımlar teşvik edilmiştir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

1996-2000 yılları arasında ortaya konan Yedinci BYKP'nda; daha önden uygulamaya konulan tüm planların yeteri kadar uygulama alanı bulmaması nedeniyle bölgeler arasındaki kalkınma dengesizliğine çözüm olmamıştır. Uygulanan planda, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgeleri daha önceki planda olduğu gibi öncelik verilen konular arasında yer almıştır. Bu bölgelerin geri kalmışlığının nedeni olarak ise özellikle bazı illerde görülen terör olayları neden olmuştur. Terör örgütü tarafından yapılan eylemlerin toplumda huzursuzluğa yol açtığı, yeni yapılan ve halen devam eden yatırımlara yönelik olarak eylemler yapılması nedeni ile yatırımların engellediği görülmüştür. Yukarıda belirtilen hususlara ek olarak bu bölgede yaşana insanların nitelikli olmayışı ve Pazar sorununun yaşanması bölgedeki diğer sorunlar olarak sıralanmaktadır. Bu plan ile ilk defa sürdürülebilir kalkınma ifadesine yer verilmiş ve sürdürülebilir kalkınmanın, tüm ülkeyi içine alması ve bölgelerarası gelişmişlik düzeyleri farkını en aza indirmek olduğu belirtilmiştir.

Planda öne çıkan hususlar şunlardır;

- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri öncelikli bölgeler olmak üzere bu yerlerin kaynakları ve gelişme potansiyellerine göre bölgesel gelişme projeleri hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.
- Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terör eylemleri nedeniyle zarar gören yatırımlar için Onarım Projesi hazırlanacak ve bu sayede istihdam konusunda da önemli bir adım atılmış olacaktır.
- Bölgede yetişen tarım ürünlerinin işlenmesi için tesislerin kurulmasını sağlamak.
- GAP Projesi ile ilgili olarak yapılan çalışmalara hız verilerek zamanında tamamlanması sağlanacak.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

2001-2005 yılları arasında ortaya konan Sekizinci BYKP'nda; yer alan en önemli gelişme Doğu Anadolu Projesi uygulanacağı ve bunun yanında diğer bölgeler içinde bu şekilde projeler hazırlanacağı belirtilmiştir.

Planda öne çıkan hususlar şunlardır;

- Sanayi alanında yeni bölgeler oluşturularak uzmanlaşma sağlanacak ve maddi olarak desteklenecek.
- Sanayi alanında organize sanayi ile birlikte, orta boy ve küçük sanayi işletmeleri desteklenecek ve örnek sanayi siteleri oluşturulacak.
- 2010 yılına kadar GAP projesi bitirilmesi hedeflenmiştir.
- Doğu Anadolu Bölgesi için hazırlanan DAP projesi, önceden belirtilen kurallar ve planlar doğrultusunda uygulamaya koyulacaktır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı

2007-2013 yıllarını arasında ortaya konan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda ise; bölgesel kalkınma araçlarına dikkat çekilerek bu araçlar arasında yer alan yenilik, AR-GE, girişimcilik, yeni sanayi odakları, kümelenmeler, network, üniversite-sanayi işbirliği ve girişim sermayesi üzerinde durularak geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bölgesel gelişme konusundaki amaçlar ve uygulanacak politikalar olarak, kırsal alanların kalkınması, yerel kaynakların kullanımının ve araştırılmasının yaygınlaştırılması, uygulanacak politikaların merkezi olarak belirlenmesi ve bölgelerin dinamiklerinin etkin olarak kullanılması hususlarına yer vermiştir. Ayrıca bu dönemde Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Kırsal Kalkınma Planı ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi olmak üzere 3 adet önemli belge düzenlenmiştir.

Planda öne çıkan hususlar şunlardır;

- Ulusal düzeyde bölgesel gelişme strateji belirlemek için tüm kurum ve kuruluşlarla eşgüdümü sağlamak,
- Öncelikli olarak az gelişmiş bölgeler olmak üzere büyüme potansiyeli yüksek yerleri cazibe merkezi haline getirmek ve buraların alt yapı sorunları ortadan kaldırmak.
- Kalkınmada öncelikli bölgelerde üretim yapan, rekabetçi ve istihdam yaratan önder sektörler seçilerek ve büyümesi sağlanacaktır.

- Girişimciliğin desteklenmesi amacıyla tüm bölgelerde eğitimlerin düzenlenerek gerekli bilgilendirmenin yapılması.
- Bölgelerin öz kaynakları göz önüne alınarak üretimin teşvik edilmesi bu alanda uzmanlaşmanın sağlanması.
- Önder sektörler öncülüğünde bölgelerde yer alan işletmelerin desteklenmesi sağlanacaktır.

Onuncu Kalkınma Planı

2014-2018 yılları arasında ortaya konan Onuncu Kalkınma Planı, toplumun yüksek refah seviyesine ulaşmasını amaçlayan, yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin yanı sıra hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayan, ülkemizin potansiyelini, bölgesel dinamikleri ve insanımızın yeteneklerini harekete geçirerek kalkınma sürecinin hızlandırılması. Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum başlığı altında insan için ve insanla beraber kalkınma yaklaşımının hayata geçirilmesi ve gelişmişliğin toplumun farklı kesimlerine yaygınlaştırılması amacıyla uygulanacak politikaların yer alması amaçlanmıştır. Ayrıca bu plan ile ülkemizin 2023 yılı hedefleri belirlenmiş ve hazırlık aşamasında dünya da hâkim sektörler göz önüne alınarak özel sektörlerin teşvik ve desteklenmesi amaçlanmıştır.

Planda öne çıkan hususlar şunlardır;

- Ekonomik istikrarın sağlanması ve istihdamın artırılması,
- Toplumunu oluşturan fertlerin örgütlü hale gelmesinin sağlanması ve kırsal alanda kalkınmanın sağlanması,
- Kırsal bölgelerde alt yapı hizmetlerinin sağlanması ve bu bölgelerde yaşanan insanların hayat kalitesinin artırılması,
- Kırsal bölgelerin doğal yapısının korunması ve bu hususta gerekli hukuki zeminin hazırlanması

On Birinci Kalkınma Planı

2019-2023 yılları arasında ortaya konan On Birinci Kalkınma Planı, ülkemizin uluslararası arenada konumunu yükseltmek, halkın refah seviyesini istenilen düzeye çıkarmak, eğitim alanında yapılacak yeniliklerle beşeri sermayenin milli teknoloji hamlesiyle, teknoloji ve yenilik kabiliyetinin artırılması, tüm alanlarda verimliliğin artırılarak milli teknoloji hamlesiyle uluslararası piyasalarda rekabet gücü yüksek değer üreten bir ekonomiye sahip olmak, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre konusunda gerekli adımların atılmasını sağlayarak şehirlerde ve kırsalda yaşayan yurttaşlarımızın yaşam kalitesini yükseltmek amaçlanmıştır. Ayrıca on birinci kalkınma planı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi tarafından hazırlanan ilk plan olma özelliğini taşımaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Dünyada bölgesel gelişme ve bölgesel politika alanlarında gelişen ve değişen düzeni le birlikte hızlı değişimler meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak ta bölgelerin önemi kendini hissettirmektedir. Dünya devletlerinin birbirleriyle gelişen ve değişen düzende rekabet üstünlüğü sağlamak istemesi bölgelerin önem kazanmasına neden olmuştur. Devletlerin birbirleriyle rekabet üstünlüğü sağlamaya girmeleri aynı zamanda bölgelerde yer alan güçler arasında işbirliği ve eş güdüm yapma gereksinimi ortaya çıkarmıştır.

Cumhuriyetin ilanından planlı döneme geçinceye kadar Türkiye’de kalkınma çalışmaları genellikle sanayi alanında yapılmış ve uygulamaya konmuştur. Ancak 1963 yılından sonra planlı döneme geçilmiş ve 5’er yıllık kalkınma planları hazırlanarak uygulama konulmuştur. Türkiye’nin kalkınma konusuna yaklaşımı ve 1963-2007 yılları arasında uygulamaya konulan toplam on bir kalkınma planı değerlendirildiğinde;

Planlı kalkınma döneminin başlangıcından itibaren ortaya konan beş yıllık kalkınma planlarında geleneksel bölgesel kalkınma anlayışı içerdiği anlaşılmaktadır. Planlı dönem içerisinde ortaya konan tüm planlarda ortak kavram, amaç ve araçlar olarak belirlenmiştir. Bu beş yıllık kalkınma planlarında ki asıl amaç olarak bölgeler arası dengesizliği ortadan kaldırmak ve dengeli bölgesel gelişmeyi sağlamak olduğu görülmektedir. Birinci beş yıllık kalkınma planında kırsal alanda yer alan yapıların dağınık ve küçük olmaları nedeniyle gelişmelerini olumsuz yönde etkilenmekte idi. Bunun içinde ilk defa **örnek köy** uygulaması yapılmıştır.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında köylerin dağınık yapısı nedeniyle merkezden getirilecek olan elektir, yol su gibi hizmetlerin zamanında yapılmaması ve yeterli kaynak kalmaması nedeniyle birbirine yakın olan köyler arasında bir tanesinin hizmet birimi olarak belirlenmesi ve buradan kurulan merkezi oluşturan tüm köylere hizmet ulaştırılmasını amaçlayan **merkez köy** yaklaşımı benimsenmiştir. Dördüncü beş yıllık kalkınma planında merkez köy niteliğindeki yerleşim alanları tespit edilmiş ve belirlenen merkezden tüm köylere hizmet ulaştırılmaya çalışılmıştır. Ancak köylerin dağınık ve sayısının çok olması nedeniyle istenilen başarı sağlanamamıştır. Bu planda ayrıca merkez köy yaklaşımı yerini **köy kent** modeli almıştır.

Altınca beş yıllık kalkınma planında bölgesel kalkınma politikaların teori ve uygulamalarında ilk kez diğer ülke uygulamalarının örnek alınmaya başlanmıştır. Bölgesel kalkınma politikaları konusunda dönüşümün ilk belirtileri 1990’lı yıllarda görülmeye başlanmış, ancak yaşanan süreçte diğer ülke uygulamaları örnek alınmış ve bu konuda bir bilinç oluşmuştur. Ayrıca kırsaldan kentlere yaşanan göçleri düzenleyebilmek için göç eden insanları bölgeler içi göçe yönlendirilmiştir.

Yedince beş yıllık kalkınma planında Türkiye’de ilk defa “bölgesel planlama” ve “bölgesel gelişme” olguları yerine “sürdürülebilir kalkınma” anlayışı yer almıştır. Yeni bölgeselcilik yaklaşımının bir sonucu olarak ilk kez “bölge kaynaklarını göz önüne alan” bölgesel gelişme projeleri ortaya atılmaya başlanmıştır. Kalkınmada öncelikli yörelere öncelik verilerek bu alanlarda üretim ve istihdamı artıracak tarımsal sanayi sektörlerinin kurulması amaçlanmıştır. Sekizinci beş yıllık kalkınma planında bölgeselcilik yaklaşımı geniş bir uygulama alanı bulmuştur. Kırsal alanda idari işleyiş istenilen düzeye getirilememiş ve bekleneni verememiştir. Sürdürülebilir kalkınma anlayışı çerçevesinde istihdamın ve üretimin artırılarak kırsal alanda yaşayan insanların gelir düzeylerini artırması amaçlanmıştır.

Dokuzuncu kalkınma planında ülkemizin içinden bulunduğu AB üyelik süreçleri çerçevesinde istikrarlı bir şekilde büyüyen Türkiye’nin uluslararası rekabet gücüne sahip, adaletli gelir dağılımı sağlayan ve yapısal tüm düzenlemeleri gerçekleştirmiş bir kalkınma planlanmıştır. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Kırsal Kalkınma Planı ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi II hazırlanmıştır. Tüm bunların yanında kırsal alanda alt yapı sorunları gibi çözülmesine öncelik verilen hususlarda gerekli adımların atılması amaçlanmıştır. Onuncu ve on birinci kalkınma planları ile ülkemizin yaşam kalitesini artırarak milli teknoloji hamlesiyle sürdürülebilir yeni üretimler yapmak ve uluslararası alanda rekabet gücü yüksek ürün elde edilmesi amaçlanmıştır.

Sonuç olarak; uygulanan yeni bölgesel politika anlayışı sayesinde planların uygulandığı bölgelerin sosyal ve beşeri kaynaklarının kullanılmasıyla hızlı bir şekilde ilerleme kaydedilmiştir. Halende uygulanan kalkınma politikaları sayesinde hızlı bir değişim ve dönüşüm sağlanmaktadır.

Kaynakça

- Bakırcı, M. (2014). *Avrupa Birliği yeni dönem kırsal kalkınma politikası, Türkiye'nin uyumu ve yaratacağı etkiler*. Türk Coğrafya Dergisi,0(47), 45-74. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21234/227851>
- Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M., Kepoğlu A. (2016). *Kırsal kalkınma yaklaşımları ve politika değişimleri*, <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2ek.pdf> (Erişim tarihi 12.09.2016).
- <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf> adresinden 10.01.2021 tarihinde alınmıştır.
- <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> adresinden 11.01.2021 tarihinde alınmıştır.
- Kan, M., Kan, A., Nizam, D., Perkin, A. Y., Everest, B., & Taşcıoğlu, Y. (2020). *Dünyada ve türkiye'de kırsal kalkınma uygulamalarındaki mevcut durum ve gelecek*, Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi, 13-17.
- Keskin, H., Sungur, O. (2010). *Bölgesel politika ekseninde yaşanan dönüşüm: Türkiye'de kalkınma planlarında bölgesel politikaların değişimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010(21), 271-293.
- Tolunay, A., Akyol, A. (2006). *Kalkınma ve kırsal kalkınma temel kavramlar ve tanımlar*, Türkiye Ormancılık Dergisi, 7(2), 116-127.
- Tüzünkan, D. (2015). *Türkiye'de uygulanan beş yıllık kalkınma planlarının istihdam politikaları açısından değerlendirilmesi*, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(2), 90-117.
- Uzunkaya, S. (2020). *Türkiye ekonomisi'nde 1923-1977 yılları arasındaki sanayi ve kalkınma planlarının değerlendirilmesi*, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19, 14-30.
- Yenigül, S. B. (2017). *Kırsal kalkınma politikalarında yeni yaklaşımlar ve bu yaklaşımların Türkiye'nin kırsal kalkınma politikalarına etkisi*, Planlama Dergisi, 27(1), 16-25.
- Yeşilbaş, M. (2011). *Kırsal kalkınma politikalarının gelişim çizgisi ve planlı dönemde kırsal kalkınma yaklaşımları*, Türk İdare Dergisi, 2010, Sayı: 470, 153-174.

Doing Business Kapsamında Güney Afrika'nın Performans Analizi (2016-2020)

Alper YALÇIN
Kafkas Üniversitesi
alperyalcin36@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-5930-7021

Halil Özcan ÖZDEMİR
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
hozcanoazdemir@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0021-3618

Sevda YALÇIN
Kafkas Üniversitesi
sevdayalcin3636@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7584-6180

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 27.02.2021

Kabul Tarihi: 15.03.2021

Atıf Bilgisi

Yalçın, A., Özdemir, H.Ö., Yalçın, S. (2021). Doing Business Kapsamında Güney Afrika'nın Performans Analizi (2016-2020), *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 40-52

ÖZ

Global kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen endeksler konularına göre ülkelerin finansal, ekonomik, sosyal, beşeri, askeri vb. kapasitelerine dair tespit, gözlem ve analizler gerçekleştirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu endekslerin her biri alanında uzmanlaşmış kuruluşlarca hazırlanan ve bu kuruluşların çeşitli paydaşları vasıtasıyla derledikleri verilerden oluşmaktadır. Değerlendirmeyi yapan kuruluşlar ele aldıkları konulara göre değişen yöntemler/kriterler kullanmaktadırlar. Araştırılan konuya göre endekslerden elde edilen sonuçlar öngörülebilir gelecekle ilgili ipuçları vermektedir.

Uluslararası kuruluşların gerçekleştirdiği önemli endekslerden biri de İş Yapma Kolaylığı Endeksi'dir (Doing Business). Dünya Bankası tarafından 2003 yılından beri her yıl hazırlanan "İş Yapma Kolaylığı Endeksi"nde; 190 ülkedeki (2020 yılı itibarıyla) yerel şirketlerin iş yapma ve kurma kolaylığı ile iş yapmalarını etkileyen bir dizi düzenlemeler 11 gösterge seti çerçevesinde mercek altına alınmaktadır.

Bu çalışmada Afrika kıtasının en gelişmiş ve aynı zamanda da en büyük ekonomilerinden biri olan Güney Afrika'nın Doing Business Endeksi'ne göre 2016-2020 döneminde, dünyadaki ve bölgedeki durumu analiz edilip değerlendirilerek ileriye dönük öneriler yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Uluslararası endeksler, Doing Business Endeksi, Güney Afrika

The Performance Analysis of South Africa Within The Scope of Doing Business (2016-2020)

ABSTRACT

The The indexes carried out by global organizations are done with the purpose of determining, observing, and analyzing the financial, economic, social, human, military and similar capacities of countries according to their subjects. Each of these indexes consists of data prepared by specialized staff and collected by these organizations through various stakeholders. The institutions that make the assessment use methods/criteria varying according to the subjects they deal with. The results obtained from the indexes give clues about the predictable future according to the research subject.

One of the important indexes realized by international organizations is the Ease of Doing Business Index (Doing Business). In the "Ease of Doing Business Index" prepared annually since 2003 by the World Bank, a series of regulations affecting the ease of doing and establishing business and in 190 countries (as of 2020) are examined within the framework of 11 sets of indicators.

In this study, the situation of South Africa, the country with the most developed economy and at the same time one of the largest economies of the African continent, in the world and in the region in the period of 2016-2020 was analyzed and evaluated according to the Doing Business Index and forward, looking recommendations were made.

Keywords: International indexes, Doing Business Index, South Africa

Giriş

Küresel kuruluşların araştırıp hazırladıkları ve araştırmaya konu olan ülke ve ekonomilerin finansal, ekonomik, sosyal, beşeri, askeri vb. kapasitelerini dair saptama, gözlem ve analizleri gerçekleştirdikleri endeksler ilgili taraflara önemli bir yol haritası işlevi görmektedirler. Bu endekslerin her biri alanında kendi alanında uzmanlaşmış kuruluşlar ve örgütler tarafından yapılmakta olup değerlendirmeyi yapan kuruluşlar ele aldıkları konulara göre farklı metotlar, veri teknikleri kullanmaktadırlar. Raporlar ülkelerin ekonomisi, büyüme potansiyeli, iş yapma olanakları, rekabet edebilirlikleri, siyasi ve ekonomik riskleri, dış politikadaki gelişmeleri, özgürlükleri gibi çeşitli konularda veriler sunarak ülke içi ve ülke dışındaki bütün ilgili tarafların hizmetine sunulmaktadır. Endeksler böylelikle ilgili tarafların hareket tarzını belirlemede önemli bir görevi yerine getirmektedir.

Endekslerden elde edilen sonuçlar ülkeyi yönetenlere, karar vericilere ve araştırmacılara öngörülebilir gelecekle ilgili önemli ipuçları vermektedir (Yalçın, A. ve Yalçın, S. 2016:699).

Endeksler ve bu kapsamda yapılan analizler ülkelerin ekonomi, hukuk, demokrasi, şeffaflık, sosyal politikalar gibi alanlarda sergiledikleri performanslarını da ortaya koymaktadır. Ulaşılan sonuçlar ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili bütün taraflar tarafından değerlendirilerek kullanılır.

İş Yapma Kolaylığı Endeksi uluslararası kuruluşların gerçekleştirdiği önemli endekslerden biridir. Dünya Bankası (WB) tarafından ilk kez 2003 yılında yayımlanan endeks, 5 veri setini kapsamış ve 133 ekonomiyi dikkate almıştır. En son 2020 yılında yayımlanan endeks kapsamında ise 190 ülkedeki yerel şirketlerin 11 veri seti öncülüğünde iş yapma ve kurma kolaylığı ile iş yapmalarını etkileyen bir dizi düzenlemeleri mercek altına alınmıştır. İş Yapma Kolaylığı Endeksi ülke ekonomilerini iş yapmak için uygun ortama sahip olma ölçütlerine göre sıralamaktadır. Söz konusu endeksin başlangıç kısmında amaç şöyle ifade edilmektedir: Modern bir ekonomi mevzuatsız çalışamaz. Kendi haline bırakılan piyasalar zayıf sonuçlar üretir. Mevzuat, oyuncular arasında güç dengesizliğini düzelterek daha adil sonuçlar doğmasına yol açar. Piyasa oyuncularını yapacakları eylemin diğer oyuncular üzerindeki etkisini düşünmeye teşvik eder (DB 2016). İş yapma ortamı için ülkelerdeki uygulanmakta olan yasal düzenlemelerin farklı iş adımları için şirketlerin algısına göre kolaylaştırıcı olup olmadığı ölçülerek, elde edilen veriler sayısallaştırılarak tüm ülkeler için bir endeks haline getirilmektedir.

Doing Business endeksiyle aslında özel sektördeki firmalar incelenmektedir. Özel sektör tarafından yönlendirilen büyümenin desteklenmesi kalkınma gündeminin kalbinde yer almaktadır. Pek çok gelişmekte olan ülke, işlerin ve refahın en iyi özel sektörün potansiyelini açığa çıkararak oluşturulduğu sonucuna varmıştır. İşletmelerin gelişmesi için bir "olanak sağlayan ortam" yaratmak uluslararası kalkınmada yeni mantra haline gelmiştir (Hanusch, M. 2012, s:2). Doing Business ile özel sektördeki firmaların iş yapmaları için mevcut olanaklar değerlendirilmektedir.

2003 yılından itibaren hazırlanan İş Yapma Endeksi ile çeşitli göstergeler hazırlanıp, ülkelerin performansları incelenerek dünyada girişimciye en uygun iş ve yatırım ortamını sunan ülkeler tespit edilmeye çalışılmaktadır. 2003 yılında yayımlanan ilk Doing Business Raporu, 5 gösterge setini ve 133 ekonomiyi kapsıyordu. En son 2020 yılında yayımlanan çalışma ise 11 gösterge setini ve 190 ekonomiyi dikkate alarak hazırlanmıştır ve 2 Mayıs 2018'den 1 Mayıs 2019'a kadar ki zaman aralığındaki gelişmeler incelenmiştir.

Doing Business incelediği 11 başlıkta araştırmaya konu ülkelerin ilgili mevzuat kalitesine ve etkinliğine bakarak iş yapma kolaylığını ölçmektedir. Bunlar: "İşe Başlama", Sözleşmelerin Uygulanması", "İflasın Çözümü", "İflasın Çözümü", "İnşaat İzinlerinin Alınması", "Elektrik Temini", "Kredi Temini", "Azınlık Yatırımcıların Korunması", "Vergilerin Ödenmesi", "Sınır Ötesi Ticaret", "Tapu Siciline Kayıt", "Sözleşmelerin Uygulanması" ve "İşgücü Piyasası Düzenlemeleri"dir.

İş Yapma Kolaylığı il kez 2015 raporu ile bazı önemli değişiklikler getirmiştir. Bunlar:

1-Araştırmaya konu olan on bir ekonomide ilave birer şehir: İş Yapma Kolaylığı raporunun yayın tarihinde ilk kez nüfusu 100 milyonun üzerinde olan 11 ülkede ikinci bir şehir çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Bu 11 ekonomi Bangladeş, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, Japonya, Meksika, Nijerya, Pakistan, Rusya Federasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşuyor. İkinci bir şehrin ilave edilmesi diğer büyük şehirler ile ülke içi bir karşılaştırma olanağı tanımıştır.

2-Araştırma kapsamında üç göstergenin kapsamı genişletilmiştir: Azınlık yatırımcılarının korunması kredi alma ve tasfiye işlemleri. Tasfiye işlemleri göstergesi kullanılmaya başladığından bu yana örnek incelemesi yapılan bir şirket için iflas sürecinin süresini, maliyetini ve sonucunu ve teminatlı alacaklılar için kurtarma oranını ölçmüştür. Dolayısıyla, göstergeler temel olarak iflas mahkemesi sisteminin etkinliği üzerinde odaklanmıştır. Bu yılki raporda göstergeler daha da ileri giderek iflas ile ilgili yasal sistemin gücünü açık bir şekilde ölçmektedir. Kredi alma göstergeleri daha fazla iyi uygulamayı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Yasal hakların gücü endeksi, diğerlerinin yanında UNCITRAL İflas Hukukuna İlişkin Mevzuat Kılavuzuna göre seçilen yeni unsurların eklenmesi ile

birlikte 10 puandan 12 puana yükseltilmiştir. Yeni eklenen iki puandan birisi ekonomilerin entegre bir teminatlı işlemler sistemine sahip olmasına verilmiştir. Yeni eklenen diğer puan, birkaç özellik (modern fonksiyonlar sunması, bildirimle dayalı olması ve her tür teminatlı işlemi kapsamı gibi) ile tanımlanan iyi işleyen bir teminat sicilinin mevcut olmasına verilmiştir.

3-Sınıra uzaklık puanına dayalı genel sıralama: İş yapma kolaylığı sıralaması artık sınıra uzaklık puanına dayalı olarak yapılmaktadır. Bu ölçü her bir ekonominin iş düzenlemeleri alanında küresel en iyi uygulamalara ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Puanın daha yüksek olması daha etkin bir iş ortamı ve daha güçlü yasal kurumlar olduğunu göstermektedir.

Ülkeyi yöneten politikacıların, ülke ekonomilerinin toplu olarak iş yapma kolaylığı konusunda dünyada ve bölgesinde ve benzer ekonomilerde nerede durduğunu bilmelerinde fayda vardır. İş Yapma Kolaylığı raporu ölçtüğü alanların kapsamını genişleterek politika yapıcılara iş ortamının daha eksiksiz bir resmini çizerek yapılması gereken reformlarla ilgili olarak gündemlerine alınması gereken yeni alanları sunmaktadır (Yalçın A. ve Yalçın. S. 2017, s:33). Endeks ayrıca, ekonomiler arasında ve zaman içinde iş düzenleme ortamlarını karşılaştırmak için kapsamlı nicel verileri toplayarak ve analiz ederek, ekonomileri daha verimli düzenlemelere doğru rekabet etmeye teşvik eder; reform için ölçülebilir kriterler sunar; akademisyenler, gazeteciler, özel sektör araştırmacıları ve her bir ekonominin iş ortamıyla ilgilenen diğerleri için bir kaynak olarak hizmet eder.

İş Yapma Kolaylığı Raporu'nda temel amaç; dünya genelindeki ekonomilerde yerel işletmelere yönelik düzenleyici ortamın anlaşılması ve geliştirilmesi için nesnel bir zemin oluşturmak amacıyla ürünü yeniden şekillendirmeye devam etmektir. Birçok kilit uluslararası gösterge grubu gibi İş Yapma Kolaylığı Raporu ilk hazırlandığı 2003 yılından en son yayımlanan 2020 Endeksi'ne kadar ki süreçte büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Küresel ölçekte yayımlanan diğer önemli uluslararası veri grupları ile kıyaslandığında İş Yapma Kolaylığı yüzde 5 ile nispeten düşük bir veri düzeltme oranına sahiptir. Endeks yıllık olarak yayımlanmaktadır. 2013 yılından önceki veriler metodolojideki farklılıklar nedeniyle karşılaştırılabilir değildir.

İş Yapma Kolaylığı sıralaması inceleme kapsamındaki ekonomileri 1'den 190'a kadar sıralamaktadır; 1'inci sıra en yüksek performansı göstermektedir. Ekonomilerin sıralaması toplam sınıra uzaklık puanlarına göre değerlendirilmektedir.

İş Yapma Kolaylığı 2012 raporunda kullanılmaya başlanan sınıra uzaklık puanı, her ekonominin "sınıra" uzaklığını göstermektedir. Burada sınır 2005 yılından veya göstergeye ilişkin verilerin toplandığı yıldan sonraki üçüncü yıldan bu yana tüm ekonomiler arasında o göstergeye ilişkin en iyi performansı temsil etmektedir. Bu ölçü, 0 ile 100 arasında bir ölçeğe indirgenerek normalleştirilmiştir (100 sınırı temsil etmektedir). Bu ölçü işgücü piyasası düzenlemelerine ilişkin göstergeleri kapsamamaktadır. Sınıra uzaklık puanı her bir ekonominin iş düzenlemeleri alanında küresel en iyi uygulamalara ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Puanın daha yüksek olması daha etkin bir iş ortamı ve daha güçlü yasal kurumlar olduğunu göstermektedir (Uludağ, A. 2015, s: 20).

İş Yapma Kolaylığı Raporu'nda en yüksek sıralamada yer alan ülkeler hiçbir düzenlemenin yer almadığı ülkeler değildir; bu ekonomiler öyle bir düzenleyici sistem kurmuşlardır ki hem piyasadaki işlemler kolaylaşmış hem de özel sektörün gelişmesini engellemeden önemli kamu haklarını koruyabilmişlerdir. Diğer bir ifade ile bu ülkeler, güçlü kurumlarla birlikte düşük işlem maliyetlerine sahiptir.

Endeks kapsamında kullanılan metodoloji karşılaştırılabilirliğin sağlanmasına yardımcı olmakla birlikte, bazı sınırlamalara da sahiptir. Yerel şirketler için geçerli düzenleyici ortamın bazı önemli boyutlarını endeks ele almakla birlikte, iş ortamının şirketler veya yatırımcılar için önem taşıyan veya ekonominin rekabet gücünü etkileyen tüm yönlerini ölçmemektedir. Örneğin makro ekonomik istikrarı, güvenliği, yolsuzluğu, kurumların altta yatan güçlü yönlerini veya altyapı hizmetlerinin (sınır ötesi ticaret ve elektrik bağlantısına erişim ile ilgili hizmetler dışında) işgücü becerilerini, kalitesini

ölçmemektedir. Bunlara ilave olarak yabancı yatırıma özgü düzenlemeler de araştırma kapsamında değildir (Uludağ, A. 2015, s:21).

Güney Afrika ve Doing Business Endeksi

Afrika kıtasının güney uç bölgesinde yer alan Güney Afrika Cumhuriyeti, 1.219.090 kilometre karelik yüzölçümü, 2019 yılı itibarıyla de 58.5 milyonluk nüfusu (Dünya Bankası) ile Afrika'nın önemli güç merkezlerinden olup jeopolitik ve coğrafik açıdan önemli bir ülkedir. Afrika'daki en iyi geniş tabanlı ve üretken ekonomisi ile dünyadaki gelişmiş herhangi bir ülkesinde görülebilecek altyapı imkanlarına sahiptir. Ülke; Nijerya, Cezayir, Mısır ve Kenya'nın da aralarında bulunduğu kıtanın en büyük ilk beş ekonomisinden biri olup coğrafi olarak Güney Afrika'nın da dahil olduğu ve 48 ülkeden meydana gelen Sahra Altı Afrika Bölgesi'ndeki toplam GSYİH'nın da yaklaşık üçte birine sahiptir.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bankacılık, iletişim ve ulaştırma altyapısı güçlü olup doğal kaynaklar ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli bir paya sahiptir. Ülke sanayi altyapısının, sektörel çeşitliliğin ve araştırma-geliştirme kapasitesinin gelişmişliği ile Afrika kıtası içinde ayrılan bir ekonomidir. Bununla birlikte, ülkenin, geçmişte ırkçı rejim döneminde dezavantajlı konumda bırakılan büyük nüfus kitlelerinin ekonomiden dışlanmışlığına bağlı olarak halen devam etmekte olan yüksek işsizlik, gelir ve mal varlığı dağılımındaki ciddi eşitsizlik, siyahların ekonomiye katılımında yaşanan güçlükler gibi ciddi yapısal sorunları bulunmaktadır. Bu itibarla, ülkenin dış ticaret, sanayi, yatırım ve ekonomik kalkınma politikaları, geçmişte yaşanmış ayrımcılığın etkilerinin giderilmesine dönük ekonomik dönüşüm hedefleri gözetilerek geliştirilmektedir. Ülke, söz konusu yapısal sorunların aşılması ve istihdam yaratacak büyümenin sağlanmasını teminen, yerelleşme/yerli girdi kullanımı hedeflerine giderek daha fazla yönelmekte, yurtiçinde üretimi teşvik edecek ticaret ve sanayi politikalarını devreye sokmaktadır (Ticaret Bakanlığı, GAC Pazar Bilgileri, 2020, s:3).

Dünya Bankası'nın tespitlerine göre ülke, 1990'ların ortalarında demokrasiye geçişinden bu yana vatandaşlarının refahını iyileştirme yönünde önemli adımlar atmıştır. Ancak bu konudaki ilerleme son dönemlerde yavaşlamaya başlamıştır. Yüksek işsizlik, yoksulluk ve eşitsizlik ülkenin en önemli sorunları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünya Bankası ve IMF verilerine bakıldığında Güney Afrika'nın; dünyanın en büyük platin, altın, elmas, krom, mangan ve kobalt üreticisi olduğunu (dünya rezervlerinin yüzde 40'ından fazlasına sahiptir) dolayısıyla madencilik sektörünün ülke ekonomisine önemli bir katkı sağladığı görülmektedir. Madencilik dışında imalat, hizmetler (özellikle turizm), tarım, ormancılık ve balıkçılık Güney Afrika'daki diğer kilit sektörlerdir. Ülkedeki turizm ve otelcilik, FIFA Dünya Kupası'nın 2010 yılında Güney Afrika'nın ev sahipliğinde yapılmış olmasından sonra daha da gelişen sektörler olmuştur. Güney Afrika'nın 2015 ve sonrası dönem itibarıyla ana ihracat partnerleri Çin, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Birleşik Krallık, Japonya, Hollanda, Botswana ve Hindistan'dır. Başlıca ihraç ürünleri arasında altın, elmas, platin, diğer metaller ve mineraller, makine ve teçhizat gelmektedir. Güney Afrika'nın 2015 ve sonrası dönem itibarıyla ana ithalat ortakları ise Çin, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Suudi Arabistan, Nijerya, Tayland ve Japonya'dır (Trademap). Ana ithalat malları arasında makine ve teçhizat, kimyasallar, petrol ürünleri, bilimsel aletler ve gıda maddeleri bulunmaktadır. Dış ticarete genelde fazla veren bir ülkedir. İhracatı 2018'de 95.179 milyar dolar, 2019'da 90.419 milyar dolar ve 2020'de ise 86.115 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatı ise; 2018'de 94.024 milyar dolar, 2019'da 88.216 milyar dolar ve 2020'de 68.975 milyar dolar olmuştur (Dünya Bankası verisi). Özellikle COVID-19 Salgını, dış ticareti olduğu kadar ekonominin genelini etkilediği ve etkilemeye de devam ettiği tahmin edilmektedir.

Ekonominin tüm sektörlerinde yabancı yatırım aktif olarak teşvik edilmektedir ve genellikle yatırım konusunda çok az kısıtlama vardır. Kısıtlamaya dahil sektörler yayıncılık, telekomünikasyon, bankacılık, sigorta, savunma ve madencilik alanındadır (Kleitman, Y. 2020, s: 4-5). Ülkeye yapılan doğrudan yabancı yatırım (net); 2000 yılında 969 milyon dolar, 2018 yılında 5.6 milyar dolar ve 2019'da ise 4.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Dünya Bankası verisi). Yatırımlar konusunda yabancılar için Güney Afrika'nın herhangi bir yerinde arazi mülkiyeti edinme konusunda herhangi bir

kısıtlama yoktur. Bununla birlikte, yabancı arazi mülkiyet haklarına kısıtlamalar getirebilecek çeşitli yasalar düşünülmektedir (Doing Business).

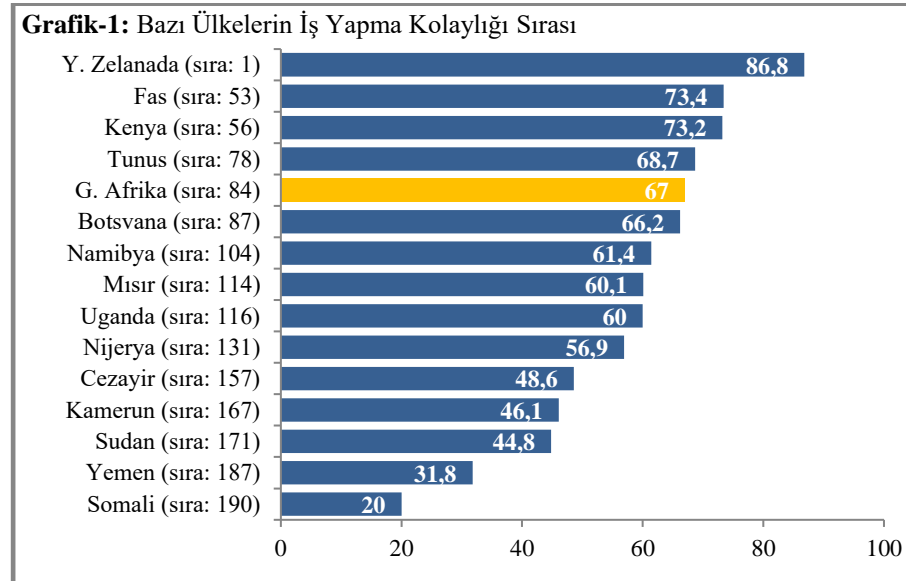
Güney Afrika'nın GSYİH'sı (cari) 1990 yılında 115.5 milyar dolar, 2000'de 136.3 milyar dolar, 2010'da 375.3 milyar dolar, 2018'de 368.3 milyar dolar ve 2019'da ise 351.4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında kişi başına düşen milli gelir 2.860 dolardan 2019 yılında 6.040 dolara yükselmiştir (Dünya Bankası verisi).

Çoğunluğu gençlerden oluşan nüfusu, üretim için önemli bir pazar imkanı vermektedir. Bununla alakalı olarak yukarıda da ifade edildiği üzere ülkenin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlarından biri işsizliktir. 1990 yılından günümüze kadarki süreç içerisinde ülkedeki çalışabilir işgücü içerisindeki işsizlik oranı Dünya Bankası verilerine göre %20'nin altına düşmemiştir. İşsizlik oranı 2002 yılında %33.3 ile zirveye ulaşmıştır. 2020 yılına gelindiğinde ise %28.7 olarak gerçekleşmiş ve hala çok yüksektir.

Yukarıdaki verilen özet bilgilerden de hareketle araştırmanın konusu olan Güney Afrika'nın, Doing Business yani İş Yapma Kolaylığı bakımından incelenmeye değer bir ekonomi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Afrika, dünyanın en büyük ikinci kıtası olarak bir milyarı aşan nüfusu ve son derece zengin ve çeşitli doğal kaynakları, gelişmeye ve modernleşmeye olan açlığı nedeniyle dünyadaki birçok ülkenin hedefi ve cazibe merkezi haline gelmiştir. Afrika'nın ve onun en gelişmiş ekonomisine sahip aynı zamanda da kıtadaki en büyük ekonomik aktörlerinden biri olan Güney Afrika ile son dönemde başta Çin olmak üzere ABD, Hindistan, Almanya ve Japonya gibi ülkeler ticaret öncelikli olmak üzere ikili ilişkilerini geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Doing Business 2020'de dünya çapında 115 ekonomi iş yapmayı kolaylaştırmıştır. Doing Business 2020'de en dikkat çekici iyileşme gösteren ekonomileri; Ürdün, Suudi Arabistan, Togo, Nijerya, Tacikistan, Pakistan, Bahreyn, Çin, Hindistan ve Kuveyt olmuştur.

Güney Afrika Cumhuriyeti'nde Doing Business kapsamında dikkate alınan şehir Johannesburg'dur. Johannesburg metropol alanı 4.5 milyon nüfusuyla Güney Afrika Cumhuriyeti'nin en büyük şehri olduğu gibi, Afrika kıtasının da Kahire ve Lagos'un ardından en kalabalık üçüncü şehirdir (wikipedia).

Grafik-1, Güney Afrika ve komşu devletler ile Afrika kıtasındaki seçilmiş bazı ülkelere ait Doing Business 2020 Raporu'ndaki performanslarını göstermektedir. Yeni Zelanda son 12 yıldır endeks kapsamında sürekli olarak ilk sırada yer almaktadır. Nitekim 2020 İş Yapma Kolaylığı Endeks'inde de toplamda 86.8 puanla 190 ülke içerisinde birinci sırada kendini konumlandırmıştır. Güney Afrika ise

67 puanla 190 ülke içerisinde 84'üncü sırada yer almıştır. Afrika kıtasındaki seçilmiş ülkeler açısından (Yeni Zelanda Afrika kıtasında yer almamaktadır) Güney Afrika'nın genel olarak üst sıralarda yer aldığı görülmektedir. Fas, Kenya, ve Tunus'a göre daha düşük bir performans gösterirken buna karşılık Botswana, Namibya, Mısır, Uganda, Nijerya, Cezayir, Kamerun, Sudan, Yemen ve endeksin son sırasında yer alan Somali'ye göre ise daha iyi bir performans ortaya koymuştur.

Aşağıdaki Tablo-1'de 2016-2020 yılları arasında yayımlanan İş Yapma Kolaylığı Endekslerine göre ülkenin sergilediği gelişim ortaya konmuştur. Tablo-1'e göre Güney Afrika 2016 yılında yayımlanan Doing Business Endeksi'nde 190 ülke içerisinde 73'üncü sırada yer almıştır. 2017'de 74'üncü, 2018'de 82'inci ve 2019 yılındaki endekste ise 82'inci sıraya yerleşmiştir. Yayımlanan en son 2020 Doing Business Endeksi'nde ise 190 ülke içerisinde 84'üncü sıraya gerilemiştir. Ülkenin incelenen beş endeks dönemi içerisinde kötü bir performans sergileyerek iş yapma koşullarının zorlaştığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Araştırma kapsamındaki süreç içerisinde ülke birkaç konuda düzenleyici ve olumlu anlamda iyileştirmeler yapmış olsa bile dünya iş yapma liginde 11 sıra gerilemekten kurtulamamıştır.

Tablo-1: Doing Business 2016-2020'ye Göre Güney Afrika

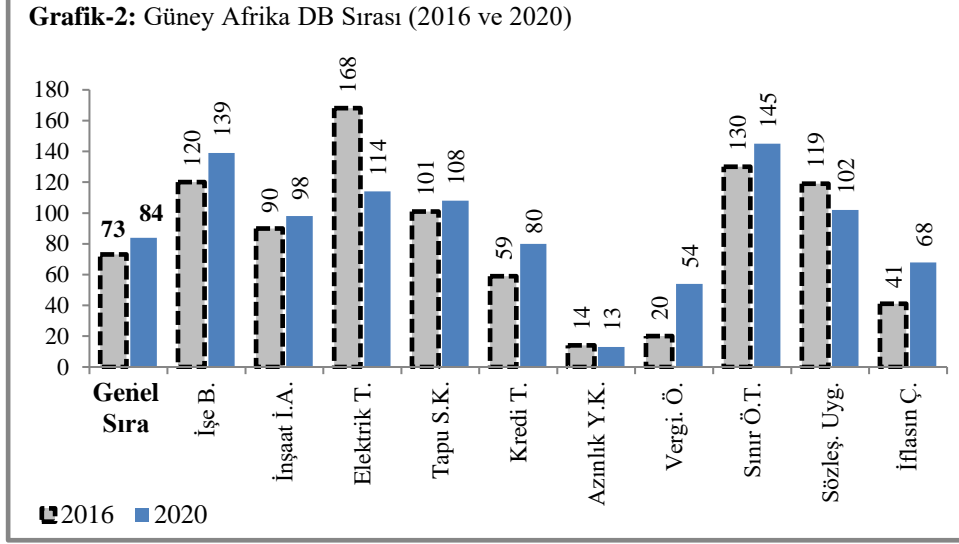
Kriterler	Değer	Yayımlanan Endeksler					DB 2020 En İyisi Y.Zelanda
		DB2016	DB2017	DB2018	DB2019	DB2020	
GENEL SIRA VE PUAN	Sıra	73	74	82	82	84	1
	Puan	64.89	65.20	64.89	66.03	67.0	86.8
Ölçülen 10 Alt Kriteria Göre Puan ve Sıralama							
İşe Başlama	Sıra	120	131	136	134	139	1
	Puan	81.18	80.47	79.97	81.22	81.2	100
İnşaat İzinlerinin Alınması	Sıra	90	99	94	96	98	7
	Puan	69.00	68.21	67.53	68.25	68.3	86.5
Elektrik Temini	Sıra	168	111	112	109	114	48
	Puan	41.99	63.18	63.21	68.79	68.8	84.0
Tapu Siciline Kayıt	Sıra	101	105	107	106	108	2
	Puan	60.79	59.03	58.43	59.32	59.5	94.6
Kredi Temini	Sıra	59	62	68	73	80	1
	Puan	60.00	60.00	60.00	60.00	60.0	100
Azınlık Yatırımcıların Korunması	Sıra	14	22	24	23	13	3
	Puan	71.67	70.00	70.00	73.33	80.0	86.0
Vergilerin Ödenmesi	Sıra	20	51	46	46	54	9
	Puan	88.75	81.09	80.02	81.13	81.2	91.0
Sınır Ötesi Ticaret	Sıra	130	139	147	143	145	63
	Puan	58.01	58.01	58.01	59.64	59.6	84.6
Sözleşmelerin Uygulanması	Sıra	119	113	115	115	102	23
	Puan	53.18	54.10	54.10	54.10	56.9	71.5
İflasın Çözümü	Sıra	41	20	55	66	68	36
	Puan	64.29	57.94	57.59	54.49	54.6	69.5

Not: İşgücü Piyasası Düzenlemeleri ölçülen ve dolayısıyla puana ve sıraya tabi tutulan bir alan değildir. Bu nedenle çalışmada tabloya dahil edilmemiştir. İlgili alt kategoride yapılan düzenlemeler sıralama ve puanlama yapılmaksızın değerlendirilmektedir.

Ülkeyi 2020 ve 2016 yıllarında yayımlanan endeksleri dikkate alarak incelediğimizde genel olarak aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır:

➤ En son 2020 yılında yayımlanan endekse göre; “Azınlık Yatırımcıların Korunması” konusu en iyi olduğu alt kriterlerin başında gelmekte olup 190 ülke içerisinde 13’üncü sırada yer almaktadır. Diğer en iyi olduğu iki kriter ise “Vergilerin Ödenmesi” (54’üncü sıra) ve “İflasın Çözülmesi” (68’inci sıra) olmuştur.

➤ En son 2020 yılında yayımlanan endekse göre; “Sınır Ötesi Ticaret” kriteri ise ülkenin en kötü olduğu konuların başında gelmekte olup dünyada 145’inci sırada yer almaktadır. Kötü olduğu diğer iki kriter “İşe Başlama” (139’uncu sıra) ve “Elektrik Temini”dir (114’üncü sıra).

➤ 2020 yılındaki endeksi 2016 endeksi kıyasladığımızda Grafik-2’de de ayrıntılı olarak görüleceği üzere ölçülen 10 kriterin 7’sinde kötü bir performans sergileyen ülke, incelenen 190 ülke içerisinde 2020 yılındaki sıralaması geriye düşmüştür. 2020 yılında yayımlanan endeksi 2016’deki ile kıyasladığımızda; “İşe Başlama”, “Kredi Temini”, “Vergilerin Ödenmesi”, “İnşaat İzinlerinin Alınması”, “Tapu Siciline Kayıt”, “Sınır Ötesi Ticaret” ve “İflasın çözümü” konularında ülkedeki koşullar, düzenlemeler ve bürokratik işlemlerde gibi hususlarda daha da kötüye gidildiğini ve ülkenin sıralamada geriye düştüğünü görmekteyiz.

➤ “Vergilerin Ödenmesi” kriterinde ülke 2020’deki endekste 2016 yılındaki endekse göre 34 sıra gerileyerek 54’üncü sıraya konumlanmıştır. Yine aynı şekilde “Kredi Temini”nde 21 sıra gerileyerek 80’inci sıraya ve “İşe Başlama” da 19 sıra gerileyerek 139’uncu sıraya konumlanmıştır.

➤ Genel olarak “Elektrik Temini” ülkenin en kötü olduğu alanların başında gelse de 2016 yılına kıyasladığımızda 2020 yılında yayımlanan endekste 54 sıra ilerleyerek 168’inci sıradan 114’üncü sıraya yükselmiştir. Kısmen de olsa koşullarını iyileştirdiği ve dolayısıyla listede üst sıralara yerleştiği iki kriterden biri “Sözleşmelerin Uygulanması” (119’uncu sıradan 102’inci sıraya) diğeri ise “Azınlık Yatırımcıların Korunması” (14’üncü sıradan 13’üncü sıraya) olmuştur.

Güney Afrika’da 2016-2020 Döneminde İş Yapmayı Kolaylaştıran/Zorlaştıran Düzenlemeler

Doing Business 2020’de dünya çapında 115 ekonomi (ülke) iş yapmayı kolaylaştırmıştır. 190 ülke içerisindeki söz konusu 115 ekonomi, Doing Business tarafından ölçülen 10 alanda toplamda 294 iş düzenlemesi anlamında reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformların çoğu “İşe başlama”, “Elektrik temini”, “Vergilerin ödenmesi” ve “İnşaat izinlerinin alınması” konularında yapılmıştır. En az reform yapılan alan ise “İflasın çözümü” olmuştur. Dolayısıyla bu ülkeler bir anlamda ölçülen 10 kategoride iyileştirici/kolaylaştırıcı düzenlemeler ve reformlar gerçekleştirmişlerdir. Bu işlemler kimi zaman bürokratik işlemlerin sayısının azaltılması, kimi zaman sürelerin kısaltılması, kimi zaman bazı işlerin

internet ortamında yani çevrimiçi gerçekleştirilebiliyor olması, kimi zaman idari işlemlerde şeffaflığın artırılması, kimi zaman da maliyetlerin azaltılması şeklinde olabilmektedir.

Tablo-2'deki yapılan düzenlemeler/değişiklikler incelendiğinde; ülke iş yapma ile ilgili koşullar hususunda incelenen 2016-2020 endeks dönemlerinde dört adet kolaylaştırıcı, iki adet ise mevcut şartları zorlaştırıcı olmak üzere toplamda altı adet değişiklik yapmıştır.

“Vergilerin Ödenmesi” ile ilgili olarak 2017 yılında yaptığı araç vergisi ve emlak vergisi oranlarını artırarak vergi ödemeyi daha maliyetli hale getirmesi, KDV Beyannameleri ile ilgili süreci zorlaştırması gibi iş yapmayı ağırlaştıran koşulları, ülkenin endeks kapsamındaki sıralamada geriye düşürülmesine neden olan etkenlerdir. Benzer bir durum yine aynı yıl “Tapu Siciline Kayıt” kriterinde de yaşanmış ve yapılan değişiklik ile buradaki koşullarda girişimciler açısından daha zorlaşmıştır.

Tablo-2: Güney Afrika'da İş Yapmayı Kolaylaştıran/Zorlaştıran Düzenlemeler 2016-2020

Kriterler	Endeksler					
	DB2016	DB2017	DB2018	DB2019	DB2020	Toplam
İşe Başlama		✓		✓		2
İnşaat İzin. Alınması						
Elektrik Temini				✓		1
Tapu Siciline Kayıt		X				1
Kredi Temini						
Azınlık Yat. Korunması						
Vergilerin Ödenmesi		X				1
Sınır Ötesi Ticaret						
Sözleşmelerin Uygulanması					✓	1
İflasın Çözümü						
İşgücü Piyasası Düzenlemesi						
Yıl Toplamı		3		2	1	6

✓ : İş yapmayı kolaylaştıran düzenlemeleri ifade eder.

X : İş yapmayı zorlaştıran düzenlemeleri ifade eder.

Çalışmada incelenen 2016-2020 dönemini dikkate aldığımızda ölçülen 10 kriter açısından iş yapmayı kolaylaştıran düzenlemeler ile iş yapmayı zorlaştıran düzenlemeleri kısaca şöyle ifade edebiliriz:

DB2020

➤ Sözleşmelerin Uygulanması: Güney Afrika, ticari davaların çözümlenmesi için özel bir mahkeme kurarak sözleşmelerin uygulanmasını kolaylaştırdı.

DB2019

➤ İşe Başlamak: Güney Afrika, çevrimiçi işletme kaydı için süreyi azaltarak bir iş kurmayı kolaylaştırdı.

➤ Elektrik Temini: Güney Afrika, yıllık sistem ortalama kesinti süresi endeksi (SAIDI) ve sistem ortalama kesinti sıklığı endeksi (SAIFI) için verileri kaydetmeye başlayarak elektrik kesintilerinin izlenmesini ve düzenlenmesini geliştirdi.

DB2017

➤ İşe Başlamak: Güney Afrika, bir şirket adını aramak için çevrimiçi bir portal sunarak bir iş kurmayı kolaylaştırdı.

➤ Tapu Siciline Kayıt: Güney Afrika, mülk devir vergisini artırarak mülk devretmeyi daha pahalı hale getirdi (*Yapılan bu değişiklik iş yapmayı zorlaştıran bir unsur olarak dikkate alınmalıdır*).

➤ Vergilerin Ödenmesi: Güney Afrika, araç vergisi ve emlak vergisi oranlarını artırarak vergi ödemeyi daha maliyetli hale getirdi. Aynı zamanda işverenler tarafından ödenen sosyal güvenlik primi oranı düşürüldü. Güney Afrika, KDV beyannamelerini hazırlamak için gereken süreyi artırarak vergi ödemeyi daha karmaşık hale getirdi (*Yapılan bu değişiklik iş yapmayı zorlaştıran bir unsur olarak dikkate alınmalıdır*).

Ölçülen On Kriter ve Güney Afrika

İşe Başlama Kolaylığı

İşe Başlama Kolaylığı endeksi ile iş kurmak isteyen (limitet şirket) bir girişimcinin yapması gereken tüm işlemler tespit edilerek bu prosedürlerin tamamlanması için harcanan zaman ve maliyetler ölçülmektedir. İşe başlamanın nispeten kolay veya zor olmasının önemli ekonomik sonuçları ortaya çıkabilmektedir.

Güney Afrika bu alt kriterde, 2020'de 2016 yılına göre 19 sıra gerileyerek 139'uncu sırada yer almıştır. Afrika'nın geneli itibarıyla yeni bir iş kurmak uzun bir süreçtir ve kişi başına gelirin önemli bir kısmına mal olabilmektedir. Bu durum Güney Afrika için kısmen doğrudur. Bir iş kurmanın maliyeti, kıtanın başka yerlerinde oldukça yüksek olmasına rağmen, ülkede 2020 endeksine göre kişi başına gelirin yalnızca %0.2'si kadardır. Yeni bir iş kurmak için 7 işlem ve 40 gün gerekmektedir. İncelenen beş yıllık süreç içerisinde iş kurma maliyeti ve süresi azalmış buna karşılık işlem sayısı ise artmıştır.

Tablo-3: İşe Başlama

İşe Başlama Kolaylığı	DB2016	DB2020
Sıra	120	139
Puan	81.18	81.2
İşlem Sayısı	6.0	7
Süre(Gün)	46	40
Maliyet (kişi başına düşen gelirin %)	0.3	0.2

İnşaat İzinlerinin Alınması

İnşaat İzni Alma Endeksi ile ülkenin basit bir ticaret deposu inşa etmek, kalite kontrol ve emniyet mekanizması kurmak için gerekli lisansların ve izinlerin alınması, tüm bildirimlerin gönderilmesi, incelemelerin talep edilmesi ve alınması için katlanılan zaman, formaliteleri tamamlama süresi ve yapılan maliyet dikkate alınmaktadır. Güney Afrika bu alanda da 2016 yılına göre gerileme yaşamıştır. 2020 yılı endeksine göre ülkede bir depo inşa etmek için yaklaşık 20 işlem ve bu işlemler içinde 155 gün gerekmektedir. Depo için yapılan maliyet ise 2016 yılında depo değerinin %1'i kadar iken 2020 yılında maliyetlerde artma olmuş ve depo değerinin %1.9'u kadar bir orana yükselmiştir. Ancak buna rağmen Afrika kıtasındaki çoğu ülkeye göre inşaat maliyetleri oldukça düşüktür.

Tablo-4: İnşaat İzinlerinin Alınması

İnşaat İzinlerinin Alınması	DB2016	DB2020
Sıra	90	98
Puan	69.00	68.3
İşlem Sayısı	19	20
Süre(Gün)	141	155
Maliyet (Depo Değerinin %)	1.0	1.9

Elektrik Temini

Afrika'daki ülkelerin çoğundaki altyapı sorunlarından biri de yeterince gelişmemiş olan elektrik sistemleri oluşturmaktadır. Bilindiği üzere enerji, üretimin merkezinde yer almaktadır. Kaliteli, sürekli ve sorunsuz bir enerji bütün ülkelerde olduğu gibi Afrika ve buradaki ülkeler içinde önemlidir, özellikle elektrik enerjisi. Andersen ve Dalgaard (2013), 1995-2007 döneminde elektrik kesintilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahmin etmede Afrikalı işletmelere de odaklanmışlardır. Yazarlar, kesintilerdeki yüzde 1 puanlık bir artışın, uzun dönemli kişi başına GSYİH'yi %3 düşürdüğünü bulmuşlardır. Buradan hareketle kaliteli ve sorunsuz bir elektrik enerjisinin firmaların üretimini, satışını artıracakını tahmin etmek zor olmayacaktır.

Güney Afrika'nın elektrikle ilgili önemli bir diğer sorunu da yine yetersiz alt yapının neden olduğu elektrik arızasından kaynaklanan ölümcül yangınlardır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde bu tür yangınlar yaygındır. Güney Afrika'da, 2015 yılında meydana gelen ve ekonomik kayıplara neden olan 46.000 yangının %80'ini elektrik kaynaklı yangınlar oluşturmuştur (Doing Business 2019).

Tablo-5: Elektrik Temini

Elektrik bağlatma endeksi ile yerel bir işletmenin (limited şirketin) şebekeye elektrik bağlantısını gerçekleştirmek için yapması gereken işlemler ve bunlar için gereken süre ile katılan maliyet hesaplanmaktadır. Elektrik temin etmek eskiye kıyasla düzelmiş olsa da, 109 gün süren ve 5 prosedür içeren bir süreç olup Güney Afrika'daki işletmeler için hala önemli bir sorun olduğunu ifade edebiliriz. Elektrik hizmeti sunan kuruluşa başvuru yapıldıktan sonra işlerin tamamlanıp elektriğin bağlanması 2016 yılındaki endekse göre 226 gün sürüyor iken 2020 endeksinde ise bu süre yaklaşık 109 güne inmiştir. Bu iş için kişi başına düşen gelirin %158.4'ü kadar bir maliyet gerekmektedir.

Elektrik Bağlatma	DB2016	DB2020
Sıra	168	114
Puan	41.99	68.8
İşlem Sayısı	5	5
Süre(Gün)	226	109
Maliyet (Kişi Başı Gelirin %)	670.5	158.4

Tapu Siciline Kayıt

Bu alt endeks kapsamında ile bir şirketin başka bir şirketin mülkiyetini alması ve mülkiyeti kendi üzerine geçirmesi için gereken tüm maliyet hesaplanarak, tapu idaresi sisteminin kalitesi değerlendirilmektedir. Güney Afrika bu kriter bakımından incelenen 2016 yılına kıyasla 2020 döneminde kısmen de olsa bir gerileme yaşanmıştır. 2020 Doing Business Endeksi'ne göre tapu tescil işlemleri için ortalama 7 işlem gerekmektedir ve bu işlemler 23 gün sürmektedir. Bu işlemlerin toplam maliyeti, mülkiyet değerinin %8'i oranındadır. Tapu tescil işlemi maliyeti 2016 dönemine göre 2020 döneminde artmıştır.

Tablo-6: Tapu Siciline Kayıt

Tapu Siciline Kayıt	DB2016	DB2020
Sıra	101	108
Puan	60.79	59.5
İşlem Sayısı	7	7
Süre(Gün)	23	23
Maliyet (Mülk Değerinin %)	6.0	8.0

Kredi Temini

İş yapma göstergelerinden bir diğeri de "Kredi Temini" endeksidir. Bu endeks ile kredi veren ve alanların yasal hakları ile bilgi paylaşımları değerlendirilerek, krediyi kolaylaştıran durumlar analiz edilmektedir. 2020 dönemi açısından Güney Afrika, ölçülen 10 kriter açısından en iyi puana ve sıralamaya sahip olduğu dördüncü başlık burası olmuştur (her ne kadar 2016 yılına göre 21 sıra gerileme yaşanmış olsa da). 2016 yılında yayımlanan endekste ülke 190 ülke içerisinde 59'uncu sırada yer alırken 2020 yılında yayımlanan endekste ise 190 ülke içerisinde 80'inci sıraya gerilemiştir. 2020 raporuna göre "yasal haklar endeksinin gücü" 5, "kredi bilgi derinlik endeksi" ise 7 olarak puanlanmıştır. Yüksek puanlar (yasal haklarda puanlar 0-10 aralığında, kredi bilgi derinlik endeksinde 0-10 aralığında değişir) kredi ve kredi için daha fazla kredi bilgilerinin ve daha güçlü yasal hakların olduğunu göstermektedir. Bütün bu verilerden hareketle Dünya Bankası'nın yayımladığı 2020 endeksinde Güney Afrika'da kredi almak 2016 yılına göre zorlaşmıştır.

Tablo-7: Kredi Temini

Kredi Temini	DB2016	DB2020
Sıra	59	80
Puan	60.00	60.0
Yasal Haklar Endeksinin Gücü (0-10)	5	5
Kredi Bilgi Derinlik Endeksi (0-10)	7	7
Resmi Sicil Kapsamı (Yetişkinlerin %)	0.0	0.0
Özel Büro Kapsamı (Yetişkinlerin %)	62.0	66.5

Azınlık Pay Sahibi Yatırımcıların Korunması

Azınlık pay sahibi yatırımcıların korunması endeksi ile şirket yöneticilerinin şirketi yönetirken kurumsal yönetim kapsamında azınlık haklarının korunma gücü ve kurumsal şeffaflık konusu değerlendirilmektedir. Güney Afrika'nın incelenen 2016-2020 dönemini bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; 2016 yılına göre iyileşme gösterdiği üç alandan biri de "Azınlık Pay Yatırımcıların Korunması" endeksi olmuştur. Nitekim ülke 2020 yılında yayımlanan endekste 190

Tablo-8: Azınlık Yatırımcıların Korunması

Azınlık Yatırımcıların Korunması	DB2016	DB2020
Sıra	14	13
Puan	71.67	80.0
Hissedar davası kolaylığı endeksi (0-10)	8.0	8.0
Pay sahipliği hakları kapsamı endeksi (0-6)	6.3	5.0
Sahiplik kapsamı ve kontrol endeksi (0-7)	7.2	6.0

ülke içerisinde 13'üncü sırada yer almıştır. Bu kategorideki “Hissedar davası kolaylığı endeksi” kurumsal belgelere erişim imkanını, duruşma sırasında elde edilebilen kanıtları ve yasal harcamaların tahsisi gibi hususları inceler. “Pay sahipliği hakları kapsamı endeksi” hissedarların hakları ve önemli kurumsal kararlardaki rolünü dikkate alır. “Sahiplik kapsamı ve kontrol endeksi” ise hissedarları gereksiz yere yönetim kurulu kontrolüne karşı korumayı ölçer.

Vergilerin Ödenmesi

Vergilerin ödenmesi endeksi ile orta boy işletmelerin (bir şirketin) tüm vergi mevzuatına uyumu için ödemesi gereken vergiler ile bunun için harcaması gereken zaman ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu endekse göre Güney Afrika küresel ölçekte 2016 yılına göre 34 sıra gerileyerek 20'inci sıradan 54'üncü sıraya

konumlanmıştır. Dolayısıyla vergi ve vergi ile ilgili işlemler, işletmeler açısından zorlaşmıştır. Ülkenin 2017 döneminde, araç vergisi ve emlak vergisi oranlarını artırarak vergi ödemeyi daha maliyetli hale getirmesi ve KDV beyannamelerini hazırlamak için gereken süreyi artırarak vergi ödemeyi daha karmaşık hale getirmesi bunda etkili olmuştur. Vergi ödemek, 2020 yılında yayımlanan endekse göre yılda 210 saat sürmekte ve yedi farklı vergi ödemek gerekmektedir. Kurumsal gelir vergisi en pahalı prosedürlerden biridir. Ortalama vergi oranı ise gelirin %29.2'si kadardır.

Tablo-9: Vergilerin Ödenmesi

Vergilerin Ödenmesi	DB2016	DB2020
Sıra	20	54
Puan	88.75	81.2
Vergi Sayısı (1 Yıldaki Ödeme Sayısı)	7	7
Zaman (Yıl Başına Saat)	200	210
Toplam Vergilerin Oranı (Kârın %)	28.8	29.2

Sınır Ötesi Ticaret

Bu alt endeks kapsamında malların deniz taşımacılığı ile ithalatında ve ihracatında gereken belge sayısı, ihracat ve ithalat yapmak için gereken gün sayısı, ithalat ve ihracat için katlanılması gereken maliyetler hesaplanmaya çalışılmaktadır. Güney Afrika 2020 endeksinde en kötü performans sergilediği ve dünya liginde son sıralarda yer aldığı alan bu kategori

olmuştur. Güney Afrika'da deniz aşırı ticaret çeşitli zorlukları içerisinde barındıran oldukça meşakkatli bir süreçtir. Ülkede sınır ötesi ticaret yaparken yaşanan zorlukları düzeltmede bazı adımlar atılmış olmasına rağmen maliyet ve zaman ülke için bir sorun kaynağıdır. 2016 yılına kıyasla bu alt kriterde de ülkede bir gerileme olmuş ve 190 ülke içerisinde 130'uncu sıradan 145'inci sıraya konumlanmıştır. Ülkede sınır ötesi ticaret kapsamında ithalat ve ihracat yapma yetkisi veren uygunluk belgesinin, ihracat veya ithalat yapacak olan firmalar tarafından alınması için gereken süre oldukça fazla ve katlanılması gereken maliyet de bir o kadar yüksektir. 2020 yılı endeksinde göre ülkede ihracat için bir belgenin hazırlanıp ibraz edilmesi, kontrol ve denetimi için 68 saat gerekmektedir. İthalatta ise bu süre ihracat için gerekli olan süreden daha kısa olup yaklaşık 36 saattir. İhracatta yurtiçi taşıma maliyeti 55 Dolar iken, ithalatta 73 Dolar olarak gerçekleşmektedir.

Tablo-10: Sınır Ötesi Ticaret

Sınır Ötesi Ticaret	DB2016	DB2020
Sıra	130	145
Puan	58.01	59.6
İhracat zamanı: Belgelere uygunluk (saat)	68	68
İhracat maliyeti: Belgelere uygunluk (USD)	170	55
İthalat zamanı: Belgelere uygunluk (saat)	36	36
İthalat maliyeti: Belgelere uygunluk (USD)	213	73

Sözleşmelerin Uygulanması

Bu endeksi ile mahkemelerde ticari bir ihtilafın çözümü için gereken zaman, prosedürler, katlanılması gereken maliyet ve yargısal sürecin kalitesi değerlendirilmektedir. Güney Afrika'nın incelenen 2016-2020 dönemini bir bütün olarak değerlendirdiğimizde; 2016 yılına göre iyileşme gösterdiği üç alandan bir diğeri de “Sözleşmelerin Uygulanması” endeksi olmuştur. Güney Afrika 2016 yılında yayımlanan endekste 190 ülke arasında 119'uncu sırada iken, 2020 yılında yayımlanan endekste ise Tablo-11'de görüleceği üzere iyi bir performans göstererek 190 ülke içerisinde 102'inci sıraya yükselmiştir. Bu

Tablo-11: Sözleşmelerin Uygulanması

Sözleşmelerin Uygulanması	DB2016	DB2020
Sıra	119	102
Puan	53.18	56.9
Süre (Gün)	600	600
Maliyet (Talebin %)	33.2	33.2
Yargı süreçlerinin kalitesi endeksi (0-18)	6.5	8.5

gelişmede 2020 yılında ülkenin, ticari davaların çözümlenmesi için özel bir mahkeme kurarak sözleşmelerin uygulanmasını kolaylaştırması etkili olmuştur. Güney Afrika'da bir ticari sözleşmenin icrası sırasında yargılama yaklaşık 600 gün sürebilmekte ve bir avukatın maliyeti ve mahkeme ücretleri ise talebin %33.2'sine denk düşmektedir. Bu durum ülkede sözleşmelerin uygulanmasını maliyetli hale getirebilmektedir.

İflasın Çözümü

İflası sonuçlandırma endeksi ile tasfiye sürecine girmiş (iflas nedeniyle) işletmenin ticari bir iflastan tahsil edilebilen alacak oranı, katlanması gereken maliyet, tahsil için gereken zaman ve iflası sonuçlandırmak üzere uygulanmakta olan yasal mevzuatın gücü değerlendirilmektedir. “İflasın çözümü” alt kriterinde ülkedeki koşullar, düzenlemeler ve bürokratik işlemlerde daha da kötüye gidildiğini ve ülkenin sıralamada daha da geriye düştüğünü görmekteyiz. İflasın çözülmesi ortalama iki yıl sürmekte olup, mülkün %18'ine ve %34.7'lik bir geri kazanım oranına denk gelmektedir. Ülkedeki şirket tasfiyesi işlemlerinin sorunlu bir hale geldiği ifade edilebilir.

Tablo-12: İflasın Çözümü

İflasın Çözümü	DB2016	DB2020
Sıra	41	68
Puan	64.29	54.6
Süre (Yıl)	2.0	2.0
Maliyet (Mülkün %)	18	18.0
Kazanım Oranı (Dolar Başına Sent)	35.3	34.7
Tasfiye Çerçeve Endeksi Gücü (0-16)	38.5	11.5

İşgücü Piyasası Düzenlemeleri

“İşgücü Piyasası Düzenlemeleri” konusunda ülkedeki mevcut durum ise; 2020 yılı endeksine göre ülkede uygulanan asgari ücret 290 ABD dolarıdır. Haftalık çalışma gün sayısı en fazla 6, günlük çalışma saati 9 saat ve haftalık en fazla çalışma süresi ise 45 saat olarak düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. Bir çalışan herhangi bir günde 12 saatten fazla çalışamaz. İşverenler, çalışanlara fazla mesai saatlerini normal saatlik ücretin 1,5 katı oranında ödemek zorundadır. Ülkenin 1994 yılında demokrasiye geçmesinden sonra yıllık izin, mesai ücretleri, gece çalışmaları, sendikal ve sosyal haklar ve iş sözleşmeleri gibi iş piyasasını düzenleyen konular, 1995 yılında çıkarılan The Labour Relations Act -LRA- (Çalışma İlişkileri Yasası) ve 1997 tarihli The Basic Conditions of Employment Act -BCEA- (Temel İstihdam Koşulları Yasası) ile güvence altına alınmıştır. Ayrıca 1998 tarihinde çıkartılan The Employment Equity Act -EEA- (İstihdam Sermayesi Yasası) istihdamla ilgili bir diğer önemli yasadır. Amacı, haksız ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve belirlenen gruplardan (Güney Afrikalı kadınlar, siyah insanlar ve engelli insanlar) kişilerin yaşadığı dezavantajların giderilmesi için olumlu ayrımcılık önlemlerinin uygulanması yoluyla istihdamda fırsat eşitliğini ve adil muameleyi teşvik ederek işyerinde eşitliği sağlamaktır (Kleitman, Y. 2020, s:13).

Sonuç ve Değerlendirme

Doing Business Endeksleri'nde inceleme kapsamındaki ülkelerin belirlenen alanlarda ulusal ve küresel ölçekli düzenlemelerde için reform yönü ağır basan çalışmalar yapması gerekmektedir. İncelenen ekonomiler içerisinde ön sıralara yükselebilmek -dolayısıyla iş yapabilmenin ve ticaretin kolaylaştırılması için- dikkate alınan kriterler açısından hukuki düzenlemeler ve güvenceler, bürokratik işlemlerdeki hız ve işlemlerinin basitliği, yapılacak olan işlemlerin maliyetlerinin düşüklüğü vb. hususlar önemli olmaktadır.

Güney Afrika'da incelenen 2016-2020 döneminde iş yapmanın gittikçe zorlaştığı sonucuna ulaşılmıştır. 2016 yılında yayımlanan endekste 190 ülke içerisinde 73'üncü sırada iken 2020 yılına gelindiğinde 84'üncü sıraya gerilemiştir. Biraz daha geriye gittiğimizde 2010 yılında yayımlanan endeks itibarıyla ülkenin 183 ülke arasında 34'üncü sırada yer aldığı dikkate aldığımızda Güney Afrika'nın son on yıllık dönem içerisinde oldukça kötü bir performans gösterdiği, iş kurmanın ve yapmanın zorlaştığı daha bariz bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu koşulların kötüleşmesi ve iş yapmanın giderek zorlaştığı mevcut duruma rağmen Güney Afrika'nın sahip olduğu çok yönlü kültürü, zengin yer üstü ve yer altı kaynakları, genç nüfusu,

jeopolitik konumu iş yapmak ve büyümek isteyen işletmeler için birçok zorluğun yanında fırsatlar da sunmaktadır. Ülke yöneticileri ekonominin ve piyasanın önündeki engeller konusunda başta elektrikle ilgili altyapının revize edilip elektrik teminin basitleştirilmesi, işe başlama ile ilgili süreçlerin reforme edilmesi, sınır ötesi ticaretteki engellerin ortadan kaldırılması ve sözleşmelerin uygulanması hususunda adli süreçlerin hızlandırılması olmak üzere diğer alanlarda da kendilerini geliştirebilirse, ülkenin on yıl önceki konumuna ve belki de daha da ileriye gidebilmesine imkan sunabileceklerdir. Zayıf yönlerini iyileştirebildiği ölçüde sahip olduğu üstünlükleri ve barındırdığı fırsatları yerli ve yabancı yatırımcılar açısından ülkeyi bir çekim merkezi haline daha hızlı getirebilecektir.

Kaynakça

Andersen, T. Barnebeck, and Carl-Johan Dalgaard (2013). “Power Outages and Economic Growth in Africa.” *Energy Economics* 38 (July): 19–23.

Doing Business: <http://www.doingbusiness.org/>, (Erişim Tarihi: 20.01.2021).

Hanusch, M. (2012). “The Doing Business Indicators”, Economic Growth and Regulatory Reform Policy Research Working Paper 6176, The World Bank East Asia and the Pacific Region Poverty Reduction and Economic Management Unit.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Johannesburg>, (Erişim Tarihi: 21.02.2021).

Kleitman, Yaniv (2020). “Doing business in South Africa: Overview”, Practical Law Country Q&A 1-500-3762.

Ticaret Bakanlığı, “GAC Pazar Bilgileri”, 2020. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/afrika/guney-afrika-cumhuriyeti/genel-bilgiler>, (Erişim Tarihi: 23.02.2021).

Trademap: <https://www.trademap.org/>, (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

Uludağ, A. (2015). “Uluslararası Kuruluşlarca Kullanılan Global Endeksler”, Maliye Bakanlığı, <http://www.abmaliye.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 23.01.2021).

Yalçın, A. ve Yalçın, S. (2016). “Global Endeksler Işığında Ermenistan'ın Ekonomik Ve Sosyal Durumu”, 14.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 22-23 Ağustos 2016, Makedonya, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı s: 698-708.

Yalçın, A. ve Yalçın, S. (2017). “Doing Business Göstergeleri Işığında Güney Kafkasya Ülkelerindeki İş Yapma Ortamı (2010-2017)”, Avrasya Bilimler Akademisi, Avrasya Çalışmaları Dergisi, Sayı: 6, s:29-45.

World Bank: <https://www.worldbank.org/en/home>, (Erişim Tarihi: 10.02.2021).

Örgütsel Bağlılık İle Psikolojik Güçlendirme Arasındaki İlişkiler: Kırşehir Örneği¹

Halil Özcan ÖZDEMİR
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
hozcanozdemir@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0021-3618

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 08.03.2021

Kabul Tarihi: 20.03.2021

Atf Bilgisi

Özdemir, H.Ö. (2021). Örgütsel Bağlılık İle Psikolojik Güçlendirme Arasındaki İlişkiler: Kırşehir Örneği, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 53-60

ÖZ

Bu araştırma özel sektördeki örgütsel davranış konuları üzerine Kırşehir ili örnekleminde yapılmış bir çalışmadır. Araştırma ile özel sektör çalışanlarının personel güçlendirme ve örgütsel bağlılık algıları ve bu algılar arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Kırşehir Organize Sanayi Bölgesinde (OSB) faaliyet gösteren işletmelerde çalışan işçilerin psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık algılarının çalışanların eğitim düzeylerine ve yaşlarına bağlı olarak istatistiksel açıdan farklılaşıp farklılaşmadığı ve personel güçlendirme ile örgütsel bağlılık algıları arasındaki ilişki test edilmiştir. Araştırma kapsamında 212 çalışana anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, çalışanların örgütsel bağlılıklarının psikolojik güçlendirmelerinden yordandığı tespit edilmiştir. Araştırmanın diğer sonuçları, örgütsel bağlılığın yaşa ve eğitim düzeyine göre farklılaştığı; psikolojik güçlendirmenin de eğitim düzeyine göre farklılaştığı şeklindedir. Psikolojik güçlendirme yaş değişkenine göre farklılaşmamaktadır.

Anahtar kelimeler: Örgütsel bağlılık, Psikolojik güçlendirme, Örgütsel davranış.

The Relationship Between Organizational Commitment And Psychological Empowerment: The Case Of Kırşehir

ABSTRACT

This research is a study on organizational behavior issues in the private sector in a sample of Kırşehir. The research aimed to examine the perception of staff empowerment and organizational commitment of private sector employees and the relationship between these perceptions. For this purpose, the relationship between the perception of psychological empowerment and organizational commitment of the workers working in the enterprises operating in Kırşehir Organized Industrial Zone (OIZ) is statistically different depending on the education levels and ages of the employees and the relation between the empowerment and organizational commitment perceptions is tested. Within the scope of the research, a survey was applied to 212 employees. As a result of the research, it was determined that the organizational commitment of the employees was predicted from the psychological strengthening. Other results of the research show that organizational commitment differs according to age and education level; is that psychological empowerment differs according to the level of education. Psychological empowerment does not differ by age variable.

Keywords: Organizational commitment, Psychological empowerment, Organizational behavior.

Giriş

Psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık, yönetim ve örgütsel davranış literatüründe üzerinde yaygın olarak araştırma yapılan kavramlar arasında yer almaktadır. Kırşehir ili örnekleminde bu konular hakkında yapılmış çalışmaların azlığı bu şekilde bir çalışma yapmaya bizleri sevk etmektedir. Psikolojik güçlendirmeleri artmış çalışanların örgütsel bağlılıkları, iş performansları vb. gibi örgütlere olumlu katkılar sağlayacağı yadsınamaz bir gerçektir. Araştırmanın Kırşehir ilindeki özel sektör işçilerinin ve iş gördükleri örgütlerin merak ettiği sorulara ışık tutması amaçlanmaktadır. Gerek sorunlarını anlama gerek çözüm bulma konusunda bu konu hakkında ilgi duyanlara bu ve benzeri çalışmaların katkı sağlaması düşünülmektedir.

Örgütsel bağlılık, çalışanlarda görev yaptıkları örgüte yönelik bir aidiyet duygusu oluşturur. Bu duygu çalışanların, örgütün amaç ve politikalarını benimsemelerini, örgütü sahiplenmelerini ve örgütte kendilerini bir aile üyesi gibi hissetmelerini sağlar (Durna ve Eren, 2011). Bu yönüyle örgütsel bağlılık, çalışanların örgütsel değer ve amaçlarla uyumlu davranışlar sergilemesi, iş hayatında kendini

¹ Bu çalışma; 22.07.2020-24.07.2020 tarihleri arasında Econder, 2nd International Economics, Business and Social Sciences Congress'de özet bildiri olarak sunulmuş çalışmanın genişletilmiş halidir.

aynı zamanda sosyal bir topluluğun parçası olarak görmesi anlamına gelmektedir. Bireyle çalıştığı örgüt arasında kurulan bir tür psikolojik bağ olarak da kabul edilen örgütsel bağlılık, bireyin kendini işe vermesini, sadakatini ve örgütsel değerlere önem vermesini gerektirmektedir (O'Reilly, 1989). Çalıştığı örgüte bağlılık duyan birinin, örgütü etkileyen olumlu ya da olumsuz her durumda örgütte çalışmaya devam etmesi beklenir (Abdul Rashid vd., 2003). Bu varsayımdan hareketle, örgütsel bağlılık konusunda yapılan ilk çalışmaların, örgütsel bağlılık ve işten ayrılma ilişkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Chang, 1999).

Özetle, örgütsel bağlılık duygusu içerisinde olan örgüt üyelerinden sergilemeleri beklenen davranışlar üç başlık altında özetlenebilir: (1) Örgütün amaç ve değerlerine yönelik güçlü bir inanç duymak ve bunları ve kabullenmek. (2) Örgüt için fazladan ve gönüllü olarak çaba sarf etmeye istekli olmak. (3) Örgütün üyesi olmaya ve örgütte kalmaya istekli olmak (Elizur&Koslowsky, 2001; Abdul Rashid vd., 2003). Örgütsel bağlılık konusunda yapılan araştırmalar sonucunda, örgüt üyelerinden beklenen davranışlar doğrultusunda farklı örgütsel bağlılık sınıflamaları yapılmıştır. *Meyer ve Allen tarafından yapılan örgütsel bağlılık sınıflaması*: Örgütsel bağlılığın, bireyin arzularını, ihtiyaçlarını ve yükümlülüklerini yansıtan psikolojik bir durum olarak açıklandığı bu sınıflandırmada örgütsel bağlılık duygusal bağlılık, devamlılık bağlılığı ve normatif bağlılık olmak üzere üç boyutta ele alınmıştır (Meyer&Allen, 1991). Yurt içinde örgütsel bağlılık konusunda yapılan araştırmalarda genellikle bu sınıflamanın esas alındığı görülmektedir (Çavuş ve Gürdoğan, 2008 Sezgin, 2010; Yavuz, 2010; Gülova ve Demirsoy, 2012; Yücel Koçak, 2014). Bu araştırmada Meyer&Allen (1991) tarafından yapılan örgütsel bağlılık sınıflaması (duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık) esas alınmıştır.

Psikolojik güçlendirmeyi savunanlar, güçlendirmenin “çalışanların kendi güçleri hakkındaki inanç sistemlerini değiştirmek, onların özgüven duygularını artırmak ve işlerini yapmada içsel motivasyonlarından faydalanmak” üzere tasarlanmış bir strateji olduğuna inanırlar (Forrester, 2000). Çekmecelioğlu ve Eren (2007) yaptıkları çalışmada psikolojik güçlendirme, örgütsel bağlılık ve yaratıcı davranış arasındaki ilişkiye yönelik yaptıkları çalışmada psikolojik güçlendirmenin 3 alt boyutunun örgütsel bağlılığı pozitif yönde etkilediğini belirlemişlerdir. Karakaş ve Serçek (2014) yaptıkları çalışmada otel çalışanlarının psikolojik güçlendirme algılarının örgütsel bağlılıklarına etkilerini inceledikleri çalışmada; psikolojik güçlendirmenin bağlılığı etkilediği sonucunu tespit etmişlerdir.

Araştırmanın hipotezleri şu şekilde gerçekleşmiştir.

H₁: Personel güçlendirme ile örgütsel bağlılık arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır.

H₂: Psikolojik güçlendirme yaşa göre farklılaşmaktadır.

H₃: Psikolojik güçlendirme eğitim durumuna göre farklılaşmaktadır.

H₄: Örgütsel bağlılık yaşa göre farklılaşmaktadır.

H₅: Örgütsel bağlılık eğitim durumuna göre farklılaşmaktadır.

Materyal Metod

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Kırşehir ilindeki organize sanayi bölgesinde faaliyette bulunan işletmelerde çalışan işgörenler oluşturmaktadır. Araştırmanın ana kitlesini 212 işgören oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında 250 adet anket dağıtılmış anketlerden dönen 212 si araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Anketlerin geri dönüş oranı yaklaşık % 85 olarak gerçekleşmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanmasını sağlamak için anket yöntemi uygulanmıştır. Araştırma anketi üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm demografik değişkenleri içermektedir ve 4 soruya yer verilmiştir. Anketin bu bölümünde yaş, medeni durum, eğitim durumu ve aylık gelir düzeyi şeklindeki

sorulara yer verilmiştir. Anketin ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise; örgütsel bağlılık ve psikolojik güçlendirme hazır ölçekleri bulunmaktadır.

Araştırmada kullanılan örgütsel bağlılık ölçeği ise Meyer, Allen ve Smith (1993) tarafından geliştirilmiş ve farklı çalışmalarla birkaç kez Türkçeye uyarlanmıştır. Bu araştırmada, ölçeğin Dağlı, Elçiçek ve Han (2018) tarafından Türkçeye uyarlanan formu kullanılmıştır. Örgütsel bağlılık ölçeği 3 boyut ve 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin boyutları duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık şeklindedir.

Psikolojik güçlendirmenin dört boyutunu ölçmek için de Spreitzer (1995) tarafından geliştirilen Psikolojik Güçlendirme Ölçeği (Psychological Empowerment Instrument-PEI) kullanılmıştır. Ölçek dört alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; anlamlılık, yeterlilik, özerklik ve etki şeklinde isimlendirilmektedir. Her bir boyutta üç ifade yer almaktadır (Sürgevil, Tolay ve Topoyan, 2013).

Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın verilerini analiz etmede “SPSS 22.0” programı kullanılmıştır. Araştırma kapsamında T - testi ve Anova testi korelasyon analizi, regresyon analizi, gibi analizler yapılmıştır. Bu analizler sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilerin incelenmesinde ortaya çıkan psikolojik güçlendirme değişkeni bağımsız örgütsel bağlılık değişkeni ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır.

Demografik Bulgular

Bu bölümde çalışanların demografik özelliklerinden yaş, medeni durum, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi durumları frekans ve yüzde şeklinde verilmiştir.

Tablo 1. Çalışanlara ait demografik bulgular

Değişkenler		Frekans	Yüzde (%)
Yaş	20 yaş ve altı	12	5,66
	21-40 yaş arası	151	71,22
	41 yaş ve üzeri	49	23,12
	Toplam	212	%100
Medeni Durum	Evli	153	72,17
	Bekâr	59	27,83
	Toplam	212	%100
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	22	10,30
	Lise	173	81,60
	Üniversite(2+4 yıllık)	17	8,10
	Toplam	212	%100
Gelir Düzeyi	2324 TL'den az	24	11,32
	2325-5000 TL arası	188	88,68
	5001TL'den fazla	-	-
	Toplam	212	%100

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde; OSB'de çalışan işçilerin %71,22 sinin 21-40 yaş aralığında olduğu, medeni durum bakımından evlilerin oranının %72,17 olduğu, çalışanların eğitim düzeylerine bakıldığında ise en yüksek oranın %81,60 lise düzeyinde eğitime sahip olanların olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi bakımından değerlendirildiğinde %88,68'inin 2325-5000 TL arasında

olduğu görülmektedir. Uygulamada elde edilen sonuçlar her ne kadar orta gelir grup aralığının üst limiti 5000 TL olsa da pratikte bu durumun çoğunun asgari ücret seviyelerinde olduğu görülmüştür.

Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık ölçeklerinin güvenilir olup olmadığına yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonuçları Tablo-2 de belirtilmiştir.

Tablo 2.Psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık güvenilirlik analizi sonuçları

Psikolojik Güçlendirme		Örgütsel Bağlılık	
Cronbach's Alpha	N of Items	Cronbach's Alpha	N of Items
,711	12	,800	18

Anketlerdeki psikolojik güçlendirme ölçeğine yönelik Cronbach's Alpha değeri 0,711 (N=12); örgütsel bağlılık ölçeği Cronbach's Alpha değeri ise 0,800 (N=18); çıkmıştır. Bu değerler 0,70 değerinden büyük oldukları için kullanılan ölçekler güvenilir diyebiliriz (Nunnally, 1978).

Tablo 3: Eğitim düzeyine göre psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık Anova testi

	Eğitim Düzeyi	Ort.
Psikolojik Güçlendirme	İlköğretim	3,37
	Lise	2,25
	Üniversite (2+4 yıllık)	2,18
	Toplam	2,60
Sig-,045		
Örgütsel Bağlılık	İlköğretim	3,03
	Lise	2,76
	Üniversite (2+4 yıllık)	2,83
	Toplam	2,87
Sig-,013		

* Ortalama farklılığı 0.95 güven aralığında anlamlıdır.

Tablo 3'deki verilere bakıldığında eğitim durumuna göre psikolojik güçlendirmenin negatif yönde farklılaştığı görülmüştür. Benzer şekilde örgütsel bağlılığın da eğitim düzeyine göre istatistiksel olarak negatif yönlü bir ilişkide olduğu görülmüştür. Buradan yola çıkarak H₃ ve H₅ hipotezleri eğitim düzeyi değişkeni bakımından kabul edilmiştir.

Tablo 4: Yaşa göre psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık Anova testi analiz sonuçları

	Yaş	Ortalama
Psikolojik Güçlendirme	20 den az	2,26
	21-40 arası	2,53
	41 den fazla	2,68
	Toplam	2,49
Sig ,604		
Örgütsel Bağlılık	20 den az	2,58
	21-40 arası	3,01
	41 den fazla	3,13
	Toplam	2,91
Sig ,035		

* Ortalama farklılığı 0.95 güven aralığında anlamlıdır.

Yapılan Anova analizi sonucunda özel sektörde çalışan işçilerin yaşları bakımından psikolojik güçlendirmeleriyle bir farklılık görülmemiştir. Örgütsel bağlılık algıları ile yaşları arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu bağlamda H₂ hipotezi reddedilmiş fakat H₄ hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 5: Psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon analizi sonuçları

		Örgütsel Bağlılık
Psikolojik Güçlendirme	PearsonCorrelation	,127**
	Sig. (2-tailed)	,000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Tablo'da işgörenlerin psikolojik güçlendirmeleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde işkoliklik ile iş stresi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6: Psikolojik güçlendirme ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye yönelik regresyon analizi sonuçları

	B	Sig.	Beta	t
Sabit	,611	,000		3,616
Psikolojik Güçlendirme	,430		,393	8,122
R	,317			
R²	,187			
Düzeltilmiş R²	,213			
Standart Hata	,762			
F Değeri	,530			
Durbin-Watson	1,412			

Bu çalışmada psikolojik güçlendirmeninörgütsel bağlılığa ne kadarlık etki ettiğini analiz etmek için regresyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizinde de belirtildiği gibi psikolojik güçlendirmenin örgütsel bağlılık üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Korelasyon ve regresyon analizi sonuçları birlikte değerlendirildiğinde H₁ hipotezinin kabul edildiği söylenebilir. Yani psikolojik güçlendirmenin örgütsel bağlılık üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ve yaklaşık % 19 oranında açıklayıcı olduğu (R²=0.187) görülmektedir.

Sonuç

Araştırma verileri incelendiğinde çalışanların yaş durumlarına göre psikolojik güçlendirmenin farklılaşmadığı görülmüştür. Bu durum literatür ile benzerlik göstermektedir (Candan vd.,2016; İhtiyaroğlu, 2017). Araştırmanın diğer bulgusu olarak; çalışanların eğitim düzeyleri ile psikolojik güçlendirme algıları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Bu durum literatürdeki (Yılmaz ve Tan, 2018; Yılmaz, 2019) çalışmaları ile benzerlik göstermektedir. Çalışanların eğitim düzeyi ile örgütsel bağlılık arasında da negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Çalışanın eğitim düzeyi arttıkça çalıştıkları örgütten beklentileri artmakta ve o örgüte karşı bağlılıkları da dolaylı olarak azalmaktadır. Bu durumu destekler çalışmalar çoğunluktadır (Glisson ve Durick, 1988; Çöl ve Gül,

2005; Türkoğlu, 2011). Çalışanların yaşları ile örgütsel bağlılıkları arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum literatürdeki (Angle ve Perry, 1981; Çöl ve Gül, 2005; Türkoğlu, 2011) çalışmalarını destekler niteliktedir. Bu sonucu, çalışanların yaşlarının artmasına bağlı olarak işten ayrılmaları durumlarında iş bulmalarının zorlaşabileceğini düşünmeleri ile açıklayabiliriz.

Araştırma sonucunda H₁, H₃, H₄ ve H₅ hipotezleri kabul edilmiş; H₂ hipotezi ise reddedilmiştir. Araştırmamızın ana hipotezi olan psikolojik güçlendirmenin örgütsel bağlılığı pozitif yönde artırması sonucuna istinaden, psikolojik güçlendirmenin alt boyutlarından olan yöneticilerin yetkilerini devretmesi, motivasyon sağlama ve ödüllendirme gibi faktörlerin etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Çünkü; çalışanlara yetkinin devredilmesi, ödüllendirme ve iyi iletişim kurulması gibi hususlar sonucunda işgörenlerin örgütlerine bağlılıkları artabilecektir.

Araştırmada Kırşehir ilindeki OSB'lerde çalışan işçiler örneklem olarak kullanılmıştır. Gerek maliyet gerekse de zaman kısıtından dolayı örneklem düşük tutulmuştur. Çalışanların yaptıkları işten memnuniyet duymaları ve keyif almaları örgütlerine bağlılığı arttıracak unsurlardandır. Dolayısı ile çalışanları memnun etmeli ve işten zevk alacak uygulamalara yer verilmelidir. Ayrıca çalışanların Özdemir (2019)'in belirttiği gibi haftalık 40 saati aşmayacak şekilde mesaiye tabi tutulmaları da dolaylı olarak psikolojik güçlenmelerine katkıda bulunacak ve işgörenlerin örgütlerine bağlılıkları artabilecektir. Araştırmanın kamu kurumunda çalışan personeller ile diğer illerdeki OSB'lerdeki çalışanlar üzerinde uygulanması farklı sonuçları da beraberinde getirecektir. Araştırmanın en önemli sonucu olan psikolojik güçlendirmenin örgütsel bağlılığı arttırdığı gerçeği, içinde bulunduğumuz COVID-19 pandemisi döneminde işgörenlerin psikolojik güçlendirme ve örgütsel bağlılık algılarının öneminin bir kere daha ortaya konulması açısından büyük öneme haizdir.

Kaynakça

- Abdul Rashid, Z., Sambasivan, M. and Johari, J. (2003). The Influence Of Corporate Culture And Organisational Commitment On Performance, *Journal of Management Development* 22(8), 708-728. <https://doi.org/10.1108/02621710310487873>.
- Angle, H. L. ve Perry, J. L. (1981). An Empirical Assessment Of Organizational Commitment and Organizational Effectiveness, *Administrative Science Quarterly*, 26, 1-14.
- Candan, H., Canbolat, M., & Öksüz, Y. (2016). Personel Güçlendirmenin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Bir Kamu Kurumunda Araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 255-266.
- Çöl, G., Gül, H. (2005). Kişisel Özelliklerin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkileri Ve Kamu Üniversitelerinde Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 291-306.
- Chang, E. (1999). Career Commitment As A Complex Moderator Of Organizational Commitment And Turnover Intention. *Human Relations*, 52(10), 1257-1278.
- Çavuş, Ş. ve Gürdoğan, A. (2008). Örgüt Kültürü Ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Beş Yıldızlı Bir Otel İşletmesinde Araştırma, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 18-34.
- Çekmecelioğlu, H. G., Eren, E. (2007). Psikolojik Güçlendirme, Örgütsel Bağlılık Ve Yaratıcı Davranış Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi. *Yönetim*, 18(57), 13-25.
- Dağlı, A., Elçiçek, Z. ve Han, B. (2018). Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenilirlik Çalışması. *Electronic Journal of Social Sciences*, 17(68), 1765-1777.
- Durna, U. ve Eren, V. (2011). Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 6(2), 210-219.

- Elizur, D., Koslowsky, M. (2001). Values And Organizational Commitment, *International Journal of Manpower*, 22(7), 593-599.
- Forrester, R. (2000), “Empowerment: Rejuvenating a Potent Idea”, *Academy of Management Executive*, 3(14): 67-80.
- Glisson, C. ve Durick, M. (1988) “Predictors Of Job Satisfaction And Organizational Commitment In Human Service Organizations” *Administrative Science Quarterly*, 33(1), 61-81.
- Gülova, A. A., Demirsoy, Ö. (2012). Örgüt Kültürü Ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerinde Ampirik Bir Araştırma. *Business and Economics Research Journal*, 3(3), 49-76.
- İhtiyaroğlu, N. (2017). Yapısal Ve Psikolojik Güçlendirmenin Öğretmen Motivasyonu Üzerindeki Etkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 361-378.
- Karakaş, A., Serçek, S. (2014). Psikolojik Güçlendirme Algısının Örgütsel Bağlılığa Etkisi Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(2), 90-107.
- Meyer, J. P. And Allen, N. J. (1991). A Three-Component Conceptualization Of Organizational Commitment, *Human Resource Management Review*, 1(1), 61-89.
- Meyer, J. P., Allen, N. J., Smith, C. A. (1993). Commitment To Organizations And Occupations: Extensionnd Test Of A Three-Component Conceptualization. *Journal of Applied Psychology*. 78, 538-551.
- Nunnally, J. 1978. *Psychometric Theory* (McGraw-Hill, New York).
- O’Reilly, C. (1989). Corporations, Culture, And Commitment: Motivation And Social Control In Organizations, *California Management Review*, 31(4), 9-25, in Staw, B. M. (1995) [Editor]. *Psychological dimensions of organizational behavior*, 2 nd Edition, Prentice Hall, New Jersey.
- Özdemir, N. (2019). Sağlık Sektöründe Çalışan Ebelerin İşkolikliklerinin İş Stresleri Üzerine Etkileri, *International Journal of Arts & Social Studies*, 2(3), 60-69.
- Sezgin, F. (2010). Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılığının Bir Yordayıcısı Olarak Okul Kültürü. *Eğitim ve Bilim*, 35(156). 142-159
- Spreitzer, G.M. ((1995). Psychological Empowerment In The Work Place: Dimensions, Measurement, And Validation. *Academy of Management Journal* 1995, 38(5):1442-1465.
- Sürgevil, O., Tolay, E., Topoyan, M. (2013). Yapısal Güçlendirme Ve Psikolojik Güçlendirme Ölçeklerinin Geçerlilik Ve Güvenilirlik Analizleri. *Journal of Yasar University*, 8(31), 5371-5391.
- Türkoğlu, H. (2011). “İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık İlişkisi Ve Bir Uygulama” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, S. 22-24
- Yavuz, M. (2010). The Effects Of Teachers’ Perception Of Organizational Justice And Culture On Organizational Commitment, *African Journal of Business Management*, 4(5), 695-701.
- Yılmaz, C., Tan, A. (2018). Psikolojik güçlendirmenin örgütsel özdeşleşmeye etkisi: gaziantep büyükşehir itfaiyesinde bir araştırma, *Türk İdare Dergisi*, 486, 319-348.

- Yılmaz, C. (2019). Psikolojik Güçlendirme-Örgütsel Özdeşleşme İlişkisi Üzerine Bir Saha Çalışması, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 238-261.
- Yücel, İ. ve Koçak, D. (2014). Örgüt Kültürü İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER)*, 7(2), 45-64.

Tuzluca Barajı'nın Fayda Maliyet Analizi

Çağrı AKGÜN
İğdır Üniversitesi
cagriakgun2063@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7155-6191

Salim Serkan NAS
Gümüşhane Üniversitesi
serkannas@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9054-4674

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 17.03.2021

Kabul Tarihi: 24.03.2021

Atıf Bilgisi

Akgün, Ç., Nas, S.S. (2021). Tuzluca Barajı'nın Fayda Maliyet Analizi, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 61-71

ÖZ

Barajlar, suyun akış yönüne bir engel inşa edilmesiyle bölgede bir rezervuar oluşmasını sağlayan yapılar olarak tanımlanmaktadır. Barajların; içme ve sulama suyu temini, hidroelektrik enerji üretimi, taşkın kontrolü ve su kalitesinin iyileştirilmesi gibi birçok faydası bulunmaktadır. Bununla birlikte barajların ciddi bir inşaat maliyeti ve birtakım çevresel etkilerinin olduğu da bilinmektedir. Son yıllarda dünyanın birçok yerinde baraj sayısının artmasıyla birlikte, barajlarla ilgili ekonomik analizler yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında İğdir ili, Tuzluca ilçesi Aras Nehri üzerinde yapılması planlanan Tuzluca Barajı ve Hidroelektrik Santral Projesi ele alınmıştır. Tuzluca Barajı'nın çevresel etki maliyeti; altı farklı çevresel faktör dikkate alınarak değerlendirilmiş ve barajın bir MWh elektrik enerjisi üretimi için çevresel etki maliyeti 13.78 \$olarak tespit edilmiştir. Bu maliyet baraj maliyeti, tarımsal getiriler ve elektrik enerjisi üretimi gelirleriyle karşılaştırılmıştır. Yapılan analiz sonucunda barajın, 5.76 yılda kendisini amorti edeceği ve projenin rantabilitesinin 3.75 olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Fayda Maliyet Analizi, Çevresel Etki Maliyeti, Hidroelektrik Enerji, Ekonomik Analiz, Kamu Yatırımları

Cost Benefit Analysis of Tuzluca Dam

ABSTRACT

Dams are defined as structures that create a reservoir in the region by constructing an obstacle in the direction of water flow. Dams have many benefits which irrigation and drinking water supply, hydroelectric power generation, flood control and water quality improvement as. However it is known that dams have significant construction cost and some environmental impacts. In recent years, with the increase in the number of dams in many parts of the world, economic analyzes of dams have been done. In this study, Tuzluca Dam which is planned to be built on Aras River in Tuzluca district of İğdir province, have been discussed. Cost of environmental impacts of Tuzluca Dam been evaluated by considering six different environmental impacts and environmental cost in terms of one megawatt hour electricity energy generation for dam have been calculated as about 13.78 \$. This cost has been compared with the dam cost, agricultural returns and electrical energy generation revenues. It has been determined that the dam will amortize itself in 5.76 years and the project's rentability is 3.75.

Keywords: Cost Benefit Analysis, Cost of Environmental Impact, Hydroelectric Energy, Economic Analysis, Public Investments

Giriş

Barajlar, bir vadinin iki yakası arasında oluşturduğu gövde vasıtasıyla bir rezervuar oluşturan yapılardır. Günümüzde içme - sulama suyu temini, elektrik enerjisi üretimi, taşkın ve sel kontrolü, su kalitesinin iyileştirilmesi, akarsu ulaşımı, balıkçılığın geliştirilmesi ve mesire alanları oluşturması gibi birçok amaca hizmet edebilmektedir (Berkün, 2005, s.137; Ağırlioğlu, 2007, s.11).

İlk inşa edilen barajlar sulama ve içme suyu sağlama amaçlıdır. Sonraki dönemlerde ise gelişen teknolojiyle birlikte elektrik enerjisi üretimi amaçlı birçok baraj inşa edilmiştir. Bu durum son yıllarda dünyadaki baraj sayısının çok hızlı bir şekilde artmasına sebep olmuş; baraj sayılarının artmasıyla, birtakım çevresel problemler ortaya çıkmış ve barajların meydana getirdiği çevresel etkilerin boyutu ile fayda maliyet analizleri araştırma konusu olmuştur.

Barajlar ve hidroelektrik santraller (HES) ülkelerin ekonomik gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Özellikle elektrik enerjisi üretimi ve sulama suyu sağlanmasıyla, tarım ülkesi ve enerji ithalatçısı olan ülkemiz açısından son derece önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Bu düşünceler ışığında ülkemizde de son yıllarda birçok baraj inşa edilmiştir.

Barajların oluşturduğu çevresel etkilerden bahsedilecek olunursa; geniş kara parçalarının sular altında kalmasına, barajın herhangi bir nedenle yıkılması durumunda ciddi can ve mal kayıplarına, bölgede yaşayan insanların yerlerinden edilmesine, o bölgede süregelen tarımsal üretimin sonlanmasına, yeni relokasyon yollarının yapılması ve oluşan baraj gölünden ekosisteme sera gazı emisyonuna sebep olmaktadır.

Geçmiş yıllarda barajların ekonomik analizleriyle ilgili yapılan çalışmalarda, barajların çevresel etkilerinden ziyade yatırım maliyetine odaklanılmıştır. Yatırım maliyeti; bir barajın inşaat maliyeti, kamulaştırma maliyeti ve yeniden yerleşme maliyetinin inşaat süresi faizi de dikkate alınarak toplanmasından oluşmaktadır. Yatırım maliyeti yüksek bir değer olarak karşımıza çıkmakta fakat bir barajın ortalama 40-50 yıl olan ekonomik ömrü boyunca sebep olacağı çevresel etkilerin de küçümsenemeyecek ve ekonomik fayda-maliyet analizlerinde ihmal edilemeyecek bir seviyede olduğu hesaplamalarda görülmüştür.

Herhangi bir bölgeye baraj yapılmadan önce, düşünülmesi gereken ilk şey barajın fayda-maliyet analizidir. Yapılan analizlerde barajın yatırım maliyeti ile inşaat ve işletme sürecinde ortaya çıkan çevresel etki maliyetleri, barajın elektrik üretimi ve/veya sulama gelirlerinden büyükse; bu baraj artık kârlı bir yatırım olmaktan çıkmakta, kamu kaynaklarının israf edilmesine ve zaman kayıplarına sebep olmaktadır.

Barajların meydana getireceği çevresel etkiler ve maliyetleri, planlama safhasında detaylıca düşünülmelidir. Planlama, herhangi bir projenin teknik ve ekonomik açıdan yapılabilirliğini araştırmak ve en uygun çözümü bulmaktır. Yapılan ekonomik analizler de projenin verimliliği hakkında değerlendirme yapılabilmesi açısından rantabilite oranı veya yıllık gelir gider farkı kullanılmaktadır. Rantabilite; ekonomik analiz süresince bir projenin yıllık gelirinin yıllık giderine oranı olarak tanımlanmaktadır. Bu oran 1'den büyükse proje ekonomik açıdan verimli olmaktadır. Yine amortisman süresi de, barajın ekonomik analizi sonucunda projenin verimliliği ile ilgili ipuçları vermektedir. Amortisman; faiz giderleri de dâhil olmak üzere projenin yatırım bedelinin geri ödenmesi için her yıl faizi ile birlikte ödenmesi gereken eşit taksitlerdir (Karataban, 1976, s.43; Keskin ve Demir, 2018, s.760).

Literatür

Barajlar ve HES'ler; ekolojik, iklimsel, kültürel, sosyo-ekonomik ve hatta psikolojik birtakım etkilere sebep olmaktadır. İlk dönemlerde fazla dikkat edilmeyen bu etkiler, dünyanın birçok yerinde baraj sayılarının artması ve bazı çevresel sorunların ortaya çıkmasıyla birlikte tartışılmaya başlanmıştır (Akgün, 2018, s.28).

Barajlar, fosil yakıtlar kadar hava kalitesini bozmamasına rağmen, nehir ekosistemini olumsuz etkilemekte, sudaki canlılarının hayatını tehlikeye atmakta, yöredeki tarihi yapıları, tarım alanlarını ve hatta ata mezarlıklarını sular altında bırakmaktadır. Yine yapılan birçok çalışmada barajların nehrin su kalitesini olumsuz etkilediği de belirtilmektedir. Barajlar, oluşturduğu geniş rezervuar alanıyla bölgedeki canlıların yaşam alanları yok etmekte ve birçok insanın yaşadığı yerleri terk etmesine sebebiyet vermektedir ki dünya çapında barajlardan dolayı 80 milyon civarında insan yeniden yerleşimlere maruz bırakılmıştır (Ludwig, 1982, s.269; Sanguri, 2013).

Barajların meydana getirebileceği problemlerden bir diğeri de baraj yıkılması durumudur. Geçmişte çeşitli nedenlerden dolayı (borulanma, aşırı yağış, temel deformasyonu vs.) birçok baraj yıkılması gerçekleşmiştir. Bu durum binlerce insanın hayatını kaybetmesine, ciddi ekonomik kayıplara ve milyonlarca canlı türünün yok olmasına neden olmuştur. Bu durumla ilgili çarpıcı örnekler vermek gerekirse; 2010 yılında Kazakistan'daki Kyzylagash Barajı'nın yıkılmasıyla 43 kişi, 2008 yılında Nepal'de Koshi Barajı'nın yıkılmasıyla 250 kişi, 1979 yılında Hindistan'da Machchu Barajı'nın yıkılmasıyla yaklaşık 5000 kişi hayatını kaybetmiştir (Williamson, 2017, s.10; Akgün, 2018, s.35).

Fosil yakıtlar sera gazı (GHG) emisyonu ile küresel ısınmaya sebep olduğu için yıllardır eleştirilmekteydi. Son yapılan çalışmalar barajların da bu konuda pek masum olmadığını göstermektedir. Barajlar oluşturduğu geniş rezervuar alanının altında kalan yaşam alanları ve bitkilerin çürümesi sebebiyle atmosfere CO₂ ve CH₄ emisyonu yapmaktadır. Çeşitli araştırmalara göre, dünya genelinde baraj rezervuarlarından yılda 1 milyar ton sera gazı emisyonu olduğu düşünülmektedir (McCartney, Sullivan, Acreman, 2001, s.20; The guardian, 2017).

Barajların oluşturacağı doğrudan ve dolaylı tüm etkiler, planlama safhasında yapılan ekonomik ve fayda maliyet analizlerinde hesaba katılmalıdır. Kamusal projelerinin ekonomik açıdan değerlendirilebilmeleri için birçok yöntem kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalar, bu yöntemlerin genellikle projelerin ürettiği mal ve hizmetler ile tükettiği mali ve fiziki kaynakların ekonomik ifadelerle belli bir karşılaştırma ortamına getirilmesi esasına dayandığını göstermektedir. Araştırmalara göre ekonomik analizler yapılırken üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan birisi de zaman ve iskonto değerlerini hesaba katmaktır. Buna göre kâr ve maliyet gelecekte ortaya çıkıyorsa bunların iskontolanmış bugünkü değerini esas almanın, çalışmanın doğruluğu açısından önemli olduğu ifade edilmektedir (Genç, 2004; s.26 ve 28).

Barajların meydana getirdiği çevresel etkilerin maliyetiyle ilgili, Emiroğlu (2009, s.82) tarafından yapılan çalışmada Artvin'deki Yusufeli Barajı'nın ekonomik ömrü boyunca yıllık yaklaşık 1.3 milyon dolar maliyetinde çevresel etki oluşturacağı saptanmıştır.

Barajların çevresel etkilerinin maliyetiyle ilgili başka bir çalışmada ise Üslü (2011, s.89), Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) son büyük projesi olan Ilısu Barajı için, barajın 50 yıllık ekonomik ömrü içerisinde 743.4 milyon dolarlık bir çevresel etki maliyeti oluşturacağını hesaplamış ve toplam çevresel etki maliyetinin, barajın getirileriyle birlikte 6.48 yılda amorti edilebileceğini tespit etmiştir.

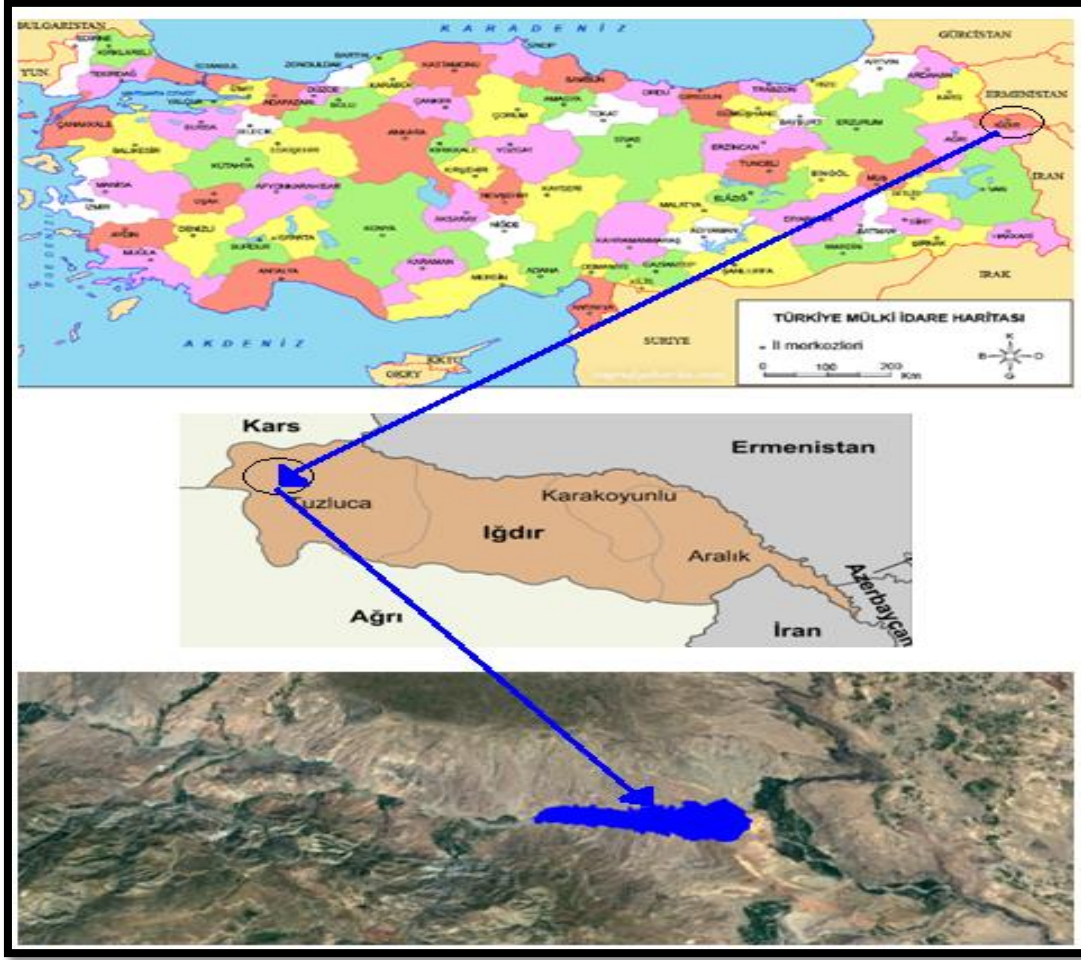
Kamusal projelerdeki fayda maliyet analizlerinin amacı, hükümetleri veya karar vericileri topluma fayda sağlayacak projelere yönlendirmektir. Bu konuda Fayda maliyet analizleri, ilk olarak 1808 yılında yine bir su kaynakları projesi için ABD'de kullanılmıştır (Karayılmazlar ve İşler, 2019, s.68).

Yapılan Çalışmalar

Bu çalışma kapsamında; Iğdır ili, Tuzluca ilçesi, Aras Nehri üzerinde yapılması planlanan Tuzluca Barajı ve HES ele alınarak, barajın oluşturacağı çevresel etki maliyeti, altı farklı çevresel faktördikkate alınarak hesaplanmış; baraj maliyeti, tarımsal getiriler ve hidroelektrik enerji üretimi gelirleriyle karşılaştırılarak bir amortisman süresi ve rantabilite değeri tespit edilmiştir.

Tuzluca, Iğdır'ın batısında ve 40 km uzaklıkta bulunan, şehrin en büyük ilçesidir. Adını ilçenin isminden alan Tuzluca Barajı'nın proje sahası Aras Nehri şeridinde Kars – Erzurum - Iğdır karayolu ayrımında bulunmaktadır. Yapılacak olan Tuzluca Barajı ve HES'e ait yer bulduru haritası Şekil 1.'de verilmiştir.

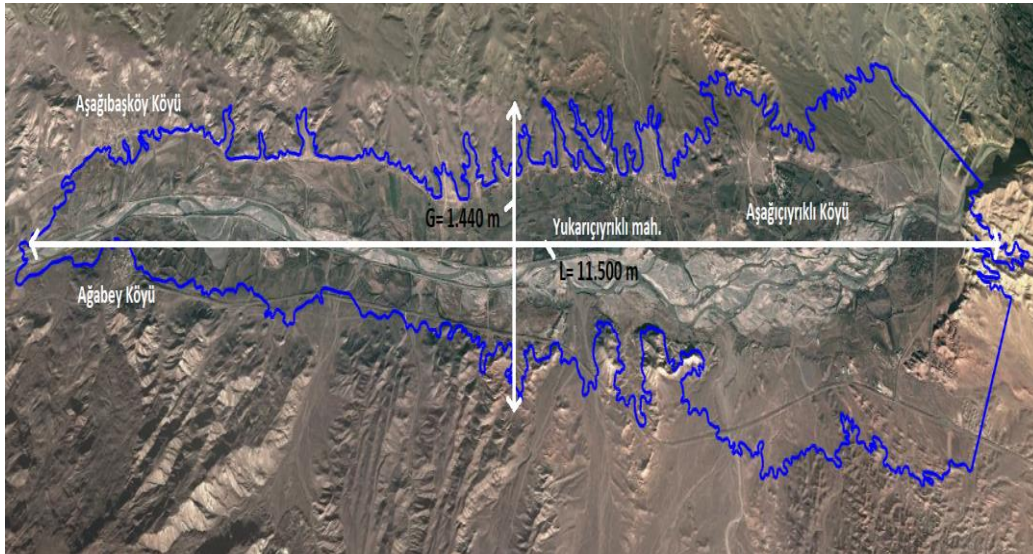
Şekil 1. Tuzluca Barajı ve HES'e ait yer bulduru haritası

(Akgün, 2018, s.46).

Barajın yapılmasıyla birlikte Ağabey, Aşağıcıvrıklı ve Aşağıbaşköy köyü, sular altında kalacaktır. Tuzluca Barajı'nın oluşturacağı rezervuar alanına ait uydu görüntüsü Şekil 2.'de verilmiştir.

Şekil 2. Tuzluca Baraj rezervuarının uydu görüntüsü

(Akgün, 2018, s.47).

Baraj, Aras Nehri üzerinde 45 m yükseklikte, toplam rezervuar hacmi 265 milyon m³ olacak şekilde tasarlanmıştır. Tuzluca Barajı ve HES 20 MW'lık bir kurulu güce sahiptir ve yılda ortalama 117 GWh enerji üreteceği tahmin edilmektedir (Dolsar, 2004, s.2-2; AK-TEL, 2015, s.6).

Tuzluca Barajı ve HES projesi, sulama suyu sağlama ve hidroelektrik enerjisi üretimi amaçlıdır. Yılda 117,10 GWh elektrik enerjisi üretiminin yanında, Iğdır'ın 150000 dekarlık bir alanına sulama suyu sağlayacağı düşünülmektedir. Elverişli iklim koşulları ve toprak yapısıyla birçok sebze ve meyve çeşidinin yetiştirilebildiği Iğdır, ülkemizin en az yağış alan bölgelerinden biridir. Tuzluca Barajı ile birlikte bölgenin sulama suyu ihtiyacının karşılanacak olması, tarımsal ürün miktarı ve çeşidinde önemli oranda artışlara sebep olarak ciddi zirai gelir artışları sağlayacaktır. Barajın yapımıyla ilgili Devlet Su İşleri 24. Bölge Müdürlüğü yetkilileriyle yapılan görüşmelerde, barajın yatırım programına alındığı ve 2021 yılı içerisinde ihale edilerek, yapımına başlanılacağı öğrenilmiştir.

Çevresel Etki Maliyetinin Hesaplanması

Barajlar, gerek inşaat aşamasında gerekse işletme safhasında rezervuarın varlığından kaynaklı sera gazı emisyonu (GHG) yapmaktadır. Bu miktarın tespitine ilişkin Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)'nın ve Dünya Barajlar Komisyonu (WCD)'nin verileri kullanılmıştır. Buradan alınan verilerle; barajın tipi, kapasite faktörü ve kurulu gücü gibi karakteristik veriler de kullanılarak barajın meydana getireceği CO₂ ve CH₄ gazları C eşdeğer formuna dönüştürülerek toplam emisyon miktarı hesaplanmıştır (Emiroğlu, 2009, s.66 ve 67).

Hesaplamalara göre baraj atmosfere yıllık 1900.62 ton C eşdeğer formunda GHG emisyonu yapacaktır. Barajın meydana getirdiği toplam emisyon maliyetinin hesaplanabilmesi için uluslararası piyasada ekonomik karşılığı bulunan karbon emisyonunun birim maliyeti, 26.10 \$/ton olarak alınmıştır (Investing, 2020). Bu doğrultuda barajın bir MWh enerji üretimi için meydana getireceği toplam emisyon maliyeti;

$$\text{Emisyon Maliyeti}_{\text{MWh ortalama}} = \frac{1900.62 \times 26.10}{20 \times 8760 \times 0.67} = 0.42 \text{ \$/MWh hesaplanmıştır. (1)}$$

Baraj yıkılmaları çevresel etkiden ziyade bir felaket olarak nitelendirilebilir. Yıkılma sonucu oluşan taşkın etkileri bölgenin özelliklerine göre değişebilmektedir. Tuzluca Barajı'nın yıkılmasıyla oluşacak tahmini hayat kaybı sayısının hesabı için, DeKay-McClelland (1993) tarafından ileri sürülen bağıntı kullanılmıştır (Bowles ve McClelland, 2002, s.49; Akgün, 2018, s.92).

DeKay ve McClelland tarafından geliştirilen bağıntıda risk altında olan nüfus ve uyarı süresi parametreleri kullanılmıştır. Risk altındaki bölgeler olarak barajın mansabında bulunan yerleşimlerin toplam nüfusu 1778 kişidir. Yapılan hesaplamalar sonucunda Tuzluca Barajı'nın yıkılmasıyla meydana gelecek tahmini hayat kaybı sayısı 49 olarak tespit edilmiştir.

Tatalovich (1998, s.6), ortalama baraj yıkılma oranının (F) 10⁻⁴ olarak alınabileceğini belirtmiştir. Buna göre olası hayat kaybı miktarı (ED) aşağıda hesaplanmıştır.

$$E_D = F \times 49 = 10^{-4} \times 49 \quad (2)$$
$$E_D = 0.0049 \text{ kişi olarak tespit edilmiştir.}$$

Hesaplanan can kaybı miktarının iktisadi değeri için, insan hayatının ekonomik karşılığına ihtiyaç duyulmaktadır. ABD Ulaştırma Bakanlığı'nın 2016 yılında yayınladığı bir rapor doğrultusunda bu değer 9.6 milyon \$ olarak alınmıştır (U.S., 2016).

Buna göre 1 MWh elektrik enerjisi üretimi için, gerçekleşmesi beklenen can kayıplarının maliyeti;

$$E_{D(S)} = \frac{0.0049 \times 9.6 \times 10^6 \$}{20 \times 8760 \times 0.67} = 0.40 \text{ \$/MWh olarak hesaplanmıştır.} \quad (3)$$

Bir bölgeye baraj yapılması, oluşacak geniş rezervuar alanı nedeniyle birçok insanın yerinden edilmesine sebep olmaktadır. Doğal olarak bu durum bir yeniden yerleşim maliyeti oluşturacaktır. Bu maliyetin hesabı için Markandya (2000) tarafından önerilen formülasyon ve Devlet Su İşleri'nin geçmiş uygulamaları incelenerek, yerinden edilen kişi sayısı ve ülkemiz için kişi başına düşen gayrisafı yurtiçi hasıla değeri göz önüne alınarak; bu değer $1.87 \times 10^6 \$$ olarak hesaplanmıştır. (Emiroğlu, 2009, s.73; Akgün, 2018, s.98).

Ağırlioğlu (2007), Barajların kullanım ömrü uzun olduğundan fayda – maliyet analizlerinde karşılaştırmaların aynı para biriminde ve aynı zamanda yapılması gerektiğini belirtmiştir. Fayda ve maliyetlerin aynı zamanda denkleştirilmesi için, 2020 yılı faiz oranları da hesaba katılarak yıllık seri ödemelerin bugünkü değeri bağıntısı kullanılmıştır (Ağırlioğlu, 2007, s.37).

Barajın 50 yıllık bir ekonomik ömrü (n) olduğunu kabul edersek yıllık bazda 1 MWh için yeniden yerleşim maliyeti (YM) aşağıdaki bağıntı yardımıyla hesaplanmıştır.

$$Y_{M(S)} = \frac{Y_M \times \frac{i \times (1+i)^n}{(1+i)^n - 1}}{P[\text{MW}] \times 8760 \times 0.67} \quad (4)$$

Faiz oranı (i), Merkez Bankası'nın 2020 yılı verilerine göre %8.75 olarak alınmıştır.

$$Y_{M(S)} = \frac{1.87 \times 10^6 \$ \times \frac{0.0875 \times (1 + 0.0875)^{50}}{(1 + 0.0875)^{50} - 1}}{20 \times 8760 \times 0.67} = 1.42 \text{ \$/MWh olarak hesaplanmıştır.} \quad (5)$$

Barajın su tutmasıyla oluşacak göl alanı, o bölgedeki 3 köyü sular altında bırakacaktır. Su altında kalacak Aşağıcıyıklı, Ağabey ve Aşağıbaşköy köyleri için oluşacak arazi kaybı maliyeti, daha önceden belirlenen kamulaştırma bedeli değeri dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Barajın yapılabirlik raporunda (2002) 7.861 trilyon TL (eski) olarak belirtilen kamulaştırma bedeli, TÜİK verileri kullanılarak 2020 yılına göre güncellenerek $49.90 \times 10^6 \text{ TL}$ ($7.30 \times 10^6 \$$) olarak hesaplanmıştır.

1 MWh enerji üretimi için oluşacak arazi kaybı maliyeti, ülkemiz için güncel faiz oranları da göz önüne alınarak aşağıda hesaplanmıştır;

$$AKM_s = \frac{7.30 \times 10^6 [\text{\$}] \times \frac{0.0875 \times (1 + 0.0875)^{50}}{(1 + 0.0875)^{50} - 1}}{20 \times 8760 \times 0.67} = 5.52 \text{ \$/MWh olarak hesaplanmıştır.} \quad (6)$$

Barajlar, oluşturduğu geniş rezervuar sebebiyle bölgedeki tarım arazilerini de sular altında bırakmakta ve bir tarımsal ürün kaybı meydana getirmektedir. Bu kaybın hesaplanması için barajın yapılabirlik raporundan proje sahasında yetiştirilen tarım ürünleri ve miktarı alınarak, TÜİK verileri ve piyasa

fiyatlarından yararlanılmıştır. Sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Dolsar, 2004, s.5-18; Akgün, 2018, s.102; TUİK, 2020).

Tablo 1. Tarımsal üretim kayıplarının maliyeti

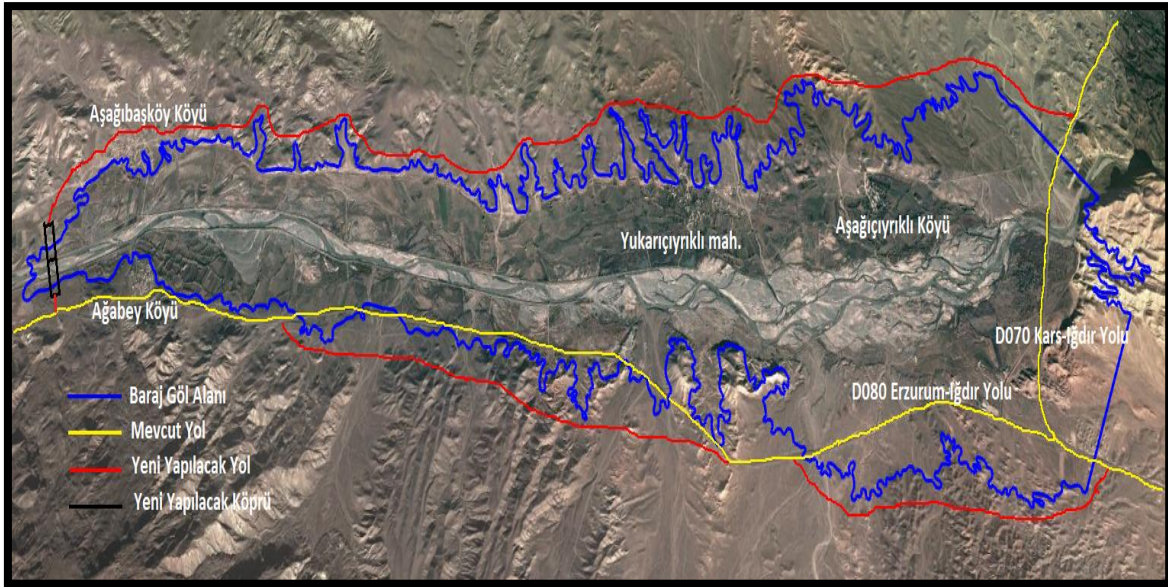
Tarımsal Ürünler	Üretim miktarı (ton)	Birim Fiyat (TL/ton)	Tarımsal Üretim Kaybı Maliyeti (TL)
Kayısı	67.35	3340	224949
Elma	107.76	1750	188580
Domates	316.55	1350	427343
Buğday	278.40	1220	339648
Arpa	10.80	1090	11772
Yonca	249.23	900	224307
Fasulye	13.47	6420	86477
Patates	23.61	1850	43679
TOPLAM			1546755

1,546,755 TL = 226,134 \$ olarak alınmıştır. 1 MWh başına tarımsal üretim kaybı maliyeti;

$$TÜKM_s = \frac{226134 \$}{20 \times 8760 \times 0.67} = 1.93 \$ \text{ olarak hesaplanmıştır.} \quad (7)$$

Tuzluca Barajı'nın su tutmasıyla birlikte İğdir'dan Erzurum ve Kars illerine olan ulaşım yolları su altında kalacaktır. Bu illere ulaşımın yeniden sağlanabilmesi için yeni yollara ihtiyaç duyulmaktadır. Barajın ÇED ve yapılabirlik raporlarında 22 km'lik yeni yol ve tahmini 150 m uzunluğunda bir köprü yapılacağı belirtilmiştir (Dolsar, 2004, s.ek-8; AK-TEL, 2015, s.11). İlgili raporlarda belirtilen relokasyon yolları aşağıdaki şekilde kabaca gösterilmiştir.

Şekil 3. Relokasyon yolları

(Akgün, 2018, s.103).

Yeni yollar ve köprü için maliyet; Karayolları Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılı birim fiyatları ve çeşitli mühendislik hesaplamalar sonucunda 36,894,921.50 TL (5.40x 10⁶ \$) olarak hesaplanmıştır.

Buna göre 1 MWh elektrik üretimi için yıllık yol maliyeti, güncel faiz oranları göz önüne alınarak aşağıda hesaplanmıştır.

$$RYM_s = \frac{5.40 \times 10^6 \$ \times \frac{0.0875 \times (1 + 0.0875)^{50}}{(1 + 0.0875)^{50} - 1}}{20 \times 8760 \times 0.67} = 4,09 \$/MWh \quad (8)$$

Bu çalışmada Tuzluca Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin üreteceği her bir MWh enerji için oluşturacağı çevresel etkilerin maliyetleri hesaplanmıştır. Söz konusu etkiler ve maliyetleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2. 1 MWh enerji üretimi için çevresel etki maliyetleri

Çevresel Etkiler	Maliyet (\$/MWh)
Sera Gazı Emisyonu	0.42
Hayat Kayıpları	0.40
Yeniden Yerleşme	1.42
Arazi Kaybı	5.52
Tarımsal Ürün Kaybı	1.93
Relokasyon Yolları Maliyeti	4.09
TOPLAM	13,78

Fayda – Maliyet Analizi

Bu çalışmada yapılan hesaplamalar sonucunda, Tuzluca Barajı ve Hidroelektrik Santralinin üreteceği her bir MWh elektrik enerjisi için 13.78 \$'lık çevresel etki maliyeti meydana getireceği tespit edilmiştir. TEDAŞ'ın belirlediği güncel birim fiyatlara göre meskenlere satılacak 1 MWh elektriğin bedeli 710.23 TL (103.83) \$ olarak alınmıştır.

Tuzluca Barajı ve HES, yıllık 117.10 GWh elektrik enerjisi üretmesinin yanında Iğdır'ın 150000 dekarlık tarım alanlarına sulama suyu sağlayacağı düşünülmektedir (Dolsar, 2004, s.2-2; AK-TEL, 2015, s.123).

Sulama imkânlarının gelişmesiyle oluşacak zirai gelir artışlarını hesaplamak için, DSİ'nin sulama suyu sağlayan barajlar için belirlediği ve ortalama 40-130 \$/dekar arasında değişen sulama faydası değeri kullanılmıştır. Iğdır ili için sulama faydası değeri 70 \$/dekar olarak alınmıştır.

Buna göre barajın üreteceği yıllık 117.10 GWh elektrik enerjisinden yılda toplam 12.16x 10⁶ \$; zirai gelir artışından ise 10.50 x 10⁶ \$ ekonomik kazanç sağlanacaktır. Yine yapılan araştırma ve çeşitli mühendislik hesaplamalarına göre; barajın yapımı için gereken yatırım maliyetin 49.75 x 10⁶ \$ olduğu kabul edilmiştir.

Projenin rantabilitesinin hesaplanabilmesi için, toplam yatırım bedelinin yıllık maliyetinin belirlenmesi gerekmektedir. Söz konusu değer için yine yıllık seri ödemelerin bugünkü değeri formülasyonu kullanılmıştır.

$$49.75 \times 10^6 \$ \times \frac{0.0875 \times (1 + 0.0875)^{50}}{(1 + 0.0875)^{50} - 1} = 4.42 \times 10^6 \$ \quad (10)$$

Barajın çevresel etkilerinin yıllık maliyeti ise; $13.78 \times 20 \times 8760 \times 0.67 = 1.62 \times 10^6$ \$ olarak hesaplanmıştır. Buna göre projenin rantabilitesi;

$$R = \frac{12.16 \times 10^6 \$ + 10.50 \times 10^6 \$}{4.42 \times 10^6 \$ + 1.62 \times 10^6 \$} = 3.75 \text{ olarak hesaplanmıştır.} \quad (11)$$

Bu çalışma kapsamında hesaplanan barajın çevresel etki maliyeti ise; yıllık 1 MWh enerji üretimi başına 13.78 \$ olarak tespit edilmiştir. Buna göre projenin 50 yıllık ekonomik ömrü içerisinde; 80.88×10^6 \$'lık çevresel etki meydana getireceği düşünülmektedir.

Tuzluca Barajı ve HES projesinin 50 yıllık ekonomik ömrü içerisinde oluşturacağı çevresel etki maliyeti ve barajın yatırım maliyeti, barajın yıllık faydasıyla karşılaştırıldığında;

$$\frac{49.75 \times 10^6 \$ + 80.88 \times 10^6 \$}{12.16 \times 10^6 \$ + 10.50 \times 10^6 \$} = 5.76 \text{ yıl}$$

5.76 yılda barajın, 50 yıllık çevresel etki maliyetini ve toplam yatırım maliyetini karşılayacağı görülmektedir.

Sonuçlar

Kamusal yatırımlara karar verme sürecinde gerçekçi bir fayda maliyet analizinin yapılması, ülkenin sınırlı kaynaklarının verimli bir şekilde kullanımı noktasında planlayıcılara yol göstermektedir. Ülkemizde son zamanlarda en çok yapılan kamusal yatırımlardan biri olan barajlar; yüksek yatırım maliyeti ve uzun bir ekonomik ömre sahiptir. Bu akımdan baraj yapılmadan önce detaylı bir fayda-maliyet analizi yapılmalıdır. Geçmişte yapılan fayda maliyet analizlerinde barajın çevresel etkilerinden ziyade inşaat, kamulaştırma, relokasyon işlemleri gibi kamunun para harcadığı kalemler üzerinde durulduğu görülmüştür. Ancak bu çalışma kapsamında barajın oluşturacağı çevresel etkiler de tek tek irdelenmiş ve maliyet analizine dâhil edilmiştir.

Analiz yapılırken barajın ekonomik ömrü boyunca oluşturacağı çevresel etkilerin de hesaba katılması önemli bir husustur. Bir barajın 40-50 yıllık ekonomik ömrü içerisinde meydana getireceği çevresel etki ve maliyetlerin ihmal edilemeyecek boyutta olduğu düşünülmektedir. Baraj projelerinin oluşturacağı çevresel etkilerin maliyetini hesaplayabilmek için tam anlamıyla kabul görmüş, genel bir yöntem bulunmamaktadır. Eksikliği hissedilen bu konuda bir fayda maliyet analizi, şu an planlama aşamasında olan Tuzluca Barajı için uygulanmış ve bir fayda maliyet karşılaştırılması yapılmıştır. Çalışmanın konusunu oluşturan Tuzluca Barajı'nın Fayda Maliyet Analizi, çeşitli çevresel etkiler ve yatırım maliyeti dikkate alınarak projenin getirileriyle karşılaştırılmıştır.

Yapılan analizlere göre; Tuzluca Barajı ve HES projesinin 5.76 yılda 50 yıllık çevresel etki maliyetini ve toplam yatırım maliyetini amorti edeceği görülmüştür. Projenin rantabilitesi, 3.75 gibi yüksek bir değer olarak karşımıza çıkmıştır. Barajın yıllık 22.66×10^6 \$'lık faydasının yanında 6.04×10^6 \$'lık maliyetinin küçük bir değer olduğu görülmüştür.

Iğdır Ovası, yumuşak bir iklime ve verimli topraklara sahip olmasına karşın ülkemizin en az yağış alan bölgelerinden birisidir. Yağış ve sulama imkânlarının yetersiz olması şehri tarımsal potansiyelinin altında üretim yapmaya mahkûm kılmıştır. Tuzluca Barajı ve HES'in tamamlanmasıyla birlikte; Iğdır'ın temmuz ve ağustos aylarındaki sulama suyu ihtiyacı karşılanacak olup bölgede ciddi miktarda tarımsal ürün ve zirai gelir artışı sağlanacaktır. Sulama faydasının yanında barajın üreteceği yıllık 117.10 GWh enerji ile Iğdır ili tükettiği elektriğin büyük bir kısmını kendi sınırları içerisinde

yenilenebilir bir enerji kaynağından karşılanmış olacaktır. Yine baraj, bölgede taşkın kontrol hizmeti sürdürerek verimli toprakların korunmasını sağlayacak, mesire alanları oluşturacak ve bölgede balıkçılığı geliştirecektir. Bu bakımdan Tuzluca Barajı ve HES projesinin şehir için faydalı bir proje olduğu düşünülmektedir. Çalışma kapsamında hesaplanan rantabilite ve amortisman süresi değerleri de projenin verimliliğine işaret etmektedir.

Kaynakça

- Akgün, Ç. (2018). Tuzluca Barajı Çevresel Etkilerinin Maliyet Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gümüşhane.
- Ağırlioğlu, N. (2007). Baraj Planlama ve Tasarımı, Su Vakfı Yayınları, İstanbul.
- AK-TEL, (2015). Aşağı Aras Havzası Tuzluca Barajı ve HES Projesi Nihai Çed Raporu, AK-TEL Mühendislik Eğt. Tur. Gd. San. Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Berkün, M. (2005). Su Kaynakları Mühendisliği, Birsen Yayınevi, İstanbul.
- Bowles, D.S., McClelland, D.M. (2002). Estimating Life Loss For Dam Safety Risk Assessment A Review and New Approach, U.S. Army Corps of Engineers, Utah.
- DeKay, M. L., and G. H. McClelland. (1993b). Predicting Loss of Life in Cases of Dam Failure and Flash flood. Risk Analysis 13(2):193-205.
- Dolsar, (2004). Aşağı Aras Havzası Tuzluca Barajı ve Hidroelektrik Santrali Projesi Yapılabilirlik Raporu, Dolsar Müh. Ltd. Şti., Ankara.
- Genç, O. (2004). Baraj Planlaması, Ekonomik Analiz, Mali Analiz ve Maliyet Ayrımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karataban, A.Y. (1976). Su Kaynaklarının Planlama ve İdaresinde Ekonomik ve Mali Fizibilite, DSİ Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara.
- Karayılmazlar, A.Y., İşler, İ. (2019). Kamu Yatırım Projelerinde Fayda Maliyet Analizi, Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi, Denizli 35, 66-82.
- Keskin, A.Ü., Demir, Ş.D. (2018). Amasya Değirmendere Barajında Sulama Alanı ve Baraj Yüksekliği Arasında Ekonomik Analiz, Dokuz Eylül Üniversitesi-Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 20(60), 755-764.
- Ludwig, H. F. (1982). Environmental Aspects of Multi - Purpose Reservoir Projects in Developing Countries, Water Science and Technology, 14, 269-288.
- Markandya, A. (2000). Methods for Valuation of Impacts of Hydropower, Department of Economics, University of Bath. One of the 126 Contributing Papers to the World Commission on Dams.
- McCartney, M.P., Sullivan, C. and Acreman, M.C. (2001). Ecosystem Impacts of Large Dams IUCN/ UNEP / WCD, 82p.
- Tatalovich, J. (1998). Comparison of Failure Modes From Risk Assessment and Historical Data for Bureau of Reclamation Dams, Bureau of Reclamation, DSO-98-1, 70p.
- U.S., (2016). U.S. Department of Transportation, Office of the Secretary of Transportation, Guidance on Treatment of the Economic Value of A Statical Life (VSL) in U.S. Department of Transportation Analyses, USA, 2016, 12p.

- Williamson, T. (2017). Historic Dam Failures and Recent Incidents, Engineers Ireland, Ireland.
- Investing, (2020). <https://tr.investing.com/commodities/carbon-emissions> (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).
- TUİK. (2020). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim tarihi: 4 Haziran 2020).
- Theguardian, (2017). <https://www.theguardian.com/global-development/2016/nov/14/hydroelectric-dams-emit-billion-tonnes-greenhouse-gas-methane-study-climate-change> (Erişim tarihi 14 Ekim 2017).
- Sanguri M. (2013). Negative Impacts of Hydroelectric Dams, <https://www.brightubeengineering.com/geotechnical-engineering/71200-negative-impacts-of-hydroelectric-dams/>.

The Effect of Curfew on Pediatric Extremity Fractures During The Covid-19 Pandemic

Ramazan İlater ÖZTÜRK¹
T.C. Sağlık Bakanlığı Nevşehir Devlet Hastanesi
rilterozturk@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0399-2415

Hüseyin Fatih SEVİNÇ
T.C. Sağlık Bakanlığı Nevşehir Devlet Hastanesi
drhfatihsevinc@gmail.com
ORCID: 0000-0002-2548-8714

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 13.05.2021

Kabul Tarihi: 15.05.2021

Atıf Bilgisi

Öztürk, R.İ., Sevinç, H.F., (2021). Covid-19 Pandemi Döneminde Sokağa Çıkma Yasağının Çocukların Ekstremitte Kırıkları Üzerine Etkisi, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 72-79

Covid-19 Pandemi Döneminde Sokağa Çıkma Yasağının Çocukların Ekstremitte Kırıkları Üzerine Etkisi

ABSTRACT

Objective: The present study is intended to investigate the effect of the curfew on orthopedic extremity fracture incidence for children aged under 18 due to the COVID-19 pandemic in Turkey.

Method: This study is a retrospective study using hospital database. 254 children were identified. Children under the age of 18 who were admitted to the emergency room and diagnosed with extremity fractures in April and May 2019 and 2020 were evaluated. The evaluations were conducted by age, gender, fracture site and treatment options.

Results: 156 patients were identified in 2019 and 98 patients in 2020. The average age of the patients decreased during the pandemic period. In both periods, the most common extremity fracture site was the distal radius in the forearm. The second most common extremity fracture site was in the fingers of the hand in 2019 and in the humerus in 2020. Extremity fracture diagnosis was made most frequently in boys with a rate of 71.2% and 67.3% in 2019 and 2020, respectively. In 2020, the rate of patients aged 1-5 (2019: 14.7%, 2020: 28.6%) increased, while the rates of those aged 6-11 (45.5% in 2019, 39.8% in 2020) and 12-18 (39.7% in 2019, 31.6% in 2020) decreased. The rates of patients treated surgically decreased from 8.3% in 2019 to 5.1% in 2020.

Conclusion: During the period of curfew, changes in extremity fracture incidence and extremity fracture sites occurred in the pediatric population. It was found that there was a decrease in the mean age of children diagnosed with extremity fractures. The rate of surgical treatment also decreased during the pandemic period.

Keywords: Cost Benefit Analysis, Cost of Environmental Impact, Hydroelectric Energy, Economic Analysis, Public Investments

ÖZ

Amaç: COVID-19 pandemisi nedeniyle Türkiye’de 18 yaşından küçük çocuklara uygulanmış olan sokağa çıkma yasağının ortopedik ekstremitte kırık insidansına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışma hastane verileri kullanılarak yapılan retropektif bir çalışmadır. 254 çocuk tespit edildi. 2020 yılının ile 2019 yılının Nisan ve Mayıs aylarında 18 yaş ve altında acil servise başvuran ve ekstremitte kırık tanısı alan çocuklar değerlendirilmiştir. Değerlendirme yaş, cinsiyet, ekstremitte kırık bölgesi ve tedavi seçeneğine göre yapılmıştır.

Bulgular: 2019 yılında 156 hasta, 2020 yılında 98 hasta tespit edilmiştir. Hastaların yaş ortalaması pandemi döneminde düşmüştür. Her iki dönemde de en sık ekstremitte kırık bölgesi önkol, ön kolda ise radius distal uç kısmıdır. İkinci sıklıkta ekstremitte kırık 2019 yılında el parmaklarında, 2020 yılında humerusta görülmüştür. Ekstremitte kırık tanısı 2019 ve 2020 yıllarında sırasıyla %71,2 ve %67,3 oranlarıyla en sık erkeklerde konulmuştur. Her iki yılda da kırık 6-11 yaşlar arasında görülmüştür. 2020 yılında 1-5 yaş arası hasta oranı (2019: %14,7, 2020: %28,6) artarken 6-11 (2019 yılı %45,5, 2020 yılı %39,8) ve 12-18 yaş arası (2019 yılı %39,7, 2020 yılı %31,6) hasta oranları azalmıştır. Cerrahi olarak tedavi edilen hasta oranı 2019 yılında %8,3 iken 2020 yılında %5,1’e gerilemiştir.

Sonuç: Sokağa çıkma yasağı uygulanan dönemde pediatrik popülasyonda ekstremitte kırık insidansında ve ekstremitte kırık bölgelerinde değişiklikler meydana gelmiştir. Ekstremitte kırık tanısı alan hasta yaş ortalamalarında azalma olduğu saptanmıştır. Cerrahi tedavi uygulama oranı da pandemi döneminde azalmıştır.

Anahtar kelimeler: Covid-19, Pediatrik ekstremitte kırıklar, Ortopedi, Sokağa Çıkma Kısıtlaması

Introduction

The COVID-19 virus first appeared in Wuhan, China. The World Health Organization (WHO) declared COVID 19 a Public Health Emergency of International Concern on January 30, 2020 and recognized it as a pandemic from March 11, 2020 (WHO, 2021; Zhu et al., 2020). Countries have

taken individual measures in order to cope with this infection. These measures have included such practices as social distancing measures, obligation to use masks, limitations to collective activities, and curfews (Zhu et al., 2020). In addition to these practices, curfews were imposed on individuals over the age of 65 and children under 18 in April and May 2020 in Turkey (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020).

The Covid-19 pandemic has affected the physical and mental health of individuals (Wang et al., 2020). It also caused people to lead a more sedentary life (Moynihan et al., 2021). Therefore, it also affected the volume of pediatric fractures (Bram et al., 2020). In the United States, 9.47 out of 1000 children aged 0 to 19 are likely to have fractures. Fractures of the forearm are the most common fractures, followed by finger and wrist fractures. Distal radius is the most common site of fracture development in children (Naranje, 2016; Hedström et al., 2010). Fractures most often occur after falls. The incidence of fractures is highest in girls at 11-12 years, while this age increases to 13-14 in boys. Seasonal differences have been reported in the incidence of fractures. They are more common in March, May, June, August, and September. The most common mechanisms of fractures are falling on the same plane and colliding with an object or people. Apart from these, various mechanisms of fracture formation have been reported, such as traffic accidents, crushes, and downhill falls. It has also been reported that the incidence of fractures is highly increased in sports and games (Hedström et al., 2010; Lyons et al., 2000; Issin et al., 2015). In Turkey, 81% of fractures occur in the upper limbs. Distal radius fractures are the most common fractures, followed by fractures of the distal humerus. Fractures are most common in autumn in Turkey, while there was no significant seasonal difference in the group of patients below 3 years of age (Issin et al., 2015).

The incidence and type of fractures that occur during activities in everyday life may vary depending on seasons, cultures, and countries (Naranje, 2016; Hedström et al., 2010; Issin et al., 2015; Valerio et al., 2010; Tandon et al., 2007).

Method

Study Aim and Type

In this study, the impact of the worldwide COVID-19 pandemic on the incidence of orthopedic extremity fractures in children under 18 years of age during the curfew imposed on this age group in Turkey was investigated. This study is retrospective study using hospital database.

Study Population and Sample

Children aged 18 years and below who presented to the emergency department of a state hospital in Turkey were constituted the population of the study. Patients who presented to the emergency department and whose direct radiographs were taken in April and May 2019, and in April and May 2020, during which the curfew was implemented, were constituted the sample of the study.

Direct radiographs and diagnostic codes were examined, and patients with a extremity fracture diagnosis at 18 years of age and below were determined.

Selection Criteria

The study included children who were 18 years of age or younger, presented to the emergency department, had direct radiography of the extremity taken in the emergency department, presented in April and May 2019 and April and May 2020, and were followed up and treated at the hospital where the study was conducted. Fractures of the axial skeleton and pathological fractures were not included in the study.

Data Collection Tools

Data for this study were collected using the information processing system belonging to the hospital where the study was conducted. Direct radiographs taken at the emergency department in April and May 2019 and in April and May 2020 as well as diagnostic codes of patients who presented during this period were examined and collected through this system. Patients who had been diagnosed with extremity fractures in the radiographs and diagnostic codes were identified. During the examination, extremity radiographs of children aged 18 and below were examined. Fractures of the axial skeleton (skull, spine, and costa) were not considered. Also, fracture sites and sides, age, gender, and applied treatment modalities were noted. In a study by Bram et al in which they examined child fractures during the pandemic period, they reported that they found a decrease in fracture rates in children over 12 and under 5 years of age. They also reported changes in fracture incidence with ages. Therefore, the frequency of fractures was evaluated by dividing the patients into three groups as 1-5, 6-11 and 12-18 age ranges (Bram et al.,2020). Diagnostic codes and patient file numbers of patients with a extremity fracture diagnosis were recorded and checked to avoid re-evaluation during the examination of direct radiographs. The data were examined by a single investigator, and another investigator checked the data recorded. Data were collected between December 2020 and January 2021.

Analysis Of Data

IBM SPSS Statistics 24.0 statistical package software was used for analyzing the study data. The demographic characteristics of the patients were given as the number of units (n), percentage (%), mean \pm standard deviation ($\bar{x}\pm SD$), and minimum-maximum (min-max) values using descriptive statistical tests.

Ethical Aspect of the Research

Ethics committee approval from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University and all necessary institutional permits were obtained for this study (no:2020.21.316).

Results

A total of 254 patients were included in this study. No patient who was evaluated more than once was detected in the check conducted by the second investigator.

Of the patients, 156 were in the group of patients belonging to 2019 and 98 in the group belonging to 2020.

Table 1: Distribution of Children's Demographic and Extremity Fracture Characteristics

Characteristics	2019 year	2020 year
Mean Age \pm SD (min-max)	9.97 \pm 4.19 (1-18)	8.86 \pm 4.64 (1-18)
	n (%)	n (%)
Distribution by age range (year)		
1-5 age range	23 (14.7%)	28 (28.6%)
6-11 age range	71 (45.5%)	39 (39.8%)
12-18 age range	62 (39.7%)	31 (31.6%)
Gender		
Female	45 (28.8%)	32 (32.7%)
Male	111 (71.2%)	66 (67.3%)

Extremity Fracture Side		
Right	85 (54.5%)	46 (46.9%)
Left	70 (44.9%)	50 (51.0%)
Bilateral	1 (0.6%)	2 (2.1%)
Treatment of extremity fracture		
Conservative	143 (91.7%)	92 (93.9%)
Surgical	13 (8.3%)	5 (5.1%)
Total extremity fractures	n=156	n=98

Compared with the pre-pandemic period, the number of patients with extremity fractures was reduced by 37.7% (58 patients) during the pandemic period. The mean age of the patients was 9.97 ± 4.19 in 2019 while it was 8.86 ± 4.64 in 2020. The age range during which extremity fractures were most common was 6-11 years in both groups. When the age ranges of patients were examined, the proportion of patients aged 6-11 years was 45.5% in 2019, while the proportion of patients in this age range was 39.8% in 2020. The percentages of the patients between 12 and 18 years of age in both groups were 39.7% and 31.6%, respectively. There was a decrease in the number of patients in the age ranges of 6-11 years and 12-18 years without a statistically significant difference, while there was an increase in the percentage of patients in the age range of 1-5 (14.7% in 2019, 28.6% in 2020). Extremity fractures were most commonly diagnosed in male patients in both groups (number of male patients: 111 (71.2%) in 2019 and 66 (67.3%) in 2020 (Table 1).

Table 2: Distribution of Extremity Fractures by Extremity Regions

Year	2019	2020
Locations of extremity fractures	n (%)	n (%)
Tibia	10 (6.4%)	8 (8.2%)
Humerus	16 (10.3%)	12 (12.2%)
Supracondylar	12 (75%)	5 (41.7%)
Proximal Humerus Fracture	4 (25%)	4 (33.3%)
Lateral Condyle Fracture	0	3 (25%)
Hand Fingers	20 (12.8%)	9 (9.2%)
Metacarp	10 (6.4%)	6 (6.1%)
Foot Fingers	3 (1.9%)	0
Metatarsal	3 (1.9%)	1 (1%)
Radius	59 (37.8%)	32 (32.7%)
Distal Radius Fractures	55 (93.2%)	30 (93.8%)
Mid Radius Fractures	2 (3.4%)	0
Proximal Radius Fractures	1 (1.7%)	0
Radial Head Fractures	1 (1.7%)	2 (6.2%)
Radius + Ulna	20 (12.8%)	19 (19.4%)
Ulna	2 (1.3%)	0

Clavicle	8 (5.1%)	5 (5.1%)
Malleolus	2 (1.3%)	2 (2%)
Femur	1 (0.6%)	2 (2%)
Pelvic Ring	1 (0.6%)	1 (1%)
Calcaneus	1 (0.6%)	1 (1%)
Total Fractures	n:156	n:98

*In the study, radius fractures were evaluated only as a radius fracture, while the radius + ulna fracture was evaluated as a double forearm fracture (in different groups).

The most common site of extremity fracture was the forearm (51.92% in 2019, 52.4% in 2020) in both groups. In the forearm, the most common site of extremity fracture was the radius distal end (93.2% in 2019 and 93.8% in 2020), followed by extremity fractures of the fingers in 2019 and humerus extremity fractures in 2020 (Table 2).

In 2019, 13 patients were surgically treated (8.3%), while five patients (5.1%) were surgically treated in 2020 (Table 1).

Discussion

Various measures have been taken around the world to prevent the spread of the virus during the COVID-19 pandemic. Collective areas and activities have been restricted, and also curfews have been imposed for certain age ranges in Turkey. As a result of these measures, as in many areas of life, there were differences in the cases of fractures that presented to the emergency departments compared with the previous year. In this study, during the COVID-19 pandemic, there was a 37.18% reduction in the number of cases below 18 years of age who presented to the emergency department and were diagnosed with fractures compared with the same period in the previous year.

The annual incidence of fractures in children ranges from nine to 36 per thousand, and the activities performed have a role in the incidence of fractures (Naranje et al., 2016; Hedström et al., 2010; Randsborg et al., 2013; Bram et al., 2020) Earlier studies have reported that the incidence of fractures in children is the highest in the age range of 11-14 years (Hedström et al., 2010; Issin et al., 2015). In this study, the highest incidence of fractures during April-May 2019 and April-May 2020 was in the age range of 6-11 years. Bram et al. showed that the rate of injuries decreased by five times during the pandemic period compared to the pre-pandemic period in children over 12 years of age and 1.5 times in children aged five years and below (Bram et al., 2020). In this study, the number of fractures in the age range of 1-5 years increased in 2020, while there was a decrease in the number of fractures in the age ranges of 6-11 and 12-18 years. The reason for this difference was considered to be the curfew imposed in 2020. It is believed that staying away from settings that are known to increase the incidence of fractures such as sports, games, and traffic accidents (Hedström et al., 2010) led to this change. In addition, the number of fractures during the period when children under 18 years of age were subjected to a curfew was considered to have been reduced by 37.17% compared with the same period of the previous year for similar reasons (April-May 2019: 156, April-May 2020:98).

Bram et al. have found a decrease in the mean age of fracture in children during the pandemic period compared with the pre-pandemic period. The pre-pandemic mean age was 9.4, while the pandemic mean age was 7.5. In a study by Turgut et al., the mean age of children with fractures was 8.6 before the pandemic and 7.1 during the pandemic (Bram et al., 2020; Turgut et al., 2020). Similarly, it has been found in this study that the mean age of patients diagnosed with fractures decreased during the pandemic period. The reason for this decline was considered to be the finding that despite the decrease

in the number of fractures in older children, the number of fractures in younger children remained at the same level.

Fractures of the forearm are the most common fractures followed by finger and wrist fractures. The distal radius is the most common site of fracture in children (Naranje et al., 2016; Hedström et al., 2010; Issin et al., 2015). The most common fracture mechanism is falling from the same level and colliding with an object or people. Apart from these, there are various mechanisms of fracture formation, such as traffic accidents, crushes, and downhill falls. It has also been reported that the incidence of fractures are highly increased in sports and games (Hedström et al., 2010; Lyons et al., 2000; Issin et al., 2015). In this study, fractures of the forearm were the most common fractures in both 2019 and 2020, followed by fractures of different body areas in both years. Radius distal end fractures were the most common site of forearm fractures, consistent with the literature. The second most common site of fracture was the fingers in 2019, and the humerus in 2020. Fractures of the forearm and humerus, which occur frequently after falling from the same level, have occurred at a high percentage. The decrease in the incidence of fractures during the pandemic period may be due to a decrease in exposure to injury mechanisms such as traffic accidents and downhill falls. It was considered that the change in the second most common fractures from finger fractures in 2019 to humerus fractures in 2020 could be explained by the changes in fracture mechanisms. In a study conducted by Randsborg et al., it was reported that 27% of the finger fractures in children developed after a ball hit the finger during sports activities or games (Randsborg et al., 2013). In this study, staying away from such fracture mechanisms due to the curfew imposed may explain the reduction in finger fractures in 2020.

Issin et al. investigated the epidemiology of pediatric fractures in Turkey and found that the incidence of fracture in boys was almost twice as high as that in girls (Issin et al., 2015). Similarly, a study on long bone fractures in children in Switzerland found that the incidence in boys was 1.5 times of that in girls (Joeris et al., 2014). In terms of gender distribution, similar to previous studies, this study found the incidence of fractures in boys to be twice the incidence in girls.

In a study by Turgut et al., the percentage of surgically treated fractures in the pre-pandemic year was 7.7%, while it was 14.6% during the pandemic period. The reason for the increase in the rate of surgical treatment during the pandemic period was considered to be the fact that the hospital in which the study was performed is a referral hospital and the increase in rates of referrals from the surrounding hospitals (Turgut et al., 2020). In the study by Bram et al., it was reported that there was a decrease in the rate of surgical treatment (Bram et al., 2020). Similar to the study by Bram et al., this study found a decrease in the rate of surgical treatment. Changes in the mechanisms of injury and the decrease in the number of fractures are considered to explain the decrease in the number of surgical treatments.

Limitations of the Study

The fact that this study was conducted in a single center was considered to be a limitation.

Conclusion

During the pandemic period, especially the curfew for children caused a decrease in the number of extremity fractures in children and differences in the common sites of extremity fractures. In addition, there was a decrease in the mean age of children who developed extremity fractures during the pandemic period. Increasing the studies specific to this age group will help the treatment of extremity fractures in children during the pandemic period. Gender distribution has not changed in both periods. Basic safety measures for children at home and on the street should be reviewed and rearranged based on these findings. Further studies should be performed using larger data sets and more centers.

References

- Bram, JT., Johnson, MA., Magee, LC., Mehta, NN., Fazal, FZ., Baldwin, KD., et al (2020). Where Have All the Fractures Gone? The Epidemiology of Pediatric Fractures During the COVID-19 Pandemic. *Journal of Pediatric Orthopaedics*, 40(8),373-379.
- Hedström, EM., Svensson, O., Bergström, U., Michno, P (2010). Epidemiology of fractures in children and adolescents: Increased incidence over the past decade: a population-based study from northern Sweden. *Acta orthopaedica*, 81(1), 148-153.
- Issin, A., Kockara, N., Oner, A., Sahin, V (2015). Epidemiologic properties of pediatric fractures in a metropolitan area of Turkey. *Medicine*, 94(43).
- Joeris, A., Lutz, N., Wicki, B., Slongo, T., Audigé, L (2014). An epidemiological evaluation of pediatric long bone fractures—a retrospective cohort study of 2716 patients from two Swiss tertiary pediatric hospitals. *BMC pediatrics*, 14(1), 314.
- Lyons, RA., Sellstrom, E., Delahunty, AM., Loeb, M., Varilo, S (2020). Incidence and cause of fractures in European districts. *Archives of disease in childhood*, 82(6), 452-455.
- Moynihan, R., Sanders, S., Michaleff, Z. A., Scott, A. M., Clark, J., To, E. J., ... & Albarqouni, L. (2021). Impact of COVID-19 pandemic on utilisation of healthcare services: a systematic review. *BMJ open*, 11(3), e045343.
- Naranje, SM., Erali, RA., Warner, WC., Sawyer, JR., Kelly, DM (2016). Epidemiology of pediatric fractures presenting to emergency departments in the United States. *Journal of Pediatric Orthopaedics*, 36(4), e45-e48.
- Organization, W.H., (2021). Archived: WHO timeline – COVID-19 Available at: <https://www.who.int/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19>, January 2021.
- Randsborg, P-H., Gulbrandsen, P., Benth, JŠ., Sivertsen, EA., Hammer, OL., Fuglesang, HFS., et al (2013). Fractures in children: epidemiology and activity-specific fracture rates. *JBJS*, 95(7), e42.
- Tandon, T., Shaik, M., Modi, N (2007). Paediatric trauma epidemiology in an urban scenario in India. *Journal of Orthopaedic Surgery*, 15(1), 41-45.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olanlara sokağa çıkma yasağı genelgesi. <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ve-ustu-ile-kronik-rahatsizligi-olanlara-sokaga-cikma-yasagi-genelgesi>.
- Turgut, A., Arlı, H., Altundağ, Ü., Hancıoğlu, S., Egeli, E., Kalenderer, Ö (2020). Effect of COVID-19 pandemic on the fracture demographics: Data from a tertiary care hospital in Turkey. *Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica*, 54(4), 355.
- Valerio, G., Gallè, F., Mancusi, C., Di Onofrio, V., Colapietro, M., Guida, P., et al (2010). Pattern of fractures across pediatric age groups: analysis of individual and lifestyle factors. *BMC Public Health*, 10(1), 656.
- Zhu N, Zhang D, Wang W, Li X, Yang B, Song J, et al. A novel coronavirus from patients with pneumonia in China, 2019. *New England Journal of Medicine*, 2020.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., ve Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease

(COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1729.
<https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>

Terörizm ve Petrol Fiyatları: Ekonomik Bir Değerlendirme

Çetin İZGİ
İğdır Üniversitesi
cetin.izgi@igdir.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3175-3286

Dilşad Huriye KAYIRAN İZGİ
İğdır Üniversitesi
dilsad46ctn@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3607-0209

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 26.05.2021

Kabul Tarihi: 03.06.2021

Atıf Bilgisi

İzgi, Ç., Kayıran, İzgi, D.H. (2021). Terörizm ve Petrol Fiyatları: Ekonomik Bir Değerlendirme, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 80-90

ÖZ

Terörizm; dünyanın insan yaşamı, mülkiyeti ve ekonomik görünümüne yönelik en büyük tehditlerinden biridir. Terör faaliyetleri sosyal ve siyasi gayeler elde etmek arzusu ile geniş toplulukları negatif etkileyen ve ulusların makroekonomik boyutta olumsuz dinamiklere sahip olmasına neden olan kişiler veya ulusaltı oluşumlar aracılığıyla önceden planlanmış şiddet ve tehdit fiilleridir. Petrol fiyatları üretim maliyetlerinin önemli bir faktörü olarak ekonominin bütün sektörlerine etki etmektedir. Petrol fiyatlarının artış göstermesi maliyet enflasyonuna yol açarak üretim düzeyinin azalmasına ve ekonomik büyümenin daralmasına sebep olacaktır. Petrol fiyatlarının istikrarsız durum sergilemesi ekonomide belirsizlik oluşturmaktadır. Bu durum yatırımların azalmasına neden olmakla birlikte istihdam seviyesinin düşmesine ve gayri safi milli hasılanın azalmasına sebep oluşturur. Bu araştırma, terörizmin ekonomi üzerindeki etkisini incelerken bir yandan da petrol piyasaları üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Terör saldırılarının yeri ile en yakın petrol tesisleri arasındaki mesafe dahil olmak üzere, saldırı ve bombalamalarda petrol fiyatlarının anormal bir şekilde geri dönüşlerinin sonucu ile makroekonomik değişkenler üzerindeki olumsuz etki çok net olarak tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Terörizm, Petrol Fiyatları, Ekonomi

Terrorism and Oil Prices: An Economic Evaluation

ABSTRACT

Terrorism is the pre-planned acts of violence and threats through individuals or sub-national organizations that negatively affect large communities with the desire to achieve social and political goals and cause nations to have negative macroeconomic dynamics. As an important factor of production costs, oil prices affect all sectors of the economy. An increase in oil prices will lead to cost inflation, resulting in a decrease in the level of production and a contraction in economic growth. The unstable state of oil prices creates uncertainty in the economy. While this situation causes a decrease in investments, it causes a decrease in the level of employment and a decrease in the gross national product. This research focused on the impact of terrorism on the economy while examining its impact on oil markets. The negative impact on macroeconomic variables has been clearly identified as a result of the abnormal return of oil prices in attacks and bombings, including the distance between the location of the terrorist attacks and the nearest oil facilities.

Keywords: Terrorism, Oil prices, Economy

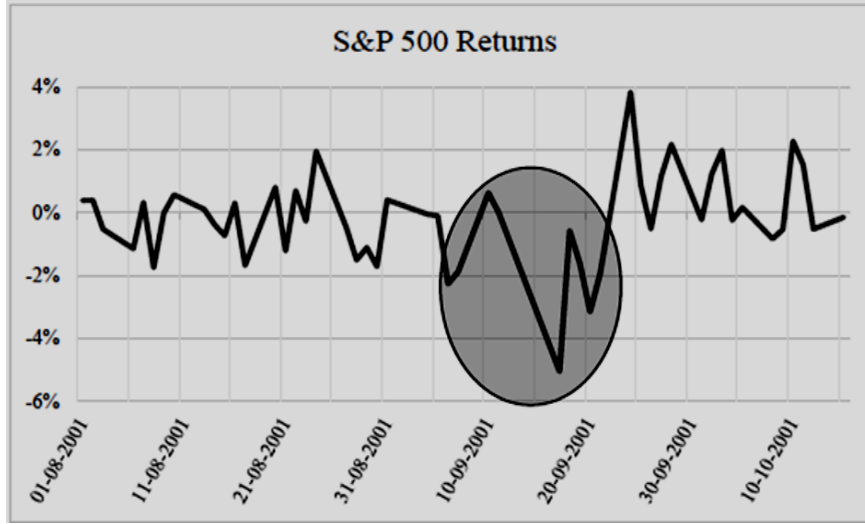
Giriş

“Terör- Terrere” sözcüğü köken olarak her ne kadar Fransız ihtilalini takip eden Jakoben “Korku Hükümlerliği” olarak tanımlansa da terör kavramı çok eski Adem’ e kadar uzanır (Çasın, 2008). Yaradılıştan bu yana tarihte ilk bilinen terör olgusu Kabil’ in kardeşi Habil’ i öldürmesidir. Kutsal kitaplardan biri olan Tevrat’ taki ifadeye göre Kabil’ in Rab’a sunduğu sunağın önemsiz karşılanması ve akabinde kardeşininin Rab tarafından kabul edilmesi ile onu kıskanarak öldürmesi söz konusudur. Başka bir deyişle, bu olguda hakkın zorla gasp edilmesi ifa edilmiştir. “Hukuk”, “düzen”, “adalet” ve “denge” ortadan kaldırılmıştır. Kişinin menfaati, başkalarının haklarını ortadan kaldıracak kadar acımasız ve üstün olmuştur. Terör kavramı da işte tam olarak bunu ifade etmektedir. Böyle kişiler toplanıp çete ve örgütler gibi topluluklar oluşturmakta terör eylemleri ile hukuki yollara başvurmadan haklara, olanaklara değerlere ve mallara sahip olmaya çalışmaktadırlar (Altay vd, 2013).

Terörizm, dünyanın insan yaşamı, mülkiyeti ve ekonomik görünümüne yönelik en büyük tehditlerinden biridir. IRA’ dan (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) FARC’ a (Kolombiya Devrimci Silahlı Kuvvetler), ETA’ dan (İspanya’daki Bask Ülkesi Terör örgütü) El Kaide’ ye ve daha fazlası son zamanlarda da Irak ve Suriye İslam Devleti (genellikle IŞİD olarak anılır) gibi oluşumlar sadece insan hayatı için değil, aynı zamanda ülkeler ve onların ekonomileri, işletmeleri ve finansları için de önemli

bir tehdit oluşturmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığı'na (2016) göre terörizm, 2015 yılında birçok Orta Doğu ülkesindeki etkisiz yönetim ve adalet sistemlerinden yararlanarak hızla büyümüştür. İletişim teknolojisindeki gelişmeler, dünyanın bir köşesinde yaşanan terör olaylarının yarattığı şokların, yıkıcı sonuçları olan küresel ekonomik sistemlere hızla yayılmasını sağlamaktadır (Orbaneja vd, 2018).

Terörizmin maliyeti astronomik olabilir. Örneğin, bir Uluslararası Para Fonu raporu, 11 Eylül 2001 terör saldırılarının ardından kısa vadeli etkilerin maliyetinin 21,4 milyar dolar olduğunu tahmin etmektedir (Richman vd, 2011). Bu maliyet, GSYİH' deki düşüşü ve sigortayla ilgili masrafları içermektedir. Aylık volalite indeksi, 24 Ağustos 2001'de ortalama %22' iken bu olaydan sonra %49'a yükselmiştir (Koss ve Richard, 2002). Şekil 1' de 11 Eylül terör saldırıları civarında Standard and Poor 500 (S&P 500) geri dönüşlerindeki yüzde değişimi göstererek değer kaybını aktarmaktadır.

Şekil 1. Standard and Poor 500 (S&P 500) 11 Eylül Saldırıları İle İlgili Borsa Endeksinin Getirileri (Orbaneja vd, 2018).

Terörizm sadece insanların hayatlarını değil, piyasaları da etkilemektedir. Çalışma, petrol piyasaları üzerindeki etkisini araştırarak emtia piyasalarındaki terörizmin etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte terörizm ve ham petrol piyasalarıyla ilgili yeni risk faktörlerini araştırmakta ve küresel rezervlerin çoğunun bulunduğu Orta Doğu'ya odaklanılmaktadır. Aynı zamanda terör faaliyetlerinin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini incelemekte ve bu değişkenler ile arasındaki ilişkinin varlığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Literatür İncelemesi

Terörizmin finansal piyasalar üzerindeki etkisini araştıran bir dizi çalışma bulunmaktadır. Chesney vd. (2011), yatırımcıların portföy çeşitlendirme stratejilerinin bir parçası olarak terörizmin hisse senedi, tahvil ve emtia piyasaları üzerindeki etkisini analiz etmektedir.

Araz ve Takay (2009)' a göre tedhiş ülkelerin ekonomik durumlarını ve etkileşimlerini daralma ve genişleme dönemlerinde değiştirmiştir. Ülkeler makroekonomik büyüme dönemlerinde terörün ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği, küçülme dönemlerinde de ekonominin terörü tetiklediğini tespit etmişlerdir.

Persitz (2007), İsrail ve Filistin arasındaki çatışmaları her yılın kendisine ait üçer aylık veriler aracılığıyla analiz etmiştir. Çatışmalar İsrail ekonomisi açısından tüketim ve yatırım harcamalarını pozitif etkilediğini ancak ödemeler dengesi açısından dış ticaret ve yatırımları negatif etkilediğinin neticesine varmıştır. Yine Eckstein ve Tsiddon (2004)' de yapmış oldukları çalışmalarında da İsrail ve Filistin arasındaki çatışmalar İsrail ekonomisi açısından; kişi başına düşen gelir, yatırım, ihracat ve dayanıklı tüketim mallarının talebini negatif yönden etkilediğini vurgulamışlardır.

Gupta vd. (2002) terörün kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin düşük ve orta düzey gelirli ülkeler üzerindeki ekonomik büyüme ile ilişkisini araştırmışlardır. Terör olaylarının ülkenin kamu gelirlerini ve yatırımlarını olumsuz olarak etkilediği, negatif büyüme ve fiyatlar genel düzeyinin terör faaliyetleri ile paralel seyrettiği, savunma sanayi yatırımlarına ek ödenek tahsis edilerek ödemeler dengesinin açık vermesini sağladığını ve kamu harcamalarının şeklini değiştirdiğinin neticesine ulaşmışlardır.

Diğer araştırmalar, terörist saldırıların finans piyasaları üzerindeki olumsuz etkilerini doğrulamaktadır. Abadie ve Gardeazabal (2003), Blomberg vd. (2004), Eldor ve Melnick (2004), Abadie ve Gardeazabal (2008), Chesney vd. (2011), Khan ve Ruiz Estrada (2015), Johnston ve Nedelescu (2005) terörizmin üç ekonomik sonucunu birbirinden ayırmaktadır: Altyapı, can ve mülkün yok edilmesiyle ilgili doğrudan maliyetler; tüketicilerin ve yatırımcıların güven kaybıyla ilgili orta vadeli maliyetler olan dolaylı maliyetler ve daha yüksek güvenlik veya sigortanın bir sonucu olarak daha yüksek işlem maliyetleriyle ilişkili üretkenlik maliyetleri. Terörizm, sermayeyi altın veya devlet borcu gibi güvenli liman yatırımları aramaya zorlayarak belirsizliği de kışkırtmaktadır (Picardo, 2016).

Terörizm sadece finansal piyasaları değil aynı zamanda emtia piyasalarını, özellikle petrol piyasalarını etkilemektedir. Araştırmacılar, terör eylemlerinin hisse senedi ve petrol piyasaları üzerindeki ortak etkisini ele almaktadır (Kollias vd. 2013). Petrol hala dünya için ana enerji kaynağıdır ve araştırmacılar, petrol fiyatı şoklarının küresel makroekonomik performans üzerindeki etkisiyle ilgilenmektedir. Petrol fiyatlarındaki artışlar, endüstrilerin büyük çoğunluğu için daha yüksek maliyetlere yol açmakla birlikte, tüketicinin isteğe bağlı harcamalarında bir düşüşe sebep olmaktadır. Bu nedenle, petrol fiyatlarındaki bir artışın ekonomide dalgalanma etkisi yaratarak daha yüksek enflasyona ve nihayetinde daha düşük ekonomik üretime neden olmaktadır.

Barsky ve Kilian (2004), petrol piyasalarının makroekonomi üzerindeki etkisinin ayrıntılı bir açıklamasını sunmaktadır. Ortadoğu'daki siyasi çalkantıların, petrol fiyatlarının daha sonra artması nedeniyle gelişmiş ülkelerde resesyona yol açtığını, ABD'deki durgunluklar ile Ortadoğu'daki siyasi olaylar arasında sıkı bir istatistiksel ilişki olduğunu belirtmektedirler. Ortadoğu'daki siyasi çalkantılar, dünyadaki en büyük petrol ihracatçılarının Ortadoğu'da yoğunlaşması nedeniyle petrol fiyatlarının aniden yükselmesine neden olmaktadır. ABD'deki resesyonlar ile petrol fiyatlarındaki artışlar arasındaki tesadüf dikkat çekmektedir. Yalnızca Orta Doğu, 804 milyar varillik kanıtlanmış petrol rezervine sahip olmakla (British Petroleum, 2016) dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 47' sini temsil etmektedir ve bu nedenle küresel makroekonomi için son derece önemlidir. Sonuç olarak, Ortadoğu'daki terör olayları ile bunun petrol fiyatları üzerindeki etkisi arasındaki ilişkiyi anlamak çok önemlidir.

Terörizm piyasaları açıkça etkiliyor olsa da, tüm terör eylemleri her ülkede veya varlık sınıfında aynı düzeyde panik yaratmaz. Ayrıca, petrol fiyat hareketleri birçok faktör tarafından yönlendirilir. Kilian (2009), petrol fiyatı tepkilerini üç farklı bileşene ayırmaktadır: arz şokları, tüm endüstriyel mallara yönelik küresel talebe yönelik şoklar ve ham petrol talebi şokları. Geleneksel olarak arz, petrol fiyatlarının ana itici gücü olarak görülüyor. Ancak askeri çatışmalar sonucu ihtiyati petrol talebinin artması, ham petrol piyasalarında daha büyük bir bozulmaya neden olabilir. Sonuç olarak, petrol piyasası katılımcılarının saldırıyı nasıl algıladıklarına bağlı olarak, uyarıcı bir önlem olarak taleplerini arttırabilirler. Bu etki, örneğin saldırı sonucunda petrol endüstrisindeki varlıkların yok edilmesinden daha büyük olacaktır.

Terörist bir çatışma, bir petrol üreticisinin hisse senedi fiyatı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir (Blomberg vd, 2008). Firmanın bir miktar fiyatlandırma kontrolü varsa ve saldırının büyüklüğü yatırımcıların algılarını önemli ölçüde değiştirecek kadar büyükse etki daha büyüktür.

Kollias vd, (2013) hisse senedi endeksleri ile petrol fiyatları arasındaki ilişkide savaş ve terörizmin etkilerini değerlendirmiştir. Bulguları, en kötü senaryoda, hisse senedi piyasalarının petrol fiyatları ile ilişkilerinde tarafsız kalacağını ve en iyi senaryoda, olay nedeniyle korelasyonların negatif hale geleceğini gösteriyor. Bu nedenle, yatırımcıların varlıklar arasındaki ilişkileri anlamaları önemlidir.

Bir ekonomide faaliyet gösteren tüm endüstriler terörizmden eşit derecede etkilenmez. Sektörün etkisi, mevcut deneyle doğrudan ilişkili olmasa da, yine de terörizmin ekonomi ve piyasalardaki etkisini vurgular.

İsrail'de terörizmin farklı sektörler üzerinde yarattığı etkiyi anlamak için Berrebi ve Klor (2005), terörizmin varlığında tüm sektörlerin olumsuz etkilendiği sonucuna varmışlardır. Bununla birlikte, savunma, güvenlik ürünleri ve anti-terör ürünleri, İsrail savunma ürünlerine olan talebin artmasından yararlanmaya devam etmektedir. Genel olarak, ekonomiler ve endüstriler üzerindeki etkinin büyüklüğü birçok faktöre bağlıdır. Bir ülkenin veya ekonominin dayanıklılığı önemli bir faktördür. Örneğin, ABD sermaye piyasalarının diğer ülkelerdekinden daha dayanıklı olduğuna inanılmaktadır (Chen ve Siems, 2004). Esneklik, zaman içinde yeterli likiditeyi koruyan ABD'nin istikrarlı bankacılık ve finans kurumlarına bağlanabilir. Tavor (2011), Tel Aviv 100 Endeks Getirisini (TA100) kullanmıştır, olay yerinin ve ülke tarafından beklenen yanıtın finansal piyasalar üzerindeki etkiyi belirlediğini ayrıca ölümlü saldırıların piyasalar üzerinde ölümü olmayanlara göre daha büyük bir etkiye sahip olduğunu bulmuştur.

Kollias vd. (2011), 2004 ve 2005' teki Madrid ve Londra bombalamalarına odaklanmıştır ve terör saldırısının doğasının, piyasaların olay sonrası tepkisi üzerinde bir etkisi olduğunu bulmuştur. Londra'daki saldırıları gerçekleştiren terör hücreleri intihar bombacılarıydı, Madrid'dekiler değildi. Bu, Madrid'deki saldırıyı gerçekleştiren teröristlerin olaydan sonra hala bir tehdit oluşturduğu anlamına gelmektedir. Bu, bir terör saldırısı durumunda finansal piyasaların tepkisini pek çok faktörün belirleyebileceğini göstermektedir.

Kavramsal Çerçeve

Son yıllarda dünya gündemini en çok meşgul eden, küresel boyutta ele alınan ve toplumsal olayların başında gelen terör olgusu (Yeniçeri ve Dönmez, 2008) uzun bir mazisi olmasının yanı sıra 1960' lı yıllardan itibaren milletlerarası tartışılan en önemli gündem maddesi olmuştur. Teknolojinin kaydettiği gelişim ve siber hareketlerin hız kazanması ile içinde yaşadığımız zaman itibarıyla terör kavramı yeni bir boyut kazanarak tüm dünya barışına ve güvenliğine büyük bir tehdit yaratmaktadır. Bilhassa son yıllarda terör faaliyetleri önemli bir ivme kaydederek ülkelerde hükümet binalarının bombalanması, yolcu gemi ve uçaklarının alıkonulması veya kaçırılması; ülke vatandaşlarının yoğun buldukları alışveriş merkezleri, havalimanları ve tren ve metro istasyonları gibi umuma açık alanlara saldırılar gerçekleştirilmesi ya da ülkeler için öneme haiz kişilere suikast yapılması gibi birçok farklı şekilde toplumların önüne çıkmaktadır (Topal, 2004).

Terörizm kavramını açıklamak için öncelikle “şiddet” kelimesini anlamak gerekmektedir. Şiddet sözcüğü kısaca kötüye kullanmak ya da bazı ahlaki kuralları yıkmak olarak tanımlanabilir. Terörizm ise şiddet aracılığıyla hukuk kurallarını ve ahlaki değerleri yıkarak karşısındakine kendi ideolojik görüşünü dayatması olarak açıklanabilir (Michael, 2007). Terörizm, “harp ve bürokrasi ile elde edilemeyen kazanımları elde etmek, yıldırım ve boyun eğdirmek için bir fikrin, inancın, ideolojinin ya da felsefi görüşün etrafında birleşerek politik gayelerle, baskı ve şiddetin sistematik olarak uygulanmasıdır” şeklinde tanımlanabilir (Caşın, 2008).

Terörün Ekonomik Değişkenler İle İlişkisi

Terör eylemleri toplumda yaratmış olduğu kaos ortamı ve kargaşa nedeniyle gerek dinamik siyasi yapıyı gerekse sosyal ve kültürel yaşamı derinden etkilerken bununla birlikte makroekonomik verileri de negatif etkilemektedir (Frey vd, 2004). Terörün ekonomiyi odak noktasına almasının nedeni ekonomik gelişmelerin devletin başarısı olarak görülmesine gölge düşürmektedir. Ekonominin başarılı bir şekilde yürütülmesi bir ülke için varlığını sürdürmekte tek aktör değildir (Açıkalın, 2010).

Zayıf bir ekonomik yapıya sahip ülke terör faaliyetlerine zemin hazırlarken, ülkenin bir tarafa manipüle edilmesini de kolaylaştırır. Ekonomi ve terör arasında doğrudan ve dolaylı ilişkiler olduğu yadsınamaz bir doğrudur. Ancak bu ilişki çift taraflıdır. Terörün mü zayıf bir ekonomiye zemin

hazırladığı zayıf bir ekonominin mi teröre zemin hazırladığı sorusunun cevabı tam olarak anlaşılacakla birlikte karşılıklı olduğu söylenebilir. Bu sebeple terörle mücadele planları hazırlanırken ekonomiyi de kapsayacak şekilde hareket edilmelidir. Terör faaliyetlerinin etkin olduğu bölgelerde üretim faktörleri bakımından da olumsuz sonuçlar oluşmaktadır. Ayrıca tüketim, yatırım, tasarruf ve üretim kararlarında belirsiz bir atmosfer yaratarak makroekonomik yapıda negatif dışsallıklara neden olmaktadır (Başbüyük, 2011). Gökbunar'a (2010) göre terörizm ekonomik faaliyetleri dört farklı şekilde etkiler:

- *Terör eylemleri ilk olarak ülkenin sermaye ve arz stokunu negatif etkileyerek azalmasına neden olur. Örneğin 11 Eylül 2001 yılı ve sonrasında önemli enerji kaynaklarından petrol boru hatlarına yapılan terörist eylemlerin etkileri görülebilir.*
- *Terör saldırıları bilhassa yatırımlar açısından doğrudan yabancı yatırımların ülkeden çıkışına zemin hazırlar ve aynı zamanda yabancı yatırımların ülkeye gelmesine de engel olur. Ayrıca turizm sektörünü de olumsuz etkileyerek ülkeye yabancı kaynak girişinin önüne geçmiştir.*
- *Terörist eylemler ülkedeki yerleşiklerin tüketim, yatırım ve tasarruf davranışlarını etkiler. Adil gelir dağılımında ve kaynak tahsisinde bozulmaya sebep olur.*
- *Ülkeler güvenlik tedbirleri kapsamında savunma hizmetlerine kaynak yaratarak hem maliyetlerini artırır hem de kaynaklarını etkin şekilde kullanamaz. Dahası terörizm oluşturduğu korku ve endişe iklimi ile bireylerin refah seviyelerini düşürür.*

Terörün Ekonomik Büyüme Etkisi

Ekonomik büyüme, iktisat politikası araçlarının etkin bir şekilde kullanılmasıyla ulaşılmak istenen nihai hedeflerden biridir. Bunu gerçekleştirmek için Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'daki yüzde artışını; mal ve hizmet miktarındaki belli bir dönemde artışı gerçekleştirmek gerekmektedir. GSYİH ise harcama, üretim ve gelir yöntemleri hesaplanmaktadır. Harcama yöntemine göre GSYİH, ekonomik birimler tarafından belli dönem aralığında nihai ürünlere yapılan ödemeler ile hesaplanmaktadır.

$$Y = C + I + G + (X - M)$$

Fonksiyonda Y milli geliri, C tüketim harcamalarını, I yatırım harcamalarını, G kamu harcamalarını ve (X-M) ise net dış alem faktörünü yani net ihracatı ifade etmektedir. Bir ülkenin milli geliri görüldüğü gibi birçok değişkenlere bağlıdır. Terör faaliyetleri oluşturduğu güvensizlik ortamı ve istikrarsızlıklarla gerek bireysel olarak tüketim ve yatırım harcamalarında negatif etkiye gerekse ekonomik büyüme çerçevesinde olumsuzluğa yol açacaktır (Uysal vd, 1999).

Terörün Tüketim Harcamalarına Etkisi

Tüketim harcamaları, belli bir dönemde hane halkının gereksinim duydukları mal ve hizmetleri satın almak için yaptıkları harcamalardır. Gelirin hane halkının tüketim harcamaları için kısmen etkili olduğu düşünülen Keynes, psikolojik faktörler, alışkanlıklar ve öznel yaklaşımların da harcamalar üzerinde etkili olduğu ifade etmiştir. Terörün bireysel tüketimi somut olarak nasıl etkilediği halen tartışma konusu iken ancak büyük oranda tüketim harcamalarında azalmaya sebep olduğu benimsenmektedir (Uysal vd, 1999).

Terörün Yatırım Harcamalarına Etkisi

Ticaretin önündeki engellerin kalkması birlikte liberalizasyon sağlanmış ve üretiminin evrensel bir boyut alması ile birlikte uluslararası şirketler ve doğrudan yabancı yatırımlar sermaye bakımından önem kazanmışlardır. (Kılıç, 2007). Küreselleşmenin ilerlemesiyle birlikte yatırımların liberalleşmesi teknolojik bir hareketliliğin oluşmasına neden olmuştur (Kalb, 2000). Terör ise yatırımların yakaladığı bu pozitif ivmenin önünü kesen en büyük faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü istikrar ve güven ortamının olduğu ülkelere doğrudan ve dolaylı olarak uluslararası sermaye

yatırımlarının seyrettiği görülmektedir (Vural, 2006). Sezgin (2003)' e göre güven ortamı ve istikrar bir ülkenin kalkınmasında nihai şarttır. Bir ülkeye yatırım yapacak olan uluslararası şirketler ya da bireyler öncelikle o ülke için risk faktör haritasını gözden geçirip yatırım kararlarını risk değerlendirme raporuna göre verirler. Bu nedenle risk faktör olasılığı yüksek çıkan ya da güvende hissetmedikleri bölgelere yatırım kararı vermeleri olası değildir.

Terörün Uluslararası Ticarete Etkisi

Terörün hedefindeki ekonomi ile birlikte uluslararası ticareti baltalama arzusu da diğer bir önemli olgudur. Bu durum yere ve zamana göre değişim göstermekle birlikte terör faaliyetleriyle uluslararası ticaret hacimleri arasında zıt yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bunun sebebi şüphesiz terörün getirdiği ek maliyetlerdir. Bu maliyetler şöyle sıralanmaktadır (Gökbunar, 2010):

- *Terörist faaliyetlerin oluşturduğu güvensiz ve istikrarsız ortam ticaret üzerinde negatif etkiye sebep olması birlikte ticari maliyetlerin artmasına neden olur. Bireylerin arz ve talep alışkanlıklarını farklılaştırarak uluslararası ticaretin şeklini değiştirir. Çünkü terör eylemleri panik ve korku iklimi ile uygulanması gereken ticaret planlarını alt üst eder. Böylelikle güvensizlik ortamının hâkim olduğu bu tip piyasalar uluslararası ticaret aktörleri için çekiciliğini yitirir.*
- *Terörizm yüksek güvenlik tedbirleri almayı gerektirir ve bu nedenle birtakım düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu durum uluslararası ticaretin hem aksamasına hem de maliyetlerin artmasına neden olmaktadır. Örneğin; ABD' de vuku bulan 11 Eylül 2001 terör eylemlerinden sonra Kanada ve ABD arasındaki transit ticaret önceleri dakikalar içerisinde gerçekleşirken eylemlerden sonra yaklaşık 20 saatlik bir zaman içerisinde gerçekleşmiştir.*
- *Terör saldırılarının uluslararası ticaret açısından sebep olduğu diğer bir tehlike doğrudan ticari ürünlerin yok edilmesidir. Saldırıları ülkelerin ticari açıdan lokomotif niteliğinde olan malların taşınmasını sektöre uğratmaktadır. Endüstri arzının bozulmasına neden olmaktadır. Örneğin Irak' ta Saddam Hüseyin'in devrildiği zamanlarda petrol boru hatlarına yapılan saldırılar, lokomotif konumundaki petrolün ihracatının duraksamasına ve maliyetinin artmasına sebep olmuştur.*

Terörün Kamu Harcamalarına Etkisi

Ülkelerin en temel görevi vatandaşlarına güven ortamı tesis etmek ve bunun içinde savunma hizmetlerini yerine getirmektir. Savunma hizmetlerine yapılan harcamalar kamu harcamalarının bu alana tahsis edilmiş bir kısmıdır. Ülkelerin varlığını devam ettirebilmesi, istikrarın sürdürülebilir olması, iç ve dış tehditlerin bertaraf edilmesi geniş ölçüde güvenlik ve savunma hizmetleri ile ilgilidir (Giray, 2004). Terör faaliyetlerine karşı birtakım eylemler yürütmek zorunda kalan ülkeler kamu harcamalarının kayda değer kısmını savunma ve güvenlik harcamalarına aktararak ülkelerinin gelişim göstermesinin önüne duvar örmektedirler. Bazı düşünürler güvenlik alanına yapılan harcamaların üretim için talep yaratacağını, işgücü imkanlarını artıracacağını ifade etseler de uzun dönemde bunun gerçekleşmesi olası görülmemektedir (Altay vd. 2013).

Terörizm ve Petrol Fiyatları Arasındaki İlişki

Enerji, günlük yaşantımızın vazgeçilmez parçası olarak gerek endüstriyel sektöre gerekse dünyanın refahına katkısı güçlü ve kalıcı unsurdur. Sosyal ve ekonomik kurallar için köklü değişiklikler getirmektedir. Ayrıca şiddetle beslenen terörizm kavramı enerji kaynaklarından petrol ile yakından ilişkilidir. Büyük petrol rezervlerine sahip olan ve üreten ülkelerde siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan ayrışan geçimsiz oluşumlar vardır. Bunun temelde iki nedeni olabilir (Uslu, 2020).

Birincisi; petrol üreten ülkelerin çoğunda demokratik bir yönetim anlayışı yoktur ya da dayatmacı bir yönetim politikası izlenmektedir. Petrol gelirlerinden elden edilen gelirlerin birçoğunu belli bir zümreye tahsis etmektedirler. Bu nedenle ülkede yaşayan halkın çoğunluğu yoksul ve alt gelir düzeyindeki topluluklardan oluşmaktadır. Petrol tesisleri ve petrol şirketleri sosyal yaşantıyı daha da

fakirleştirdiğinden teröristler için açık bir hedef haline gelmektedir. İkinci ise; petrol arz güvenliğine yönelik, dış kaynaklı terörist faaliyetlerdir. Terör örgütü üyeleri menfaat karşılığında petrol üretim tesislerini ya da terminallerini hedef alarak piyasada şok etkisi yaratıp fiyatların yükselmesine sebep olabilmektedir (Uslu, 2020). Çalışmada ikinci neden üzerinde durulmaktadır ve Ortadoğu’ da meydana gelen terör saldırılarının petrol tesisleri uzaklıkları ile bir günlük anormal petrol getirilerini listelenmektedir. Ayrıca tabloda saldırının gerçekleştiği ülke, saldırının türü, varlık adı, toplam kapasite (günlük varil), mesafe (kilometre cinsinden) hakkında bilgi verilmektedir.

Tablo 1. Terörist Saldırıları ile Anormal Petrol Geri Dönüşleri

Tarih	Ülke	Saldırı Şekli	Varlık İsmi	Toplam Kapasite (Günlük varil)	Uzaklık (km)	Anormal Geri Dönüş Oranı
12.Haz.14	Irak	Silahlı Saldırı	INOC Kuzey Baki Rafineri	310.000	50,22	2,77%
14.Eyl.05	Irak	Bombalama	INOC Al Daura Rafineri	210.000	8,55	2,69%
1.Oca.10	Pakistan	Bombalama	Attock Rawalpindi Rafineri	35.000	208,01	2,61%
19.Ağu.09	Irak	Bombalama	INOC Al Daura Rafineri	210.000	8,55	2,60%
17.Tem.14	Suriye	Bombalama/ Rehine Alma/ Silahlı Saldırı	Sytrol Homs Rafineri	107.000	145,08	1,92%
27.Mar.07	Irak	Bombalama	INOC Qaiyarah Musul Rafineri	2.000	105,06	1,74%
18.Eki.07	Pakistan	Bombalama	3 Rafineri ve 3 Depolama Tesisi	1.850,710	0	1,55%
14.Ağu.07	Irak	Bombalama	Azwy Depolama Terminali	2.188,570	168,42	1,47%
29.Eki.14	Irak	Rehine Alma	Haqlaniyah Depolama Terminali	528.276	114,01	1,47%
23.Kas.06	Irak	Bombalama	INOC Al Daura Rafineri	210.000	8,55	1,28%
24.Tem.14	Suriye	Bombalama/ Rehine Alma/ Silahlı Saldırı	Sytrol Homs Rafineri	107.000	247	1,24%
30.Mar.07	Irak	Bombalama/ Rehine Alma	INOC Qaiyarah Musul Rafineri	2.000	99,85	0,82%
28.Şub.05	Irak	Bombalama	INOC Al Daura Rafineri	210.000	90	0,77%
3.Ağu.14	Irak	Rehine Alma	INOC Qaiyarah Musul Rafineri	2.000	141,26	0,58%
1.Ağu.14	Irak	Silahlı Saldırı	INOC Qaiyarah Musul Rafineri	2.000	112,01	0,58%

10.Haz.14	Irak	Silahlı Saldırı	INOC Qaiayarah Musul Rafineri	2.000	74,45	0,41%
29.Ağu.03	Irak	Bombalama	INOC Samawah Rafineri	30.000	121,61	0,28%
7.Tem.07	Irak	Bombalama	INOC Kangaqin Rafineri	12.000	84,61	0,18%
22.Tem.03	Suriye	Silahlı Saldırı	Tartous Terminali	7.205,310	120	0,13%
18.Nis.07	Irak	Bombalama	INOC Al Daura Rafineri	210.000	8,55	0,10%
17.Şub.08	Afganistan	Bombalama	Kabil	28.304	458,34	0,06%
4.Mar.12	Yemen	Rehin Alma/ Silahlı Saldırı	Aden Rafineri	150.000	67,75	0,06%
28.Mar.11	Yemen	Bombalama	Aden Rafineri	150.000	69,6	0,05%
3.Şub.07	Irak	Bombalama	INOC Al Daura Rafineri	210.000	8,55	-0,36%

Tablo 1’de görüldüğü gibi, Ortadoğu’da 2003-2014 yılları arasında meydana gelen en büyük 24 adet saldırının 23’ünde bir günlük ham petrol getirileri pozitif kümülatif anormal geri dönüşlere neden olmuştur. Tabloda bombalama eylemleri terör saldırılarının yaklaşık olarak %50’den fazlasını oluşturmaktadır. Ayrıca terör saldırıların gerçekleştiği yer ile petrol üretim tesisleri arasındaki uzaklığın 100 km’den az olduğu 12 adet saldırıda petrol fiyatları pozitif geri dönüş getirileri sağlamaktadır. Terörist bir olay, sistemde şoklara neden olmakta ve şaşırtıcı olmayan bir şekilde, bu tür olayların ardından petrol fiyatlarının arttığı görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Terörizm evrensel bir olgu haline gelmesiyle sadece bir bölgeyi değil aynı zamanda bütün dünyayı şahsi menfaatleri ilkesinde etkilemeye çalışan, bilhassa teknoloji araçlarıyla tüm dünyada rüştünü ispat etmeye çalışan ve bu doğrultuda birkaç hedefine ulaşan bir nitelik kazanmıştır.

Terörizm ekonomik açıdan incelendiğinde; neredeyse tüm dünya ülkelerine dolaylı veya doğrudan birtakım ağır ekonomik kayıplar yaşattığı literatür çalışmalarıyla ortaya koyulmuş tartışılmaz bir doğrudur. Çalışmada terörizmin zemin hazırladığı kargaşa, savaş durumu, istikrarsız yapı ve güvensizlik ortamı makroekonomik faktörlere büyük zarar verdiği genel anlamda ortaya çıkarılan sonuçtur.

Ayrıca Orta Doğu, dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin yarısına yakını elinde tutmasından dolayı küresel petrol piyasalarındaki kiskanılacak konumdadır. Herhangi bir saldırının dünya çapındaki petrol piyasalarında yankı bulacağı anlamına gelmektedir. Uzaklığın, terör saldırısının türünün ve saldırının boyutunun, bir terör saldırısının olduğu gün petrol getirilerini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir.

Bu bulgular, petrol endüstrisi varlıklarını analize dahil ederek terörizmin ham petrol fiyatları üzerindeki sonuçlarını daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Araştırma hem yatırımcılar hem de akademisyenler için öngörüler sağlamaktadır. Petrol maruziyetinden korunmaya çalışan bir şirket veya petrol emtiaları ticareti yapan yatırım şirketleri için araştırma, stratejilerine dahil edebilecekleri önemli faktörleri ana hatlarıyla açıklamaktadır. Çeşitlendirme amacıyla petrole yatırım yapan bir perakende yatırımcı, portföyünü etkileyen bir terör saldırısı olasılığını da göz önünde bulundurmalıdır.

Kaynakça

- Abadie, A. and Gardeazabal, J. (2003). The economic costs of conflict: A case study of the Basque Country. *American economic review*, 93(1), 113-132.
- Abadie, A. and Gardeazabal, J. (2008). Terrorism and the world economy. *European Economic Review*, 52(1), 1-27.
- Açıkalin, S. (2010). Terör'ün Ekonomik Maliyeti: Diyarbakır Olayları Örneği. *Usak Raporları*, (10-1), 1-20.
- Altay, H., Ekinci, A. ve Peçe, M. A. (2013). Ortadoğu'da Terörün Ekonomik Etkileri: Türkiye, Mısır ve Suudi Arabistan Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37).
- Barsky, R. B. and Kilian, L. (2004). Oil and the macroeconomy since the 1970s. *Journal of Economic Perspectives*, 18(4), 115-134.
- Başbüyük, O. V. (2011). *Terörle Mücadelede Mikro ve Makro Yaklaşımlar*. Polis Akademisi Yayınları, Ankara.
- Berrebi, C. and Klor, E. F. (2005). *The impact of terrorism across industries: An empirical study*.
- Blomberg, S. B., Hess, G. D. and Orphanides, A. (2004). The macroeconomic consequences of terrorism. *Journal of monetary economics*, 51(5), 1007-1032.
- Blomberg, B., Hess, G. and Jackson, J. H. (2009). Terrorism and the returns to oil. *Economics & Politics*, 21(3), 409-432.
- Caşın, M. H. (2008). *Uluslararası Terörizm*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Chen, Andrew H. and Thomas F. Siems. 2004. The Effects of Terrorism on Global Capital Markets. *European Journal of Political Economy* 20 (2): 349–366.
- Chesney, M., Reshetar, G. and Karaman, M. (2011). The impact of terrorism on financial markets: An empirical study. *Journal of Banking & Finance*, 35(2), 253-267.
- Eckstein, Z. and Tsiddon, D. (2004). Macroeconomic consequences of terror: theory and the case of Israel. *Journal of monetary economics*, 51(5), 971-1002.
- Eldor, Rafi, and Rafi Melnick, 2004, Financial markets and terrorism. *European Journal of Political Economy* 20, 367–386.
- Frey, B. S., Luechinger, S. and Stutzer, A. (2007). Calculating tragedy: Assessing the costs of terrorism. *Journal of Economic Surveys*, 21(1), 1-24.
- Giray, F. (2004), Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 181-196.
- Gökbunar, R. ve Gökbunar, A. (2010), *Terör Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Gupta, S., Clements, B., Bhattacharya, R. and Chakravarti, S. (2007). *Fiscal consequences of armed conflict and terrorism in low-and middle-income countries* (pp. 201-222). Routledge.

- Johnston, R. Barry and Oana M. Nedelescu. (2005). *The Impact of Terrorism on Financial Markets*. IMF Working Paper: WP/05/60.
- Kalb, D., Van der Land, M., Staring, R., Wilterdink, N. and Van Steenberg, B. (Eds.). (2000). *The ends of globalization: bringing society back in*. Rowman & Littlefield.
- Khan, A., & Estrada, M. A. R. (2016). The effects of terrorism on economic performance: the case of Islamic State in Iraq and Syria (ISIS). *Quality & Quantity*, 50(4), 1645-1661.
- Kılıç, Z. (2007). *Küreselleşme İle İvme Kazanan Uluslar Arası Terörizm Ve Buna Karşı Alınan Tedbirler*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniv. Sos. Bil. Enst. Uluslararası İlişkiler ABD, Isparta.
- Kilian, L. (2009). Not all oil price shocks are alike: Disentangling demand and supply shocks in the crude oil market. *American Economic Review*, 99(3), 1053-69.
- Kollias, C., Papadamou, S., & Stagiannis, A. (2011). Terrorism and capital markets: The effects of the Madrid and London bomb attacks. *International Review of Economics & Finance*, 20(4), 532-541.
- Kollias, C., Kyrtsoy, C., & Papadamou, S. (2013). The effects of terrorism and war on the oil price–stock index relationship. *Energy Economics*, 40, 743-752.
- Koss, Richard A. (2002). The Financial Market Consequences of 9/11, *The Journal of Risk Finance*, 4, 37-41.
- Michael, S. (2007). Terrorism a socio-economic and political phenomenon with special reference to Pakistan. *Journal of management and social sciences*, 3(1), 35-46.
- Orbaneja, J. R. V., Iyer, S. R. and Simkins, B. J. (2018). Terrorism and oil markets: A cross-sectional evaluation. *Finance Research Letters*, 24, 42-48.
- Persitz, D. (2007). *The economic effects of terrorism: counterfactual analysis of the case of Israel*. Work. Pap., Dep. Econ., Tel Aviv Univ., Tel Aviv, Israel.
- Petroleum, B. (2016). *BP statistical review of world energy June 2016*. London: British Petroleum.
- Picardo, E. (2016). *Don't Hide from the Reality of How Terrorism Affects the Economy*.
- Richman, V., Santos, M. R. and Barkoulas, J. T. (2005). Short-and long-term effects of the 9/11 event: the international evidence. *International Journal of Theoretical and Applied Finance*, 8(07), 947-958.
- Sezgin, S. (2003). Savunma harcamaları, terörizm ve ekonomi. *Stradigma Aylık Strateji ve Analiz E–Dergisi*, 5, 1-5.
- Tavor, T. (2011). The impact of terrorist attacks on the capital market in the last decade. *International Journal of Business and Social Science*, 2(12).
- Topal, A. H. (2004). *Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Uslu, K. (2020). *Stratejik Kaynak Petrol ve Terör İlişkisi* Strategic Resource Oil and Terror Relationship. *On Eurasian Economies 2020*, 48.

Vural, M. (2006). *Terörün Sosyo-Ekonomik Gelişme Üzerindeki Olumsuz Etkileri: Karşılaştırmalı Diyarbakır Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Kars.

Yeniçeri, Z., & Dönmez, A. (2008). Terörizm ve Terörist Algisi: Silahi Kimin Tuttugu Ne Kadar Etkili?. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23(62), 93.

Dünden Bugüne Ahıska Türkleri

Gevher Nesibe KARİPTAŞ
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
gnkariptas@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3107-4451

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 03.06.2021

Kabul Tarihi: 06.06.2021

Atıf Bilgisi

Karıptaş, G.N. (2021). Dünden Bugüne Ahıska Türkleri, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 91-107

ÖZ

Kafkasya bölgesinde yer alması nedeniyle stratejik öneme sahip olan Ahıska Bölgesi 14 Eylül 1829 tarihinde yapılan Edirne Antlaşması ile Rus İmparatorluğuna savaş tazminatı olarak verilmiştir. Bölgede bugüne kadar süren sorunların başlangıcı sayılan bu hadiseden sonra bölge insanının belirli bir kısmı Anadolu topraklarına göç etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Heyeti ile Sovyet Hükümeti arasında 16 Mart 1921 ve 13 Ekim Kars Antlaşmaları ile yapılan antlaşmalar ile Türkiye'nin doğu sınırları tamamen belirlenmiş olmakla birlikte Ahıska bölgesiyle olan bağı da ortadan kalkmıştır. Bölgede yaşayan Türk ahali, tamamen Türkiye ile sahip olduğu etnik bağdan dolayı Sovyet yönetimince tehlikeli görülerek 1944 yılında anayurtları Ahıska'dan gayri insani şartlarda Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ülkelerine sürgün edilmiştir. Bugün ise bu ülkelerden başka A.B.D, Azerbaycan, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, K.K.T.C ve Türkiye'nin de yer aldığı on farklı ülkede yaşam mücadelesi vermektedirler. Hayatlarını çok farklı bir siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel çevrede sürdürmek zorunda kalan bu toplum buldukları coğrafyalarda azınlık statüsündedirler. SSCB'den ayrılan Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra bünyelerinde farklı bazı etnik ve dini grupların mevcudiyetini kabul etmekte ve bu grupların haklarını korumaya yönelik bir siyasete yürütmektedir. Bu çalışmada asırlar boyunca yaşadıkları yurtlarından 14 Kasım 1944 tarihinde sürgün edilen Ahıska Türklerinin, günümüzde yaşadıkları Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan örnekleri üzerinden bu ülkelerde uluslararası azınlık haklar bağlamında mevcut durumları değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ahıska Türkleri, Azınlık Hakları, İnsan Hakları, Sürgün

From Yesterday To Today Ahıska/Meskhethian Turks

ABSTRACT

The Ahıska/Meskhethian region, which has strategic importance due to its location in the Caucasus region, was given to the Russian Empire as war compensation with the Edirne Treaty signed on 14 September 1829. After this event, which is considered to be the beginning of the problems in the region until today, a certain part of the people of the Ahıska region migrated to Anatolian lands. Although the eastern borders of Turkey were completely determined with the agreements made between the TBMM (Turkish Grand National Assembly) and the Soviet Government with the 16 March 1921 and 13 October Kars Treaties and thus Turkey's relationship with the Ahıska region were also removed. The Turkish people living in the region were seen as dangerous by the Soviet administration due to their ethnic ties with Turkey and were exiled to Kazakhstan, Kyrgyzstan and Uzbekistan from their homeland in 1944 under inhumane conditions. Today, Ahıska/Meskhethian Turks are struggling to survive in ten different countries, including the USA, Azerbaijan, Russia, Ukraine, Georgia, TRNC and Turkey, apart from these countries where they were exiled. These people, who have to live their lives in a very different political, economic and socio-cultural environment, are in minority status in their geographies. After declaring their independence from the USSR, the countries of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Azerbaijan, they accept the existence of different ethnic and religious societies and carry out a policy aimed at protecting the rights of these groups. In this study, the current situation of the Ahıska/Meskhethian Turks, who were exiled from their homelands where they lived for centuries, on November 14, 1944, in the context of international minority rights in these countries through the examples of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Azerbaijan, where they live today, are evaluated.

Keywords: Ahıska/Meskhethian Turks, Minority Rights, Human Rights, Deportation

Giriş

Dünyada yer alan irili, ufaklı, gelişmiş veya gelişmemiş olsun neredeyse tüm devletlerin sınırları dahilinde "azınlık" toplumlar mevcuttur. Bu kavram henüz net bir hukuki tanıma kavuşmamış olsa da insan hakları kurallarının uluslararasılaşmaya başladığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar hala tartışılıyor olması "azınlıklar", "azınlıkların buldukları ülkelerdeki mevcut durumları" ve "azınlık haklarının korunmasına" dair konuların bu bağlamda ki önemini ortaya koymaktadır. Azınlık kavramına genelde sosyolojik ve hukuksal tanımlamalar yapılmış olsa da günümüzde bu ifadelerden

süzülen görüş; toplam ülke nüfusunun geri kalanından sayısal olarak az, etnik, dinsel ve kültürel olarak farklı özelliklere sahip olan gruplar olarak da tanımlanabilir.

Azınlıkların sahip oldukları haklar, yeryüzünde var olan tüm insanların hak ve saygınlık açısından eşit ve özgür olarak doğduğu anlayışına dayanan temel insan haklarından ayrı değildir. Yani azınlıkların, ulus, etnik köken, din, dil ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm insanların yararlanabileceği vatandaşlık, yaşama, eğitim, mal edinme (mülkiyet), dini yaşam, özel hayatın korunması, sağlık, iletişim, vergi verme, siyaset (seçme seçilme), ulaşım, temiz çevre, barınma, beslenme, korunma ve kişi dokunulmazlığı haklarına sahiptir (Mızrak, 2018: 631).

Son zamanlarda azınlık kavramı gibi uluslararası platformlarda en çok gündemde yer alan konulardan birisi de “sürgün” kavramıdır. Bu kavram kendisiyle yakından ilişkili olan göç, azınlık hakları, kimlik, yer değiştirme, aidiyet, yurt, gelenek, melez kimlik, kültürel sınır, milli hafıza, sosyal travma, göç hukuku ve ulus devlet politikaları gibi bahislerle birlikte değerlendirilmektedir. Bu kapsamda sürgün kavramını sağlam bir zemine oturtma ve kavramın en güzel yolu, bulunduğu coğrafyayı değiştiren kişi ya da toplulukların vatanlarından zorla uzaklaştırılıp uzaklaştırılmadıklarının anlaşılmasıyla bağlantılıdır (Hua, 2005). Burada ki olgu (zorla yaptırılan göç) sadece bir yer değiştirme olarak kabul edilmemeli aynı zamanda sürgün edilen topluluğun yeni yerleşim yerlerindeki eğitim, ekonomik, kültürel ve dinsel gibi tüm sosyalleşme süreçlerini etkilediği gerçeği de bilinmelidir.

Kafkasya coğrafyasının kadim topluluklarından birisi olan Ahıska Türkleri, II. Dünya Savaşı esnasında Sovyetler Birliği idaresinde yaşadıkları atayurtlarından zorla kopararak Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Sibiry'a zorla göç ettirilmişlerdir. Bugün ise A.B.D, Azerbaycan, Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (K.K.T.C) ve Türkiye'nin de yer aldığı on farklı ülkede yaşam mücadelesi vererek hayatlarını çok farklı bir siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel çevrede sürdürmek zorunda kalan bu topluma ait insanlar buldukları yurtlarda azınlık statüsündedirler. Azınlık kavramı ve azınlıklar sorunu, I. ve II. savaşıdan başlayarak özellikle son yüzyıla kadar dünya kamuoyunu, uluslararası siyaseti ve uluslararası hukuku oldukça meşgul etmiş olmasından dolayı da bir çok anlaşma ve sözleşmelere dâhil edilmiştir. Ahıska Türkleri 76 yıldır öz yurtlarına kilometrelerce uzak ve farklı yaşam tarzlarının yaşandığı bu ülkelerde birçok insan haklarından mahrum edilmelerine rağmen günümüze kadar kendilerine mahsus kültürel özelliklerini korumayı da başarmışlardır (Karıptaş ve diğerleri, 2019: 238). Bu çalışmanın amacı anavatanları Ahıska'dan 14 Kasım 1944 tarihinde çeşitli gerekçelerle zorla Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'agöç ettirilen Ahıska Türklerinin bu ülkelerde uluslararası azınlık haklar bağlamında mevcut durumlarını araştırmaktır.

Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri

Şimdilerde Gürcistan sınırları içindeki Samtshe-Cavahetya olarak isimlendirilen bölgede yaşamış olan Ahıska Türkleri, Türk dilli olup İslam dinine mensuplardır (Keskin ve Gürsoy 2017). Eski Anadolu Türkçesinin harika bir eseri olan Dede Korkut Kitabı'nda “Aksıka” olarak geçen tarihi Ahıska, Türkiye ile Gürcistan sınırı boyunca Acarya Özerk Cumhuriyeti ile Ermenistan arasında kalan 2700 yıllık kadim bir Türk beldesidir (Zeyrek, 2014; Taşdemir, 2005). Anadolu coğrafyasının doğal bir uzantısı olan Ahıska ve çevresi tarihte Atabegler yurdu olarakta bilinmektedir. Milattan önce ve milattan sonraki tarihlerden beri başta Kıpçaklar olmak üzere diğer Türk boylarından birisi olan Buntürklerde da bu beldeye gelip yerleşmiş, meskenler kurmuş ve varlıklarını sürdürmüşlerdir (Dedeoğlu, 2018, Zeyrek, 2014).

Tarihi seyir içerisinde XII. yüzyılda Selçuklu baskısından ürken Gürcü Kralı IV. David ve Kraliçe Tamara tarafından davet edilen Kıpçak unsurları yukarı Kür ve Çoruh ırmakları boyunca iskan edilmişlerdir. Zamanla bu bölgede güçlenen Kıpçaklar Anadolu'nun en uzun Türk beyliği olan Ortodoks Kıpçak Atabegler Hükümetini kurmuşlardır. Ahıska 1578'de Safevilerle yapılan savaştan sonra Osmanlı ülkesine katılarak daha sonra kurulan Çıldır Eyaletinin başşehri olmuştur (Dedeoğlu, 2018, Zeyrek, 2014).

Ahıska'nın Kaybedilmesi ve Ahıska Türkleri Sorununun Başlangıcı

Rus Knezliklerin imparatorluğa dönüşümüyle başlayan sıcak denizlere inme siyaseti neticesinde Ruslar, Kafkaslarda hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu ile rekabete girmiştir. Her iki imparatorluğun stratejik yerlere sahip olma politikaları üzerinden ortaya çıkan ve uzun yıllar süren çatışmalar meydana gelmiştir. Neticede şiiirlerde “İstanbul Kilidi” olarak anılan Ahıska 28 Ağustos 1828’de Rus ordusunun eline geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya’dan çekilmek zorunda kalmasından sonra önceleri Rus Çarlığı daha sonra da Sovyetler Birliği bölgeyi çıkarlarına uygun olarak şekillendirmiştir. 14 Eylül 1829’da Edirne Antlaşması ile Rus hakimiyetine giren ve problemlili hale gelen bölgede yaşayan Türkler bu tarihten sonra Rus baskısı nedeniyle yavaş yavaş Anadolu’ya göç etmeye başlamışlardır. Antlaşma gereği “savaş tazminatı” karşılığında Ahıska ve Ahılkelek’in Rus Çarlığına verilmesiyle sorunlar bitmemiş, bilakis günümüze kadar gelen ve hala çözülemeyen “Ahıska Türkleri Sorunu” başlamıştır. Bu bölge 16 Mart 1921 Moskova ve 13 Ekim 1921 Kars antlaşmalarıyla Sovyetler Birliği’nin yönetimi altına girmiştir (Turan 1951).

1944 Sürgünü ve Sonrası Diğer Sürgünlerde Yaşanan Hak İhlalleri

14 Kasım 1944’te, Ahıska ve civarında yaşayan Türkler, ülke güvenliğine tehdit oluşturdukları bahanesiyle ata yurtlarından kopartılarak Sovyetler Birliği yönetimince acımasız bir yolculuğa çıkarılarak sürgün edilmişlerdir. Maalesef sınırimıza 15 km. mesafede bulunan Ahıska’da bir gecede yapılan bu sürgünden ne Türkiye ne de Dünya kamuoyu haberdar olmuştur. Hayvan ve yük vagonlarıyla, insani olmayan koşullarda sürgün edilen Ahıska Türkleri sürgün edildikleri Türkistan ülkelerine (Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan) varmadan önce haklarında Moskova kaynaklı dedikodular üretilerek “halk düşmanları” veya “insan eti yiyen vahşi yaratıklar” şeklinde suçlamalarla yerli halkın bakışları etkilenmiştir. Uzun bir müddet Ahıskalılara yakın durmaktan çekinen halk ilk zamanlar onları getiren tren vagonlarına bile yaklaşmaktan çekinmiştir (Ellezoğlu ve Çakırgözoğlu 2006: 25; Zeyrek 2002b: 19).

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus 1945 yılında II. Dünya Savaşının sona ermesinden sonra sürgün hadisesinden habersiz olan Ahıskalı askerlerin yurtlarına döndüklerinde kendilerine ait olan hiçbir yakını bulamamış olmalarıdır. Savaştan dönen bu insanlar harabeye dönmüş evler, insansız yollar, aç hayvanlar ve boş tarlalarla yüzyüze kalmışlardır. Onlar ülkeleri için kanlarını ve canlarını ortaya koyarken ait oldukları ülke bunun karşılığı olarak tüm ailelerini ve ait oldukları topluluğu sürgüne göndermiştir (Zeyrek, 2011; 54).Yurtları ellerinden alınan bu kahraman askerler yaşadıkları bu travmadan sonra bir kısmı aile ve akrabalarının sürgün olarak yaşadıkları ülkelere gönderilirken bir kısmı da kendi imkanlarıyla sürgün yerlerine gitmişleridir (Demiray, 2012: 880).

Ahıskalılar, kendilerine yeni hayat bölgeleri olarak seçilen Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan ülkelerine ait 18 farklı bölgede iskan edilmişlerdir. Bu yerleşim bölgeleri Özbekistan’nın Semerkant şehrinde Kazakistan’nın Alma Ata şehri yönündeki alanları kapsamakla birlikte genellikle Özbekistan ülkesi içindeki yerleşim birimlerini içermektedir (Buntürk, 2014: 223). Aradan 6 ay geçtikten sonra NKVD (Sovyetler Birliği İçişleri Halk Komiserliği)’nin “özel yerleşim: iskan rejimi”denilen zorlu bir denetimi altında kalmışlardır (Conquest, 1970: 109). Yabancı oldukları bu bölgelerin idarecisi konumundaki insanların yapmış oldukları baskıları altında her türlü insan hakkından uzak bir hayat sürmüşlerdir (Alpargu 1998: 278). Özel iskan rejiminin çıkarılmasındaki amaç Ahıska Türklerini buldukları bölgelerde kontrol etmek ve geri dönüşlerine mani olmaktır. (Gupta, 2006: 126; Pohl, 1999; Ray, 2004). Açlık ve soğuk’un var olduğu sıkı denetimli rejim şartları altında binlerce insanın öldüğü rapor edilmiştir (Sheehy, 1973; Bohr, 1989).

Bu özel rejimin sıkı bir şekilde uyguladığı 12 yıllık süreçte Ahıskalılar siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tümünden yoksun edilmişlerdir. Bu özel rejimin öngördüğü kuralların ihlal edilmesi durumunda ise çeşitli hapis ve para cezalarına muarız olmuşlardır (Aydingün 2001: 64; Khanzhin 2004: 496; Trier, Mouravi ve Kilimnik 2011: 14). Örneğin bir Ahıskalı Türk’ün rejimin belirlediği bölgelerden izinsiz olarak ayrılması firar olarak kabul edilmiştir. Yine buldukları yerde sürekli

bulduklarını ispat için 30 günde bir defa olmak üzere bağlı buldukları idare merkezlerine gidip imza atmaları mecbur kılınmıştır. Farklı bölgelerde iskan edilen Ahıskalı Türklerin birbirleriyle evlilik yapmaları men edilmiştir. Bir hanede bir bebeğin dünyaya gelmesi, ev hanesinden birinin evden firar etmesi ve kaybolması gibi hadiselerde en az 3 gün içinde yetkililere bilgi vermek zorunludur (Bayraktar 2013: 74; Buntürk 2014: 96).

Ahıskalıların 12 yıl süren kamp hayatlarında tarımsal alandaki başarıları dikkat çekicidir. Bir yerden başka bir yere yolculukları kanunen engellenen bu insanlar toprağı işlemeye bir bakıma mecbur bırakılmışlardır. Sürgün sonrası Ahıskalı Türklerin nerelerde yaşayacakları kolhozlardaki iç gücü gereksinimine göre planlanmıştır. Bu insanlar bu arazilerde iskan edilirken yaşamlarını sürdürebilmek için kolhoz denilen büyük tarım çiftliklerinde zorunlu olarak çalışmaya itilmişlerdir. Özellikle Kazakistan ve Özbekistan'da çiftçilik yapan Ahıska Türklerinin iktisadi olarak sağladıkları yararlar hasılat rakamlarına bakıldığında üretimin iki katına çıktığını ortaya koymaktadır. Gerek ihtiyaç duyulan iş gücünün tedarik edilmesi gerekse tarımsal üretimin iki katına üretim bu insanlar marifetiyle gerçekleşmiştir (Pohl, 2004). Güya tarımsal alandaki bu çalışkanlıkları ve üretime verdikleri bu katma değer sürgün hayatlarının devam etmesinin nedenlerinden olmuştur. Hal böyleyken Ahıska Türkleri yaşadıkları alanlardan dışarıya çıkamadıklarından dolayı yaşamları için gerekli olan tıbbi yardımlardan faydalanamamışlardır. Sağlıksız hayat şartlarında ortaya çıkan tifo gibi salgınlar ve faydalı besin kaynaklarının kit olmasından dolayı binlerce insanın vefat ettiği rapor edilmiştir (Buntürk, 2007; 215:216; Pohl, 2004).

Tolz (1991:17) Ahıskalı Türklerin yeni yaşam yerlerindeki ilk beş yıllarında ölüm oranlarının yeni doğanlara oranla daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu oran ancak beş yıldan sonra tersi yönde değişmiştir. Ölüm oranlarının bu denli yüksek olmasının bir diğer nedeni zaten fakir olan bu ülkelerin savaştan çok olumsuz olarak etkilenmeleridir. Bu süreçte bilmedikleri bu bölgelerde hayatta kalma mücadelesi veren Ahıskalı Türkleri ellerinden alınan haklarını geri alabilmek ve yurtlarına geri dönebilmek adına tüm çabalarını ertelemek zorunda kalmışlardır (Aydınun ve Aydınun, 2014: 48-49).

Sürekli denetlenerek birçok insani haktan mahrum edilen Ahıska Türklerine yönelik ayrımcı uygulamalardan bir tanesi de kişisel kimlik belgesinin verilmemesidir. Bu süreçte Ahıskalı bir ülkede normal bir vatandaşın sahip olması gereken hüviyetlerini belirtecek bir kimlik belgesine veya bir karta sahip olamamışlardır. Bu sıkı yönetimin kalktığı son zamanlara doğru geçici pasaportlar verilmiştir. Beyaz renkli fakat seyahat değeri olmayan bu pasaportlarla ne bir ülkeden bir ülkeye nede bir eyaletten bir eyalete gidilememiştir (Buntürk 2007: 225).

Stalin'in 1953 yılında ölmesini takiben devlet idaresini ele alan yöneticiler totaliter dönemin izlerini silmek amacıyla yeni çalışmalar başlatmışlardır. 1956 senesinde, Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Nikita Kruşçev Komünist Partisi Kongresinde "Kruşçev Raporu" olarak bilinen gizli görüşmede, Stalin'in askeri bir mesnetten yoksun sürgün uygulamalarını sert bir şekilde tenkit ederek SSCB içinde sürgün edilen toplulukların ellerinden alınan haklarının geri verilmesine ilişkin açıklamalar yapmıştır. Lenin'e ve Sovyetler Birliği Komünist Partisine sahip çıkarak halkların varlığını ve kendi kaderleriyle ilgili karar verebilmeleri ilgili ilkenin çiğnendiğini belirterek sürgün politikalarından kaçınmıştır (Üren 2015, 164; Tomlinson, 2005: 17). Ahıska Türkleri'nin hayat şartlarını çok zorlaştıran bu özel rejimin getirdiği yasaklar bu görüşmeden sonra 28 Nisan 1956 tarihli yasa ile kaldırılmıştır (Ağacan ve Sezgin 2003: 19).

Özel yerleşim rejiminin getirdiği uygulamalara son verilmesi ile SSCB içinde sürgün edilmiş topluluklara sahip oldukları hakların iade edilmesi ve vatanlarına dönüş fırsatı verildiği manasına geliyordu. Bu kararname ile Ahıskalıların üzerine polis ve asker tarafından kurulan sıkı takip ve kontrollere son verilmiştir. (Aydınun 2001: 65; Bugay 2007: 650; Pentikainen ve Trier 2004: 11). Bu sürecin bitmesi farklı bölgelerde ayrı yaşam süren aile üyelerini tekrar biraraya gelmesini sağlamakla birlikte bu yakın aileler arasındaki iletişimin tekrar oluşmasını da sağlamıştır (Veyselolu 1999: 198). Rejimle birlikte gelen baskıların kaldırılması Ahıskalı Türkler üzerinde bir rahatlama sağlamış olsa da sürgün edildikleri yurtlarına dönmeleri süreci bir türlü oluşmamıştır. Oysa Stalin'in etnik temizlik ve

asimilasyon politikaları sonucu sürgüne uğrayan toplumlara vatanlarına dönüş hakkı verilirken buna karşın Volga Almanları, Kırım Tatarları ve Ahıska Türklerinin anavatanlarına geri dönüşleri ret edilmiştir (Kreindler 1986: 395). Yıllar sonra Volga Almanları ve Kırım Tatarlarının ana vatanlarına dönmelerine onay verildiği halde Ahıska Türkleri sürgünden sonra ata yurtlarına dönmesine izin verilmeyerek dünyada bu haktan yararlanamayanyegane topluluk olarak kalmaya devam etmektedir (Aydingün 1999: 123; Kalafat, Ağacan ve Sezgin 2001: 65).

Stalin yönetimi sonrası vatana geri dönüş mücadelesinde önemli kazanımlar eden Ahıskalıların Sovyetler üzerindeki etkisi,1 Haziran 1989'da Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yaşanan kanlı olaylarla son bulmuştur. Moskova'nın da işine gelen bu feci olaylar sonrası Ahıskalı Türkler ikinci sürgün hadisesini yaşamışlardır. Yine bu dönemde kendi imkânlarıyla Rusya Federasyonuna (RF) ait Krasnodar ve çevre vilâyetlerine yerleşen bu Türkler buradaki yerel yöneticilerin baskıları yüzünden ABD'ye göç ederek üçüncü sürgünü yaşamışlardır. Gerek Sovyet öncesi gerekse Sovyet sonrası dönemlerde Ahıskalı Türkler birçok ayrımcılığa maruz kalmış ve tüm temel insan haklarından mahrum edilmişlerdir (Keskin ve Gürsoy, 2017; Üren, 2015; Aydingün ve Aydingün, 2014).

Ahıska Türklerinin Vatana Dönüş Mücadeleleri

Günümüzde Ahıska Türklerinin vatanlarına dönüşü meselesinde bilhassa Avrupa Konseyi devreye girmiş olup bu hususta büyük gayretler göstermesine rağmen asıl muhatap Gürcistan Devleti 11 Temmuz 2007'de konuyla ilgili mevzuatı imzalamasına rağmen sürecin ilerlemesinde şimdiye kadar istenilen noktaya gelmemiştir. Daha da kötüsü birçok uluslararası örgütün ve kuruluşun mevzuya dâhil olmasından sonra Gürcistan yönetimi Ahıska Türklerinin "kimlik" meselesini bir tartışma mevzusu haline getirerek bu argümanı atayurtlarına dönüş yapmak isteyen Ahıskalıları karşı bir taktik olarak kullanmaktadır (Üren 2015). Sürgünün üzerinden çok uzun bir zaman geçmesine rağmen günümüzde bu insanlar Gürcistan sınırları içerisinde kalan atayurtları olan Ahıska ve köyleri (Samtshe-Cavahetya bölgesi)'nde yaşamaları için ulusal azınlıkların entegrasyonuna yönelik yapılan düzenlemelerden yararlanamadıklarından bu hakları bile gerçekleştirilememiştir. Yani mevcut Gürcistan Yönetimi sürgünün üzerinden 76 yıl gibi uzun bir zaman geçmesine rağmen Ahıska Türklerini azınlık haklarından etnik ya da ulusal bir azınlık olarak değerlendirmemekte, onları resmi olarak etnik Gürcü saymaktadır (Keskin ve Gürsoy, 2017).

Bugün ki mevcut bilgilerimize göre sürgün edilen Ahıskalı Türkler bugün 10 farklı ülkede dağınık bir şekilde yaşamaktadır. Uravelli (1999: 361)'ye göre Ahıskalı Türkler, çoğunlukla eski Sovyetlere ait on ayrı ülke ve 4300'e yakın farklı yerleşim noktalarında hayatlarını devam ettirmektedirler. Bugün Ahıska Türkleri sorunu uluslararası boyut kazanmasına rağmen buldukları ülkelerde başta ekonomik, sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili sıkıntıları devam etmektedir. Hergün yüz yüze kaldıkları bu problemlerini çözmeye yönelik örgütlü bir yapı içerisinde olamamışlardır. Çok küçük yerlerde ve küçük topluluklar halinde yaşamak zorunda kaldıkları olumsuzluklara rağmen atayurtlarına geri dönüş çabaları hala sürmektedir. Sürgün edildikleri 1944 yılından sonra kendi aralarında güçlü ve yetkin teşekküller oluşturamadıkları için ihtiyaçları olan kamuoyunu ve ilgili baskıyı da bugüne kadar oluşturamamışlardır. Bu manada kurulan Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB)'nin çabaları da arzu edilen konumda değildir. Daha önemlisi 76 yıldır süren bu meselenin günümüzde çözümü için azınlık hakları bağlamında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bilinmeye ve anlaşılmaya ihtiyacının olduğu açıktır.

Kazakistan'da Ahıska Türkleri

Kazakistan Devlet İstatistik Kurumu, 2018 yılında yapmış olduğu sayıma göre Kazakistan'ın Nüfusu 18 Milyon 167. 337'dir. Kazakistan, çok çeşitli milliyet ve inanca sahip olan insanların huzur içinde yaşadığı bir ülkedir. Böylesine çeşitliliğe sahip bu ülkede yaklaşık 200 bine yakın Ahıska Türkü'nün yaşadığı bilinmektedir (Dadayeva 2018: 9).

Bilindiği 1944 yılındaki sürgünden sonra Ahıska Türklerinin nüfus olarak en fazla iskan edildikleri ülke Özbekistan olmuştur. Fakat 1989 yılında meydana gelen Fergana faciasından sonra Ahıska

Türklerinin can güvenlikleri tehlike altında olduğundan büyük bir kısmı Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. Hem yakın akrabalarının Kazakistan'da yaşıyor olması hem de Özbekistan'ın coğrafik olarak kendilerine yakın olmasından dolayı bir çok Ahıskalı aile Kazakistan'a göç etmeyi tercih etmiştir. Günümüzde bu ülkedeki Ahıskalıların nüfusu, Özbekistan ve Kırgızistan ülkelerine göre daha fazladır. Kazakistan Devlet yönetiminin bünyesinde bulundurduğu farklı etnik unsurlara ve dini inançlara saygı göstermesi, ülke ekonomisinin daha iyi olması bu göçü etkileyen olumlu unsurların başını çekmektedir (Dadayeva 2018: 9).

Demografik Yapı

Kazakistan coğrafik olarak büyük olmasına rağmen nüfus bakımından aynı karakteri yansıtmamaktadır. Ülkenin demografik yapısı çok farklı etnik yapılardan meydana geldiği için bu unsurların nüfusları hakkında net bilgiler vermek mümkün değildir. Bu etnik çeşitlilik kültürel zenginlik gibi görülmele birlikte zamanla etnik unsurların oranlarında ortaya çıkan farklılıklar doğrudan ülkenin politik, mali ve toplumsal yapısında ciddi tesirler oluşturmuştur (Deliömeroğlu, 1999; 19). Kazakistan'da yaşayan 130 etnik unsurdan birisi olan Ahıska Türkleri, ülke şartlarına kısa denilebilecek bir zaman içerisinde uyum sağlayarak bugün ülke içerisinde ekonomik ve sosyal olarak iyi bir duruma gelmişlerdir. Bu seviyeye gelmelerinde sahip oldukları dili öğrenme kabiliyetleri, bir iş konusunda ortaya koydukları gayret ve hünnerleri çok önemli unsurların başında gelmektedir (Rakişeva-Majitova 2018: 375-376).

En başta 1944 sürgünü ve daha sonrasında çeşitli nedenlerle Ahıska Türklerinin Kazakistan'a göç ettiği bilinmektedir. Sovyet yönetimin bildirdiği resmi bilgiler göre sürgünden sonra 29 500 Ahıskalı Türk Kazakistan'a yerleştirilmiştir (Karcı ve Çetin 2018: 533). Sürgün sonrası Ahıskalıların yerleştirildikleri yerler başlıca Alma-Ata, Çimkent, Cambul şehir merkezleri ve çevre köyleridir. Bu ülkeye Ahıska Türklerinin göçleri yıllar içerisinde süregelmiştir. Özellikle 1989 Fergana olaylarından sonra yeniden bir sürgünle yüzyüze kalan bu topluma Kazakistan Devleti sahip çıkarak onların başta Alma-Ata, Çimkent, Cambul, daha sonra Taraz ve Karaganda beldelerinde iskan edilmelerini sağlamıştır. Seferov ve Akış (2008:403) e göre bu bölgelerde yerleşen Ahıska Türklerinin sayısı 170.000 olarak belirtilirken, daha önce bu sayı 180.000 olarak ifade edilmiştir. Ahıska Türklerinin göçü ile ilgili çalışma yapan Devrisheva (2019:337) bu rakamın 200.000 olabileceğini ifade etmektedir. Yine 2020 yılında DATÜB yetkilileri ile yaptığımız görüşmelerde bu rakamın 180.000-190.000 arasında olduğunu ve nüfusun büyük bir kısmının köylerde yaşadığını iletmişleridir (DATÜB, 2020). Daha önce belirttiğimiz gibi bu rakamların Ahıska meselesiyle ilgilenen kurum sorumlularından ve akademik çevrelerden temin edilen bilgi ve görüşlerdir. Hali hazırda Ahıska Türkleri Kazakistan'da genellikle Alma-Ata, Çimkent, Cambul, Taraz, Karaganda, Semipalatinsk ve Nursultan (Astana) şehirlerinde yaşamaktadır (Aslan, 1995; Badalov, 2004).

Eğitim, Dil ve Kültür Hayatı

Kazakistan'da eğitim, dil ve kültür hayatıyla ilgili bilgiler vermeden önce konu hakkında daha iyi değerlendirmeler yapma için Ahıska Türklerinin Osmanlı Dönemi, Sovyet Rusya Dönemi ve Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarihten sonraki durumları hakkında bazı bilgileri vermek konunun daha iyi değerlendirilmesine katkı verecektir. Bu bilgiler daha sonra bilgiler vereceğimiz Azerbaycan ve Kırgızistan örnekleri için büyük benzerlik göstermektedir.

Osmanlı Dönemi: Ahıska bölgesi 1578 yılında Osmanlı himayesine girdikten sonra ahali müslüman olmuş doğal olarak bu insanlar Osmanlı eğitim sistemine tabi olmuştur. Kısa bir sürede Trabzon ve Erzurum'dan sonra bölgenin önemli bir yönetim, kültür ve ticaret merkezi olan Ahıska-Çıldır eyaletinde yazışma dili olarak Osmanlıca kullanılmıştır. 1930 yıllarına kadar Osmanlıca eğitimin hakim olduğu bölgede insanlar, çocuklarının eğitimine çok ihtimam göstermiş ve eğitim için mahalle mektepleri ya da medreseler kullanılmıştır. Günümüzde hala Ahıska merkezinde bulunan Ahmediyeye Camii bu işlevi gören medreselerden bir tanesidir. Eğitim için çok önemli olan bu mekanlarda halk baskıdan uzak bir şekilde hür bir şekilde eğitimlerini alabilmişlerdir. Osmanlıcanın yanında bu

bölgede yer alan medreselerde Arap dilinde Fıkıh ve Kelam gibi İslami ilimlerde verilmiştir (Karcı ve Çetin 2018: 533; Niyazov, 2015).

Sovyet Rusya Dönemi: Sovyet döneminin başlamasıyla bilhassa Ahıska Türklerine karşı bir izolasyon politikası uygulanmıştır. Belirgin olarak tatbik edilen bu tecriti bertaraf etmek için toplumun saygın liderleri ve aydınları çeşitli teşebbüslerde bulunmalarına rağmen Moskova ve Tiflis yönetimlerince bu girişimleri karşılıksız kalmıştır. O dönemdeki entelektüel karakteriyle bilinen Ömer Faik'in Türkçe eğitim veren bir okul açma çabası Tiflis yöneticileri tarafından reddedilmiştir. Ahıska'da eğitim veren birimler 1930 yılından sonra Latin alfabesiyle eğitime başlanmış bu dönem 1939 yılına kadar sürmüştür (Piriyev ve Piriyeva: 2007: 230). Tecrit siyasetine baskıcı bir şekilde devam eden Sovyet Rusya yönetimi 1940 yılından sonra eğitimde kullanılan Latin alfabesini bu kez Kril alfabesine çevirerek bilhassa o yıllarda Latin alfabesine geçmiş olan Türkiye ve diğer Türk soylu topluluklar arasındaki dil ve kültür köprüsünün oluşmasına bu şekilde zarar vermiştir. Bu politikaların uygulandığı o tarihlerden bu yana Türk soylu toplumların 32 farklı alfabe kullanmış olmaları SSCB'nin bu konuda yapmış oldukları politikada maalesef emellerine ulaştıkları görülmektedir (Karcı ve Çetin 2018: 533).

Yaklaşık 12 yıl süren Özel İskan Rejiminin baskıcı uygulamalarından dolayı Kazakistan'a sürgün edilen Ahıska Türklerinin eğitim durumları yok denecek kadar zayıflamıştır. Çünkü sürgün sonrasında birinci yıl içerisinde eğitim çağındaki çocuklar okullara alınmayarak eğitim hakları ellerinden alınmıştır. Bu zorluğu aşmak için okur yazar konumunda olan şahıslar kendi çocuklarına ev hanelerinde eğitim verme çabası içerisinde bulunmuşlardır. Yine bir şekilde ellerinde bulunan kitap, dergi ve gazete gibi eğitim araçlarını kullanmak suretiyle eğitim seviyelerini yükseltme gayreti içerisinde olmuşlardır. Daha sonra ki yıllarda okullara alımlar başlamıştır fakat kimliğinde Türk yazanlar bu haktan faydalanamamıştır. Kimliğinde Azerbaycanlı olan şahıslara bu hak verilerek eğitim hakkından faydalanma konusunda ayrımcılık yapılmıştır.

SSCB sınırları içerisinde uygulanan eğitimde genel anlayış devletin bu yolla tüm insanları değiştirebileceği inancıdır. Aynı anlayış Kazakistan'da da uygulandığı için eğitim konusuna ayrı bir önem verilmiş insanları ortaya koydukları bu sistemle istedikleri şekilde yetiştirebileceklerine inanmışlardır. Aslında bir asimilasyon anlayışı olan bu sistem Kazakistan'da sistematik bir şekilde uygulanmıştır. Çünkü asli unsur olan Kazak halkının ana dili eğitimin hiçbir alanına sokulmamış ve Rus dili eğitim dili olarak ikame edilmiştir. Kazaklar 19. yüzyılın sonuna kadar ilk eğitimlerini mahalle, köy mektepleri ve medreselerdeki hocalardan alırlar daha sonra ki eğitimleri için ise bugün Özbekistan sınırları içerisinde yer alan büyük medreselerin olduğu Semerkant ve Taşkent gibi şehirlere giderlerdi. Bu yüzyılda bu coğrafyalarda bulunan medreselerde dini bilgiler verilmekle birlikte Çağatay Türkçesi, Arapça, Farsça eğitimde verilmiştir. Bunlara aykırı bir şekilde Çarlık Rusya döneminde Ruslaştırma amacıyla, günümüzde Tataristan olarak bilinen bu coğrafyada açılan Rus-Tatar okulları aynı şekilde Kazakistan'da açılmıştır. Okullar açarak yapılması hedeflenen asimilasyon çabaları Çarlık yönetiminin arzu ettiği gibi gerçekleşmemiştir ama bu ideal Sovyet Rusya döneminde Kazakistan'da istenilen şekilde işlerlik kazanmıştır (Devlet, 1983: 29).

Ağırlıklı olarak Rusça eğitimin verildiği Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri gerek dil gerekse verilen eğitim açısından değerlendirildiğinde tam bir çıkmaz sokak içerisine düşmüşlerdir. Çok iyi tanımadıkları bir coğrafyaya uyum sağlarken önce eğitim kurumlarından tecrit edilmeleri ve daha sonra dayatılan Rusça ile eğitim yapma mecburiyetleri onları birçok bakımdan zayıf bırakmıştır. Özel İskân rejiminin 1956 yılında sona ermesiyle birlikte birçok Ahıskalı kimlik bilgilerini Azerbaycanlı olarak değiştirdikten sonra yüksek öğretimden faydalanma imkânına kavuşmuşlardır. Büyük zorluklara rağmen öğrenim gördükleri üniversitelerden başarı ile mezun olan öğrenciler Ahıskalı kimlikleri yüzünden ayrımcılığa tabi tutularak devlet tarafından işe alınmamışlardır. Bir Sovyet vatandaşının sahip olduğu haklara sahip olamadıkları için hiçbir zaman üst seviyede bir devlet yöneticisi olamamışlardır (Karcı ve Çetin 2018: 534).

Çok farklı etnik unsurları bünyesinde barındıran Kazakistan'da 1980 yılında azınlıklara kendi dillerinde eğitim alma hakkının verilmiş olması Ahıskalıları da çok sevindirmiş olup ana dillerinde

eğitim yapmaları için bir fırsat doğurmuştur. O dönem Türkçe eğitim almalarının önünde birçok zorluk olduğu için çocuklarının eğitimi için konuştukları ağıza yakın olmasından dolayı Azerbaycan Türkçesiyle eğitimin uygun olacağı düşüncesiyle eğitimle ilgili mercilere başvuru yapmışlardır. Bu girişimin neticesinde Ahıskalılar yoğun yaşadıkları yerleşim birimlerinde kendi içlerinden seçtikleri öğretmenlerden ve haftada iki saat olmak kaydıyla Azerbaycan Türkçesiyle ders almışlardır. Yıllar sonra da olsa kendi dillerinde eğitim almak büyük bir moral olmuştur. Eğitimle ilgili yaşadıkları en önemli hususlardan bir tanesi de kız çocuklarının eğitimiyle ilgili durumdur. Çünkü Ahıskalılar sahip oldukları gelenekler, kız kaçırma, kaçma gibi alışkanlıklar ve kız evlatlarının erken denilecek yaşlarda evlendirilmelerinden dolayı istemeden olsa da kızların eğitimden yeterince faydalanamamalarına sebep olmuşlardır. Kız çocuklarının eğitimlerini olumsuz olarak etkileyen faktörlerden bir tanesi de bir töreye dönüşen kız çocuklarını her zaman göz önünde bulundurma alışkanlığıdır. Günümüzde hala etkisini koruyan bu anlayıştan dolayı kızlarını yalnız başlarına başka bir şehire gelin vermemek gibi bir kültür ortaya çıkmıştır (Karcı ve Çetin 2018: 535). Bursa'nın Gürsu ilçesinde ikamet eden Ahıskalı ailelerle 2020 yılında yaptığımız ev sohbetinde 2000 yılında Türkiye'ye gelmiş olmalarına rağmen kendilerinden yıllar önce gelen Ahıskalı ailelere bile kızlarını verme konusunda endişe yaşadıklarını ve evlatlarını gurbete göndermek istemediklerini öğrendik. Bir bakıma azınlık olma psikolojinin getirdiği bir davranış olan kendinden olanı sürekli göz önünde tutarak oluşan koruma duygusu diğer taraftan kız evlatlarının girişkenliklerini ve fikirlerini ifade etmede olumsuz bir etki oluşturmaktadır.

Kazakistan'ın Bağımsızlığını Kazandıktan Sonraki Dönem: Tüm öğeleriyle Kazakistan'ı baştan başa etkileyen bu süreç yeni bir anlayışın hâkim olmasına sahip olduğu için diğer dönemlerden çok farklıdır. SSCB'nin dağılmasından hemen sonra 16 Aralık 1991'de Kazakistan bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte tüm kurumlarıyla ülkede değişimler ve yenilikler başlamıştır. En dikkat çekici olanlardan bir tanesi Çarlık Rusya ile başlayan ve Sovyetler döneminde devam eden eğitim politikasının terkedilmeye başlanması onun yerine daha milli bir anlayışın getirilmesidir. Millileşmeye dayalı bu yeni politika Kazak Türkçesinin toplumsal olarak kullanım alanının genişlemesine neden olmuştur. Birçok azınlık unsurun yaşadığı bir ülke olan Kazakistan'da bu toplumlar eğitim aldıkları okullarda kendi etnik dillerini öğrenmekle birlikte ülkenin resmi dili olan Kazak Türkçesini de öğrenmeye başlamışlardır (Gökdağ, 2002, s.84). Yapılan ulusal bir projeyle 2001-2010 yılları arasında hayata geçirilen bu yeni perspektif, ülkede var olan tüm etnik grupları kendi anadillerini geliştirmelerine de bir ortam oluşturmuştur. Bu gelişme ülkede yaşayan ve yıllardır eğitim imkânlarından arzu edilen miktarda faydalanamayan Ahıska Türkleri için çok sevindirici olmuştur. Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin eğitim hayatlarıyla ilgili bir milat olan bu projenin hayata geçirilmesiyle neticesinde Ahıskalılar eğitim almaları için çocuklarını yurt dışına gönderme fırsatı oluşmuştur. Bu bağlamda gençlerin eğitimleri için akla gelen ilk ülke Türkiye olmuştur. Hemen akabinde Türkiye Cumhuriyetinin Ahıskalı öğrencilere bu kapsamda eğitim kapılarını açması ve burslar temin etmesi onların iyi bir eğitim almalarını sağlamıştır. Bununla ilişkili olarak her sene belli bir sayıda öğrencinin Türkiye'de eğitim görmesi için antlaşmalar yapılmış olup bu öğrencilerin eğitim ve barınmalarıyla ilgili sorunların çözümü içinde 1997 yılında Ahıska Fahri Öğrenci Temsilciliği kurulmuştur (Karcı ve Çetin 2018: 536). Günümüzde eğitim için gelen Ahıskalı öğrenci sayısının arttığını tahmin etmekteyiz.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Kazakistan'da yaşayan Ahıskalı Türkler kendi dillerinin yanında Kazak Türkçesini ve Rusçayı günlük hayatta kullanmaktadırlar. Kapalı bir ortamda izole bir hayat sürmeleri ve devletin sunduğu imkanlardan yeterince faydalanamama gibi nedenlerden dolayı bu dillerin dışında başka bir dil öğrenme gayreti içerisine girememişlerdir. Haklar konusunda devlete olan itimatları çok az olduğu için ancak kendilerine sunulan miktar kadar hareket alanına sahip olmuşlardır. Fakat SSCB'nin dağılması ve Kazakistan Cumhuriyetinin kurulmasından sonra eğitim ile ortaya koyulan yeni politikalar Ahıska Türkleri'nin devlet yönetimine duyduğu düşünce ve güveni tamamen değiştirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Ahmet Yesevi Üniversitesini açması, TİKA'nın lise seviyesindeki öğrenci eğitim faaliyetlerine katkı vermesi ve Türkçe Öğretim Merkezi (TÖMER)'lerin kurulması gerek Kazak Türklerin gerekse Ahıska Türklerinin eğitimine olumlu yararlar sağlamıştır (Karcı ve Çetin 2018: 536). DATÜB yetkilileri ile yaptığımız görüşmede Kazakistan'da eğitimle alakalı yapılan bu çalışmaların Türkçe öğrenmeye yönelik ilgi ve heyecan oluşturduğunu belirtilmiştir (DATÜB, 2020). Eğitim ve dil konusunda yapılan bu güzel gelişmelerin yanında

olumsuz hadiselerden de bahsetmek gerekir. Ahıskalı ailelerin bir kısmı çocuklarını Rus eğitim sistemiyle yetiştiren okullara göndermektedirler. Burada yetişen çocuklar ana dilleri olan Türkçeyi tam olarak bilmemekte bilhassa Kazakistan'da yaşayan Türk toplumu için bazı endişeleri beraberinde getirmektedirler (Karcı ve Çetin 2018: 536).

SSCB ideolojisi dikte ettiği eğitim sistemi ile gerek Kazak halkına gerekse Kazakistan'da yaşayan tüm etnik unsurların kendilerine mahsus eğitim düzenine müdahale etmiş, insan hakları bakımından kabul edilemez bir siyaset anlayışı ortaya koymuştur. Bilhassa 1917 tarihinden 1991 tarihine kadar ki dönemde bu baskıcı politikalarından dolayı Ahıska Türkleri çok büyük zararlar görmüştür. Bu dönem içerisinde 1944 yılında sürgün edildikleri Kazakistan'da o günkü Sovyet yöneticileri tarafından ayrımcılığa tabi tutularak insan onuruna yakışmayan şartlar altında hayatta kalmaya çalışmışlardır. Başta eğitim hakkı olmak üzere sayısız hak ihlallerine rağmen dillerini ve kültürlerine ait tüm gelenek ve göreneklerini bugüne kadar yaşatabilmişlerdir. Bilhassa sahip oldukları ana dilleri Türkçeyi günümüze kadar taşımış olmaları çok anlamlıdır. Çünkü bu dönemlerde sahip oldukları kültürleri Ruslaştırma gibi birçok etkenin olumsuz etkisi altında kalmış olmasına rağmen kültürün en önemli unsuru kabul edilen dillerini koruyabilmişlerdir. Yaşadıkları ülkenin şartlarına uyum sağlamak zorunda oldukları için Kazakistan'da kendilerine öz bir milli eğitim müfredatına sahip olmamıştır. Bunun yanında Sovyet Yönetimi aynı konumda olan halklara verdiği imtiyazları Ahıska Türklerine vermeyerek Kazakistan'da ötekileştirici bir tutum sergilemiştir (Karcı ve Çetin 2018: 538). Benzer tutumun Sovyet Hükümetlerine ait diğer bölgelerinde yaşayan Ahıska Türklerine karşı sergilenmiş olması yukarıda kullanmış olduğumuz ifademizi doğrular mahiyettedir.

Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra Ahıskalı çocukların eğitim düzeyi ciddi manada artmıştır. Ahıskalı Türklerin buldukları bölge okullarında Türkçe derslerinin konulması Ailelerin Türkçeye önem vermelerini sağlamıştır. Buda Ahıska Türklerinde yeni bir heyecana neden olmuştur. Ama Rus okullarına giden ve Rus eğitim sistemiyle yetişen Ahıska gençleri Türkçeye yeterli önemi vermemektedirler. Okullarda Rusça eğitim alan ve sokakta da Rusça konuşan gençler maalesef Türkçeyi yeterli bilmemektedirler. Bu sorun Kazakistan Ahıskalı Türkler için büyük bir tehlikeyi arz etmektedir (Karcı ve Çetin 2018: 538).

Dini İnanç

Ahıska Türkler çoğunlukla Sünni ekolden olup mezhep olarak Hanefi-Maturidi anlayışa mensupturlar. Sovyet yönetimlerinin bünyesi içerisinde yer alan halkların giderek dinlerin etkisinden kurtulduğu bir geleceği inşa etme amaçları karşısında bile diğer coğrafyalarda olduğu gibi Kazakistan'da da Ahıska Türkleri inançlarının gereklerini mahrem bir şekilde yaşamaya gayret etmişlerdir. Günümüzde ise ibadetlerini buldukları her coğrafyada hür bir şekilde yerine getirmektedirler. Dini eğitimlerini evlerinde ve kendi kurdukları merkezlerde yerine getirmektedirler. Bağımsız olarak kurdukları bazı derneklerde Türkçe eğitimin yanında temel İslami bilgilerin öğretildiği derneklerde yapmaktadırlar. Tamamen bu amaç için Almatı'da 1991 yılında kurulan Kazakistan Ahıska Kültür Merkezi bu kurumlardan bir tanesidir. (Faikov 2020: 1144; Abdrakhov ve Mendualiyev 2017: 224).

Azerbaycan'da Ahıska Türkleri

Demografik Yapı

Bugün Azerbaycan Cumhuriyeti 20'den fazla etnik unsuru yapısında bulduran bu coğrafya'da Azerbaycan Türkleri gibi Türk ismiyle kayıtlarda yer alan bir diğer unsur Ahıska Türkleridir (Ağayev, 2013: 1036). Bu coğrafya, 1944 yılında sürgün edildiği ülkelerden birisi olmamasına rağmen bugün azımsanmayacak sayıda Ahıska Türklerinin güvenle yaşadığı bir ülkedir. Bilindiği üzere 12 yıl süren 'Özel İskan Rejimi' uygulamasına son verildiği 1956 yılından sonra Ahıska Türkleri, Azerbaycan'a göç ettiği bilinmektedir. Yüzlerce insanın ölümüyle sonlanan 1989 yılında ki Fergana olaylarından sonra da Ahıska Türkleri, Azerbaycan'a göç etmişlerdir. Bu ülke de gerek 1956 yılından sonra gerekse 1989 yılından sonra Ahıskalıların iskan edildikleri yerler Gence, Kazakh, Kuba, Khaçmaz, Saatlı ve Sabirabad şehirleridir Azerbaycan'a göç eden Ahıska Türklerinin karşılaştıkları tüm zorluklarda

Azerbaycan Devletinin yakından ilgilenecek birçok ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilmektedir (Şakiroğlu, 2016: 1).

Bakü'de yer alan Azerbaycan Vatan Cemiyeti ve DATÜB yetkililerin açıklamalarına göre Azerbaycan da yaşayan Ahıska Türklerinin nüfusu 2011 yıllarında 110-120 arasındayken günümüzde bu rakam 70 000 rakamlarına kadar düşmüştür (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020). Yıllardır Ahıska'yageri dönmeyi hayal eden ve bu hayallerini bir başka bahara erteleyen Ahıskalılar son 10 yıldır özellikle Türkiye'ye göç etmeyi bir çıkış yolu olarak görmektedirler. Türkiye'yi tercih etmelerinin nedeni akrabalarının büyük bir kısmın daha önceden Türkiye'ye gelmiş olmaları ve Türkiye'yi anavatanları gibi görmeleridir. Bununla birlikte Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türklerinin belirli bir kısmı da ekonomik nedenlerden dolayı Rusya ve Ukrayna'ya da gitmektedirler. Demografik yapının bu şekilde değişmesinin ileride oluşturacağı dezavantajları dikkate alarak Azerbaycan'da yaşayan Ahıskalıların sorunlarına yerinde çözümler bulmak onların göç etmelerini önüne geçeceğinden yaşadıkları bölgelerde daha güçlü olmalarını sağlama şansı verecektir.

Azerbaycan Devleti yurttaşlarına çifte vatandaş olma hakkı tanımış olmasından dolayı Ahıska Türklerinin belirli bir kısmı bu haktan yararlanmaktadır. Bundan dolayı Azerbaycan ve Türkiye arasında son yıllarda eğitim, ticaret ve turizm alanlarında artan miktarda olumlu gelişmeler vardır (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020).

Eğitim, Dil ve Kültür Hayatı

Ahıskalıların kendi aralarında konuşmuş oldukları Türkçe şive Azerbaycan Türkçesine çok benzerlik göstermektedir. Ahıska Türklerinin kendilerine mahsus eğitim veren okulları yoktur. Yaşamış oldukları Azerbaycan Devletinin milli eğitim sistemine tabiidirler. Uzun yıllar Azerbaycan'da eğitim dili il ve ilçelerde genel olarak Azerbaycan Türkçesi ve Rusça olarak karma şekilde olmuştur. Köylerde ki okullarda eğitim dili büyük çoğunlukla Azerbaycan Türkçesiyle yapılmaktadır. Azerbaycan Devletinin bağımsızlığına kavuşmasından sonra Azerbaycan Türkçesine olan ilgiyi daha da artırmıştır. Azerbaycan da Ahıskalıların yükseköğretime devam etmeleri ekonomik sebeplerden dolayı zor olduğu için son yıllarda bir çok aile çocuklarını Türkiye'ye göndermektedirler (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020). Bu gençlerin büyük bir kısmı Türkiye Cumhuriyetinden almış oldukları burslarla lisans ve lisans üstü eğitimlerini yapmaktadır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından Azerbaycan'da Ahıskalı gençlerin eğitim seviyelerini yükseltmek gayesiyle üniversiteye hazırlık kursları düzenlemektedir. Yine bir kültür faaliyeti olarak milli farkındalığın ve hafızanın güçlendirilmesi adına sürgünün yıldönümü olan 14 Kasım günlerinde Ahıska ziyaret edilerek panel, sempozyum gibi etkinlikler yapılmaktadır (<https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytb-ahıska-turklerini-unutmadı>).

Ahıska Türkleri sahip oldukları ve yaşattıkları kültürleriyle ülke içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu konuda hiçbir kısıtla karşı karşıya kalmamışlardır. Azerbaycan da buldukları süre içerisinde tüm kültürel faaliyetlerini özgürce yaşamış ve yaşatmışlardır. Yaşadıkları ülkenin kültüründen etkilenmiş olsalar da genellikle düğün merasimlerini, bayramlarını ve eğlencelerini yıllar önce nasıl yapıyorlarsa günümüzde de benzer şekilde yapmaya çalışmaktadırlar. (Hacılı, 2014:467). Azerbaycan'da yoğun buldukları yerlerde medeniyet evi ismini verdikleri kültür merkezleri açmaktadırlar. Burada kendi kültürlerine ait çeşitli faaliyetler yapmaktadır. Kendi folklorlarına ait enstrüman ve oyunların öğretildiği bu yerlerde çalışan gönüllü kişiler eşliğinde eğitimler verilmektedir. Her sene nevrüz kutlamalarında bu kültür evlerinde yetişen gençler folklorik danslarıyla şenliklere çeşitlilik katmaktadırlar (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020).

Dini İnanç

Azerbaycan da yaşayan Ahıska Türkleri dini inançlarını hür bir şekilde yaşamaktadırlar. Sürgün şartları Ahıskalılarda dini eğitimini ailede başlamasına neden olmuştur. Daha fazla İslami eğitimle donanmak isteyen gençler Ahıskalılar arasında kabul görmüş hocalardan veya medrese benzeri yerlerden bu ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ahıska Türkleri Azerbaycan'a ilk geldikleri yıllardan beri

herhangi bir baskı ve engelle karşılaşmamışlardır. Azerbaycan'da dini eğitim müfredatta bulunmamaktadır bundan dolayı Ahıska Türkleri genellikle kırsal bölgelerde yaşadıkları için camii ve kurs gibi dini eğitim ve ibadet yapacakları yerleri kendi imkanlarıyla teşekkül ettirmişleridir. Azerbaycan da müftü atamaları devlet tarafından yapılmakta olup Ahıskalılarının yoğun yaşadığı yerlerde camii imamları kendi yetiştirdikleri insanlar tarafından seçilmektedir (Şakiroğlu, 2016: 1).

Ahıska Türkleri yaşadıkları Azerbaycan vatandaşlarının sahip olduğu seçme seçilme, sağlık hizmetlerinden yararlanma, tüm haklara sahiptir. Çok etkili olmamakla beraber sahip oldukları ölçüde siyaset yapmaktadırlar. Yine kendilerine anlatmak ve haklarını savunmak için kurmuş oldukları vakıf ve derneklere sahip olmakla birlikte yayın organlarına da sahiptirler (Bayraktar, 2021; DATÜB, 2020).

Ekonomik Durum

Umumiyetle Azerbaycan'ın kırsal kesimlerinde ikamet eden Ahıskalılar tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Kentsel hayatı tercih eden Ahıskalılar başta ticaret olmak üzere bir çok alanda iş yapmaktadırlar. İş bulamama konusu Azerbaycan'da yaşayan Ahıska Türklerinin en büyük sorunlarının başında gelmektedir. Bir zamanlar Azerbaycan'da yaşamış ve bağlantısı hala devam eden Ahıskalılarla yaptığımız görüşmede; eğitim almış ve kendilerini yetiştirmiş Ahıskalıların iş bulma konusunda daha avantajlı bir konumda olduklarını ifade etmişlerdir.

Kırgızistan'da Ahıska Türkleri

Demografik Yapı

Orta Asya bölgesinde yer alan Kırgızistan, SSCB'nin dağılmasının akabinde 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. 2015 yılında Kırgızistan Ulusal İstatistik Kurulu tarafından hazırlanmış olan rapora göre nüfus 5.895.062 olarak ifade edilmiş olsada bugün resmi olmayan bilgilere göre Kırgızistan'ın 6.524.195'tir. Nüfus artış hızı az da olsa günümüze kadar bir süreklilik arz etmektedir. Orta Asya Türk devletlerinin en küçük yüzölçümüne sahip olan ülkenin başkenti Bişkek'tir. Sahip olduğu demografik ve coğrafik yapısından dolayı Kırgızistan bölgenin en stratejik ülkelerinden birisi olarak değerlendirilmektedir (Türküne 2016, 2).

Yedi idari bölgeye ayrılmış olan Kırgızistan'da Ahıska Türkleri Oş, Celalabad, Talas, İnsan, Issık Göl, Batken, Bişkek ve Çüy yerleşim birimlerinde yaşamaktadırlar (Şamilov, 2014: 261). Bu bölgelerde yaşayan Ahıskalıların sayısı net olmamakla birlikte 2010 yılında 60 000 (DATÜB, 2020)), Güseinova (2014: 273)'ya göre yapılan resmi nüfus sayımlarında bu rakamın 39 100 olduğu, 2020 yılında ise bu rakamın 50 000 civarında olduğu belirtilmektedir (DATÜB, 2020). Ülkenin etnik yapısı Kırgız halkının dışında Özbek, Rus, Dungan, Ukraynalı ve Uygurlar toplumlarının olduğu bir çeşitlilik oluşturmaktadır. Ahıska Türklerin Kırgızistan coğrafyasına gelişleri 1944 sürgünüyle gerçekleşmiştir. Sürgünün ilk yıllarından itibaren yaklaşık 16 000 Ahıskalı genellikle tarım arazilerinde çalıştırılarak fiziksel güçlerinden faydalanılmıştır. Sürgünün ilk yıllarında maddi ve manevi olarak çok zorluk çeken bu insanlara Kırgız halkı elindeki herşeyi paylaşarak büyük yardımlarda bulunmuştur (Şamilov, 2014:261). 1989 yılında meydana gelen Fergana hadiseleri sonrasında Özbekistan'dan Kırgızistan'a 12 000 kadar Ahıskalının göç etmiştir (Penttinen, Trier, 2004: 25).

Eğitim, Dil ve Kültür Hayatı

Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türklerinin kendi dillerinde eğitim alacakları ilk, orta ve lise düzeyinde okullara sahip değildirler. Ahıskalı çocuklar eğitimlerini Kırgızistan Devletine ait okullardan almaktadırlar. Ahıskalı aileler bazı basmakalıp düşüncelerinden dolayı 2000'li yıllara kadar genellikle erkek çocuklarını okullara göndermişler kız çocuklarını ise okullara göndermeyerek onların eğitim bakımından mağdur edilmelerine neden olmuşlardır. Kız çocukları erken yaşlarda evlendirildikleri için eğitim düzeyleri ortaokul seviyesinde kalmaktadır. Bu yıllardan sonra anlayış ve düşüncelerini tamamen değiştiren Ahıskalılar günümüzde kız veya erkek olsun tüm çocuklarının eğitimleriyle

yakından ilgilenmektedirler. Eğitimin önemine inanan bu insanlar son yıllarda Kazakistan ve Azerbaycan örneğinde olduğu gibi çocuklarını hem yerli hem de Türkiye de ki üniversitelere göndermektedirler. Son zamanlarda eğitimin önemi konusunda iyimser gelişmeler olsa da hala uygun olmayan bölümlerin tercih edilmesi, devam konusuna dikkat etmeme, derslerde istenilen noktada olamama ve eğitimin vazgeçme gibi durumlar Ahıskalı öğrenciler için başlıca problemlerdir. Güseinova (2014:274) Ahıskalı öğrencilerin eğitim aldığı Bişkek'te bulunan üniversitelerde yaptığı çalışmada bu sorunlara çözüm yolları aramış her bir problemin birbiriyle bağlı olduğunu rapor etmiştir.

Kırgızistan'da son yıllarda halk devlet dili olan Kırgızca'ya ilgi göstermekle birlikte Rusça'da resmi dil olarak kabul edilmiştir. Bu ülkede yaşayan her fert bu iki dili konuşmaktadır. Yine bu ülkede yaşayan Ahıska Türkleri ise sahip olmuş oldukları ana dilleri olan Türkçe'yi de sayacak olursan 3 dili rahatlıkla konuşmaktadırlar. Farklı dilleri konuşabilme avantajının aksine kendi dillerine uygun bir alfabe kullanamamaları kabiliyetlerini ortaya koymada bir dezavantaj oluşturduğu söylenebilir. Dil ile ilgili bir diğer husus; Ahıskalı aileler yıllardır anadilleri olan Türkçeyi kendi evlerinde konuşuyor olmalarına rağmen son yıllarda yaşanan kültürel bozulma öz dillerinin ev içerisinde konuşulma oranını geriletmiştir (DATÜB, 2020).

Kırgızistan'da yaşayan Ahıskalılar farklı kültürlerden etkilenmiş olsalar da kültürel değerlerini günümüze kadar taşımışlardır. Yaşadıkları ülkede azınlık durumunda olmaları kendi içlerindeki evlilik oranlarını artırmış olduğundan kültürel yapının ve bununla bağlantılı olan gelenek, görenek ve adetlerin daha fazla yaşatılmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı sürgün edildikleri ve günümüzde yaşadıkları tüm coğrafyalarda bilhassa sözlü halk edebiyatı tüm öğeleriyle nesilden nesile ve kulaktan kulağa aktarılmıştır. Doğum, düğün, ölüm adetlerinin büyük bir kısmı hala eskisi gibi yaşanmaktadır (DATÜB, 2020: Mammadov, 2014: 392).

Dini İnanç

Kırgızistan'da yaşayan Ahıskalılar, Kazakistan ve Azerbaycan'da yaşayan soydaşları gibi müslümandırlar ve bununla gurur duyarlar. İslam dininin gereklerini yerine getirme konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamamaktadırlar. Sovyetler döneminde yaşamış oldukları her türlü zorluğa rağmen ev içinde aile büyüklerinden gerekli eğitimi eğitim olarak dinlerini yaşamışlardır. Günümüzde ise bu eğitimlerini kurmuş oldukları dernek veya cemiyetlerde almış oldukları belirtilmektedir. Kendi imkanlarıyla kurmuş oldukları derneklerde hem Türkçe hemde İslami eğitim yapmaktadırlar. (DATÜB, 2020).

Ekonomik Durum

Çoğunlukla ülkenin kırsal kesimlerinde tarım ve hayvancılık yaparak hayat süren Ahıska Türklerinin gelir durumlarının geçmiş yıllara göre daha iyi olduğu belirtilmektedir. Kırgızistan'da Ahıskalı Türklerinin yaşam şartları Özbekistan ve Kazakistan'da yaşayanlarla mukayese edildiğinde bu durumun diğer ülkelere daha iyi olduğu Kırgızistan'da yaşayan Türkler tarafından ifade edilmektedir. İşsizlik Kazakistan ve Azerbaycan'da olduğu gibi en büyük sorunların başında gelmektedir. Ekonomik durumu kötü olan birçok Ahıskalı ailenin geçimini sağlamak için başka ülkelere göç ettiği belirtilmektedir. Diğer ülkelerde olduğu gibi bu ülke de bazı maddi nedenlerden dolayı yerli Kırgız halkı ile Ahıskalılar arasında veya diğer etnik gruplar arasında zaman zaman anlaşmazlıklar çıkmaktadır (Şamilov, 2014:261; Güseinova 2014: 273).

Sonuç

Rusların Kafkasya bölgesine hâkim olma emelleri 19. yüzyıla girilirken kendini hissettirmeye başlamıştır. Önceleri Çarlık Rusya'sı ve daha sonra SSCB ile devam eden bu olumsuz etki en fazla bu bölgede asırlardır yaşayan Müslüman topluluklar ve Türk soylular üzerinde olmuştur. Bu bölgenin asli unsurlarından birisi olan Ahıska Türklüğü de bu yayılcı anlayışın menfi tesirlerini görmüştür. 1828 yılında Ahıska'nın Osmanlı Devletinden koparılması ile başlayan bu yayılcı anlayış, 1944 yılında

bölgede yaşayan Türk ahaliyi sürgüne tabi tutarak devam etmiştir. Sovyet yönetiminin bölgede etnik temizlik amacıyla uyguladığı insan haklarına aykırı bu program aynı zamanda Anadolu coğrafyasının doğal bir parçası konumunda olan Ahıska bölgesini Türklerden arındırarak, burada oluşacak Türkiye eksenli bir güç birliğine engel olmayı da hedeflemektedir. Çalışmamızın birçok yerinde ifade ettiğimiz gibi Ahıska Türkleri, her dönemde olduğu gibi günümüzde de Türkiye’yi ana vatan, Türkiye Cumhuriyetini de kendi devletleri olarak tanımışlardır. Bundan dolayı 76 yıldır yaşadıkları sıkıntıların çözüme kavuşturulması için başvurdukları ilk devlet Türkiye olmuştur.

Günümüzde Ahıska Türkleriyle ilgili sorunun başlangıcı Osmanlı Devletinin bu bölgeden çekilmeye başladığı 1828 tarihinden itibaren başlamıştır. Çarlık Rusyası’nın hakimiyetine geçen bu coğrafyada yaşayan ahali Türk kimliklerinden dolayı daima baskı altına alınarak mecburi göçlere zorlanmışlardır. Bununla birlikte bölge halkının temel eğitimi hiç önemsenmemiş bu insanlar bilinçli bir şekilde cahil bırakılmıştır. Bölgenin kontrolünü elinde tutmak amacıyla Ruslar, etnik yapıya dayalı politikalar uygulayarak Ermeni, Gürcü ve Türk toplumlarını birbirleriyle husumetli hale getirmiştir. O yıllarda oluşturulan bu çatışmalar günümüze kadar sürmüştür.

Daha sonra ki yıllarda Sosyalist Sovyetler Birliği yönetimi kontrolüne giren bölgede bilhassa Ahıska Türklerine karşı uygulanan en büyük hak ihlali Kafkasya’da yaşayan birçok etnik unsura (Abhaz, Oset ve Acara) kendi geleceklerini belirleme denilen “self-determinasyon” yetkisi verilirken aynı durumda olan Ahıska Türklerine bu hakkın verilmemesidir. Sovyet Yönetimi diğer etnik unsurların ulus yapılarını dikkate alırken Ahıska Türklerini bir millet olarak görmeyerek ayrımcı bir yaklaşım ortaya koymuştur. Kültürel asimilasyonun had safhada uygulandığı bu süreçte KP tarafından Ahıska Türkçesinin halk tarafından konuşulması yasaklanarak Rusça ve Azerbaycan Türkçesinin kullanım emri verilmiştir. Yerli halkın taşımış olduğu soyadları Gürcüceye çevrilmiştir. Bu ayrımcı anlayışa karşı çıkan din adamları ve aydınlar “Pantürkist” suçlamasıyla baskı ve takip altına alınarak hapis, sürgün veya öldürülerek cezalandırılmıştır.

II. Dünya Savaşı dönemlerinde Kafkasya bölgesinde yaşayan Müslüman Türk toplulukları, emperyalistSovyet politikaları karşısında büyük haksızlıklar yaşamaya devam etmişlerdir. Bu dönem içerisinde Ahıska bölgesine yerleşen Sovyet Askerleri, Türkiye ile Ahıska arasına adeta bir duvar örmüşlerdir. Sovyet yönetimlerince hiçbir zaman askere alınmayan Ahıskalılar, bu savaş döneminde 40 000 kişi olarak Almanlara karşı savaşa gönderilmiştir. Asker yapılan bu insanlar Sovyetler için savaşırken, o günkü hükümet Stalin’in emriyle 14 Kasım 1944 yılında, geride kalan yaşlı erkek, yaşlı kadın, küçük çocuk, hasta ve savaştan dönmüş yaralı askerlerden oluşan 100 000’den fazla Türkü atayurtlarından çıkartarak sürgüne göndermiştir. Hukuk tanımaz bu sürgün kışın ortasında ve çok kötü şartlarda yapıldığı için binlerce insan açlık, soğuk ve hastalıktan dolayı hayatını kaybetmiştir. Hak ihlallerinin ve ayrımcılığın yapıldığı dört bin km süren bu yolculuk bir buçuk ay sürmüştür. Hayatta kalmayı başaran insanlar Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan çöllerine ulaştıklarında yine baskıcı ve ayrımcı politikalarla yüzyüze kalmıştır.

1944-1956 yıllarında, Ahıska Türklerine karşı uygulanan “Özel İskan Rejimi” bu insanlarda yıllarca etkisini sürdürecektir psikolojik sarsıntılara neden olmuştur. 12 yıl süren bu rejimde, neredeyse tüm insani hakları ellerinden alınan bu insanlar rejimin ortaya koyduğu kanunlara karşı geldikleri takdirde büyük cezalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu dönemde tarımsal alanlarda çalıştırılan Ahıskalılar uygun şartlarda barınamadıkları ve beslenemedikleri için sürgünün ilk yıllarında yakalandıkları bulaşıcı hastalıklardan dolayı çok kayıplar vermişlerdir. Özel İskân Rejiminin sıkı bir şekilde uygulandığı bu dönemde Ahıska Türklerinin karşılaştıkları en büyük hak ihlali ve ayrımcılık, kimlik belgelerine sahip olmamalarıdır. Bu sağlanmadığı için seyahat özgürlükleri de engellenmiştir.

Sovyet Rusya, diğer halklara sağladığı imkânları ve kanuni hakları hiçbir zaman Ahıska Türklerine vermemiştir. Bu dönem içerisinde aynı tavır ve politika sürgün edildikleri ülkelerin yönetimleri tarafından da devam etmiştir. Sürgün edildikten sonra azınlık statüsünde yaşayan Ahıska Türkleri günümüze kadar buldukları Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan bölgelerinde çok zor şartlar altında hayat mücadelesi vermişlerdir. Fakat kendilerine yapılan bütün baskılara ve olumsuz kültürel etkileşimlere rağmen dinlerini ve örf adetlerini korumaya çalışmışlardır. Fakat bunlardan en

önemlisi günümüze kadar ana dillerini unutmamış olmalarıdır. Toplumlarda kültür değişimi daima sancılı olmuş ve bunu en çok hissedildiği alanlarda maalesef dil ve eğitim olmaktadır. Eğitim yönünden göç edildikleri ülkenin eğitimini itirazsız kabul etmek zorunda kalınmıştır. Verilen imkânlar ve sunulan şartlara riayet edilmesi elzem olunmuştur. Bundan dolayı kendilerine mahsus bir milli eğitim süreciningerçekleşmesi hiçbir zamanmümkün olmamıştır. Dolayısıyla bu durum azınlık olarak yaşayan Ahıskalılar için arzu edilmeyen sonuçları da ortaya çıkarmıştır. Neticede iyi bir eğitimden mahrum yetişen gençler bu ülkelerde (Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan) iş bulma sıkıntısı yaşamaktadırlar. Buna karşın yaşadıkları ülkeler de ekonomik, kültürel, inanç, basın, sağlık ve siyaset imkânlarından özgürce faydalanmaktadırlar.

Bilindiği üzere II. Dünya savaşı dönemlerinde Ahıska Türkleri gibi birçok etnik topluluk yaşadıkları coğrafyalardan sürgün edilmişti. Bilindiği kadar bu toplumlar için vatanlarına geri dönüş hususunda olumlu kararlar çıktığı halde bu haktan yararlanamayan tek topluluk Ahıska Türkleridir. Bugün dünyanın on farklı ülkesinde yaşayan Ahıska Türkleri gibi Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan'da azınlık statüsünde yaşayan Ahıska Türklerinin de yüzyüze kaldıkları en büyük hak ihlali vatanlarına dönüş haklarının hala verilmemiş olmasıdır. SSCB, RF ve Gürcistan insan hakları gibi azınlıklarında haklarını koruyan birçok sözleşmeye imza koymuş olmalarına rağmen Ahıska Türklerinin hak ihlallerinin ve kayıplarının çözümü için ciddi bir girişimde bulunmamışlardır. Hatta sürgünün yapıldığı yıllarda savaş koşullarının var olması dolayısıyla bu vakanın gerçekleşmesinde herhangi bir hukuksal karşıtlığın bulunmaması nedeniyle günümüzde bile Ahıska Türkleri ortaya çıkan hak kayıplarını karşılayacak bir muhatap dahi bulamamaktadır.

Ahıska bölgesi Gürcistan toprakları içerisindedir ve 600 000'e yakın AhıskaTürkü anayurtlarına yani zorla tahliye edildikleri bu topraklarabir gündönmenin ümidiyle yaşamaktadır. Gürcistan Devleti bu meselenin çözümü için Avrupa Konseyine bazı taahhütlerde bulunmasına karşın gereken adımların atılması konusunda çok ciddi yaklaşımlar içerisinde değildir. Bunun yanında Ahıska Türklerinin yurtlarına dönüş sürecinde Türkiye'nin alacağı sorumlulukta çok önemli olacaktır.

Kaynakça

- Abdrakhov, Y. ve Mendualiyev, A. (2017). "Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin Dini Hayatı Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyum, 224-225.
- Ağacan, K.ve Sezgin, M. N. (2003). Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu. Ankara: ASAM Yayınları No: 14.
- Ağayev, E. (2013). Azerbaycan'ın Etnik Yapısı, Yeni Türkiye, 53, 1030-1048.
- Alpargu, M. (1998). "II. Dünya Savaşı"nda Sovyetlerin Kafkasya"daki Tehcir (Sürgün) Uygulamaları". Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri. I. Cilt. Ankara: Genelkurmay Basımevi. 269-278.
- Anh, H (2005). "Diaspora and Cultural Memory". Diaspora, Memory, and Identity: A Search for Home. Ed. Vijay Agnew. Toronto: University of Toronto Press.
- Aydınğün, A. (1999). "A Deported Nationality: The Ahıska Turks". Perceptions: Journal of International Affairs 4 (III): 120-129.
- Aydınğün, A. (2001). Rethinking on Ethnic Identity Formation and Shift: The Case of the Ahıska (Meskhetian) Turks. Unpublished Doctor's Thesis. Ankara: The Faculty of the Department of Sociology of Middle East Technical University.
- Aydınğün, A. ve Aydınğün, İ. (2014). Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk-Ulusötesi Aileler. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk Kazak Üniversitesi Yayını.

- Bayraktar, R. (2013). "Ahıska Türklerinin Dünyadaki Nüfus Dağılımı". 2023 Dergisi 148: 72-77.
- Bayraktar, R. (2021). Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Söyleşi.
- Bohr, A. (1989). ViolenceEruptsBetweenUzbeksandMeskhetians, RL PRD, Munich, 6 June 1989. The Economist, June 17 1989.
- Bugay, N. (2007). "Decree of SupremeSoviet No: 135/142". TheMeskhetianTurks at a Crossroads: Integration, RepatriationorResettlement. Eds. T. Trierand A. Khanzhin.Berlin(Germany): TheResearchDocumentPublishedby ECMI. 650.
- Buntürk, S. (2007). Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Buntürk, S. (2014). "Sovyet Belgeleriyle 1944 Ahıska Sürgünü". Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu. Ed. R. Bayraktar. Ankara: Astana Yayınları. 87-99.
- Buntürk, S. (2014). Sovyet Belgeleriyle 1944 Ahıska Sürgünü. Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu. Ed. R. Bayraktar. Ankara: Astana Yayınları. 87-99.
- Conquest, R. (1987). "Kayıp Bir Halk: Rusya Mesketyalıları". Çev. E. Özbilen. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi Ekim Sayısı: 183-188.
- Dadayeva, S. (2018). Sürgünden Günümüze Kazakistan'daki Ahıska Topuluğunun Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Problemleri Üzerine Bir Araştırma, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DATÜB/Dünya Ahıska Türkleri Birliği. (2020). DATÜB Kars, Ardahan ve Iğdır Göç Sorumlusu Saadet Atalay ile mülakat.
- Dedeoğlu, A. (2018). Ahıska Bölgesinde Kıpçakların Tarihi (XI-XVI. Yüzyıllar Arası) Doktora Tezi, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Konya.
- Delioeroğlu, Y. (1999). Kazakistan'ın Etnik Yapısının Bazı Demografik, Politik Ve Sosyopsikolojik Görüntüleri, Bilig-9 BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 19-27.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri. TurkishStudies 7 (3): 877-885.
- Devlet, N.1 (1983). Ruslaştırmada Kazan Tatar Türkleri Örneği, Türk Kültürü, Sayı: 237, Yıl: XXI s. 29-36.
- Devrisheva, K. (2019). Ahıska Türklerinin Bitmeyen Göçü, Unending Migration of MeskhetianTurks, SUTAD, 45, 333-352.
- Ellezoğlu, M. ve Çakırgözoğlu, A. N. (2006). Özbekistan'da Yaşayan Ahıskalıların Eğitim Sorunları. Bizim Ahıska Dergisi 5: 25-28.
- Faigov, O. (2020). Ahıska Türklerinde Din, Kültür, Kimlik ve İletişim, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 1136-1157.
- Gökdağ, B. A. (2002). Dil Planlaması Bağlamında Türk Yazı Dillerinin Görünümü, Türkler, Cilt:19, Yeni Türkiye Yay., Ankara, s. 69-87.
- Gupta, P. (2006). De FactoStateless: TheMeskhetianTurks. Central AsiaandtheCaucasus: Journal of SocialandPoliticalStudies, 41, 126-138.

- Güseinova, M. (2014). Kırgızistan'daki Ahıskalıların Eğitim Sorunları, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 273-280.
- Hacılı, A. (2014). Ahıskalı Türklerin Medeniyeti, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 467-470.
- Kalafat, Y. Ağacan, K. ve Sezgin, M. N. (2001). "Ahıska Türkleri Sorunu". 2023 Dergisi 11: 62-71.
- Karcı, D. ve Çetin, M. (2018). "Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin Dil Tercihleri ve Kimliklerine Etkileri", Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 4, Sayı:13, s. 298-312.
- Kariptaş, G.N. Çüse, C. Jable, E. ve Kariptaş, E. (2019). Kosova ve Ahıska Türkleri'nin Mücadeleleri Hakkında Elde Edilen Bazı Tespitlerin Karşılaştırılması, "Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler" 231-244.
- Keskin S. ve Gürsoy, H.G. (2017). Sovyet Ve Sovyet Sonrası Dönemde Ahıska Türklerinin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri Ve Ayrımcılıklar, International CrimesandHistory, Issue: 18, 13-46.
- Khanzhin, A. (2004). "Durable Solutions forMeskhetianTurks: Theissue revisited". European Yearbook of MinorityIssues 4(5): 495-511.
- Kreindler, I. (1986). SovietDeportedNationalities: A Summaryand An Update. SovietStudies 38 (3): 387-405.
- Mammadov, R. (2014). Sürgünde Yaşayan Ahıskalı Türklerin Kültürel Direnişi, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 391-403.
- Mızrak, D. (2014). Azınlık Hakları İle Yerli Halkların Haklarının Kolektif Hak Kullanımı Çerçevesinde Karşılaştırılması. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 2, 631-634.
- Pentikainen, O. ve Trier, T. (2004), Between Integration andResettlement: TheMeskhetianTurks, ECMI WorkingPaper 21. www.ecmi.de/download/working_paper_216.pdf
- Piriyev A. ve Piriyeva, S. (2007). Türksüz Galan Ahıska'm, Vektor, NƏŞRLƏR Evi. Bakı.
- Piriyeva, S. ve İzdebayeva, G. (2014). Kazakistan'da Ahıska Türklerinde Eğitim, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki Ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 331-340.
- Pohl, J. O. (1999). EthnicCleansing in the USSR, 1937-1949. Westport, Conn.:Westport, Conn. : GreenwoodPress
- Pohl, J.O. (2004). TheExileExperiences of Russian-Germans, CrimeanTatarsandMeskhetianTurks in ComparativePerspective. (UnpublishedPhD).
- Rakişeva, B. ve Majitova, A. (2018). TürskayaOsnova Kak FaktorAdaptatstii: naPrimereTurkovMeshetinstev, "Prozhivayushih v Kazahstane i KazahskoyDiasporiStambula", Journal of AzerbaijaniStudies,Volume 21, Number 2, s. 369-378
- Ray, K. (2004). DisplacedPopulations: A Challenge to International Planning (Ph.D.). AvailablefromProQuestDissertations&Theses Full Text. (305208988).

- Şakiroğlu, R (2016). Sosyal-Kültürel Ve Dini Yönleriyle Azerbaycanın Saatlı İline Bağlı Şirinbey Köyü (Ahıska Türkleri Örneği), Yüksek Lisans Tezi, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1-139.
- Şamilov, R. (2015). Kırgızistan'daki Ahıskalıların Yerleşim Yerleri Nüfusları ve Hukuki Durumları, Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu, 261-265.
- Seferov, R ve Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış. Türkiyat Araştırmaları Dergisi 24: 393-411.
- Sheehy, A. (1973). The Crimean Tatars, Volga Germans and Meskhetians, MRG, Rep. No. 6, The Sunday Times.
- Taşdemir, T. (2005). Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tolz, V. (1991). "New Information about the Deportation of Ethnic Groups under Stalin." Report on the USSR, c. 3, no. 17, 16-20
- Tomlinson, K. (2005). Meskhetian Turks: Displacement, Self-Perception, and The Future. A Document of The Bridging Refugee Youth & Children's Services Clearinghouse.
- Trier, T. Mouravi, G.T. ve Kilimnik, F. (2011). Meskhetians: Homeward Bound. Georgia: European Center for Minority Issues - Caucasus.
- Turan, Ş. (1951). 1829 Edirne Antlaşması. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi 1-2 (IX): 111-151.
- Türköne, A.S. (2016). Kırgızistan'ın Demografik Yapısı Ve Sorunlar, 1-10
- Uravelli, O. (1999). "Ahıska Türkleri Sorunu ve Gürcü Meskh Tezi". XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri. II. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 361-363.
- Üren, M. (2015). Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu, Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Veyselöğlu, A. Paşa (1999). Ahıska Türklerinin Dramı. Ankara: Ocak Yayınları.
- Zeyrek, Y. (2001). Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri. Ankara: Pozitif Matbaacılık.
- Zeyrek, Y. (2002b). Zamanın Saramadığı Yaralar. Ahıska Dergisi 4: 17-20.
- Zeyrek, Y. (2014). Ahıska Türkleri: Sürgünde 70. Yıl!. Bizim Ahıska Dergisi 36: 3-5.
- <https://www.ytb.gov.tr/haberler/ytb-ahıska-turklerini-unutmadi>

Değişim Çağında Yeni Normal Liderlik

Arzu UĞURLU KARA
Milli Savunma Bakanlığı
arzuugurlukara@outlook.com
ORCID: 0000-0001-9348-6107

Derleme Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 06.03.2021

Kabul Tarihi: 13.03.2021

Atf Bilgisi

Kara, A.U. (2021). Değişim Çağında Yeni Normal Liderlik, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 108-121

ÖZ

Covid-19'un hâkim olduğu günümüz dünyası, çok çeşitli düşünce ve duyguların karması haline gelmiştir. Belki de bugüne kadar daha yaygın veya tutarlı bir şekilde hiçbir tema değişim açısından bu kadar tartışılmamıştır. Her birimiz bir dereceye kadar değişim yaşamaktayız ve çoğumuz için bu değişim şartıcı ve önemlidir. Gerçek zamanlı olarak "yeni normalimizin" yaratılışını seyrediyoruz ve değişim yönetimi teorisine göre biz insanlar istemsiz katılımcılar olarak bu deneye denek oluyoruz. Gerek günlük hayatımızda gerekse iş hayatımızda, değişimin önündeki engelleri azaltırken sistematik, yapıcı değişimi sağlamak için entegre bir yaklaşıma ihtiyacımız olduğunu artık hepimiz biliyoruz.

Bu çalışmanın temel amacı, yeni normal olarak adlandırılan Covid-19 salgını sırasında günlük yaşam dışında, iş hayatında meydana gelen değişimler ışığında gelişen "yeni normal liderlik" olarak adlandırılan durumsal liderliğin ortaya çıkışını irdelemektir. Ayrıca pandemi nedeniyle araştırma yapmaya uygun bir ortam olmadığından bu çalışma derleme niteliğindedir. "Yeni normal" terimi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bile kullanıldığından aslında yeni bir kavram değildir. Tarihimize göz attığımızda karşımıza çıkan, atalarımız ve büyük liderlerimizdeki liderlik niteliklerinin izini sürmüş bir millet olduğumuz söylenebilir. Tarihimizin kritik dönemlerinde liderlerimizden dolayı özgürlüğümüzü kazandığımızı ve liderliğin bir sonraki aşamaya geçerken bize yardım ettiğine tanık olmuşuzdur. İleriki nesiller de bugüne atıfta bulunarak liderlikte yapılan doğru ve yanlışları ortaya koyabilecek ve bunlardan ders çıkartabileceklerdir. Beklenen, yeni normal dönemde iyi bir liderin sorumluluk duyduğu izleyicileri ve tüm alanları mağdur etmeden, cesurca hareket eden, dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden, kısaca imkânsız üstlenebilen olmalarıdır.

Anahtar kelimeler: Yeni Normal, Liderlik, Yeni Normal Liderlik, Durumsal Liderlik.

New Normal Leadership In the Age of Change

ABSTRACT

Our world today, dominated by Covid-19, has become a mixture of a wide variety of thoughts and emotions. Perhaps no theme has been more widely or consistently discussed so far in terms of change. Each of us is experiencing some degree of change, and for most of us this change is surprising and important. We watch the creation of our "new normal" in real time, and according to the change management theory, we humans, as involuntary participants, are the subjects of this experiment. We all know that we need an integrated approach to achieve systematic, constructive change while reducing the barriers to change in both our daily life and business life.

The main purpose of this study is to examine the emergence of situational leadership, which is called "new normal leadership", which develops in the light of the changes in business life outside of daily life during the Covid-19 epidemic, which is called the new normal. In addition, since there is no suitable environment for research due to the pandemic, this study is a review. The term "new normal" refers to II. It is not actually a new concept since it was used even after World War II. When we look at our history, it can be said that we are a nation that has traced the leadership qualities of our ancestors and great leaders. At critical times in our history, we have witnessed our freedom from our leaders and leadership helping us move on to the next level. Future generations will also be able to reveal the rights and wrongs made by referring to the present and learn from them. What is expected in the new normal period is that they act courageously, closely follow the developments in the world, and in short, can undertake the impossible, without victimizing the audience and all areas that a good leader takes responsibility.

Keywords: New Normal, Leadership, New Normal Leadership, Situational Leadership.

Giriş

Seçkin bir liderin özellikleri nelerdir? Mükemmel liderlik neye benzemektedir? Mevcut liderler ve geleceğin liderleri, kariyerlerinde yeni olanlar ve birkaç yıllık deneyime sahip olanlar, imalat sektöründeki insanlar, hizmet sektörü, hükümetler, hastaneler ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar. Şu anda ne yapmaktasın, rotayı nereye çevirmektesin? Geleceğe hazır mısın? Yeni bir liderlik için düğmeye bastın mı?

Dünya, Covid-19 ve sonrasında ortaya çıkan, organizasyonların yönetimi ve dolayısıyla yönetim çalışmaları için önemli etkilere sahip dramatik değişikliklere tanık olmaktadır. Covid-19 salgını sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan tüm dünyada küresel etkiler yaratan, 2019 yılının sonundan bu yana birçok değişimi beraberinde getiren, birçok sektörü derinden sarsan en önemlisi de can kayıplarına neden olan yeni bir dönemi başlatmıştır. Aslında hem insanların hem örgütlerin hayatta kalabilmek pahasına yeni duruma uyum sağlayabilme savaşı başlamıştır. Devletin tüm bireyleri koruma çabalarının yanı sıra, bireyler günlük yaşantılarında kendilerini korumakla mükellefken, yöneticiler iş yaşamlarında hem kendilerini hem de çalışanlarını korumakla mükelleftir ve bunun için gerekli tüm tedbirleri almak zorundadır. Bu nedenle, herkese uygun kişiselleştirilmiş ve farklılaştırılmış tedbirler bu süreçte örgütlerin sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olacaktır. Aşırı değişimin yaşandığı/yaşanacağı bu pandemik dönemde liderler ile izleyiciler arasındaki yapılacak iş birliği, felakete uyum sağlamayı dengeleyecek ve böylelikle liderin duyarlılığı vurgulanmasıyla izleyicilerle arasında güven inşa edilecek ve liderle özdeşleşmeye daha açık bir çalışma ortamı doğabilecektir. Ancak dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de, değişimin kabul edilme oranının düşük olabileceğidir, çünkü liderler genellikle organizasyonel yönlere ve değişimin rasyonel ve mantıksal faaliyetlerine odaklanmayı vurgulayan örtük zihinsel modellerle çalıştıklarından, insanların duygusal deneyimlerinin önemini hafife alma eğiliminde olmaları ihtimaldir. Önemli noktalardan bir tanesi makro ve mikro düzeyde, bir kriz anında bireyler nasıl direnç gösterirler ve bazı kişiler veya toplumlar neden diğerlerinden daha dirençlidir sorularına cevap bulabilmektir. Bu cevaplar aranırken doğru bilgilerin edinilmesi ve zamanında etkin kullanılması önem arz eder.

Zhou'nun (2020) belirttiği gibi, doğru bilgi önemlidir, ancak bir sorunun varlığını kabul etme ve "sorunu ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırma" yönündeki irade ve dengeyi doğru kurmak önemlidir. Dengeyi kurmaya çalışırken de pek çok toplum, dayanıklılık ve yenilenmenin temeli olarak deneme yanılma deneyleri uygulamaktadır. Bakıldığında salgının başlangıcından bu yana ülkeler çeşitli önlemlerle kayıpları en alt seviyede tutmaya çalışmıştır, farklı kısıtlama politikaları, sağlık tedbirleri alınmaya uğraşmıştır. Sağlık, eğitim, lojistik gibi birçok sektörde farklı yapılanmalara gidilmiş, değişen duruma ayak uydurulmaya gayret gösterilmiştir. Yerel, bölgesel, ulusal ve ulus üstü çalışmalar toplumları yönlendirmiş ve yeni duruma ayak uydurmaya teşvik etmiştir (örneğin, dijital teknolojiler de dahil olmak üzere çeşitli yeni çalışma yöntemlerini keşfetmenin yolları bulunmaya teşvik edilmiştir). Bu esnada, öğrenilen dersler ulusal politika formülasyonuna bilgi sağlayabilir, yenileme gerçekleştirilirken dayanıklılık kazandırabilir. Bu esnada karşılaşılan başarısızlıkların da öğrenme kaynağı olduğu unutulmamalıdır. Amaç, cesur deneyimlerden bir şeyler öğrenmek ve farklı şeyler yapmak ve dolayısıyla gerekli çeşitliliği uygulamaktır. İşleyişte hükümetin rolü, yanlış bir şekilde belirsizliği ortadan kaldırmaya çalışmak değil, onun içindeki riskleri yönetmektir. Hükümetler burada devam eden deneylerin ve tartışmaların genel kamu paydaşlarına açık, şeffaf ve davetkar bir şekilde iletilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Yeni normal dönemde en ihtiyacımız olan dayanıklılık, yoklukta veya kriz öncesinde, bir kriz sırasında ve bir krizin zirvesinden sonra farklı şekillerde tezahür edebilir. Yeni ortaya çıkan belirsizliklerin denenmesi, dayanıklılığın mantığını karakterize edebilir.

Örgütsel açıdan duruma bakıldığında, Covid-19 gibi ciddi ve devam eden bir kriz, örgütlerde herhangi bir eski statükoya dönüşü engelleyebilir. Yönetimsel olarak belirsizlik altında bilinçli kararlar almak için yetkin bir politika kapasitesi gereklidir. Böyle bir kapasite örgütlerin aynı zamanda kamusal karar alma ve vatandaş eylemlerinde bilime dayalı bilgiyi takdir etmesini ve buna yatırım yapmasını gerektirecektir. Örgütsel dayanıklılığın ön koşulu, belirsizliğin her ne pahasına olursa olsun ortadan kaldırılacak bir tehditten çok değerli yeni yaratma fırsatı olabileceğinin farkına varılmasıdır. Yeni normalde liderlik yapmanın, salgının ağırlığı altında yorucu olacağı aşikârdır. Bu krizle mücadele hem yönetimi hem çalışanları yeni çalışma düzenleriyle tanıştırmış ve salgın bittikten sonra da devam edecek alışkanlıklar kazandırmıştır. İnsanlar, Covid-19 salgınından sonra öğrenme sürecinden ve adaptasyon sürecinden kaynaklı yeni alışkanlıklara sahip olacaklardır.

Covid-19 salgını, sağlık, eğitim, sosyal ve ekonomik alanlar gibi yaşamın tüm yönlerine önemli etkiler sağlar. Yönetici/liderin karar vermede lider olarak politikası, bir liderin hizmetinin en iyi karar verme

biçimlerinden biri olarak bir örgütün gerçekleştireceği faaliyetlerin planlanması, süreci ve yürütülmesi üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Ülkemizde Mart 2020'de başlayan ve örgütler üzerinde büyük bir etkisi olan Covid-19 salgını sırasında işleyişin gerçekleştirilmesinde çalışanların Covid-19'a maruz kalmamaları için evden çalışmaları veya esnek zamanlı çalışmaları istenmiştir. Böylesi çalışmayı çevrimiçi sistemler kullanarak uygulama, sanal olarak sosyal gerilim ve yönetim zorlukları ortaya çıkmıştır. Bir organizasyondaki hizmet biçimine gelince, liderler Covid-19 veya yeni normal sırasında hükümet politikalarından biri olarak uzaktan çalışma etkinliklerini gerçekleştirmede çalışanlar ile işbirliği yaparken, çalışma politikalarının uygulanmasında problemler devam etmekte, bu nedenle süreçte bir lider olarak yöneticiler, özellikle durumsal liderliğin uygulanmasında kritik bir role sahip olmaktadır.

Krizde Liderlik

Örgütlerde Covid-19 salgını, en iyi liderlik uygulamaları ile yönetiliyor bile olsa gelişmeler ışığında değişimler yaşanabilmektedir. Hastaneler ve hizmet sağlayıcılar yanıt vermek için mücadele verdikçe, pandemi tüm sektörlerde liderliği ön plana çıkarıyor. Peki etkin ve doğru bir liderlik hepimiz bu küresel viral bela ile toplu olarak mücadele ederken ne işe yarıyor? Özellikle şimdi liderlik uygulamalarını analiz etme dürtüsü, "krizin boşa harcanması korkunç bir şeydir" atasözünden gelmektedir. Covid-19 tehlikesi apaçık ortadadır ve dünya çapında 115,289,961 kişi enfekte oldu ve 2,564,560 kişi öldü (Dünya Sağlık Örgütü, 2021). Virüsü, epidemiyolojisini ve Covid-19 hastalığını önleme ve iyileştirme stratejilerini daha iyi anlamak için bilimsel fırsatlara ek olarak, örneğin bir kriz sırasında sağlık hizmetlerinde nasıl liderlik edileceğini düşünmek, en iyi uygulamaları kataloglamak ve bu liderlik uygulamalarını geniş bir şekilde kademelendirmek ve bunun gibi bir kriz liderlikle ilgili mevcut modelleri ve hipotezleri test etmek için fayda sağlar. Proaktivite -acil durum planlarıyla olayları tahmin etme- koronavirüs pandemisinde kritik bir liderlik yetkinliği olmuştur. İki tür proaktivite aşikâr görünmektedir. Kriz başlamadan önce proaktivite ve kriz başladığında proaktivite. Gerçekte, proaktivitenin kritik önemi hem varlığında hem de yokluğunda belirgindir. Kriz sırasındaki proaktiflik, gerçek zamanlı, dinamik modelleme ile ilgilidir (Stoller, 2020). Beklenen olaylara göre, yarın, önümüzdeki hafta ve gelecek ay gerçekleşecek zorluklar nelerdir? Hastalığın ilk sinyalinden itibaren, örgütlerin yeni normale uygun çalışma düzenlerini kurmaya başlamaları gerekiyordu.

Kriz öncesinde, sırasında ve sonrasında uygulanacak liderlik tarzlarında farklılık olması kaçınılmazdır. Örneğin, şiddetli bir kriz durumunda, esnekliğin odağı, merkezi liderlik tarafından durumu girişimci olarak kontrol etmeye yönelir. Krizle baş etmeye çalışırken kriz ortadan kalktığında yeni duruma adaptasyon liderin merceği altında olmalıdır. Lider, geleceği kontrol edebilirse geleceği tahmin etmesine gerek kalmayacaktır. Dolayısıyla liderin, geleceğin kontrol edilebilir yönlerine odaklanması gerekmektedir. Krizler, mevcut yönetim yapılarının yeterliliğini ve ayrıca yeni özel rollerin konuşlandırılmasını test etmektedir. Önemli liderleri düzenli olarak bir araya getiren, grubun bilgeliğini toplamaya dayalı gerçek zamanlı kararlar veren ve bu kararların farkındalığını geniş ölçüde artıran bir "olay komuta" merkezinin geliştirilmesi kritik bir adımdır. Bu olay komuta ekibinin yapısını ve üyeliğini belirlemek kurumsal bir öncelik olmuştur. Kurumsal tepkinin nasıl organize edileceğine ve bilginin nasıl basamaklandırılacağına vurgu, "ortak bir vizyona ilham verme" ve "başkalarının harekete geçmesini sağlama" taahhüdünü gösterir. Yönetişim yapısı, insanlara yerel olarak inovasyon yapma özgürlüğü ve etkinliklerini ve fikirlerini kritik olay ekibiyle paylaşma yetkisi verir (Stoller, 2020). Ülkemizde bu uygulamanın çok güzel bir örneğini görmekteyiz; alanında uzmanlardan oluşan bilim kurulu düzenli aralıklarla, vatandaşları bilgilendirmekte, hastalıkla ilgili uyarmaktadır.

Liderler, bu dönemde sürece meydan okunmalıdır. Çünkü, kriz sırasında hızlı uygulama çok önemlidir. Bir olay komuta merkezi oluşturmak, kararların hızlı bir şekilde alınması gerektiğine dair farkındalığı yansıtır ve bunu yapmak için kurumsal altyapı sağlar. Benzer şekilde, hızlı hareket etmenin kaçınılmaz bir sonucu da hata yapmaktır. Voltaire'den "Mükemmel, iyinin düşmanıdır" ve Konfüçyüs'ten gelen "Kusurlu bir elmas, olmayan bir çakıl taşından daha iyidir" bilgeliği, hızlı hareket edebilmenin merkezinde yer alır. Liderler koronavirüse verdiğimiz yanıtta yanılabilirliği ve hata yapmanın kaçınılmazlığını fazlasıyla kabul etmiş olmalıdır (Entrepreneur, 2020). Dahası, bir krizde psikolojik güvenlik yaratmak çok önemlidir çünkü olay, organizasyonun her yerinden ve aslında

dünyanın her yerinden bilgi toplamayı gerektirir. Liderlerin bu çabada kendi yanılabilirliklerini kabul etmeleri, tam anlamıyla başarılı olsalar bile, diğerlerinin çabalarını kabul eden liderlerin yaptığı gibi, psikolojik güvenlik oluşturmaya yardımcı olur. Kurumlar, liderler hızlı hareket ederek doğal olarak bazı hatalar yapacağını, defalarca rotaların değiştireceğini ve düşüncelerini revize edeceklerini kabul ettiklerinde, meslektaşlara "deney yapma, risk alma ve beraberindeki hatalardan ders alma" alanı yaratırlar (Edmondson, 2019). Krize karşı başarılı bir yanıt, nihai ekip çabasıdır çünkü ekibin tüm üyeleri ortak bir hedefe hizmet edecek şekilde birleştirilmelidir. Bu ekip çalışmasında iletişim, ihtiyaç duyulan uyumu sağlamanın kritik bir parçasıdır. George Bernard Shaw'un "İletişimdeki en büyük problemin gerçekleşmiş olduğu yanılmasıdır" tavsiyesi bağlamında, iletişim sık, yinelemeli olmalı ve çoklu yayma medyası kullanılmalıdır (Visual Thinking, 2020). Liderlerin çalışanlarla sürekli iletişimde olmasının hem onların tedirginliğini gidereceği hem de örgütten kopmaların önüne geçileceği değerlendirilmektedir. Çünkü iyimserlik, insanların bağlılığını canlandırır ve uzun vadede dayanıklılık sağlar.

Ülkelerin kamu politikaları, Covid-19'un bir salgın haline gelmesiyle kökten değişmiştir. Neler olabileceğini tahmin etmek sorunlu ve anlaşılmasız hale gelmektedir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, tüm hükümetlerin dikkati salgını kontrol altına almaya yönelmiştir. Cevaplar yani uygulanan politikalar, farklı hükümet sistemlerine dayandırılırsa da, farklı gerekçelerle gerekçelendirilse bile şaşırtıcı derecede benzerdir. Ülkeler salgının arttığı bölgelerde izolasyonu artırmış ve kısıtlamalara gitmiştir. Ülkemizde de ilk başlarda seyahat kısıtları getirilmiş, halka açık toplantılar yasaklanmış; pandemi açısından kritik işletmeler hariç tümü kapatılmış, eğitim-öğretime ara verilmiş ve sosyal mesafe sıkı bir şekilde uygulanmıştır. Diğer ülkelere bakılacak olunursa; Finlandiya'da hükümet, ciddi bir kriz durumunda olağanüstü tedbirlere izin veren bir anayasal olağanüstü hal kanununa dayanarak kısıtlamaları uygulamış; Korona virüsün ortaya çıktığı Çin'de ise hükümet başta yeterli önlemleri almayarak sadece takip edilmesi için emirler vermiş ve geçmiş salgın dönemlerinde uygulanan tedbirleri yeniden gündemlerine almış ve dünyaya yayılmasına neden olmuştur; bununla birlikte, benzer acil durum yetkilerine sahip olmayan başka bir İskandinav ülkesi olan İsveç'in salgını kontrol altına almak için daha az kısıtlı, daha gönüllü bir yol izlemiştir; Çin'den sonra en çok vakanın görüldüğü İtalya, kademeli olarak önlemleri artırmış, bazı bölgelere giriş-çıkışlar engellenmiş, ülkenin kuzey tarafı karantinaya alınmış, spor müsabakaları ertelenmiştir; İran da İtalya gibi Uzakdoğu dışında olup virüsün hızla yayıldığı ülkelerden birisidir, ülkede yeterli önlemler alınmaması nedeniyle Türkiye İran'la olan sınırını kapatmıştır; Güney Kore SARS virüsü nedeniyle böyle durumlara hazırlıklı olduğundan vaka sayısı daha alt seviyelerde kalmıştır, yine de ülkede bir çok etkinlik iptal edilmiş, hayat yavaşlamıştır: Fransa'da okullar kapatılmış, toplu etkinlikler yasaklanmıştır: İspanya komşusu İtalya ile arasına seyahat yasağı getirmiş, kitlesel toplanmaları engellemiştir; Almanya test laboratuvarlarının sayılarını artırmış, seyircisiz müsabakalar yapmıştır: Japonya acil durum planları hazırlamış, insanların evlerinde kalmalarını sağlamıştır; ABD, neredeyse her eyaletine yayılan virüs nedeniyle online eğitim ve iş hayatına geçilmiştir: İngiltere'nin hükümet planına göre bir çok kişinin hastalanması kaçınılmaz olduğu için amaç yoğun olan hastaneleri rahatlatmak için çalışmaktı, yine okullar tatil oldu ve seyahat yasakları getirildi (BBC News, 2021).

Yukarıda belirtildiği gibi hükümetlerin tepkisi, stratejik dayanıklılık açısından ilginçtir. Potansiyel pandemiye bir risk yönetimi sorunu olarak ele almak ya stratejik kararlar ya da 'yeterince hazırlanmama' eylemsizlik hatasıyla sonucu kabul etmek anlamına gelir (Aşı geliştirme ve dağıtım çalışmaları şu anda devam etmektedir). Nihai bir pandemi riskini yönetmede başarısız olan (veya ihmal edilen) hükümetin çabaları, insanların fiziksel olarak izole edilmesini sağlayarak belirsizliği kontrol etmeye ve ortadan kaldırmaya odaklanmıştır. "Gerçek belirsizlik" denilen şey stokastik dağılımı sadece bilinmeyen şu andan değil, bilinmeyen bir gelecekte oluşmaktadır (Sarasvathy ve Kotha, 2001:40). Başlarda salgınla ilgili riskler tanımlanabilir veya dağılımı bilinebilir değildi, aksine ortadan kaldırılabilmemiş gibi geliyordu. Daha sonra virüsün genomu (daha sonra sıralandı), ölümcüllüğü ve yayılma hızı (çok şey öğrenildi), bir bağışıklık geliştirmenin insan bedeli ile başlayarak hastalığın yayılmasıyla ilgili pek çok soru artık cevap bulmuş, birçok kısıtlamaya gidilmiştir. Kısıtlama politikaları, girişimcilikteki etkili mantığı ve geleceği şekillendirmek için aranan girişimci güçleri anımsatmaktadır. Hükümetler uzman bakanlıkları sayesinde, "tahminden kaçınan" ilk durumlarına nazaran artık "tahmin edilemeyen neredeyse kesinliğe dönüştürerek yanıtlar vermeye başlamışlardır

(Sarasvathy ve Kotha, 2001:40). Çeşitli kısıtlamalarla, insanlar birbirine temas etmediği için bulaş oranları düştü (bakım evlerinin trajik koşulları, dikkatsizlik veya talihsiz şansların ötesinde), acil servislerde kritik hastalığa yakalanmış kişileri tedavi etme kapasitesini sağlamaya yönelik resmi hedefi korumak için politika kararları 'önce sağlık' olarak gerekçelendirildi. Hükümetin eylemleri (şimdiye kadar) risk yönetimi ve tahmin gerektiren daha ince ayarlı, analitik olarak bilgilendirilmiş politika kararları almak yerine, geleceği kısıtlayarak yaratma veya belki de zorlamaları etkili olmuştur. Dönemsel olarak virüsün yayılımı açıkça durdu veya en azından yavaşlamıştır (kısıtlamalar hafifleyinceye kadar). Etkili tedbirlerin, politikaların uygulanmasıyla ekonomik ve sosyal maliyetler, ancak şimdi görünür veya ölçülebilir hale gelmeye başlamıştır. Böyle bir politika yaklaşımı stratejik dayanıklılık özelliklerine sahip olmayabilir, çünkü maliyetler salgının geri dönüşü durumunda, benzer bir savunmayı tekrar gerçekleştirmek için finansal veya sosyal olarak sürdürülebilir olmayabilir (Hamel ve Välikangas, 2003:54).

Şiddetli bir krizden sonra, önceki bir statükoya dönüş mümkün olmayabilir, ancak dayanıklılık, risklerin ve belirsizliğin yeni bir kavramsallaştırılmasını gerektirir. Krizin net bir son noktası yoktur kriz ve nedenleri ve dolayısıyla etkileri (bir virüs gibi) toplumda devam edebilir. Ya da kriz, koşulları, önceki statükonun artık var olmayacağı şekilde dönüştürmüş olabilir. Yalnızca "yeni normal" vardır. Savaşlar, salgınlar veya doğal afetler gibi olayların yaşandığı toplumlarda durum bu olabilir. Sonra, yeni bir esneklik kavramı, sürekli olarak yeninin araştırılmasıyla şimdiki zamanın ve geleceğin belirsizliğini sürdürebilen bir anlayışa ihtiyaç duyulur. Böyle bir mantığın özelliği, hipotezlerin reddedilene veya yeniden formüle edilene kadar sürdürülmesi ve neyin bilinebileceği konusunda bir dereceye kadar belirsizliğin kabul edilmesidir. Belirsizlik bir dayanıklılık mantığının gerekli bir parçası olarak anlaşılıp kabul edildikten sonra, bilgi biriktirmek toplumların zorluklara 'toplu tepkiler vermeye' yardımcı olabilir (Hall ve Lamont, 2013:33). Bu aşama, bir bilim mantığını izleyen esnekliği gerektirir, araştırma temelli bilgi üretme ve bunlardan yararlanma ve kamusal ve özel alanlarda toplu olarak öğrenme gibi. Grandori (2020) benzer şekilde toplumsal liderlerin 'bir bilim adamı gibi akıl yürütmelerinin' önemini vurgulamıştır. Gerçekte, böylesi bir geri tepme, bireysel, organizasyonel ve biyolojik dayanıklılığın bir özelliği olarak kabul edilir ve böyle bir yeniden dengelemenin olmaması durumunda, sistemin esneklikten yoksun olduğu kabul edilir (Holling, 1973:17).

Bu çalışmada Covid-19 sürecinde yaşanan tüm bu gelişmelerden bahsedilme sebebi; örgütler ekolojik bir sistem içerisinde varlıklarını sürdürdüğünden kendilerini çevrelerinde yaşanan gelişmelerden uzak tutamazlar. Özellikle sağlık söz konusu olduğunda, her örgüt işleyişinin devam ettirebilmesi için ilk adım olarak salgın döneminde çalışanlarının sağlığını korumalıdır. Bunu yaparken de sektörel/bölgesel gelişmeleri yakından takip etmelidir.

Yeni Normal ve Yeni Çalışma Düzeni

Oxford sözlüğü (2020) yeni normal bir olay, statü veya daha önce alışılmadık bir dönem veya standart, olağan veya beklenen atipik bir durum olarak tanımlar. Covid-19 salgını ani bir olay ve yeni bir başlangıç, ancak bu yeni normal aynı zamanda teknolojinin gelişmesinin yanı sıra modern dünyadaki daha geniş değişikliklerin bir sonucu olabilir (iklim değişiklikleri, göç, savaşlar, yoksulluk, açlık gibi). Bu nedenle, yeni salgın sonrası gerçeklik, yeni normal dönemde bahsedilen tüm değişikliklerin bir sonucu olacaktır. Bununla birlikte, Covid-19 salgını sırasında takip etmemiz gereken tutum ve davranışlar, yakın tarihte hiç olmadığı kadar, birkaç ay içinde hayatımızı şekillendirmiştir. Ülkelerin ve toplumların bu bulaşıcı hastalığı etkili bir şekilde kontrol altına alma çabasıyla, dünya tüm ekonomik faaliyetlerde ve sosyal yaşamda büyük bir kesinti yaşamaktadır. İnsanların risk yönetimi nedeniyle yapmak zorunda kaldığı köklü değişiklikler; yani tepki verme, yeni düzenlemelere uyma ve en kötüsüne hazırlıklı olma ihtiyacı; hayatın birçok varsayılan kavramının temelini oluşturmaktadır (Buheji, 2020:238).

Bu salgının bir dizi versiyonu (mutant virüs) olabileceğinden, tepki vermemiz gereken farklı aşamalara sahip olması ve ardından ani büyük yaşam zorluklarının özünü fark edip üzerinde düşünmemiz gerekmektedir. Ülkelerin, daha iyi üretkenlik ve ilerici büyüme için faaliyetlerini sürdürmeye çalışacağından, belirsizlikten geçmesi ve bir sonraki yeni normalin ön şartlarına uyması

için kendini yeniden şekillendirmesi gerekecektir (Levenson, 2020; Helyer ve Lee, 2014). Covid-19 sonrası dönemin sonraki ufuklarının gelişi, 'anın aciliyeti' dönemi olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla buradaki yetkinlik, yarın için ihtiyaç duyulabilecek eylemleri gözden kaçırmama kapasitesidir (Buheji ve Ahmed (2020). Liderlerden beklenen de oluşabilecek bir sonraki yeni normale hazırlıklı olmalarıdır.

Yeni normal, dünyanın her şoktan, krizden veya küresel meydan okumadan sonra daha güçlü bir konumla yeniden ortaya çıkması için daha hazır olmasını sağlayacaktır. (Politico Dergisi, 2020). Buheji (2020a), 'sonraki normal' veya Covid-19 sonrası dönemin Covid-19 öncesi ile benzer olmayacağını belirtmiştir. Pandemi, yaşamın ana meselelerine, neye inandığımıza, nasıl düşündüğümüze, hayattaki rolümüzü nasıl görselleştirdiğimize, yaklaşan yaşam krizine tepki vereceğimiz gelecek nesil temel gösterimize değinecektir. Bu nedenle, bu zorlu dönemi aşmak için istihdam edilebilirlik yetkinliğini oluşturmanın ve yönetmenin yeni bir yoluna ihtiyaç duyulmaktadır (Levenson, 2020). Kuruluşlar, yüksek istihdam edilebilirlik yetkinliği talebine karşılık, çalışanların gelecekteki refahına özen göstermeli, çalışanlarını yeniden vasıflandırmak için uğraşmalı veya yeni normal gereksinimlere göre işe alım yapmalıdır (Meister 2020).

Yeni normalde meydana gelen yüksek işsizlik nedeniyle hem eğitim hem de öğretim kurumlarında toplam programlarını ve istihdam edilebilirliğe doğru yolculuklarını netleştirmek için bir dizi zorluk da yaşanmaktadır. Bu zorluklardan biri, eğitim kurumlarının öğrenme programını çok dinamik, tekrar tekrar değişen dünya pazarı ve topluluk koşullarıyla nasıl bütünleştireceğidir, yani istihdam edilebilirlik, yetkinlik odaklı kursların nasıl geliştirileceği ve günlük öğretimde nasıl ayarlanacağıdır (Forrier ve Sels (2003). Diğer zorluk, endüstriler konumunu yeniden sabitleme veya hayatta kalmak için mücadele etme risklerini azaltmakla meşgul olacağından, endüstri ile iletişim kurmanın zorluğu olacaktır. Bununla birlikte, endüstri ile temas, farklı endüstri liderleriyle e-öğrenme toplantılarının düzenlenmesi yoluyla optimize edilebilirse, bu boşluk telafi edebilir. Yeni normalde istihdam edilebilirlik yetkinliği geliştirme algıları, sosyo-ekonomik koşullarına bağlı olarak sektörler arasında farklılık gösterebilir (Buheji, 2020b; Forrier ve Sels (2003).

Covid-19 salgınının mevcut bağlamında hem çalışmaya devam etmek hem de virüse maruz kalma riskini en aza indirmek için evden çalışma düzeni çalışanların büyük bir kısmı için büyük önem kazanmıştır. Pandeminin süresiyle ilgili belirsizlik ve gelecekteki bulaşma dalgaları, şirketlerin evden çalışmayı "yeni normal" bir çalışma yöntemi olarak görmelerine bile yol açmıştır. Bu yeni normal denilen 'zorunlu yenilik' koronavirüsten daha fazla etkilenen sektörlerde çalışanlara daha fazla fayda sağlayacağı kesindir. Bu nedenle evden çalışma metodu, özellikle yeterince düzenlenemeyecekse, işgücü piyasasında önceden var olan eşitsizlikleri daha da kötüleştirme riski taşıyacağı da göz ardı edilmemelidir. Gelir destek önlemleri (kısa vadede) ve beşeri sermaye müdahaleleri (uzun vadede) gibi eşitsizliği azaltmayı amaçlayan politikaların gelecekte daha önemli bir telafi edici rol oynaması gerektiği gerçeğinden yola çıkılmalıdır.

Covid-19 salgını dünya çapında şiddetlenmiş muhtemelen kısa vadede sona ermeyecek ve muhtemelen birçok ülkede işgücü piyasası üzerinde yapısal etkilere neden olacaktır (Baert vd., 2020a). Yeni koronavirüs nedeniyle ölüm ve hastaneye yatma sayısını sınırlamak için, gelişmiş ülkelerdeki çoğu hükümet birçok ekonomik faaliyeti askıya almaya ve insanların hareket özgürlüğünü kısıtlamaya karar vermiştir (Brodeur ve diğerleri 2020a, b; Qiu vd., 2020). Bu bağlamda, çalışanların çalışmaya devam etmesine ve dolayısıyla ücret almasına, işverenlerin hizmet ve gelir üretmeye devam etmesine ve genel olarak enfeksiyon yayılma riskini sınırlandırmasına olanak sağlaması nedeniyle evden çalışma fırsatı büyük önem kazanmıştır (Acemoğlu vd., 2020). ABD için son tahminler, uzaktan çalışanların ABD işgücünün % 50'sini dört katına çıkardığını göstermektedir (Brynjolfsson vd., 2020). Pandeminin gelecekteki bulaşma dalgalarının süresiyle ilgili belirsizlik nedeniyle, evden çalışma düzeninin işgücü piyasasındaki rolü, birçok ekonomik sektörde geleneksel bir çalışma yöntemi haline gelebileceği gerçeğiyle daha da yüzleşmekteyiz. Ayrıca Baert ve arkadaşları (2020b) kısa süre önce çalışanların büyük çoğunluğunun tele çalışmanın (bilgi teknolojilerinin kullanılmasıyla, işin ana ofis dışında herhangi bir yerden gerçekleştirilmesi) (% 85) ve dijital konferansın (% 81) Covid-19 krizinden sonra da devam edeceğine inandıklarını dile getirmişlerdir. Facebook ve diğer bazı şirketler,

özellikle bilgi teknolojisi ile uğraşanlar, birçok çalışanın kalıcı olarak evden çalışmasına izin vereceklerini açıklamışlardır.

Liderler için önemli olan, bu yeni çalışma düzeninde (evden, tele-konferans, esnek zamanlı) çalışanların performans düşüşlerinin önüne geçebilmektir. Örneğin, işe yeni başlayanlar için, adaptasyon süreci zorlaşacak, örgüt kültürü değerlerini benimsemesi zaman alacak ve işi öğreninceye kadar motivasyonsuzluk yaşayabilecek, çalışanların ebeveynlik görevleri de olabileceğinden okulların kapalı olmasıyla belki de ev içinde verimli bir çalışma ortamı yaratamayacak, dijital dönüşümün zorluklarıyla baş etmeye çalışacaktır. Her bir çalışanın ayrı bir sıkıntısı olabileceğinden yönetim gittikçe zorlaşacaktır. Lider veya yöneticiler korona virüs krizi sırasında daha fazla dijital eğitim çözümlerinden faydalanacaklardır; bu nedenle, eğitimin geleceğinde dijital teknolojinin sahip olması gereken rolü gözden geçirmenin zamanı gelmiştir. Çünkü, korona virüs krizi, eğitimde dijitalleşme ve yapay zekanın önemini daha açık hale getirmiştir. Örgütler bu süreçte, "daha iyi inşa etmek" için iyileşme döneminin odak noktasını ve yenilikçiliğini kullanmalıdır. Önemli olan, liderlerin de işini kolaylaştıracak, görünüşte savunmasız olan Covid öncesi sistemleri çoğaltmak değil, bunun yerine dijitalleştirilmiş yaklaşımlardan yararlanarak tüm çalışanlar için hızlandırılmış öğrenmeye izin veren gelişmiş sistemler oluşturmaktır.

Değişim Çağında Liderlik Kapasitesi: Yeni Normal Liderlik

Aşırı değişimin yaşandığı bu pandemik durumlarda ihtiyaç duyulan şey, astların hiyerarşiye saygıyı işbirliği gerektiren bir felakete uyum sağlamayla dengelediği ve böylelikle liderin duyarlılığı vurguladığı güven inşa edilen bir çalışma ortamıdır. Bu süreçte örgütsel bağlamda birçok yeni düzenlemelere gidildiğinden/gidileceğinden dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de çalışanlar açısından değişim kabul edilme oranının düşük olma ihtimalidir. Sağlıklı bir çalışma ortamı için liderler bireysel düzeyde gelişen duyguları, duygusal deneyimleri göz ardı etmemelidir.

Yakın zamanda yapılan bir araştırma, yeni normal liderliği insanlara, insan kaynaklarına, mentorluk, öğrenme, iyileştirici duygulara odaklanma açısından şu kavramlarla tanımlamıştır; kolaylaştırıcı, asla tepeden inmeyen, liderlik gelişiminin bilincinde olan bir lider; sağlıklı bir çalışma ortamı, saygı, fikir alışverişi, yaratıcı bir sınıf; paylaşım, ekipler, eşitlik, çeşitlilik, esneklik, hoşgörü ile güven; vizyon ve bağlılık yetenek, teknoloji, hikaye anlatıcılığı yoluyla vizyon; ve tüm paydaşlar, çalışanlar, müşteriler, yatırımcılar, hissedarlar arasında dinamik bir etkileşim (Fleming ve Millar, 2019).

Tüm dünyada 5 milyondan fazla insanın hasta olduğu ve 300 bin kişinin öldüğü küresel ekonomi, 2008 mali krizinden daha şiddetli bir ekonomik şok yaşanmıştır. Sektörler dijital olgunluk derecelerine göre bölünmüştür ve salgın, kuruluşları stratejik bir dönüşüm için dijitalleşmeye zorlamıştır. Bu dönüşümün en önemli yönlerinden biri, tamamen dijital bir iş gücünü destekleyebilecek uzaktan altyapı sağlamaktır. Bu acil dijital teknoloji ihtiyacının yanı sıra, durum, liderlerin birkaç yıl önce ihtiyaç duyduğundan çok farklı yetkinliklere ve davranışlara ihtiyaç duyabilecek liderlere ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Krizde dijital liderlik üzerine literatür eksikliği ve dijital dönüşümün liderlik üzerindeki etkisini açıklayan ampirik araştırma, yazarları daha fazla araştırmaya çağırmaktadır. Böylelikle, yeni bir normal liderin dijital bir lider olma yolunda uyum sağlaması gerektiğine inanılan veya zorlandığı için, Covid-19 salgınının neden olduğu günlük görevlerinin hızlı dijitalleşmesine yöneticilerin adaptasyonunun önemi vurgulanmıştır (Murashkin ve Tyrväinen,2020). Covid-19 salgınının dünyayı birçok yönden şaşırttığı şüphesizdir. Toplumlar, en basit biçimde bile olağan yaşam biçiminde şiddetli değişimlerle karşı karşıya kalmıştır: sosyal mesafeyi koruma, maske takma, sık sık el yıkama, vb. Dünyada Covid-19 aşısının geliştirilmesine yönelik yarış devam etmektedir ve basın yoluyla, geçmişte salgınla ilgili belirsiz kalan birçok noktanın aydınlanmasıyla bireylerin yeni normaldeki endişeleri bir hayli azalmıştır. "Yeni normal" yüzeye çıktıkça ve insanlar salgınla ilgili daha önce sahip olduğu yolları ve süreçleri aktarmaya başladıkça pandeminin önemi belirsiz kalmaya başlamıştır (Ancho,2020). Bu nedenle, liderler arasında dönüşümcü liderlik tarzına ihtiyaç duyulmaktadır.

"Yeni normal" de yeni neler var? Onu "yeni" olarak adlandırmamıza ne sebep oldu? Mevcut sağlık krizi, "önlemlerin ötesinde" hangi etkileri getirmektedir? Pandeminin ortaya çıkışından bu yana, dünyanın dört bir yanındaki sektörel kurumlarda bu sorulara cevap aranmakla birlikte, ev karantinası, yeni çalışma düzeni için altyapı sınırlamaları ve hatta internet bağlantısı gibi zorluklar nedeniyle olumsuz durumlar yaşanmaya devam etmektedir. Organizasyon girişimlerinin başarısı, büyük ölçüde, pandemi öncesinde, sırasında ve hatta sonrasında deneyimlerimizle ilgili proaktif kavramları yaratan, uygulayan, geliştiren ve güçlendiren liderlik zihniyetine atfedilebilir. Aslında, krizler, zorluğun ortasında toplulukları güçlendirmede kritik liderlik rolünün önemini hatırlatmaktadır. Yeni normal liderlik hakkındaki bu temel fikir ve kavramlarla ilgili olarak "gerçekten yeni bir normal liderlik mi var yoksa durumsal lider olmanın bir parçası mıdır?" bu durum sorusu akla gelmektedir.

Artık liderlerin hem dışarıda hem de örgütlerinde sürekli değişimin bu "yeni normal" ortamında faaliyet göstermesinin beklendiği açıktır. Norm olarak değişim için örgütsel liderlik kapasitesinin oluşturulması, kaçınılmaz olarak Lewin'in (1951) örgütsel değişim üzerine çalışmalarını dikkate almamıza yol açar. Burnes (2004), kuruluşların istikrarlı bir durumda faaliyet göstereceğini varsaymak ve değişimi yukarıdan aşağıya yönetim odaklı bir süreç olarak görmek olarak Lewin'in eleştirisini özetlemesine rağmen, çalışmayı yeniden değerlendirmiş ve yirminciyüzyılda hala geçerli olduğu vedaha sonraki bir çalışmasında da, Lewin'in gestalt psikolojisi ve geleneksel topolojiye dayanan orijinal alan teorisi kavramına geri dönüşün, akademisyenlere ve uygulayıcılara değişimi yönetmek için değerli ve çok ihtiyaç duyulan bir yaklaşım sağlayabileceği sonucuna varmıştır (Burnes ve Cooke 2012:411). Değişim genellikle sanıldığından daha rahatsız edici olarak algılandığından (Bailey ve Raelin, 2015:127) ve duygusal olarak korkutucu olabileceğinden (Marquitz vd., 2016:7), onun örgütsel değişim tanımı şu anda gerçek dünya ile uyuşmamaktadır.

Geier (2016:236), dönüşümsel liderliğin esas olarak istikrarlı koşullarda (normal bağlamlarda) çalışıldığı ve göz önüne alındığı vurgusunu yapmıştır. Paylaşılan bakış açısı, vizyon ve güven dönüşümcü liderlerin diğer liderlik tarzlarına sahip olanlara kıyasla elde ettikleri üstün sonuçlar göz önüne alındığında özellikle önemlidir (Gillespie ve Mann, 2004:591; Weick vd., 2000:33), örgütlerin, yüksek güvenilirliğe sahip kuruluşların krize nasıl tepki verdiklerini öğrenebileceklerini ve ortak bir görev hakkında ortak bir bakış açısı olmadığında sorunların muhtemel olduğunu öne sürmektedir. Geier (2016:236), aşırı bağlamlarda liderlik hakkında bildiklerimizi genişletmek için itfaiye departmanları gibi yüksek güvenilirliğe sahip organizasyonlarda liderliği incelemenin önemine dikkat çekmektedir. Ülke çapındaki acil durum hizmetlerinin değişimi karşılama ihtiyacını yönetmelerinin bir yolu, insan kaynakları, iyileştirilmiş aktif görev eğitimi, liderlik gelişimi ve mentorluk fırsatlarıdır. Bir liderin dönüşümsel liderlik davranışına ne kadar çok astını inandırabilirse, astlarındaki olumlu liderlik potansiyelini o kadar çok rapor edeceğini ve artımlı değişime dahil olan bir örgüt için cesaret verici bir liderlik gelişimi döngüsü yaratacağını öne sürülmektedir (Day vd., 2014:67).

DeKlerk ve Stander (2014), değişim liderliğini travmatik olarak deneyimlenen değişim bağlamında araştırmış ve. "Değişim yönetiminin değişimi yönetmekle değil, insanlarla ve deneyimleriyle ilgilenmekle ilgili olduğunu" öne sürmüştür. Moran ve Brightman (2000:66), örgütsel değişimin duygusal çalışmasının duygusal geçişi kolaylaştırmak için bir liderlik paradigması sunması gerektiğini öne sürmektedir. Bu tür değişimlere ayak uydurmak için liderlerin sürekli olarak öğrenmek ve değişmek için bir zihniyet esnekliğine ihtiyaçları vardır. İnsanların çevrelerini anlamalarına ve daha uygun tepkiler üretmelerine yardımcı olmak için daha karmaşık kavramsal haritaların (Jacobs ve Jaques, 1990:283) ortaya çıkması gerektiği öne sürülmektedir (Weick, 1979). Yaratıcılık, bu kavramsal haritaların bir başka önemli bileşenidir, çünkü liderler tipik olarak yeni anlayışlar ve çözümler üretmeyi gerektiren yeniliklerle çalışmak zorundadır (McCauley, 1998).

Liderlerin etkili liderlik yapabilmeleri için, çalışanların yalnızca birden fazla ekibe ait olmadıklarını ve birden fazla lidere rapor vermediklerini, aynı zamanda demografik ve kültürel geçmişler, yetenekler, çalışma tarzları ve tercihler açısından da yüksek derecede bir çeşitliliği temsil ettiklerini hesaba katması gerekmektedir. Üretken bir yaklaşım aynı zamanda karşılıklı bağımlılığı da teşvik eder. (Todorova ve Durisin, 2007:775).

Florida (2006:22), örgütlerin temel dinamiklerini etkileyen, kuruluşun geleneksel yaklaşımlarla başaramadığı yetenek, teknoloji ve hoşgörü açısından daha yüksek olan “yaratıcı bir sınıf” kavramını sunmaktadır. Yaratıcı sınıf üç özelliğe sahiptir ve en yaratıcı kişilerinden şu şekilde ortaya çıkar: Birincisi, "kartopu öğrenenler"dir, yani üstün bir iştah sergilerler, hızlı öğrenme ve önceden birikmiş bilgi stokuyla birlikte yeni bilgilerini anında kullanma yeteneğine sahiptirler. İkinci olarak, yaratıcı tasarım yerine yaratıcı uygulamaya odaklanırlar, konsepti aşırı mühendislik yapmak yerine hızlı bir şekilde yinelemeyi tercih ederler. Son olarak, “kaynak araştırmacıları”na (Belbin, 1981) atıfta bulunurlar, bu da iç amaçlara hizmet edecek dış kaynaklar ve yetkinlikler bulmak için önemli miktarda zaman harcadıkları anlamına gelir.

İdeal bir dünyada, dönüşümcü liderlerin takipçi geliştirmede üstün sonuçlar elde ettiklerini bilmekteyiz çünkü onlar rol modeldirler, bütünlük sergilerler, başkalarına ilham verirler, astları entelektüel olarak teşvik ederler, ilgi sağlarlar ve güvenirliler (Bass ve Riggio, 2006), ancak bu kahramanlıkların çoğu dönüşümcü liderliğin esas olarak istikrarlı koşullarda (normal bağlamlarda) çalışmasıyla ilgilidir (Geier, 2016:236). Yüksek travma ve acil durum kriz yönetimi ile karşılaştırmalar kaçınılmazdır ve bu tür değişim ortamlarında başarılı bir şekilde çalışan liderlerin, değişimin olmadığı ortamlarda genellikle görünmeyen direnç, güven ve ekip çalışması desteğine ihtiyaç duyduklarını görülmektedir.

Bu makalenin vurgulamak istediği ana sorunsal, değişim sürecindeki yeni liderlik sürecinde, liderlik kapasitesini göz önünde bulundurarak değişimi sadece kaçınılmaz olarak değil, yapıcı bir şekilde ele alınması gerekliliğidir. Yeni-normal değişim liderlerinin gereksinimlerine ve sahip olması gereken özelliklerine ilişkin kısa bir özet yapılacak olunursa (Emerald, 2019) :

- İnsanlara, insan kaynaklarına, rehberliğe, öğrenmeye, iyileştirici duygulara odaklanma,
- Kolaylaştırıcı olan, asla tepeden inmeyen, liderlik gelişiminin bilincinde olan bir lider,
- Sağlıklı bir çalışma ortamı, saygı, fikir alışverişi, yaratıcı bir sınıf;
- Paylaşım, ekipler, eşitlik, çeşitlilik, esneklik, hoşgörü ile güven;
- Yetenek, teknoloji ve hikâye anlatımı yoluyla vizyon ve vizyona bağlılık,
- Tüm paydaşlar, çalışanlar, müşteriler, yatırımcılar, hissedarlar arasında dinamik bir etkileşim.

Yeni-normal örgütsel değişim liderlerinden; değişimin kaçınılmaz olduğu zaman, esneklik ve dirence karşı sanki çalışanlar işe yeni başlıyormuş gibi, onları yeniden şarj etmeleri; paylaşılan deneyimler üzerine tüm paydaşlarla güven ve ortak vizyon inşa etmek ve örgütte gerekli olan yeni sistem düşüncesine yanıt vermek için yeni beceriler ve araçlar yaratmaları; pazarlama meraklısı olarak sadece mevcut ve iyi bilinen müşteri ihtiyaçlarına cevap vermekle kalmayıp hem mevcut hem de gelecekteki müşterilerin gelecekteki gereksinimlerini öngörmeleri; başkalarına değişimi benzersiz ve tek seferlik bir şey olarak değil, norm olarak görmeleri için ilham vermek, yöneticileri, müşterileri, hissedarları ve diğer paydaşları aynı şekilde düşünmeleri ve onlarla ve işbirliği modunda rakiplerle işbirliği yapmaları için ilham vermeleri beklenmektedir.

Değişimin zorunluluk olduğu yer ve zamanlarda dönüşümcü liderlik, örgütü statikten dinamiğe dönüştürerek takip eder, sorunlara yanıt verir ve meydan okur. O zaman kişiler kendini daha güçlü hisseder, liderleriyle aralarında güven duygusu gelişir, sınırlar kısılır ve zorlukları planlama ve bunlara karşılık verme bir görev haline gelir. Başka bir deyişle, sadece tepki vermek yerine zorunluluk olarak değişim için liderliğin büyük bir kısmı, geleceği şekillendirmek için yeni organizasyon ve kurum biçimleri, yeni pazarlar, yeni alanlar ve arenalar düzenlerken önden liderlik ederek ekosistem ve paydaş ağı girişimciliği sağlama yeteneği önemlidir. Bu amaçla, liderlerin, kuruluşların ve

yöneticilerin, ilgili herkes için daha hızlı döngülere sahip dinamik yetenekler oluşturmak için örgüt içindeki işlevleri ve süreçleri entegre etmeleri gerekir (Emerald, 2019).

Sonuç

Bu makale pandemi döneminde yazıldığı için, ampirik olarak test edilmemesi bakımından bir ana sınırlama taşımaktadır. Ancak bu çalışmanın, çağın koşullarına uygun ve sürekli olarak taleplerini karşılamaya dirençli bir neslin iş hayatındaki yetişmesine katkıda bulunacağı, yeni normaldeki kişisel gelişim uygulamalarının temelini sağlamaya yardımcı olacağı değerlendirilmektedir. COVID-19 salgını nedeniyle keskin bir şekilde artan işsizliğin hafifletildiğini görmek istiyorsak, dünyanın bu alanda ciddi şekilde daha fazla çalışmaya ihtiyacı vardır. Önerilen yeni normal liderlik çerçevesinin güvenilirliği, basitliği ve sosyo-ekonomik duruma veya acil duruma bakılmaksızın herhangi bir ülke veya toplulukta değiştirilip uyarlanıp uygulanabilirliğidir. İnsan uygarlığımızın ve yolculuğumuzun bir sonraki kritik kilometre taşları için gerekli olan yetkinlikler, yeni roller ve dinamikler hakkında daha fazla bilgi sağlamak için yeterince araştırmaya ihtiyaç vardır (Buheji, 2020b).

Covid-19 krizi hepimiz için önemli zorluklar ortaya koymaktadır, buna uyum sağladığımız ve bir sonraki krize hazırlanmamız gerekir ve unutulmamalıdır ki; öğrenilmesi gereken önemli dersler vardır. David Buchanan ve David Denyer, kriz araştırmalarındaki metodolojik yenilikleri gözden geçirirken bunların çoğunu önceden görmüşlerdir. Makalelerinde, araştırmacının kuluçka, olay, krize müdahale, soruşturma, örgütsel öğrenme ve derslerin uygulanması aşamalarıyla krizleri takip ederken hem dedektif hem de tarihçi olmasıyla birlikte kriz yönetimiyle ilgili uzunlamasına çalışmalara duyulan ihtiyacı vurgulamışlardır (Buchanan ve Denyer, 2013). Yazarlar, "bu salgın araştırmacılara, farklı yargı alanlarında krizin zaman içinde nasıl yönetildiğini keşfetme fırsatı vermiştir. Bazı yorumcular ve siyasi figürler, bu krizin suçunu sınırlı sayıda sorun, kurum veya ülkeye atfetmeye çalışmıştır. Konjonktürel muhakeme, bir krizin şeklini ve sonuçlarını etkilemek için farklı analiz seviyelerinde kaç faktörün zaman içinde birleşip etkileşime girdiğine bakarak bir süreç perspektifi oluşturur". Araştırmacıların ayrıca "önerilen eylemlerin uygulanıp uygulanmadığını ve nasıl uygulandığını izlemeleri ilginç sonuçlar ortaya çıkarabilecektir. Kriz liderliği hakkında çok şey biliyoruz ancak görünen o ki, bazı ortamlarda bu salgın kötü yönetilmekte ve birçok liderin kriz liderliği yeteneklerini taşımamaktadır. "Yarının krizine" hazırlıklı olmak hem ülkeler hem örgütler hem de bireyler için hayati önem taşımaktadır.

Zanko ve Dawson, mevcut Covid-19 krizi sırasında yeniden gündeme gelen bir konu olan organizasyonlarda iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili literatürü gözden geçirmişlerdir (Zanko ve Dawson, 2012:230). Kuruluşlar, bir Covid-19 dünyasında, riski en aza indirmek ve güvenli çalışma uygulamalarını en üst düzeye çıkarmak için bir dizi yeni düzenleme ve prosedürü ele almalıdır. Yazarlar, "geçici pandemi hazırlıkları az sayıda şirkette mevcut olabilir, ancak çoğu için bu, hızlı adaptasyon ve önemli değişiklik gerektiren yeni bir durum olduğuna dikkat çekmişlerdir. Kuruluşların bir salgın durumunda gerçekleştirdiği pratik eylemler arasında zorunlu olmayan seyahat kısıtlamaları, çalışma düzenlemelerinde daha fazla esneklik (evde çalışma), yeterli kaynak kullanımı (maskeler, el dezenfektanı), farkındalık yaratmak için eğitim ve bilgi, hastalık bildirim, sağlam bir izleme sistemi ve bölgedeki acil müdahale prosedürleri bulunmaktadır. Ancak, her koşulda, iş yerindeki insanların refahını, sağlığını ve güvenliğini destekleyen yeni düzenlemelerin ve uygulamaların planlanması, uygulanması ve izlenmesi esastır. Örgütler, devam eden her bir konu için sorumluluğu açıkça tanımlamalı ve müdahale ve iyileştirme için ara acil durum prosedürleri oluşturmalıdır. Bu pandeminin karşısında ve sonrasında ortaya çıkan çalışmaların bağlamı ciddiye alınması gerekli ve süreç odaklı yaklaşımların örgütlerde uygulanması sağlanmalıdır.

Van De Voorde ve arkadaşları (2012:393), birçok kuruluşun şu anda sürekliliği sağlama, ekonomik değer katma ve / veya işgücü üretkenliğini artırma ve aynı zamanda Covid-19 salgını sırasında ve sonrasında çalışanlarının refahını korurken önemli zorluklarla karşılaştığını, belirtmişlerdir.

Mevcut kriz, hepimizin etkileşim ve iletişim kurma şekli üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve Kısıtlanmalar, iletişimlerin çevrimiçi olarak değişmesine neden olmuş ve sanal ekip çalışma grupları

kurulmuştur. Hem ulusal sınırlar içinde hem de ülke sınırları içinde sanal işbirliklerini geliştirmek için önemli dersler çıkarılabilir. Sanal iletişime güvenmenin kişiler arası güçlü ilişkileri önemli hale getirdiğini, ancak aynı zamanda sanal ekiplerde iş başarmanın özellikle zor olduğunu ve hatta ulusal sınırların aşılması gerekiyorsa daha da fazla öneme sahip olduğunu unutmamak gerekir. Sanallık ve ulusal farklılıkların yanı sıra, ilişki yapılandırılmalarının ekip liderliği, paylaşılan hedefler ve sanal ekip üyeleri arasındaki görev bağımlılığı derecesi tarafından şekillendirildiği görülmektedir. Örgütsel bağlam içinde, örgütsel kültür, yerelleştirme ve entegrasyon stratejileri, firma birimleri arasındaki karşılıklı bağımlılık ve insan kaynakları uygulamalarını desteklemek etkili olacaktır ve ülkeler arasındaki ilişkiler sosyo-politik bağlamda güçlenecektir. İrdelenen bu bilgiler liderlere yararlı ilişki yapılandırılmalarını sağlamak için temel itici güçleri uygulamada yardımcı olabilir ve işbirliği performansının şu anda ve gelecekte optimize edilmesine yardımcı olabilir.

Kaynakça

- Acemoğlu, D., Chernozhukov, V., Werning, I. and Whinston, M.D. (2020). A multi-risk SIR model with optimally targeted lockdown. *NBER working paper 27102*.
- Ancho, I. V. (2020). *Old mind-set, values and ethics, and stakeholder partnership and accountability: Inputs to school leadership in the new normal*. College of Graduate Studies and Teacher Education Research. Philippine Normal University 2020.
- Baert, S., Lippens, L., Moens, E., Sterkens, P. and Weytjens, J. (2020a). How do we think the COVID-19 crisis will affect our careers (if any remain)? *GLO Discussion Paper*, No. 520, Global Labor Organization (GLO), Essen.
- Baert, S., Lippens, L., Moens, E., Sterkens, P. and Weytjens, J. (2020b). The COVID-19 crisis and telework: a research survey on experiences, expectations and hopes. *GLO Discussion Paper*, No. 532, Global Labor Organization (GLO), Essen.
- Bailey, J.R. and Raelin, J.D. (2015). Organizations don't resist change, people do: Modeling individual reactions to organizational change through loss and terror management. *Organization Management Journal*, Vol. 12 No. 3, pp. 125-138.
- Bass, B.M. and Riggio, R.E. (2006). *Transformational Leadership*, Taylor & Francis, NJ.
- BBC News, (2021). Retrieved from <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51864424> in 12.02.2021.
- Belbin, M. (1981). *Management teams: Why they succeed or fail*, Butterworth-Heinemann.
- Brodeur A., Gray, D., Islam, A. and Bhuiyan Suraiya, J. (2020a). A literature review of the economics of COVID-19. *GLO Discussion Paper*, No. 601, Global Labor Organization (GLO), Essen.
- Brynjolfsson, E., Horton, J., Ozimek, A., Rock, D., Sharma, G. and Yi Tu Ye, H. (2020). Covid-19 and remote work: an early look at U.S. data. *NBER Working Paper*, 27344.
- Buchanan, D. A. and Denyer, D. (2013). Researching tomorrow's crisis: methodological innovations and wider implications. *International Journal of Management Reviews*, 15(2), 205-224.
- Buheji, M. (2020). Planning competency in the new normal– employability competency in post-covid-19 pandemic. *International Journal of Human Resource Studies*, Vol. 10, No. 2.
- Buheji, M. (2020a). Future foresight of post covid-19 generations. *International Journal of Youth Economy*, 4(1), I-III.

- Buheji, M. (2020b). Socio-economic projects spillovers and their influence on communities development. *Review of European Studies*, 12(1), 47-54.
- Buheji, M. and Ahmed, D. (2020). Foresight of coronavirus (covid-19) opportunities for a better world. *American Journal of Economics*, 10(2), 97-108.
- Burnes, B. (2004). Kurt Lewin and the planned approach to change: a re-appraisal. *Journal of Management Studies*, Vol. 41 No. 6, pp. 977-1002.
- Burnes, B. and Cooke, B. (2012). Kurt Lewin's field theory: a review and re-evaluation. *International Journal of Management Reviews*, Vol. 15 No. 4, pp. 408-425.
- Day, D.V., Fleenor, J.W., Atwater, L.E., Sturm, R.E. and McKee, R.A. (2014). Advances in leader and leadership development: a review of 25 years of research and theory. *The Leadership Quarterly*, Vol. 25 No. 1, pp. 63-82.
- De Klerk, S. and Stander, M.W. (2014). Leadership empowerment behaviour, work engagement and turnover intention: the role of psychological empowerment. *Journal of Positive Management*, Vol. 5 No. 3, pp. 28-45.
- Dünya Sağlık Örgütü, Retrieved form <https://covid19.who.int/in> ,n 06.03.2021.
- Edmondson, A. C. (2019). *The Fearless organization: creating psychologic safety in the workplace for learning, innovation, and growth*. Harvard Business School. John Wiley and Sons.
- Emerald, (2019). Retrieved from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JOCM-05-2019-492/full/pdf?title=leadership-capacity-in-an-era-of-change-the-new-normal-leaderin> 18.02.2021.
- Entrepreneur, (2020). Retrieved form <https://www.entrepreneur.cpm/article/249676> in 30.01.2020.
- Geier, M.T. (2016). Leadership in extreme contexts: transformational leadership, performance beyond expectations?. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, Vol. 23 No. 3, pp. 234-247.
- Gillespie, N.A. and Mann, L. (2004). Transformational leadership and shared values: the building blocks of trust. *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 19 No. 6, pp. 588-605.
- Fleming, K. and Millar, C. (2019). Leadership capacity in an era of change: the new-normal leader. *Journal of Organizational Change Management*, 32 (3), 310-319.
- Florida, R. (2006). *The flight of the creative class, The new competition for talent*, Liberal Education, ERIC, p. 22.
- Forrier, A. and Sels, L. (2003). The Concept Employability: A Complex Mosaic. *International Journal of Human Resources Development and Management*, 3(2), 103-124.
- Hall, P. A. and Lamont, M. (2013). Introduction. In Hall, P. A. & Lamont, M. (Eds.), *Social Resilience in the Neo-Liberal Era*: 1-34. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Hamel, G. and Välikangas, L. (2003). The quest for resilience. *Harvard Business Review*, 81(9): 52-63.
- Helyer, R. and Lee, D. (2014). The Role of Work Experience in the Future Employability of Higher Education Graduates. *Higher Education Quarterly*, 68(3), 348-372.

- Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecological Systematics*, 4:1–23.
- Jacobs, T.O. and Jaques, E. (1990). Military executive leadership, in Clark, K.E. and Clark, M.B. (Ed.), *Measures of Leadership*, Leadership Library of America, West Orange, NJ, pp. 281-295.
- Levenson, A. (2020). A Long Time Until the Economic New Normal, Leaders must learn from the pandemic now to position their companies to thrive in the next crisis. *Sloan Review*, MIT. Retrieved from <https://sloanreview.mit.edu/article/a-long-time-until-the-economic-new-normal> in 25.01.2021.
- Lewin, K. (1951). *Field theory in social science: Selected theoretical papers*, Harper & Brothers, New York.
- Marquitz, M., Badding, S. and Chermack, T.J. (2016). The effects of scenario planning on perceptions of grief in organisational change. *International Journal of Technology Intelligence and Planning*, Vol. 11 No. 1, pp. 1-19.
- McCauley, C. D., Moxley, R. S. and Van Velsor, E. (1998). *The center for creative leadership handbook of leadership development*. San Fransciso: Jossey-Bass.
- Meister, J. (2020). *The impact of the coronavirus on HR and the new normal of work*. Forbes. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/jeannemeister/2020/03/31/the-impact-of-the-coronavirus-on-hrand-the-new-normal-of-work/#178b9d232b60> in 15.02.2021.
- Moran, J.W. and Brightman, B.K. (2000). Leading organizational change. *Journal of Workplace Learning*, Vol. 12 No. 2, pp. 66-74.
- Murashkin, M. and Tyrväinen, J. (2020). *Adapting to the new normal. A qualitative study of digital leadership in crisis*. Department of Business Administration. Master's Program in Management. Master's Thesis in Business Administration II, 15 Credits, Spring.
- Politico Magazine (2020). *Coronavirus will change the world permanently here's how*. Retrieved from <https://www.politico.com/news/magazine/2020/03/19/coronavirus-effect-economy-life-societ-y-analysis-covid-135579> in 20.02.2021.
- Qiu, Y., Chen, X. and Shi, W. (2020). Impacts of social and economic factors on the transmission of coronavirus disease 2019 (COVID-19) in China. *J Popul Econ*, 1127–1172.
- Sarasvathy, S. D. and Kotha, S. (2001). *Dealing with Knightian uncertainty in the new economy: The RealNetworks case*. Greenwich, CT: IAP, Inc.
- Stoller, J. K. (2020). Retrieved from <file:///C:/Users/User/Desktop/%C3%B6zerk/Reflections%20on%20leadership%20in%20the%20time%20of%20COVID-19.html> in 20.02.2021.
- Todorova, G. and Durisin, B. (2007). Absorptive capacity: valuing a reconceptualization. *Academy of Management Review*, Vol. 32 No. 3, pp. 774-786.
- Van De Voorde, K., Paauwe, J. and Van Veldhoven, M. (2012). Employee well-being and the HRM–organizational performance relationship: a review of quantitative studies. *International Journal of Management Reviews*, 14(4), 391-407.

Visual Thinking, (2020). Retrieved from <https://www.visualworkplace.com/2016/06/01/the-single-biggest-problem-in-communication-is-the-illusion-that-it-has-taken-place> in 02.03.2021.

Weick, K.E. (1979). *The Social Psychology of Organizing*, Random House, New York, NY.

Weick, K.E., Sutcliffe, K.M. and Obstfeld, D. (1999). Organizing for high reliability: processes of collective mindfulness, in Sutton, R.I. and Staw, B.M. (Eds), *Research in Organizational Behavior*, Vol. 21, Elsevier Science/JAI Press, pp. 81-123.

Zanko, M. and Dawson, P. (2012). Occupational health and safety management in organizations: A review. *International Journal of Management Reviews*, 14(3), 328-344.

Zhou, X. (2020). Organizational response to COVID-19 crisis: Reflections on the Chinese bureaucracy and its resilience. *Management and Organization*, 16(3).

Dijitalizasyon ve Halkla İlişkiler: Literatür Üzerine Teorik Bir İnceleme

Hakan İRAK
İğdır Üniversitesi
hakanirak@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-1564-8638

Derleme Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 19.05.2021

Kabul Tarihi: 26.05.2021

Atf Bilgisi

İrak, H. (2021). Dijitalizasyon ve Halkla İlişkiler: Literatür Üzerine Teorik Bir İnceleme, *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 122-132

ÖZ

Her geçen gün teknolojiye yeni gelişmelerin yaşanmasıyla birlikte içinde yaşadığımız dünya hızla dijitalleşmeye doğru evrilmektedir. İnternet teknolojisi ile birlikte artık hayatın her alanında dijitalleşmekte ve her türlü iş internet aracılığı ile sanal ortam üzerinden gerçekleşmektedir. İşlerin artık internet ortamından yürütülmeye başlamasıyla bu ortamda hizmet vermeye başlayan kurum ve işletmeler arasında rekabet giderek daha da artmaya başlamış, markalar arasında kendini en iyi şekilde ifade eden ve sağlam adımlarla ilerleyen marka olmak tek amaç olarak görünmektedir. Marka oluşum süreçlerinde kurumların kendilerini tanıtmaları, üretecekleri ürün ve hizmetin kalitesi, reklam, pazarlama ve halkla ilişkiler aracılığıyla tutundurulması çok büyük önem teşkil etmektedir. Markanın tanıtımı ve tutundurulması için reklam ve pazarlamanın önemi her ne kadar fazla olsa da markaya karşı oluşacak güven ortamını halka ilişkiler sağlamaktadır. Halkla ilişkiler, tüketiciye karşı güven oluşturma, pozitif izlenim bırakma, strateji uygulamaları ve itibar yönetimi bileşenlerinden meydana gelmektedir. Dijitalleşme sürecinin halkla ilişkiler açısından konu edinildiği bu çalışmada, halkla ilişkiler alanında dijitalleşme sürecinin nasıl gerçekleştiğinin ve ne gibi dönüşümlere neden olduğunun konulması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda teorik bir yaklaşımla ilgili literatür taranmış ve literatürde, dijital iletişim platformlarının kurumlara, hedef kitleleriyle aracısız olarak doğrudan etkileşime ve diyaloga dayanan bir iletişim olanağı ve dijital halkla ilişkiler stratejilerinin belirlenebilmesinde sözü edilen kurumlara önemli kazanımlar sağladığı, dijitalizasyonun getirdiği toplumsal yeni normaller çerçevesinde kurumlar paydaşları ile her an iletişim içerisinde olduğu gibi aynı zamanda kurumu tanıtmaya, kurumun kültürü ve kimliğini ifade ederek kurumun itibar ve imajına da katkı sağladığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Dijitalizasyon, halkla ilişkiler, kurumsal imaj, kurumsal itibar, kurumsal kimlik.

Digitalization and Public Relations: A Theoretical Review of the Literature

ABSTRACT

The world we live in is rapidly evolving towards digitalization, with the occurrence of new developments in technology with each passing day. With the internet technology, it is now being digitalized in all areas of life and all kinds of work are carried out on the virtual environment through the internet. With the start of running the business on the internet, the competition between the institutions and businesses that started to serve in this environment has started to increase gradually, and it seems to be the only goal to be a brand that expresses itself in the best way and advances with firm steps among the brands. In the brand formation processes, it is of great importance for institutions to introduce themselves, to promote the quality of the products and services they will produce, through advertising, marketing and public relations. Although the importance of advertising and marketing for the promotion and promotion of the brand is great, public relations provide the environment of trust to be created against the brand. Public relations consists of building trust towards consumers, leaving a positive impression, strategy implementation and reputation management components. In this study, which deals with the digitalization process in terms of public relations, it is aimed to discuss how the digitalization process took place and what kind of transformations it caused in the field of public relations. In line with this purpose, the literature on a theoretical approach was scanned and in the literature, digital communication platforms provide institutions with a communication opportunity based on direct interaction and dialogue with the target audiences and the institutions mentioned in the determination of digital public relations strategies, institutions stakeholders within the framework of the social new norms brought about by digitalization. It has been determined that it contributes to the reputation and image of the institution by introducing the institution, expressing the culture and identity of the institution as well as communicating with it at all times.

Keywords: Digitalization, public relations, corporate image, corporate reputation, corporate identity

Giriş

Dijital ortamların iletişim alanındaki önemi, her geçen gün artmaktadır. Bir kuruluş ile hedef kitleleri arasında iletişim ve ilişki kurma çabaları olarak değerlendirilen halkla ilişkiler uygulamaları, bu ilişki

ve iletişimi kurarken kitle iletişim araçlarını yaygın bir şekilde kullanmaktadır. Dolayısı ile iletişim alanındaki dijitalleşme halkla ilişkiler uygulamalarını da etkilemektedir. Son yıllarda halkla ilişkilerde Ehalkla ilişkiler, online halkla ilişkiler ya da dijital halkla ilişkiler kavramları ortaya çıkmıştır. Bu kavramların hepsi birbirine benzemekle birlikte, çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmakta ve aralarında çok küçük farklılıklar bulunmaktadır (Tanyıldızı, 2021. s.4). Şüphesiz ki son yıllarda internet diğer tüm iletişim kanallarından daha hızlı gelişmiş, yaşamı ve meslekleri dinamik olarak değiştirmiştir. Halkla ilişkiler uygulamaları bu çevrimiçi devrimden önemli ölçüde etkilenen mesleklerden biridir (Phillips, 2001; s.2).

Dijital halkla ilişkiler yeni bir kavramdır. Genel olarak bakıldığında dijital uygulamaları içeren halkla ilişkiler araştırmalarında üç terim kullanılmıştır. Bunların ilki web sitesi / web tabanlı halkla ilişkilerdir. İkincisi çevrimiçi (online) halkla ilişkilerdir. Üçüncüsü ise internetle ilgili halkla ilişkiler uygulamalarıdır. Bu tanımlamalarda çeşitli sorunlar vardır. Örneğin, dijital halkla ilişkileri sadece "web sitesi / web tabanlı halkla ilişkiler" olarak ele almak kavramı yalnızca bir dijital platform olan web sitelerinin ötesine geçirmemektedir. "Çevrimiçi halkla ilişkiler", kabul edilebilir bir tanım olsa da bu tanımlamada da halkla ilişkiler pratisyenlerinin internetle neden ilgilendiklerine dair belirli bir ifade söz konusu değildir. "İnternet ile ilgili halkla ilişkiler" terimi ise gelecekteki gelişmelere ilişkin, teknolojik determinizmi riske atarak internete çok fazla vurgu yapmaktadır (Huang vd., 2017:1366).

Halkla ilişkiler, kurumlar ve tüketiciler arasında oluşan bağda güven ortamı sağlama görevini üstlenmektedir. Markaların tüketicilerle halkla ilişkiler aracılığı ile doğru kanallarla iletişim sağlayarak buluşması tüketicide pozitif bir izlenim oluşturmaktadır. Dijitalleşen dünya ile birlikte işlerin web siteleri üzerinden yürümeye başlamasıyla birlikte halkla ilişkilerin uygulama alanlarında değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Bu değişikliklerle birlikte birçok halkla ilişkiler uygulamaları web siteleri üzerinden gerçekleşmektedir. Kullanılan bu uygulamalar teknolojiye gelişen yeniliklere ve o dönemde popüler olan uygulamalara göre tespit edilmektedir. Tespit edilen uygulamaların kullanılmaya başlanmasıyla, uygulama aracılığı ile markaların tüketiciye karşı güven oluşturma ve bu güveni devam ettirme süreçlerinde faaliyet göstermektedir. Tüketiciler açısından en önemli nokta olan güveni sağlamanın dışında satışı ve hedef kitleyi memnun etmeyi amaçlamak, şirketlerin ve tüketicilerin isteklerini, çıkarlarını ve özel ilgi alanlarını belirleyip, güvenilir bilgi ve etkileşim iletişimini kullanmak, firma ile onun çevresinde olan kurum ve kuruluşlarla karşılıklı etkileşimi, iş birliğini, anlaşmalarını sağlamak, çalışanların yöneticiler arasındaki iletişimini, firmanın tüketicilerle olan ilişkilerini, kamu ve basın kuruluşlarıyla ilişkilerini düzenlemek halkla ilişkiler tarafından gerçekleştirilmektedir. İnternet teknolojisinde yaşanan gelişmelerle halkla ilişkiler dijital platformlarda faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

Kurumsal Çerçeve

Dijital Halkla İlişkiler Stratejileri

Halkla ilişkiler, internet aracılığı ile mevcut kitlesini daha da geliştirerek alanını genişletmiştir. Dijital alanda kullanılmaya başlayan dijital halkla ilişkiler kavramı uygulama olarak yeni iletişim teknolojileri vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Kullanılan uygulamaların hızlı olması, yaratıcılığı, stratejileri kullanması ve sonuca odaklanmış olması, bir de bunların yanında ucuz olması uygulamalar açısından iyi olarak görülmektedir. Dijital halkla ilişkiler uygulaması sosyal medya platformları, tarayıcılar, web siteleri gibi ortamlardan beslenmektedir. Dijital halkla ilişkiler, bir işletmenin ya da kuruluşun vermiş olduğu hizmet ya da ürünü hakkında bilgiler toplayıp, elde ettiği bu bilgileri kuruluşun bünyesinde yer alan paydaşlara internet aracılığı ile sanal gazete ve haber sitelerinden bilgi sağlamaktadır. Dijital kanallar aracılığıyla gerçekleştirilmekte olan halkla ilişkiler hizmetleri "dijital halkla ilişkiler" kavramı olarak adlandırılmaktadır (Özel ve Sert, 2014, s.305).

Gifford'un aktardığına göre, dijital halkla ilişkiler kavramının amacı, internet aracılığı ile online haber kanalları ile bir kuruluşun vermiş olduğu hizmet hakkında bilgi verilmesi ve bu hizmetin güncel olarak

bilgilerini paydaşlara aktarmak olarak açıklanmaktadır. Kullanıcılar aramış oldukları bilgileri elde ettikten sonra, edindikleri siteden doğrudan almakta ya da bilgilerin belli bir kısmını alarak siteyi kendilerine kaynak olarak göstermektedirler. Kullanıcıların girmiş oldukları bağlantılar ile web sitesinin ziyaret edilme oranı artmaktadır. Girilen siteden kullanıcıların faydalanma şekilleri farklıdır. Bazıları bilgi alırken bazıları sadece siteye grip çıkmaktadır ve bazıları da sitede kalıcı olmaya karar vererek üyelik oluşturmaktadır. Sitelere erişim için verilen bu bağlantılar dijital halkla ilişkiler tarafından sağlanmaktadır. Sıkça kullanılan arama motorları Dijital halkla ilişkiler arama motoru ile birleştiği zaman web siteleri için yüksek oranda görünürlük sağlamaktadır (2010, s.63).

Dijital halkla ilişkileri sanal ortamlarda yaparken uygulanması gereken bazı stratejiler mevcuttur. Uygulanacak olan bu stratejilerde hedef kitleye göre hareket edilmesi gerekmektedir, hedef kitlenin daima ulaşılabilir konumda olması gerekmektedir, bunun için hedef kitlenin her alanda ulaşılabilirliği sağlanmaktadır.

Hurme (2001, s.74)'ün aktardığına göre; halkla ilişkiler faaliyetlerinin tahlil, değerlendirme, plan ve uygulanış biçimleri şu şekildedir;

- Hedeflenmiş olan kitleyi her zaman için izlemek ve bu hedef kitleye yönelik olarak uygun internet kanalları kullanmak,
- Kullanılan web sitesini her zaman güncel tutmak,
- Google, Yahoo, Yandex, Bing gibi sık kullanılan arama motorlarında kullanılan web sitesinin kolay bulunmasını sağlamak,
- Belirlenen hedef kitle ve internet üzerinden yayınlanacak olan bilgiyi, o bilgiyi alacak kişilerin istediği kanallarla aktarmak (web sitesi, e posta vb.)
- Kurum ya da kuruluşa medya tarafından kolay ulaşılabilirlik sağlamak ve kullanılan web sitesinde bir basın birlikleri bulundurmak.

Halkla ilişkiler uzmanları için medyanın çevrimiçi olarak kullanılması ve dünya ölçüsünde geniş bir iletişimde olması oldukça faydalıdır. İnternet aracılığı ile yapılan iletişimlerden daha hızlı sonuç alınmaktadır. Anlık olarak mesajların iletiliyor olması ve aynı anda birden fazla kişiye ulaşıyor olmak halkla ilişkiler uzmanlarının işlerini kolaylaştırmakta ve güncellenen bilgi akışını sürekli takip ediyor olmaları da işlerinin hayli kolaylaştırmaktadır. İnternetin sağlamış olduğu faydalarla halkla ilişkiler kavramı artık sadece tek taraflı olmaktan çıkarak hedef kitleyle karşılıklı sürekli bir diyalog halindedir. Halkla ilişkiler uzmanlarının interneti nasıl kullandığı kişilerle kurdukları diyaloglardan anlaşılmaktadır. İnternet üzerinden iletişime geçerek kişi ya da toplulukların arz ve taleplerini öğrenerek bunları anında çözüme kavuşturmaktadır.

İnternet ve teknolojinin sağladığı tüm kolaylıkların yanında, halkla ilişkiler uzmanlarını zorlayan bazı noktalar oluşmuştur. İnternet kanallarıyla hedef kitleye ulaşmak kolay olsa da kitlelerin içerisinde barındırdığı farklılıklar ve zaman, etkileşim açısından oluşan sınırlamalar oluşmasıyla kuruluşlar vermek istedikleri iletileri tüm medya platformlarına aynı biçimde verememektedir (Evans, vd, 2011, s.3).

Belirlenen hedef kitleler ile ilişki kurmada çok fazla fırsat bulunmasına rağmen, dünya ölçüsünde geniş bir biçimde halkla ilişkiler yönetimiyle ilgili dezavantajlarda içermektedir. Bu dezavantajları oluşturan unsurlar arasında sosyal medya kullanımı önemli yer teşkil etmektedir. Bu dezavantajlar; sosyal medyanın dünyada çok geniş alanda yayılmasıyla oluşan kültürel farklılıklar ve dünya üzerinde kullanılan farklı birçok dil olması düzen ve tasarım farklılıkları, güvenlik duvarı ve gerçek isim politikaları gibi faktörlerden meydana gelmektedir (Herbst, 2014, s.6). Bunların yanında hedef kitlelerin yaşadığı coğrafi ve sosyoekonomik farklar ve kişilerin medya teknolojilerine ulaşım ulaşmadıkları da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Safko ve Brake'nin aktardıklarına göre dijital halkla ilişkiler de kullanılan araçlar şu şekilde dile getirilmiştir: Sosyal medya platformları (Facebook, LinkedIn, Myspace vb.) içerik üreten web siteleri (Blogger, Slideshare, vb.), fotoğraf paylaşım platformları (flickr vb.), ses paylaşım platformları

(Podcast, Podbean, vb.), video paylaşım platformları (Youtube, Google Video, vb.), Twitter gibi mikrobloglar, sanal gezinti siteleri (Second Life vb.), sanal oyun siteleri, bilgi depolama araçları (Google Reader, Yahoo Reader vb.), arama motorları (Google, Yohoo, Yandex, Bing vb.), kişilerle birebir iletişim araçları (Skype, chat vb.) (2009, s.29-32).

Safko ve Brake'nin ifade ettiklerinin dışında gelişen ve değişen internet teknoloji ile birlikte dijital halkla ilişkiler için kullanılan araçlara yeni birçok platform, web sitesi ve uygulama eklenmiştir. Eklenen bu araçların en başında Instagram uygulaması yer almaktadır. Birebir ya da grup halinde iletişim kurmak için özellikle son yıllarda çok sık kullanılan Zoom, Tims, Discord gibi iletişim araçları meydana gelmiştir, yine bunların yanında tv kanalları Netflix, Puhu Tv, Blu Tv ve Exxen gibi yeni dijital platformlar yer almıştır. Gelişen teknolojiyle bu yeni eklenen dijital iletişim araçları, dijital halkla ilişkiler için çok büyük bir önem teşkil etmektedir.

Gelişen teknolojiyle birlikte 2000'li yıllardan sonra halkla ilişkiler için normalde kullanılıyor olan araç ve gereçler değişiklik göstermiştir. Gösterilen değişiklik ile birlikte web tabanlı araçların kullanımında artış meydana gelmiştir. Web sitesi, e mail, sosyal medya platformları, e-dergi, intranet gibi medyalarla web tabanını genişletmişlerdir (Yıldırım, 2018, s.258).

Halkla ilişkilerin amacı ilişkileri yönetmek olarak tanımlanmaktadır, bu yönetimi kolaylaştırma noktasında kullanılan web siteler önemli bir yer teşkil etmektedir. Kullanılan web siteleri sayesinde birden fazla ilişkiyi aynı anda yönetme imkânı doğmaktadır ve bu durum halkla iletişime geçme noktasında harika bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Kullanılan web siteleri halkla ilişkiler için iki yönlü olarak iletişim bağlantıları ve bilgiyi dağıtma işlemlerinde kullanılmaktadır. Web siteleri, kullanıcı ve kurumlar arasında bir köprü görevi görmektedir, kullanıcıların kurum hakkındaki görüş ve önerileri, arz ve talepleri, şikayetleri gibi iletileri web sitesi aracılığıyla yapılmaktadır (Ryan, 2003, s.336).

Halkla ilişkilerin kullandığı dijital araçlarından bir diğeri de bloklardır. Uzmanlar tarafından blogların kullanılması iletişim açısından son derece etkili bir yöntem olarak ifade edilmektedir. Çevrimiçi iletişim kurma yollarından olan blog halkla iletişim kurma noktasında çok önemli bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bloglar, bilgi toplama, tarama yapma, hedef kitleye iletilecek mesaj ve ikna kabiliyeti açısından halkla ilişkilere birçok fayda sağlamaktadır. Kullanıcılar için iletilecek mesajların içeriği halkla ilişkiler uzmanları tarafından dikkatli ve özen gösterilerek hazırlanmalıdır. Kurum ve kuruluşların aniden karşılıklarına çıkan konular ve olaylar karşısında çözüm üretmek hemen o konu ve olay hakkında bilgilere ulaşma ve önemli bilgilerin yer aldığı bağlantılar için blog arşivleri çok önemli bir yer teşkil etmektedir (Kent, 2008, s.34).

Kitleleri bir araya toplamada ve hedef kitleye ulaşma noktasında, sosyal medya platformlarından olan Facebook ve LinkedIn gibi uygulamalar önemli seçenekler sunmaktadır. Kullanıcıların sosyal medyalarında oluşturmuş oldukları profiller sayesinde, reklam sektörü tamamen hedef kitleye yönelik reklam çalışmaları yaparak reklam verimliliğinde artış sağlarken, aynı durumdan halkla ilişkiler uzmanları da faydalanmaya başlayarak firmalar hakkında olan kampanyaları kullanıcıların bilgileri doğrultusunda onların özelliklerine yönelik hedefler doğrultusunda oluşturmaya başlamışlardır (Evans vd, 2011, s.4).

Markaların kullanıcılara yönelik yapmış olduğu üretim ve reklamlarda dijital platformlardan elde edilen verilerden yararlandıkları bilinmektedir. Markaların yararlandığı sosyal medya platformları kullanıcıların en çok tercih ettikleri sosyal mecralar olarak karşımıza çıkmaktadır. PRCA tarafından 2018 senesinde yayımlanan "Dijital PR ve İletişim Raporu"nda markaların dijital ortamdan ve sosyal medya platformlarından yararlanma oranları yer almaktadır. Açıklanan raporda yer alan verilere göre söz konusu dijital mecraların kullanım oranları şu şekilde sıralanmıştır; Twitter kullanımı %94 oranında, Facebook kullanımı ise %72 oranlarıyla markalar tarafından en çok kullanılan sosyal medya platformları olarak raporda listelenmektedir. Bunların yanında sıkça kullanılan Instagram uygulamasının da popüleritesinin artmasıyla birlikte kullanım oranı %70 e kadar bir yükseliş göstermektedir. Açıklanan rapordaki sonuçlara baktığımızda kurum ve kuruluşlar arasında en çok tercih

edilenler; %91 oranla Twitter ve onun ardından %85 oranla Facebook ve LinkedIn olarak sıralanmaktadır (Digital PR Report, 2018).

Dijital halkla ilişkilerin yararlanmış olduğu internet araçları birbiri ile etkileşim halinde olarak kendi içlerinde kullanıcıyı sürekli birbirlerine yönlendirmektedir. Kullanılan bir web sitesinde yer alan bir bağlantı linki ile sosyal medyaya yönlendirme ve yine aynı şekilde bir Facebook paylaşımı ya da bir e-gazete sayfası içerisinde web sitesi adresine erişmek için bağlantı bulunmaktadır. Bu şekilde birbiri ile sürekli etkileşim halinde olmalarından dolayı hedef kitleyi sürekli güncel bilgiler ile ellerinde tutarlarken kurumda belirlediği hedef kitleyi hep elinde tutmaktadır.

Halkla ilişkilerin internet teknolojisinden yararlanarak kullandığı web siteleri sayesinde günün her saatinde, dünyanın her yerinden insanlarla iletişim kurabiliyor olması ve her geçen gün daha fazla insana ulaşılıyor olması, halkla ilişkiler uzmanları tarafından internetin sağladığı faydanın çok önemli olduğu sürekli olarak vurgulanmaktadır (Hachigian ve Hallahan, 2003, s.43).

Dijital halkla ilişkiler uygulayıcıları tarafından belirlenen hedef kitleye yönelik yapılan bazı ölçümler sayesinde, kullanıcıların kurum ya da kuruluş hakkındaki görüşleri ile ilgili bilgi sahibi olarak uygulayacağı stratejileri bu görüşlere göre şekillendirmektedirler. Olası bir sorun karşısında kullanıcıların bilgilerine dayanan strateji ile anında çözüm üretebilmektedirler. Dijital halkla ilişkiler uygulayıcıları, bir marka hakkında kullanıcılar arasında oluşan artı ya da eksi görüşleri sosyal medyadan edindiği bilgiler sayesinde yeni stratejilere dönüştürmektedir. Sosyal medyadan elde ettikleri veriler sayesinde yeni stratejiler geliştirerek hedef kitle için faydalı olunmaya çalışmaktadırlar (Aytekin ve Değerli, 2014, s.127-141).

Halkla ilişkilerin dijital ortamda işleyişi ile ilgili olarak tahlil, planlama, uygulama ve değerlendirme ile ilgili konularda uygulanan ilkeler mevcuttur. Uygulanan bu ilkelerde, belirlenen hedef kitleye yönelik olarak uygun internet araçlarını kullanmak, firmanın kullandığı web sitesinde bilgilerin sürekli olarak güncel tutulması, web sitesi adresini tarayıcı üzerinden kolaylıkla bulabilmek ve web sitesi adresinin ulaşabildiği kadar çok kişiye ulaşmasını sağlamaktır. Bunların yanında bir diğer önemli nokta da kullanıcılara web sitesinde istedikleri bilgileri onların istediği biçimde sunabilmek, kullanıcı tarafından kolayca ulaşılıyor olmak ve site içerisinde bir basın birliği oluşturmaktır (Taş ve Kestellioğlu, 2011, s.83).

Dijitalizasyon ve Kurumsal İtibar Yönetimi

Kurumsal itibar yönetimini, kurumun, markanın, ürünün ve kişilerin dijital alandaki itibarlarını doğru biçimde yönetme işlemi olarak tanımlamak mümkündür. Kurumsal itibar yönetiminin sağlanmasının bilişim hukuku, kişilerin birbirleri ile olan ilişkileri, müşteri memnuniyet ilişkisi gibi daha birçok alanda çalışmalar yapılması ile gerçekleşeceği bilinmektedir (İtibar Yönetimi, 2021).

İnternet teknolojisinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan işletmelerde artık dijital ortamda faaliyet göstermeye başlamışlardır. İşletmelerin bu dijital ortamda faaliyet göstermesi dijitalizasyon olarak ifade edilmektedir (Paola vd. 2014, s.737-735). İşletmelerin bu dijitalizasyon ortamına girmeden önce kurumsal itibarlarını sağlama da basit yöntemler kullanılmaktaydı. Kullanılan bu yöntemler ile firmalar tek taraflı olarak paydaşları ile mesaj yoluyla iletişim kurarken, sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla beraber kurulan iletişimin çift taraflı hale gelmeye başladığı gözlemlenmektedir. Paydaşlarında artık aktif olarak sosyal medya ve web sitesi kullanımlarıyla firmalara geri bildirimler verdiği görülmektedir. Kurumların dijitalizasyon ortamında itibarlarını sağlayan faktörlerin ortaya çıktığı görülmektedir, örneğin sosyal medya paylaşımları, blog yazıları, firma tarafından gerçekleştirilen basın açıklamaları, forum sayfaları, web sitesinde ürettikleri içerikler, rakip firmaların kullandıkları web siteleri vb. daha birçok araç kullanılmaktadır (İtibar Yönetimi, 2021).

Dijitalizasyon ortamında iletişimin çift taraflı olması ile firmalar ve müşteri açısından daha verimli bir ortam oluştuğu görülmekle birlikte bu oluşan ortamın negatif yönleri de oluşmaya başlamıştır. Firmaların kontrolü dışında kullanıcılara iletilen mesajların olmasıyla firmaların itibarları zarar

görebilmektedir. Sosyal medya kullanımının artması ile birlikte kullanıcılarında daha aktif olmasıyla birlikte, aynı fikirde olmayan birçok kişinin aynı şeyi anlamasının mümkün olmadığı gözlenmiş ve dolayısıyla firmalar tarafında verilen mesajların herkes tarafından aynı şekilde anlaşılması sonucuna varılmaktadır. Bu geniş dijital ortamda firmaların her yaptığı hareket ya da vermek istedikleri mesajların kullanıcılar tarafından olumlu olarak karşılanmadığı sonucuna varılmaktadır (Paola vd. 2014, s.741-745).

Dijitalizasyon ortamında firmaların bu şekilde yanlış anlaşılması engellemek adına bazı çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Kurumların sosyal medyadaki karışıklıkları gidermek adına sosyal medya uzmanlarıyla çalışmaya başladığı, uzmanların yapmış olduğu çalışmalar ile itibarlarını yönettikleri görülmektedir. Kurumların yapılan bu çalışmaların işe yarayıp yaramadığını yapılan ölçümler sayesinde ortaya koydukları görülmektedir.

Kurumların bu dijitalizasyon alanına ve sosyal medyaya ciddi yatırımlar yaptığı gözlemlenmektedir. Bu yapılan yatırımların kurumlar adına ne kadar verimli olduğu Econsultancy, LBI ve Bigmouth'un yaptığı ölçmelerle ortaya konulmaktadır. Binden fazla kurumun katılımıyla yapılan bir araştırma sonucunda kurumların %37'sinin sosyal medya üzerine yapmış oldukları yatırımlardan geri dönüt alma noktasında zorluk yaşadıkları anlaşılmaktadır. Yapılan bu çalışmada saptanan sonuçlar şu şekildedir:

- Kurumların pazarlama noktasında kurdukları iletişimde en çok Twitter'dan yararlandıkları görülmektedir.
- Kurumların yaklaşık olarak %40'ının sosyal medya kullanımı hakkında bilgi sahibi olmadığı gözlemlenmiştir.
- Sosyal medyayı SEO çalışmalarına katarak bir arada yürüten kurumların %50 oranında seyrettiği görülmektedir.
- İlerleyen yıllarda firmaların yapacakları yatırımların oranının %79 dolaylarında olduğu belirtilmektedir (Şirketlerin Sosyal Medya Ölçümleri, 2021).

Kurumlar sosyal medya üzerinden almış oldukları verimi ölçmek için Boomsocial gibi ölçüm araçlarından yararlanmaktadır. Sosyal medyanın faydalarını ölçmek için, ölçüm araçları artmaya devam etmektedir. Örnek verecek olursak Foursquare kurumlara yönelik hizmet vermek amacıyla sosyal medyanın yararlarını ölçmek için "Foursquare Location Intelligence" ölçüm aracı ile hizmet vermektedir.

Dijitalizasyon ortamında hizmet veren kurumların itibar yönetimi ile ilgili reel unsurları dile getiren WSI Ajansı'nın 2011 senesinde yayınlanan makalesinde bu unsurlar şu şekilde sıralanmıştır:

- Pazarlamacıların, hisse sahiplerinin, tüketicilerin müşterilerin, medya çalışanlarının sanal ortamdaki itibarları incelenmekte ve önemsenmektedir.
- Kullanıcılar alacakları bir karar öncesi doğru karar vermek için arama motorlarını kullanarak araştırma yapmaktadırlar, yapılan araştırma sonucunda kullanıcıların negatif bir sonuç almaları satıştan yapılacak yatırımlara, iş alımı ve finansal konulara kadar birçok alanda etkili olduğu için kurumların itibarları zarar görebilmektedir.
- Dijital ortamda kullanıcıların aktif olmaları dolayısıyla, bir kullanıcının yapacağı tek bir negatif yorum milyonlarca kişi tarafından görülmekte ve buda kurumların itibarlarını etkilemektedir. Yine aynı şekilde yapılacak olan pozitif yönlü yorumlarda diğer kullanıcılara referans olmakta ve bu da kurumun satışlarında etkili olmaktadır.
- Firmaları etkileyen bir diğer faktör de bireysel itibar olarak görülmektedir.
- Dijitalizasyon ortamında markalar itibar yönetimini kontrol edemediği zaman, bu kontrol başkasının eline geçmektedir (Online İtibar Yönetimi, 2021)

Kurumsal itibar, kurumun kullandığı ve gelecekte kullanacağı stratejilerin başarı elde etmesinde maddi sayılmayan varlık olarak adlandırılmaktadır. Dijitalizasyon ortamı ise kurumlar açısından son derece önemli olan, kurumun sahibi, ortağı, müşterileri, çalışanları, yatırımcıları ve paydaşları için iletişimi

kolaylaştıran bir ortam olarak ifade edilmektedir (Türkyılmaz vd. 2014, s.64). Dijitalizasyon, kurumların işlerini internet ortamında kendilerine web siteleri kurarak daha hızlı ve etkin bir biçimde yapmalarını sağlayan verimli bir ortam olarak adlandırılmaktadır. Kurulan web siteleri sayesinde kurumlar paydaşları ile her an iletişim içerisinde olduğu gibi aynı zamanda kurumu tanıtmaya, kurumun kültürü ve kimliğini ifade ederek kurumun itibarına da katkı sağlamaktadır.

Kurumların web siteleri kurmalarındaki asıl amaç, kurumun stratejik olarak konumunu, marka ve ürünlerinin tanıtımı açısından iletişimini güçlü tutarak kurumun itibarını yönetmek olarak açıklanmaktadır (Sayımer, 2012, s.89).

Web sitelerinin yanında kurumların etkin olarak kullandıkları sosyal medya hesapları da kurumların kendini ve markalarını ifade etme açısından önem teşkil etmektedir. Sosyal medya üzerinden oluşturdukları profillerden kendi tanıtımlarını herhangi bir maliyete girmeden video ve fotoğraflar yayınlamaya başlamışlardır. Yapılan bu paylaşımlar sayesinde kurumlar paydaşlarıyla sürekli iletişim ve etkileşim halinde olmaktadır (Köksal, 2012, s.14).

Dijitalizasyon ve Kurumsal İmaj Yönetimi

Kurumsal imaj yönetiminin pozitif yönlü gelişmesinde dijital ortam büyük bir önem arz etmektedir. Büyük şirketlerin markalarının reklamlarını yapmalarında dijital ortamın avantajlarını kullanmak çok önem arz etmektedir. Markaların kampanya reklamları için dijital ortamda birçok farklı biçimde reklam hazırlamak mümkün olmaktadır. Reklamları hazırlarken tüketicinin güvenini kazanmak markalar için en önemli noktadır, bu güveni kazanmada yapılan reklamlarda oynayan oyuncuların, tanıtılan ürünü gerçekten kullanıp kullanmadığına dikkat edilmektedir. Yani yapılan reklamlarda gerçeklik olgusu tüketici açısından çok önemli olduğu için reklamcılarda artık tanıtılan ürünlerde gerçek müşterilerin yer almasını istemektedirler. Yapay olan reklamlar ürünün hedef kitle tarafından hoş karşılanmamakta ve ürün hakkında ön yargıya sebep olmaktadır, artık bu durumun yaşanmaması için reklamlarda doğallık ön planda olmaktadır. Bu reklamlarda doğal olma durumu yapılan anketler sonucunda kurumlara başarı sağlamaktadır. Bu duruma bir örnek olarak Kazakistan'a ait olan bir hava yolu şirketinin pilotu ile pilotun takipçileri arasında bir tanışma organizasyonu düzenleyerek, şirkete olan güveni artırması ve şirketin imajını pozitif yönde etkilemesi gösterilebilir. Pozitif yönde gelişen kurumsal imaj içeriği işe yeni alınacak olan personeller üzerinde olumlu yönde etki etmektedir (Abişeva ve Serkova, 2015, s.4).

Türkiye'deki şirketlerin birçoğu da aynı yöntemi kullanmaktadır. Örneğin THY, Sunjet, Turkcell, Defacto, Türk Telekom vb. markalar internet kullanıcıları için reklam filmleri hazırlayarak, hedef kitleyi duygusal yönden etkileyen mesajlarla hedef kitle ile bir yakınlık sağlayarak onların gözünde pozitif bir imaj çizmeye çalışmaktadırlar.

Kurumların kullanıcılarının gözünde başarılı bir imaj elde etmesi için en kilit noktanın kullanıcı ve hedef kitle için duygusal ve etkileyici mesaj içeriklerinden oluşmaktadır. Gerçekçi, doğal, insana yakın olan mesaj içerikleri insanın aklında yer etmekte ve reklamı yayınlayan marka hakkında olumlu düşünceler oluşmaktadır.

Yapılan tahliller sonucunda dijital ortam kullanıcıları kurumların vermiş olduğu mesaj içeriklerinden kendilerini gülüp eğlendiren, sevmek sevmek gibi duyguları barındıran mesajlardan daha çok hoşlanmakta ve etkilenmektedirler. Markaların verdikleri mesajlarda ürününü tanıtmaktan ziyade insanı düşünen mesajlar vermesi markanın imajını pozitif yönde etkilemektedir (Abişeva ve Serkova, 2015, s.4).

Dijitalizasyon ve Kurumsal Kimlik

Kurumsal kimlik kavramı bir kurumun kültürünü ve kurumsal davranışlarını içermektedir. Yapılan araştırmalarda kurumsal kimlikle ilgili sayısal verilere web siteleri üzerinden ulaşılmaktadır. Kurumlara yönelik ayrıntılı bilgilere hızlı bir şekilde ulaşmada çevrimiçi olarak hizmet veren

kaynaklar tercih edilmektedir. Kurumsal kimliğin dijital ortama aktarılmasında etken olarak üç kaynak gösterilmektedir. Bu kaynaklardan birincisi; akademik olarak ayrıntılı bir şekilde sunulan kaynaklar; resmî belgeler, kayıtlar ve tutanaklar kurumsal kimlik için veri hizmeti sağlamaktadır. Elde edilen bu kurumsal bilgiler, konum, personel bilgisi, şube ve birim arasındaki ilişki, yasal düzen, finansal bilgiler ve kurumsal yönetim olarak ifade edilmektedir.

İkinci kaynaktaki yer alan bilgiler kurumun kendisiyle ilgili olan bilgileri içermektedir. Bu bilgilere kurumun temsilcilerinin yazılı ya da sözlü olarak ifade ettiği bilgilerden ulaşılmaktadır. Temsilciler tarafından ifade edilen bu bilgilerden öncelikli olan şey bilginin paylaşıldığı ortam, bilgiyi paylaşmada geçen zaman, paylaşımı yapan şahıs ya da şahıslar, paylaşılan verinin kendi içinde tutarlı olması, bilginin güncelliği ve güvenliği olarak ifade edilmektedir.

Üçüncü kaynaktaki ise; kurumların dijitalleşme sürecinde etkilendikleri bilgiler verilmektedir. Kurum üyeleri ve yöneticilerinin yer aldığı görüşmelerde uzmanların katılımcı olarak gözlemledikleri bilgilere yer verilmektedir. Yapılan bu gözlem verisi kurumsal imaj hakkında bilgi vermektedir.

Sürekli olarak kâr elde etmeye yönelik çalışmalar yapan, iyi ve uzun süreli stratejiler üretmeyen, ürünlerin maliyetini azaltıp daha fazla satış yapmaya çalışan, yapılacak satış için sürekli mesaj gönderen, iyi görünmek için sosyal sorumluluk projelerinde yer alan kurumlar: baskı kuran, hırslı, agresif, sorumluluklarını bilen ve iyiliksever bir kurumsal kimlik sahibi olarak tanımlanmaktadır. Daha önce denenmemiş ve yeni etkinlikler oluşturan, hedef kitlesine yönelik bilgilendirici mesajlar gönderen, genç personele öncelik tanıyan, son teknolojiye yararlanan, ödemede kolaylık tercih eden kurumlar ise; yenilikçi, orijinal fikirli, özgün, dış dünyaya dönük ve kolay anlaşılabilen kurumsal kimliğe sahip olarak ifade edilmektedir. Dijital ortamdan biraz daha uzak, geleneklere bağlı kalmış, bürokratik yapıda olan, kullanıcılara sıklıkla kendini hatırlatan mesajlar gönderen, amaca odaklanmış olan kurumlar; güven veren, kontrolü elinde tutan, otoritesini sağlayan kurumsal kimliğe sahip kurum olarak ifade edilmektedir (Öncül vd., 2016, s.260; Bahirvani vd., 2009).

Kurumlarda kadın çalışanların fazla olması, daha samimi, eşitliğe önem veren, adaletli, dışa dönük, yeniliklere açık, uyum içerisinde olan ve şık kurumlar olarak ifade edilmektedir. Literatürde yer alan “şık kurum” tabiri ile ifade edilen kurumsal kimliklerin; elit, stil sahibi ve saygı gören yöneticiler ile ilişki içerisinde olduğu ifade edilmektedir. Mali uygulamalar ile belirlenen kurumsal kimlikle ise; sınırlı, otorite sahibi, kontrolü elinden bırakmayan, bencil ve küstah sıfatları ile nitelendirilmektedir. Düşük hacim ve küçük ölçek sahibi olan kurumsallaşamamış uygulamalar ise gayri resmi uygulamalar olarak ifade edilmektedir.

Kurumun tarihçesi, yönetim biçimi, vizyon ve misyonu, işleyiş biçimi, yönetim ve liderlik yapısı, kurumun kültürü ve imajı kurumsal kimliğin değerlendirmesinde kullanılan faktörler olarak yer almaktadır. Değerlendirmelerin belirtilen kriterler doğrultusunda yapılması için gerekli kategorilerin hazırlanması gerekmektedir. Kurumsal kimliğin dijital ortamda yönetilmeye başlanmasıyla değerlendirmeye alınan kategorilerde zenginleştirmeler yapılarak kurumsal kimliğin geliştirilmesine katkı sağlanacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Tarihi geçmişi çok eskiye giden halkla ilişkiler kavramının, kurumlar için çok önem arz eden vazgeçilmez bir uygulama haline geldiği görülmektedir. Halkla ilişkiler etkinlikleri tüketicinin faydalarını gözetip bunları esas alarak uygulamalarını devam ettirmektedir. Uygulanan bu faaliyetlerin kurumlar açısından da büyük önem teşkil ettiği görülmektedir. Halkla ilişkiler vasıtası ile markalar belirlemiş oldukları hedef kitleler ile doğru iletişimi sağlamakta, markaların niyetleri açık biçimde ifade edilerek tüketicilerden alınan pozitif geri bildirimler sayesinde markaların olumlu sonuçlar almaya başladıkları görülmektedir.

İnternet ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler beraberinde kurum ve kuruluşların iletişim stratejilerini ve kullandıkları yöntemleri değiştirmiştir. Yaşanan bu değişimler dijital platformların

giderek artmasına ve aynı zamanda kurumsal iletişim ve halkla ilişkiler uygulamalarının birçok yönden değişmesini de beraberinde getirmiştir. Gelenekselden dijital geçişin yaşandığı teknoloji çağında kurumlar daha fazla sayıda hedef kitleye ulaşmaya başlamışlardır.

Halkla ilişkiler faaliyetleri geleneksel yöntemlerle tek taraflı olarak uygulanırken, gelişen teknoloji ile birlikte günlük yaşamımızın bir parçası haline gelen internet kullanımı ile web üzerinden faaliyetlerini yürütmeye başlayarak, tek taraflı olan iletişimin artık çift taraflı hale geldiği görülmektedir. Halkla ilişkilerin dijital ortamda çeşitli platformlarda yerini almaya başladığı görülmektedir. Bu platformlara sayesinde halkla ilişkiler uygulama alanını genişletmektedir. Halkla ilişkiler marka ve tüketici arasında kurduğu iletişim ile markalara olan güveni arttırmış ve markaların ürün ve hizmetleri için hedeflenen amaca yönelik çalışmalara devam etmektedir. Yapılan çalışmalar ile markaların dijital ortamdaki itibar yönetimi imajı ve kimlik oluşturmalarında yardımcı olmaktadır.

Halkla ilişkilerin dijital ortamdaki faaliyetleri marka ve kullanıcının kullanımı açısından avantajlı olan; hedef kitlenin doğru seçimi, ulaşılabilen en geniş kitleye ulaşmaya çalışmak, maliyetin düşük olması, anında geribildirim alabilme, iletişimde kesintiye uğramamak, ölçülebilir olmak, rakamsal kesinliklere ulaşmak ve doğru stratejiler içermektedir. Dijital halkla ilişkilerin doğru stratejileri uygulamayabilmesi için en önemli faktör hedef kitlenin doğru seçimi olarak ifade edilmektedir. Dijital ortamda yer alan platformlarda kullanıcılara yönelik yapılan reklam kampanyalarının verimli olabilmesi için doğru hedefler belirlenmelidir. Halkla ilişkilerin kullanıcıların taleplerinde anlık olarak müdahalede bulunabilmesi markalar açısından önemli bir avantaj olarak kabul edilmektedir. Web sitelerinde yayımlanan haberlerin halkla ilişkiler tarafından yönetiliyor olması, marka hakkında basında oluşan haberlere anında müdahale etmeye yardımcı olmaktadır. Sadece web sitelerinde değil sosyal medya platformlarında da markalar için haber oluşturulabilmektedirler.

Tüketicilerden gelen şikâyet ve kriz anlarında halkla ilişkilerin markalar adına anında çözüm üretebilmesi markalar için avantaj oluşturmaktadır. Geleneksel halkla ilişkiler uygulamalarında maliyet oranının fazla olmasına karşın dijital halkla ilişkiler uygulamalarında bu maliyetin fazla olmadığı görülmektedir. Hedef kitlenin aktif olmasıyla beraber bütçenin belirlenmesi ve bütçede yapılacak değişiklikler tespit edilerek bu konuda markaların avantaj sağladıkları görülmektedir.

Marka ve tüketicilerin artık karşılıklı olarak iletişime geçmeleriyle dijital platformlarda her iki tarafında sürekli olarak çevrimiçi olmaları her türlü faaliyette anında çözüm bulmaya olanak sağlamaktadır. Yapılan faaliyetler sonucunda elde edilen verilerin kesin rakamlardan oluştuğuna rastlanmaktadır. Ulaşılan bu sonuçlarla stratejilerin belirlenerek bu stratejilerden doğru verim alınmaktadır.

Kaynakça

- Abişeva, Valentina, T., Serkova, Elena, A. (2015). Halkla İlişkilerin Etkili Aracı Olarak Sosyal Medya. *Doğal Toplum Bilimleri Dergisi*, 11 (2), 146-149.
- Bahirvani, G., Teixeira, N., & Da Silva, R.V. (2009). Measuring Corporate Identity: A Case Study Using A Corporate Personality Scale. *Lusfada. Economia & Empresa*, 9,165-185. Retrieved From [Http://Revistas.Lis.Ulusiada.Pt/Index.Php/Lee/Article/View/853/931](http://Revistas.Lis.Ulusiada.Pt/Index.Php/Lee/Article/View/853/931).
- Değerli, A., Aytekin Ç. (2014) "Etki Bağlamında Sosyal Medyada Ölçümleme Çalışmalarına Bakış: Türkiye'deki Ajanslar Üzerine Bir Araştırma." *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 1.21: 127-141.

Digital Pr Report

"<https://www.prca.org.uk/sites/default/files/prca%20digital%20pr%20report%2018%20-web.pdf>" (Erişim 5 Mayıs 2021)

- Evans, A., Twomey, J., And Talan S. (2011). Twitter As A Public Relations Tool, Public Relations Journal, Vol.5, No. 1: 1-20.
- Floreddu, Paola Barbara, Cabıddu, Francesca, Evarısto, Roberto, “Inside Your Social Media Ring: How To Optimize Online Corporate Reputation”, Business Horizons57, 2014, Ss. 737-745. [Http://Www.Sciencedirect.Com/Science/Article/Pii/S0007681314000998](http://Www.Sciencedirect.Com/Science/Article/Pii/S0007681314000998) (Erişim: 25.04.2021)
- Gıfford, J. (2010). Digital Public Relations: E-Marketing’s Big Secret, Continuing Higher Education Review, Vol. 74: 62-72.
- Hachigian, D. And Hallahan, K. (2003). Perceptions Of Public Relations Web Sites By Computer Industry Journalists, Public Relations Review 29: 43–62.
- Hebst, D. G. (2014). Public Relations İn The Digital World: Global Relationship Management, Conference Paper, Digital Media And Social Inclusion, At Istanbul: 1-16.
- Huang, Y. H. C., Wu, F., & Huang, Q. (2017). Does research on digital public relations indicate a paradigm shift? An analysis and critique of recent trends. Telematics and informatics, 34(7), 1364-1376.
- Hurme, Pertti (2001). Online Pr: Emerging Organisational Practice. Corporate Communications: An International Journal. Vol:6 Issue:2: 71-75.
- “İtibar Yönetimi”, <https://Www.Seoprix.Com/İtibar-Yonetimi/> (Erişim: 01.05.2021)
- Kent, M. L. (2008). Critical Analysis Of Blogging In Public Relations, Public Relations Review Vol.34 No.1: 32–40.
- Online İtibar Yönetimi Kimin İşi”, <http://Sosyalmedya.Co/Online-İtibar-Yönetimi-Dosya/> (Erişim:01.05.2021)
- Özel, P. A. ve Sert Y. N. (2014). Dijital Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kurumsal Bloglar: Türkiye’nin Büyük 500 Şirketi Üzerine Bir Araştırma, Global Media Journal: Tr Edition, Cilt: 5, Sayı: 9: 303-321.
- Phillips, D. (2001). Online public relations. London, U.K.: Kogan Page Limited.
- Ryan, M. (2003). Public Relations And The Web: Organizational Problems, Gender, And Institution Type, Public Relations Review, Sayı: 29: 335–349.
- Safko, L. And David K. B. (2009). The Social Media Bible: Tactics, Tools And Strategies For Business Success. New Jersey: John Wiley And Sons, Inc: 23-32.
- Sayımer, İdil, Sanal Ortamda Halkla İlişkiler, Beta Basım Yayım Dağıtım, Yayın No:1891, İstanbul, 2008.
- Şirketlerin Sosyal Medya Ölçümündeki Sıkıntıları Devam Ediyor” <http://Sosyalmedya.Co/Sosyal-Medya-Olcumleri-İnfographic/>(Erişim:01.05.2021)
- Tanyıldız, N. (2021). Dijital Dünyada Halkla İlişkiler. İksad Publishing House. Ankara.
- Taş, İ. E. Ve Kestelliöđlu, G. (2011). Halkla İlişkilerde İnternetin Yeri Ve Önemi. :73-92.

Türkyılmaz, Ceyda Aysuna, Gürdal, Sahavet, “Web Tabanlı Kurumsal İtibar Yönetimi”, Haluk Sumer (Ed.), Helmut Pernsteiner (Ed.), İtibar Yönetimi, Beta Yayınları, İstanbul, 2014.

Yıldırım, G. (2018). Halkla İlişkilerde Geleneksel Medyada Haber Üretiminden Dijital Medyada İçerik Üretimine: Capital Dergisi -2015 En Beğenilen 20 Şirket Üzerine Instagramda Bir İçerik Analizi, Global Media Journal Tr Edition, Cilt: 8 Sayı:16: 257- 258.